

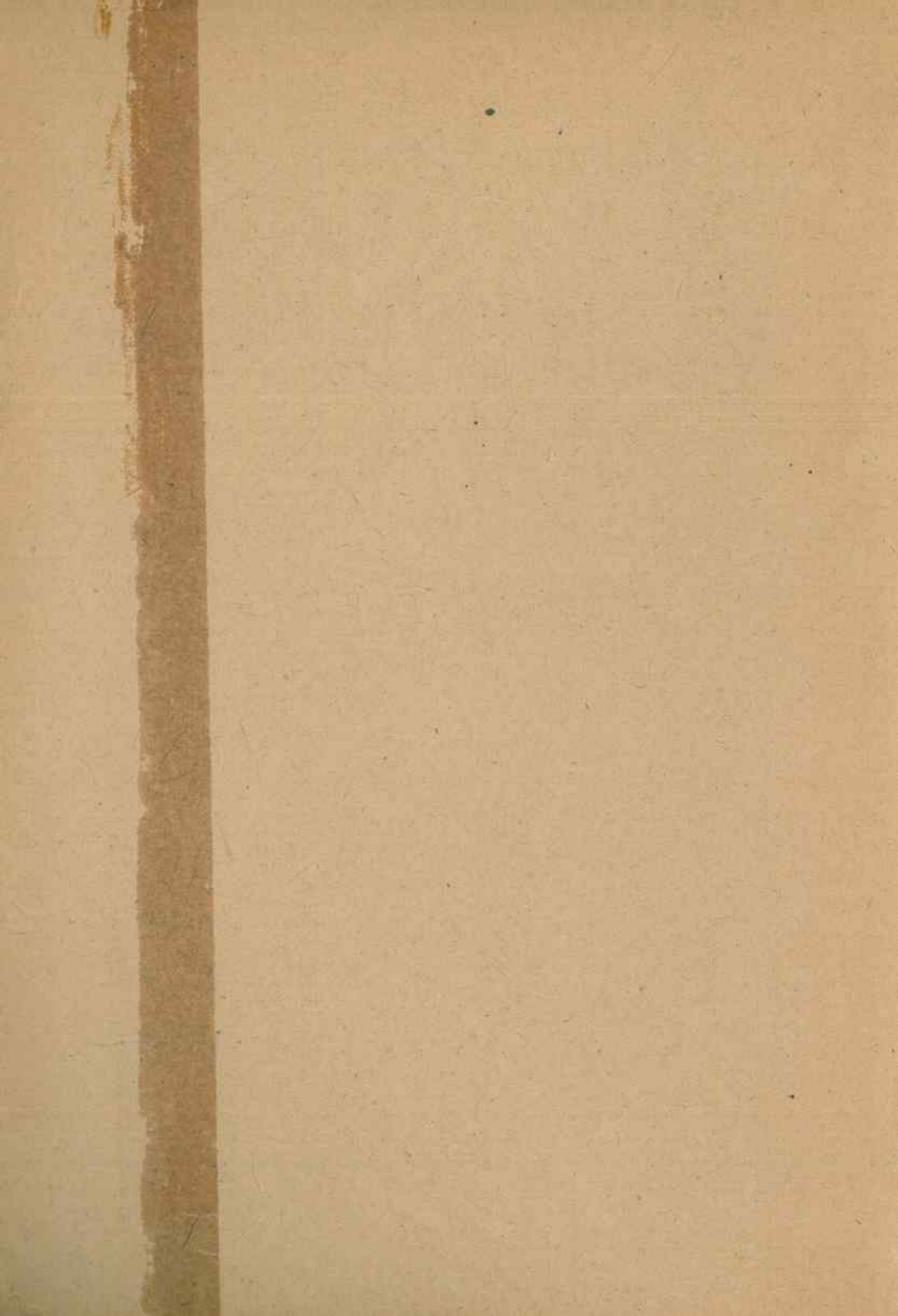
STANISŁAW GISMAN
INŻYNIER GÓRNICZY

SŁOWNIK GÓRNICZY



INSTYTUT WĘGLOWY

K A T O W I C E



SŁOWNIK
GÓRNICZY

STANISŁAW GISMAN
INŻYNIER GÓRNICZY

SŁOWNIK GÓRNICZY

INSTYTUT WĘGLOWY

K A T O W I C E
1 9 4 9

STANISŁAW GOSTA
KATEDRA GÓRNICZA

STOWNIK
GÓRNICZY

Wszelkie prawa zastrzeżone
Copyright 1949 by
Instytut Paliw Naturalnych Katowice

Państw. Bielskie Zakł. Graficzne Oddz. Nr 1 — Bielsko, ul. Mickiewicza 7 — Tel. 13-86
Papier druk. V kl. 61 x 86 — 70 gr — Nakład 20.000 egz A-5 — 388 str. 24¼ arkusza

R. 018550

PRZEDMOWA GŁÓWNEGO INSTYTUTU PALIW NATURALNYCH

Instytut Węglowy Głównego Instytutu Paliw Naturalnych wydając niniejszy „Słownik Górniczy” zapełnia wielką lukę istniejącą od dawna w piśmiennictwie górniczym. „Słownik Górniczy” jest próbą uporządkowania polskiego słownictwa górniczego i ma na celu uzgodnienie znaczenia poszczególnych wyrazów oraz wyrażeń używanych w górnictwie. Niezależnie od praktycznego użytku w zawodzie górniczym „Słownik Górniczy” jest podstawą do kontynuowania prac nad normalizacją słownictwa górniczego, sposób ujęcia zaś czyni go poradnikiem również dla osób interesujących się górnictwem.

„Słownik Górniczy” jest wynikiem kilkuletniej pracy inż. górń. Stanisława G i s m a n a, przewodniczącego Podkomisji Słownictwa Górniczego PW i redaktora technicznego „Przeglądu Górniczego”.

W „Słowniku Górniczym” wyróżnione są zarazem specjalnym znakiem wyrazy i wyrażenia opracowane zespołowo przez Podkomisję Słownictwa Górniczego przy Komisji Normalizacyjnej Przemysłu Węglowego.

Język, jako twór żywy, nie zasklepia się w sztywnych formach, toteż Główny Instytut Paliw Naturalnych, czyniąc zadość życzeniu autora, zwraca się do Czytelników o nadsyłanie swych uzupełnień oraz wypowiedzi co do podanych w „Słowniku Górniczym” wyrażeń i określeń do Działu Wydawnictw i Dokumentacji GIPN, Katowice, ul. Stawowa 19.

*Naczelnny Dyrektor
Dr inż. górń. T. LASKOWSKI*

OD AUTORA

Posługiwanie się jednoznacznym i ustalonym słownictwem jest podstawą „wspólnego języka”. Wymaga go słownictwo ogólne, lecz słownictwo techniczne obowiązuje szczególna ścisłość. Słownictwo techniczne nie nadąża niestety za ścisłością i rozwojem techniki. Nowe słowa dorabiane bywają w pośpiechu, często po amatorsku, co wprowadza coraz większe zamieszanie.

Nasze słownictwo górnicze wykazuje podobne niedomagania. Usprawiedliwia nas po części dziedzictwo po obcych panowaniach, kiedy trzeba było bronić się w pierwszym rzędzie przeciw rozkładowym wpływom języków zaborczych. Nie bez znaczenia jest ścieranie się dzielnicowych różnic językowych oraz wpływ tyłu odmiennych zagranicznych uczelni, z których przybyli do kraju po poprzedniej wojnie polscy profesorowie, inżynierowie i technicy. Moim zdaniem ta właśnie różnorodność środowisk wychowania i wykształcenia była jedną z głównych przeszkód w skutecznym porządkowaniu naszego słownictwa górniczego.

Zebraaniem polskiego słownictwa górniczego pierwszy zajął się Hieronim Łabęcki i opracował słownik, wydany w roku 1868 w Warszawie. W słowniku tym autor podaje określenia wyrażań oraz cytuje często przy wyrażeniu twórcę słowa. Słownik górniczy Łabęckiego był na owe czasy doskonałym przewodnikiem udzielającym rzeczowych wskazówek, był i jest nadal nieocenionym zbiorem polskich wyrażań górniczych i świadectwem zarazem starań autora o wprowadzenie do słownictwa górniczego swojskiej kultury językowej. Innym słownikiem z tego okresu był słownik górniczy niemiecko-polski Lichtensteina, wydany we Lwowie w roku 1871.

Dużo później, bo w roku 1913 wydaje Feliks Piestruk niemiecko-polski słownik górniczy, wznowiony w 1924 roku. W tymże czasie ukazują się kilka niemiecko-polskich słowniczków górniczych, między innymi wydany przez Zygmunta Malawskiego i Tomisława Morawskiego. Wszystkie one, jak i słownik techniczny Stadtmüllerów z roku 1923 podawały jedynie mniej lub więcej prawidłowe odpowiedniki polskie do słów niemieckich.

Przytoczone daty wydań słowników wskazują jasno, że czas było pomyśleć o nowym zebraniu i uporządkowaniu istniejących wyrażań górniczych. Pora nadrobienia zaległości i usunięcia rozbieżności jest obecnie szczególnie dogodna. Dzięki unarodowieniu przemysłu górniczego, dzięki przyłączeniu oderwanych części zagłębi do Polski i dzięki

scentralizowaniu wydawnictw technicznych przemysłu węglowego w jednym ośrodku, zbiegają się w tym ośrodku wszystkie niemal prace techniczne z dziedziny tego przemysłu, stąd zaistniała znaczna dogodność zebrania materiału słownikowego, analizowania go i klasyfikowania, dzięki temu wreszcie istnieje możliwość porządkowania słownictwa.

Praca taka nie może być traktowana dorywczo, ani nie może polegać na kronikarskim podawaniu istniejącego stanu, lecz musi dojrzewać na rozległych studiach i opierać się na kulturze językowej. „Kultura językowa zaś — jak twierdzi nasz wielki lingwista Szober — zaczyna się tam, gdzie zaczyna się samoświadomość językowa, gdy ludzie nie tylko mówią, lecz zastanawiają się także nad tym jak mówią, i gdy zaczynają sprawdzać nieświadome poczucie językowe. Przy podjęciu tej pracy zaczyna się dopiero celowe poszukiwanie i wybór, a w związku z tym wyrastają pojęcia poprawności językowej i czystości językowej, rozwija się poczucie wartości emocjonalnych wyśłowienia i poczucie hierarchii słowa“.

Nasze słownictwo górnicze cierpi przede wszystkim na zasiedziałość barbaryzmy. Obarczone jest poza tym szeregiem szpetnych dobudówek słownych, które są skutkiem dość powszechnego braku zainteresowania poprawnością języka. Zasadnicze znaczenie dla stanu słownictwa mają również „tkwiące w każdym języku tendencje przeobrażeniowe, które wraz z następstwami wpływów obcych wywołują nieustanne wahania i wątpliwości w poczuciu językowym mówiących“.

Mimo przytoczone czynniki, niedomagania słownictwa górniczego są łatwe do usunięcia przy dobrej woli górników. Wszyscy jesteśmy zgodni co do potrzeby usunięcia barbaryzmów z naszego słownictwa. Drugim odcinkiem wymagającym porządkowania jest grupa zakorzenionych słów o rodzinnym wprowadzie brzmieniu, lecz wyrażających co innego, niżby swym sensem miały wyrażać. Oddzielnym i niezmiernie ważnym zagadnieniem jest uporządkowanie znaczenia, czyli rozgraniczenie pojęć całego szeregu „chodników“, „pól“, „szybów“, „obudów“, „tam“ itp. Nasze słownictwo miało dotąd przewagę definicji opartych właściwie na ustnej tradycji, gdyż nikt ich od czasów Łabęckiego nie spisał ani opublikował, a górnictwo w międzyczasie rozwijało się i tworzyło wiele nowych wyrażań i pojęć. Stan jest taki, że każdy po swojemu czuje znaczenie używanego słowa. Wydanie słownika górniczego okazuje się potrzebą chwili.

Naglony tą potrzebą oddaję do rąk Czytelnika niniejszy Słownik Górniczy z prośbą, by zechciał go uważać za poradnik przy postępowaniu się słownictwem górniczym. Co do uznania danego wyrażenia za prawidłowe wypowie się rzecz oczywista życie, lecz autor musiał przyjąć jakąś podstawę do układu słownika, według niego najwłaściwszą. Umieszczona jest w nim również pewna ilość prawidłowych słów niegórniczych, co okazało się konieczne bądź dla skierowania używanych

w górnictwie nieprawidłowych wyrazów na prawidłowe, bądź znalazły się tutaj celem jednoznacznego zrozumienia określeń podanych przy wyrażeniach górniczych. Autor zastrzega się co do ścisłości ujęcia określeń podanych przy tych niegórnicznych wyrazach. Określenia ich nie zostały dotąd znormalizowane, w literaturze zaś spotyka się do ogólnych wyrażań technicznych różne i nie jednakowe ujęcia ich znaczeń.

Myśl wydania słownika górniczego, rzucona przez przewodniczącego Rady Naukowej GIPN i przewodniczącego Komisji Normalizacyjnej PW prof. inż. Bolesława Krupińskiego przybrała realny kształt w swej wstępnej fazie. Za opiekę i niezmiernie cenne rady tudzież uwagi udzielane mi podczas opracowywania słownika składam Mu szczególnie serdeczne podziękowanie. Dużo czasu i rzetelnego wkładu przy opiniowaniu materiałów do słownika i uzupełnień nie skąpili członkowie Podkomisji Słownictwa Górniczego, inżynierowie: Feliks Bajer, doc. inż. Wacław Lesiecki, Stanisław Majewski, Jakób Olszewski, Feliks Wielgo, Emil Zając i p. Jolanta Klimplówna. Wszystkim tym Kolegom za współpracę serdecznie dziękuję a ponadto inż. Stanisławowi Kontkiewiczowi oraz Zarządowi kop. Orzeł Biały za uzupełnienia słowne z rudnego i kruszcowego kopalnictwa. Dziękuję również za cenne wskazówki profesorom Akademii Górniczej dr inż. Witoldowi Budrykowi, dr inż. Antoniemu Sałustowiczowi i inż. Feliksowi Zalewskiemu. Dziękuję Polskiemu Instytutowi Geologicznemu za nadesłane określenia i podobnie przewodniczącemu Komisji Słownictwa Technicznego PKN inż. Adamowi T. Troskoleńskiemu za cenne wyjaśnienia. Serdecznie dziękuję naczelnemu dyrektorowi Głównego Instytutu Paliw Naturalnych dr inż. Tadeuszowi Laskowskiemu za powołanie Komisji Słownikowej w osobach: dr Edward Rose, przewodniczący; inż. Janusz Dietrich, inż. Dionizy Korol, inż. Stanisław Kossuth, doc. inż. Wacław Lesiecki, mgr Jerzy Osuchowski, inż. Czesław Poborski, inż. Aleksander Szpilewicz i inż. Tadeusz Zarański, członkowie. Przewodniczącemu tej Komisji oraz wszystkim jej Członkom składam dzięki za trud Ich włożony przy skrupulatnej fachowej korekcie słownika.

Objaśnienia układu słownika

Charakter poszczególnych wyrażení rozrózniony jest w słowniku grubością i wielkością czcionek, poza tym czasem znakami, podanymi przed wyrażeniem np.:

1. Wyrażenie prawidłowe

kopalina użyteczna — ciało mineralne wydobywane z ziemi, które wprost albo po przeróbce jest użyteczne dla ludzkości

2. Wyrażenie równorzędnie prawidłowe

szerzenie — p. rozciągłość

3. Wyrażenie nieprawidłowe, bez właściwego odpowiednika

szlechta — płaszczyzna spękania przebiegająca w pokładzie poprzecznie do uławicenia

4. Wyrażenie mało odpowiednie

ciskacz — p. wozak

5. Wyrażenie niewłaściwe

⊙ kapa — p. stropnica

6. Barbaryzm

⊙ szola — p. klatka szybowa

ZNAKI

SKRÓTY

- | | |
|---|---------------------------------------|
| ● wyrażenie uzgodnione z Podkomisją Słownictwa Górniczego | (<i>górn</i>) górnictwo ogólne |
| | (<i>rud</i>) górnictwo rudne |
| | (<i>sol</i>) górnictwo solne |
| † wyrażenie przestarzałe | (<i>kam</i>) górnictwo kamienne |
| ⊙ wyrażenie niewłaściwe | (<i>wiert</i>) wiertnictwo górnicze |
| | (<i>koks</i>) koksownictwo |

Skierowanie do objaśnienia podanego przy innym wyrażeniu

kolinit — obj. pod wityrynit

Dodatek na końcu słownika zawiera:

- Tab. 1 — Wykaz pisowni skrótów i symboli
- Tab. 2 — Podział eksploatacji górniczej
- Tab. 3 — Podział transportu kopalnianego
- Tab. 4 — Geologiczny podział utworów skorupy ziemskiej
- Tab. 5 — Stratygrafia polskich zagłębi węglowych
- Tab. 6 — Podział i charakterystyka węgla
- Tab. 7 — Numeracja i nazwy polskich kopalń węgla kam.
- Tab. 8 — Nomenklatura pokładów węgla w Zagł. Górnośląskim
- Tab. 9 — Korekta błędów drukarskich
- Rys. 1 — Godło górnictwa
- Rys. 2 — Schematyczny przekrój przez kopalnię węgla

A

- † abtulec — p. wieniec szybowy
- acetylen — gaz (C_2H_2) powstający wskutek łą-
czenia się wody z karbidem (węglík
wapnia); służy do świecenia w lam-
pach acetylenowych i do spawania
- aerolit — 1. aparat oddechowy zaopatrzony
w zbiornik ze skroplonym tlenem
2. inaczej meteoryt
- aglomeracja — mechaniczne skupianie ziarn mniej-
szych w kawałki większe; zastoso-
wanie np. przy przeróbce rud w celu
otrzymania najodpowiedniejszego
zlepu do wytapiania metali albo
przy brykietowaniu węgla
- agregat — p. zespół lub zestaw
- agregat wiertniczy — p. wóz wiertniczy
- Airdox — nazwa sposobu i urządzenia do bez-
piecznego względem metanu i pyłu
węglowego urabiania za pomocą
rozprężania sprężonego powietrza,
znajdującego się w nabojnicach
wprowadzanych do otworów strza-
łowych zamiast ładunku materiału
wybuchowego. Sposób zmniejszający
wypad miału i drobnych sortymen-
tów
- Akademia Górni- — wyższa techniczna uczelnia górnicza,
cza której wychowankowie w Polsce po
3-letnich studiach zostają inżyniera-
mi górniczymi, zaś po dalszych $1\frac{1}{2}$
rocznych studiach teoretycznych
i obronie pracy dyplomowej uzy-

skują tytuł magistra nauk technicznych. W Polsce jedyna A. G. w Krakowie z Wydziałami: Górniczym, Hutniczym, Elektro-Mechanicznym, Geologiczno-Mierniczym i Surowców mineralnych

- akord** — umowna ugoda o wykonanie określonej ilości pracy w określonym czasie za ustalonym wynagrodzeniem
- akumulator** — urządzenie służące do przejściowego gromadzenia zasobu energii (a. elektryczny, a. wodny, a. powietrzny)
- akustyczny** — dźwiękowy, np. sygnał akustyczny przy wyciągach szybowych
- alabaster** — rodzaj gipsu, minerał drobnoziarnisty, biały i jasno przeświecający — używany w rzeźbiarstwie i do wyrobu ozdobnych naczyń
- † **alcymbra** — najniższe wiązanie obudowy szybu w podszybiu, tuż nad żapiem
- alga** — p. glon
- alginit** — uwęglony glon
- algonkium** — p. eozoicum
- alidada** — koło podziałowe na limbusie teodolitu
- aloes** — roślina (aloe perfoliata Thunb.), o włóknie białym, gładkim i świecącym z której wyrabia się liny. Liny są 10% lżejsze od konopnych i bardzo trwałe
- altimetr** — wysokościomierz ze skalą w metrach

- aluwium** (alluvium) — warstwy młodszej epoki okresu czwartorzędu, ery kenozoicznej; obecne czasy do niej należą p. tab. 4 w Dodatku
- amfibolit** — skała przeobrażona o dużej twardości, nieuwarstwiona, złożona przeważnie z amfibolu i kwaśnego plagioklazu; barwy szaro-zielonej do ciemno-zielonej
- amonale** — skrócona nazwa materiałów wybuchowych amonowo-saletrzanych, zawierających sproszkowany glin (Al)
- amoniakalnia** (koks) — 1. zespół urządzeń do wymywania amoniaku z gazu
2. oddział koksowni, obejmujący urządzenia do wymywania amoniaku z gazu koksowniczego
- amonity** — 1. skrócona nazwa materiałów wybuchowych amonowo-saletrzanych
2. skamienieliny rzędu głowonogów
- amorficzny** — p. bezpostaciowy
- analiza** — 1. rozbiór związku chemicznego na składowe czynniki
2. badanie krytyczne pewnego zjawiska lub czynności
- andezyt** — skała wylewna odpowiadająca diorytowi, barwy jasno-szarej lub czerwonej o porowatym cieście skalnym, w którym tkwią mikroskopijne kryształki plagioklazu, amfibolu i biotyty
- analiza techniczna węgla** — badanie własności technicznych węgla tj. składu ziarnowego i wiązności dla przeróbki mechanicznej
- anemometr** — p. wiatromierz

- aneroid** — barometr puszkowy próżniowy
- anhydryt** — minerał — gips bezwodny Ca SO_4
- ankeryt (ankieryt)** — węgieln należący do rodziny dolomitu, w którym substancja $\text{Mg Ca (CO}_3)_2$ jest w równej ilości zmieszana ze substancją $\text{Fe Ca (CO}_3)_2$
- ⊙ **ankier** — p. kotwa
- ⊙ **ankrowanie** — p. kotwienie
- ankylostomiaza** — p. glistnica górnicza
- ankylostomum duodenale** — obj. pod glistnica górnicza
- ⊙ **antaba** — uchwyt
- † **antloch** — szyb, w którym znajdowały się pompy odwadniające (Olk. 1500 — 1615)
- antracyt** — węgiel kopalny o najdalej posuniętym uwęgleniu (z grec. antraks = węgiel)
- † **antricharz, handrycharz** — pomocnik (podręczny) rębacza; dzisiejszy młodszy górnik
- † **antwerk, hanwark** — pompa ręczna do wyciągania wód szybem. W rurach drewnianych pompowych chodził łańcuch z węzłami ze skór kręconych surowych. (Olk. 1449 — hanwarkowe łańcuchi)
- antyklina** — p. siodło geologiczne
- aparat** — służący do określonego celu układ przyrządów, zdolnych pod wpływem zewnętrznych działań do wykonywania wyznaczonego im zadania
- ⊙ **aparat bezpieczeństwa** — p. aparat oddechowy

- ⊙ aparat inhalacyjny — p. aparat cucący oddechowy
- **aparat oddechowy** — aparat, przy użyciu którego oddychać można niezależnie od atmosfery otoczenia powietrzem dawkowanym ze zbiornika tlenu (butli), znajdującej się w aparacie
- **aparat oddechowy cucący** — aparat oddechowy służący do cucerania zatrutych gazami przez dostarczanie ożywczego tlenu z ew. dodatkiem bezwodnika kwasu węglowego
- **aparat oddechowy roboczy** — aparat oddechowy przystosowany do wykonywania w nim prac ratunkowych w atmosferze zawierającej gazy trujące
- aparat rejestrujący** — aparat pomiarowy zapisujący w czasie przebieg zmian obserwowanych zjawisk (ciężar, temperaturę, prędkość, ciśnienie, depresję powietrza itp.)
- ⊙ aparat samoratownikowy ustnikowy — p. przyrząd samoratownikowy
- ⊙ aparat tlenowy izolacyjny — p. aparat oddechowy
- ⊙ aparat tlenowy ratunkowy — p. aparat oddechowy
- ⊙ aparat ucieczkowy — p. przyrząd samoratownikowy
- aparat wiertniczy (wierć)** — zespół przyrządu i przewodu wiertniczego, który znajduje się w otworze wiertniczym celem wiercenia
- apatyt** — minerał należący do klasy saletrowców, rzędu fosforanów, najważniejszy z nich z powodu szerokiego rozpowszechnienia i użyteczności. Skład chemiczny $(F, Cl)Ca_5P_3O_{12}$

- archaicum** — najstarsza era, w której brak wszelkich śladów życia — era archaiczna p. tab. 4 w Dodatku
- areometr** — p. gęstościomierz
- arkada** — p. łuk
- arkoza** — rodzaj gruboziarnistego piaskowca ze skaleniami, powstałego ze zwietrzałych skał ogniwych
- armatura** — p. osprzęt
- artezyjska studnia** — p. studnia artezyjska
- asfalt** — asfalt naturalny — bitumiczna smoła ziemna, znaleziona pierwszy raz w Palestynie; asfalt sztuczny — produkt destylacji węgla lub ropy
- **aspirant górniczy** — absolwent liceum górniczego I stopnia — kandydat na podgórmistrza
- atmosferylia** — normalne składniki powietrza; poza tym para wodna i różne gazy zawarte w powietrzu, które wpływają ujemnie na przedmioty i istoty żywe
- aureola (metanu)** — błękitnawe światło wokół płomienia lampy, wskazujące obecność metanu w powietrzu kopalnianym
- automat** — 1. gwarowo, określenie pochylni automatycznej lub szybika, w których urobek podawany jest z góry na dół przy wykorzystaniu wyłącznie jego ciężaru jako siły napędowej
2. aparat lub maszyna, która po każdym zadziałaniu, wykonując samodzielnie określone zadanie, spełnia szereg różnych ruchów, po czym gotowa jest do ponownego działania

- azbest** — minerał włóknisty — krzemian magnezu — odporny na działanie ognia i wysokich temperatur
- azoicum** — utwory najstarszych er, są to ery: archaiczna (starsza) i eozoiczna (młodsza)
p. tab. 4 w Dodatku
- azot** — gaz (N_2) występujący w około 79% w powietrzu, bez smaku i woni, nieszkodliwy dla człowieka. Przy nadmiarze azotu w powietrzu człowiek dusi się z powodu braku tlenu
- azymut** — kąt zawarty między kierunkiem północnym i badanym, liczony w kierunku biegu wskazówek zegara
- azymut rozciągłości** — kąt zawarty między kierunkiem północnym i kierunkiem rozciągłości pokładu (złoża)

B

- baba** — przyrząd służący do wbijania pali, ściślej: drewniany lub żelazny ciężar służący do pobijania pala
- † bachmistrz — p. górmistrz
- bachor (*rud*) — p. czerparka łyżkowa
- † badja — miara używana w kopalniach Królestwa Polskiego do mierzenia wszelkich rud i kopalin. Pojemność = 1,4 hektolitra
- ⊙ bagrownica — p. czerparka
- ⊙ bager — p. czerparka łyżkowa
- ⊙ baka, baki — 1. p. narzynki
2. (*wiert*) p. szczęki
- bakelit** — masa plastyczna pochodzenia organicznego; syntetyczna (sztuczna) żywica o własnościach izolujących elektryczność, pozwalająca się formować na gorąco
- bal** — deska przynajmniej ośmiocentymetrowa lub grubsza
- † balansjer — p. wahacz
- balata** — 1. namiastka gutaperki (sok drzewa sapodilowego); w połączeniu z bawełną tworzy materiał używany do wyrobu pasów i taśm przenośnikowych
2. nazwa takich pasów
- † bałwan (*sol*) — blok solny oderwany od calizny

- bania — p. ładownica
- † banja — tak nazywano kopalnię z węgiem (Bochnia i Wieliczka)
- Barbara św.** — patronka górników i artylerii, dawniej także płatnerzy, zarazem ochronicielka przed piorunami. Została ścięta przez własnego ojca Dioskura w r. 306 w Heliopolis w Egipcie za wyznawanie wiary chrześcijańskiej. Długi czas chroniła się w grotach skalnych przed ojcem, stąd patronka górników. Bezpośrednio po jej śmierci grom zabił jej ojca, stąd patronka artylerii i wszelkiej ciężkiej strzelby. W Karczówce k. Kielc znajduje się posąg św. Barbary, wykuty z litej bryły błyszczu ołowiu przez znaleźcę bryły Hilarego Małę w r. 1628, z czego wynika, że w Polsce już w XVI w. górnicy czcili św. Barbarę jako swoją patronkę
- Barbarka** — zabawa górnicza z okazji dnia św. Barbary (4. XII)
- ⊙ Barbórka — p. Barbarka
- Barbaryt** — nazwa materiału wybuchowego powietrznego
- † barda górnicza — p. topór górniczy
- bariera — p. zapora
- barograf** — aneroid połączony z przyrządem do samoczynnego kreślenia w czasie wahań ciśnienia atmosferycznego
- barometr** — przyrząd wskazujący ciśnienie powietrza a) rtęciowy, b) próżniowy = aneroid

- barwy górnicze** — zielen: chromoksyd, czern: sadza
p. rys. w Dodatku
- baryt** — minerał $Ba SO_4$, siarczan baru o cięż-
zarze właściwym 4,3 — 4,6 i dzięki
temu używany jako obciążnik
w płuczkach zawieszinowych
- bateria pieców** — p. piec koksowniczy
(koks)
- bauksyt** — p. boksyt
- bawełna strzelni-
cza** — celuloza nitrowana — materiał wy-
buchowy
- bazalt** — młodsza skała pochodzenia wul-
kanicznego, odpowiadająca gabro,
koloru czarnego o złomie muszlo-
wym. Występuje zwykle w postaci
słupów pięcio- i sześciobocznych, sto-
jących prostopadle do powierzchni
ochładzania. Skałę tę obrabiał czło-
wiek już w czasie mezolitu
- † **bękiel** — miejsce, gdzie zbiera się woda i prze-
szkadza w pracy
- bęben linowy** — bęben na osi, na który nawija się
lina np. w maszynie wyciągowej lub
w kołowrocie
- bęben cylindrycz-
ny (linowy)** — bęben, którego średnica jest jedna-
kowa na całej długości; stanowi
część urządzenia wyciągowego, na
które nawija się lina wyciągowa,
przy czym zwój układa się koło
zwoju i czasem warstwa na warstwie
- bęben płuczkowy** — bęben do przemywania rud

- bęben stożkowy** (linowy) — bęben o kształcie dwóch stożków ściętych, połączonych szerokimi lub wąskimi podstawami. Gdy jedna lina nawija się na część bębna o największej średnicy, druga lina owija w tej chwili część bębna o najmniejszej średnicy, dzięki czemu równoważą się częściowo ciężary lin
- bęben walcowy** — p. bęben cylindryczny
- bęben węzownicowy** (linowy) — bęben stożkowy o dużym kącie; na powierzchni zrobione są żłobki, w których układa się lina
- bęben zwrotny** — bęben służący do zmiany o 360° kierunku biegu taśmy lub liny
- beczka parowa** — zasobnik pary, czyli naczynie szczelnie zamknięte i o ściankach izolowanych, w którym można zgromadzić i przewozić parę
- belka przedziałowa** — drewniana lub stalowa belka w szybie, stanowiąca część konstrukcji rozdzielającej szyb na poszczególne jego przedziały; jest ona elementem zbrojenia
- belka wyzwalająca** — (przy stawianiu kasztu) belka składająca się z 2 klinów, którą po zaciśnięciu kasztu można wyjąć i w ten sposób umożliwić jego rozbiórkę
- † **bełt** — p. belka przedziałowa
- benzen** — węglowodór aromatyczny (C_6H_6) o ciężarze wł. 0,88
- benzol** — handlowa nazwa benzenu; węglowodór otrzymany z gazu koksowniczego i ze smoły surowej. Rozpuszczalnik dla jodu, siarki, fosforu, żywicy i tłuszczów, używany jako paliwo płynne

- benzolinoia (koks)** — 1. zespół urządzeń do uzyskiwania benzolu z gazu
2. oddział koksowni obejmujący urządzenia do uzyskiwania benzolu surowego z gazu koksowniczego
- benzyna** — mieszanina węglowodorów, produkt destylacji frakcyjnej ropy naftowej lub procesów syntetycznych z węgla. Rozpuszczalnik dla tłuszczów, żywic, kauczuku. Paliwo płynne o wielu zastosowaniach
- berg (bergi)** — określenie gwarowe na wszelką urobioną skałę płonną, którą podsadza się wyrobiska, bądź usuwa jako nieużytek; bergami nazywają też odpady płuczkowe
- berlica (wiert)** — rączka wiertnicza, prosty przyrząd w rodzaju kałamatka, służący do ujęcia żerdzi i obracania wraz z nimi dłuta podczas wiercenia udarowego
- beton** — materiał budowlany złożony z cementu, piasku, tłucznia (żwiru) i wody; w zależności od sposobu stosowania rozróżnia się: b. lany, b. narzucany, b. wciskany
- bezpieczeństwo pracy** — warunki, które muszą być zachowane, aby ludzie mogli pracować bezpiecznie i bez szkody dla ich zdrowia
- bezpieczeństwo ruchu** — warunki, które muszą być zachowane, aby ruch odbywał się sprawnie bez szkody dla urządzeń
- bezpostaciowy** — niekrystaliczny

- bezwodnik kwasu węglowego** — gaz CO₂ — dwutlenek węgla, wydzielany np. przy oddychaniu i spalaniu. W większych ilościach działa dusząco. Wydziela się w niektórych kopalniach w dużych ilościach, powodując katastrofalne wydmuchy; występuje również jako naturalne źródła np. w Krynicy
- bibersztola — paradny kaftan stroju górniczego koloru czarnego, z jednorzędowym zapięciem z przodu na złote guzy oraz z bufiastymi aksamitnymi rękawami, złotem szamerowanymi. Wdziewany obecnie przez tzw. lisa maiora podczas uroczystości skoku przez skórę
- bić chodnik — p. pędzić chodnik
- bić szyb — p. przebijać szyb
- bieda-szyb — wyrobisko udostępniające węgiel zalegający tuż pod powierzchnią ziemi, podobne do sztolni lub szybu, pędzone dziko, tj. bez wiedzy władz górniczych. (Nazwa powstała w okresie silnego bezrobocia w Polsce (ok. 1930), kiedy biedaszyby stanowiły źródło dochodu bezrobotnych górników)
- bielenie tam** — pokrywanie tam ogniowych gęstym wapnem celem uszczelnienia
- bierwiono — łupany kawał drewna do celów budowlanych
- bijak** — część tłoka młotka mechanicznego lub wiertarki udarowej, uderzająca o grot lub wiertło
- † bika — kilof-oskard, którego płaskie ostrze nie jest osadzone w poprzek toporzyska, lecz tak jak u siekiery w jego kierunku (Codex dipl. Vielic. 1609)

- biotyty** — minerały stanowiące rodzinę miki magneziowej, występują w postaci kryształów, tabliczek i łusek; istotna część składowa skał krzemianowych wylewnych; w osadowych podrzędnie
- ⊙ **bitum, bitumy** — p. bitumen, bituminy
- bitumen, bituminy** — palne substancje występujące w ziemi; składają się głównie z węgla C i wodoru; prawie zawsze pochodzenia organicznego. W stanie stałym lub płynnym koloru żółtego, brunatnego bądź czarnego, o ostrym zapachu. Gazowe: gaz ziemny, gaz błotny, metan
- blaszanka (wierć)** — rura wykonana z 2 — 5 mm blachy z nitowanym szwem
- blenda** — 1. ogólna nazwa błyszczących siarczków metali
2. lampa górnicza typu freiberskiego
3. ramka z naciągniętą kalką płócienną lub z szybką matową do łagodnego oświetlenia sznurka piohu przy pomiarach w kopalni
4. przysłona, np. w aparacie fotograficznym lub przy spawaniu elektrycznym
- blizna górnicza** — blizna o niebieskawym zabarwieniu wywołanym cząsteczkami węgla, które dostały się do rany i nie dają się z niej usunąć
- blok** — 1. foremna bryła skały
2. p. kolumna zespołowa
3. ⊙ w znaczeniu — krążek z hakiem
- blokownik** — przyrząd działający automatycznie w celu zabezpieczenia przed niebezpiecznym uruchomieniem lub wyłączeniem danego urządzenia

- blonnik** — węglowodan o składzie chemicznym $C_6H_{10}O_5$, z którego tworzą się błony roślinne. Z niego powstał m. i. węgiel
- błyszczce** — minerały klasy lamprytów (blaskotów) tworzące rząd błyszczków i będące siarczkami (rzadziej selenkami lub telurkami) metali; błyszcz żelaza jest odmianą hematytu Fe_2O_3
- bobina** — tarcza do liny płaskiej przy takich górniczych maszynach wyciągowych, gdzie lina nawija się na siebie
- bocznicą wentylacyjną** — odgałęzienie prądu powietrza w systemie przewietrzania
- bocznicą kolejową** — odgałęzienie od zasadniczej linii kolejowej, prowadzące do kopalni lub innego zakładu przemysłowego
- bodnia (wierć)** — rura pierwsza, zwykle blaszanka, służąca do prowadzenia przewodu wiertniczego
- boghead** — specjalny gatunek węgla kamiennego, zawierający dużo glonów (alg) Poza tym p. węgiel boghead
- bok, boki — p. ocios
- boksyt** — minerał Al_2O_3 , tworzy złoża o wyglądzie czerwonej gliny — używany przy wytwarzaniu glinu metalicznego i materiałów ogniotrwałych
- ⊙ boleć — p. sworzeń
- bomba kalorymetryczna** — przyrząd do oznaczania ciepła spalania materiału palnego (np. węgla)

- bono, bon** — 1. pomost w przedziale drabinowym szybu, gdzie zmieniają się drabiny
2. pomost-rusztowanie przy szybkach, w chodnikach
3. płyta, na której przestawia się wozy na pochylniach, na ich skrzyżowaniu się z chodnikiem
4. (*wiert*) pomost na wieży wiertniczej
- bonować** — budować pomosty
- bosak** — p. osęka
- boże drzewko**
(*wiert*) — urządzenie służące do ujęcia gazu i ropy z samoczynnego odwiertu
- † **bractwo górnicze** — dawne zrzeszenie górników (potem gwarectwo) posiadających na polu górniczym własne kuksy, czyli części. Mieli oni prawo „gwary” na zgromadzeniach brackich, podczas gdy górnikom nie posiadającym kuksów nie wolno było zabierać głosu. Bractwa górnicze istniały w Polsce od dawna (1363 r.)
- brak spągu** — brak wyraźnego przejścia między eksploatowanym pokładem a skałą spagową
- bramka szybowa** — drzwi zamykające dostęp do szybu na nadszybiu lub podszybiach, bez względu na sposób otwierania
- brekcja** — p. druzgot
- ⊙ **bremzować** — hamować
- ⊙ **bresztenga** (*rua*) — p. łom
- ⊙ **bretnal** — p. deskal

brodka	—	wyskok, zgrubienie na pręcie, stanowiące granicę ruchów pręta
bruksi (kam)	—	materiał kamienny przeznaczony do brukowania ulic
brukowiec (kam)	—	foremny materiał kamienny o wymiarach 16 × 18 cm przeznaczony do brukowania
brunatny węgiel	—	p. węgiel brunatny
brus	—	1. deska grubości powyżej 8 cm 2. płaski kamień do ostrzenia — oselka, osła 3. okrągły kamień do ostrzenia — toczydło
brusić	—	ostrzyć, szlifować na toczydle
brykietciarka	—	prasa służąca do wyrobu cegiełek brykietowych
brykiet	—	cegiełka wytworzona z miazgi węgla brunatnego lub kamiennego, spojona w specjalnych prasach (brykietciarkach) przy lepiszczu palnym (pak), niepalnym (cement) lub bez lepiszcza przy zastosowaniu b. wysokich ciśnień. Istnieją również brykiety z innych materiałów
brykiet podpal-kowy	—	brykiet, który posiada kształt i wielkość m.w. kurzego jaja a zawiera prócz miazgi węglowego dodatki łatwopalne — u nas wyrabiany jako tzw. Lofix
brykietować	—	formować brykiety
brykietowanie	—	formowanie przez prasowanie cegiełek brykietowych
brykietownia	—	zakład wytwarzający brykiety
brylant	—	oszlifowany diament

- bryła** — nieforemny kawał ciała stałego
- buczek** — przyrząd do sygnalizacji dźwiękowej
np. przy wyciągu szybowym, wydający buczący ton
- buda** — 1. część chodnika uszczelniona, przechodząca przez wyrobisko wypełnione podsadzką płynną
2. (*rud*) krótki filar, jakimi wybiera się niegłębokie złoża sferysyderytów, przy wybieraniu którego strop ma kształt płaskiej elipsy
- budowa** — p. obudowa drzewna
- budować** — stawiać obudowę, obudowywać
- budowacz** — robotnik wyspecjalizowany w stawianiu obudowy drzewnej w kopalni
- budowarka** — maszyna służąca do stawiania odrzwi obudowy chodników, umieszczona na podwoziu i wyposażona w piłę tarczową do ucinania stojaków oraz w piłę cylindryczną do ich ołowiania
- budynek — p. obudowa
- ⊙ bufor — p. zderzak
- ⊙ buks — nasada, wstawka
- ⊙ buksztel — p. krążyna
- buła** — 1. obca skała. obłego kształtu, wtrącona w pokładzie
2. (*rud*) forma, w jakiej występują dość często sferysyderyty
- bunker** — handlowe określenie gatunku węgla (nie ulegającego łatwo samozapaleniu), przeznaczonego do opalania kotłów okrętowych
- ⊙ bunkier — zbiornik, zasobnik

- ⊙ bunkrowanie — składowanie w zbiornikach
- burkacz** (*wiert*) — występ skalny w otworze wiertniczym
- bursztyn** — kopalna żywica wyplukiwana przez morze w niektórych okolicach, przeważnie żółta, czerwona do brązowej, rzadziej biała, błękitna lub zielonawa, czasem zawiera w sobie świetnie zachowane żyjątka trzeciorzędu. Poza tym p. jantar
- † burt — nierówności w stropie lub spągu
- burzawa** (*rud*) — p. kurzawka
- but orurowania odwiertu** (*wiert*) — krótka (i grubsza) rura zakończona ostrzem, którą dokręca się u dołu kolumny rur, aby ostrze skrawało występy przy opuszczaniu rur
- but stępora** — okucie części uderzającej u tłuka, zwanego inaczej stęporem
- but obudowy szybu** — podstawa obudowy murowej lub betonowej odcinka szybu, często ze stali zlewnej
- butla stalowa** — zbiornik z zaworami służący do przechowywania sprężonych gazów, np. do aparatów oddechowych, spawalniczych itp.
- ⊙ butla tlenowa — p. butla stalowa
- butwienie drewna** — rozkład drewna pod wpływem wilgoci, wywołany przez drobnoustroje.
- być w godzinie — utrzymywać wyznaczony kierunek pędzenia wyrobiska
- ⊙ byk — p. chyba

C

- C** — symbol chemiczny pierwiastka „węgiel” od łac. słowa carbo
- caگیel, caگیle** — kłocę drewniane w środku kasztów — zewnętrzne zwa się „okraje”
- cahexia montana** — górnicza choroba spotykana dawniej tam, gdzie praca w kopalni odbywała się przy trwałym niedostatku tlenu, nadmiernej ilości CO₂, braku światła, wysokiej temperaturze i wilgotności powietrza — objawy: bóle głowy, nerwowość, bezsenność, duszność, chudnięcie, zmiany skórne i kurcące mięśniowe
- calamites** — skrzypy — rośliny znane jako skamienieliny w łupku węglowym. W karbonie były drzewami i z nich m. i. utworzył się węgiel kopalny
- calizna** — nienaruszona jeszcze robotą górniczą zawartość pokładu, np. calizna węglowa
- calówka** — 1. deska, tarcica o grubości 1 cala.
2. miara podzielona na cale
- całodrzew** — p. obudowa pełnodrzewna
- cap (wierć)** — widelki powieszony na linie, służące do uchwycenia żerdzi przy manipulowaniu przewodem wiertniczym; stosowane przy żerdziach dwupierścieniowych

- carbo** — p. C
- Cardox** — nazwa sposobu i urządzenia do bezpiecznego względem metanu i pyłu węglowego urabiania za pomocą przeprowadzenia ciekłego bezwodnika kwasu węglowego (CO₂) w stan gazowy. Urządzenie składające się ze stalowej rury (nabojnicy) wprowadzane jest do otworu strzałowego i może być wielokrotnie użyte
- cecha** — inaczej znak:
1. na obudowie lub ociosach bocznych wyjaśnia, która ze zmian wykonała daną robotę
 2. świadczy o dokonaniu odbiórki robót za dany miesiąc
 3. znamionuje firmę lub fabrykę
 4. w miernictwie określa położenie i wysokość punktu w terenie lub na rysunku
 5. dawniej cechę nazywano „zwoleniem”. Wążnik czyli dziesiętnik, z niemiecka Zechenter, wybijał na gęsiach ołowiu zwolenie specjalnym młotkiem, co oznaczało, że partia ołowiu tak poznaczona wolna jest od opłaty olbory
- cechownia** — obszerna poczekalnia, gdzie górnicy zbierają się, załatwiają sprawy służbowe przed zjazdem i po wyjeździe z kopalni
- cechsztyń** — warstwy najmłodszego piętra okresu permskiego, ery paleozoicznej
p. tab. 4 w Dodatku
- celownica** — przyrząd umożliwiający wytyczenie kierunku w terenie; różni się celownicą z przeziernikami (dioptrami) i celownicą lunetową
- celuloza** — p. błonnik

- cembra (*rud*) — p. cembrzyna
- cembrować — obudowywać szyb cembrzyną
- cembrzyna — też cembrowina; drzewna oprawa szybu w kształcie wieńców studziennych
- cembrunek — p. cembrzyna
- cementowanie szybu — przebijanie szybu przez warstwy wodonośne po wstrzyknięciu mleka cementowego w wywiercone w tym celu otwory i zacementowaniu w ten sposób dopływu wody
- cenoman — najstarsze piętro epoki kredy górnej w erze mezozoicznej
p. tab. 4 w Dodatku
- cepy (*wiert*) — przyrząd w kształcie drążka zaopatrzonego w dwóch miejscach w łańcuchy, który jako dźwignia służy do zwiększenia ręcznej siły przy dokręcaniu części przyrządu wiertniczego
- cerezyna — p. ozokeryt
- cerynit — p. rezynit
- ⊙ cetnar (centnar) — ciężar 100 funtów (50 kg); w użyciu na Śląsku i w Poznańskim
- ⊙ cetnar metryczny — p. kwintal
- † chasta (*rud*) — p. opinka
- chloryt — minerał należący do krzemianów zasadowych zawierający glin i magnez; występuje przeważnie w łupkach w postaci blaszek i lusek ($H_8Mg_5Al_2Si_3O_{18}$)
- chłodnia — p. wieża chłodnicza

- chłodnica** — urządzenie do chłodzenia cieczy lub gazu wskutek przepływu węzownicami wśród chłodzącego ośrodka
- chłodzarka** — 1. maszyna używana np. przy głębieniu szybów z zamrażaniem kurzawki
2. urządzenie służące do chłodzenia łupku ogniotrwałego podczas jednej z faz jego wypalania
- chłonność pracy** — nakład czasu pracy na jednostkę produkcji
- chłoppek** — 1. krótki kopalniak (stojak) stawiany na obudowie dla podtrzymania stropu, tam gdzie stropnica nie podpira stropu
2. (*rud*) pojedynczy stojak stawiany bez stropnicy
3. gwarowo dźwignia z ciężarem do przestawiania zwrotnie rozjazdu
- chodaki** — obuwie o drewnianym spodzie
- † **chodnica** — deska, po której chodzi się w mokrych chodnikach lub miejscach (rodzaj kładki)
- **chodnik** — górnicze wyrobisko korytarzowe o dowolnej długości i stosunkowo małym przekroju poprzecznym pędzone zasadniczo poziomo
- **chodnik badawczy** — pędzony w złożu celem zbadania warunków jego zalegania
- ⊙ **chodnik diagonalny** — p. chodnik przekątny
- ⊙ **chodnik dobowalny** — p. chodnik wybierkowy
- chodnik dolny** — p. chodnik piętrowy
- chodnik dowiezchniowy** — p. dowiezchnia

- **chodnik główny** — o znaczeniu zasadniczym w spełnianiu określonego zadania
- chodnik górny — p. chodnik piętrowy
- **chodnik graniczny** — pędzony w złożu w określonej odległości od granicy np.: złoża, nadania, od którego zasadniczo nie wolno pędzić żadnych wyrobisk ku granicy nadania
- ⊙ chodnik kamienny — p. chodnik w kamieniu
- **chodnik w kamieniu** — pędzony zasadniczo w skale płonnej
- **chodnik kierunkowy** — pędzony w węglu lub kamieniu według z góry wyznaczonego kierunku
- chodnik kieszeniowy — wyrobisko chodnikowe pędzone z przybierką skały płonnej, dla umieszczenia której wybiera się tyle pokładu ponad przekrój chodnika, aby w tych „kieszeniach” pomieścić skałę z przybierki
- chodnik linowy — chodnik transportowy, w którym odbywa się przewóz liną
- **chodnik międzywarstwowy** — pędzony w złożu niezależnie od uławiczenia i łączący dwie warstwy złoża eksploatowanego warstwami
- **chodnik obchodowy** — omijający miejsca niebezpieczne dla ludzi ze względów ruchowych
- ⊙ chodnik objazdowy — p. chodnik obchodowy
- ⊙ chodnik odbudowy — p. chodnik wybierkowy
- chodnik odpływowy — p. chodnik wodny

- **chodnik odstawowy** — w którym przemieszczanie urobku odbywa się przy pomocy niekołowych środków transportowych (przeñośniki)
- **chodnik odwadniająca** — pędzony specjalnie w celu odwodnienia złoza lub jego części
- **chodnik okrężny** — okrążający niedostępną część pola
- **chodnik otwierający** — umożliwiający dojście do czasowo zamkniętych części złoza; poza tym p. ch. udostępniający
- chodnik opływowy — odprowadzający zużyte powietrze nie przez miejsce pracy przewietrzane prądem świeżym, lecz z ominięciem tego miejsca
- **chodnik piętrowy** — pędzony po rozciągłości pokładu, dzielący poziom na piętra; odgraniczający od dołu piętro nazywa się dolnym, od góry górnym
- chodnik podścianowy — dolny chodnik wybierkowy systemu ścianowego, pędzony po rozciągłości
- **chodnik podstawowy** — chodnik główny transportowy, zazwyczaj prowadzony po rozciągłości pokładu i stanowiący dolną granicę poziomu, czyli jego podstawę.
- **chodnik podsadzkowy** — 1. przeznaczony do dostarczania podsadzki
2. ☉ pozostawiony w podsadze; p. ch. ucieczkowy
- chodnik pokładowy — każdy chodnik pędzony w pokładzie zasadniczo po jego rozciągłości
- **chodnik pomocniczy** — pomagający spełniać określone zadanie chodnika głównego
- **chodnik poprzeczny** — pędzony poprzecznie w stosunku do chodników głównych danego pola

- **chodnik poszukiwawczy** — pędzony w celu odszukania złoża lub jego części, którego prawdopodobieństwo występowania stwierdzone zostało innym sposobem
- ⊙ **chodnik powietrzny** — p. chodnik wentylacyjny
- **chodnik poziomy** — p. chodnik podstawowy
- **chodnik przekątny** — o kierunku przekątnym w stosunku do rozciągłości i nachylenia pokładu
- **chodnik przewozowy** — w którym przemieszczanie urobku, ludzi i materiału odbywa się przy pomocy kołowych środków transportowych
- **chodnik rozdzielczy** — chodnik otwierający złożę, nie w nim pędzony (najczęściej w warstwach spągowych), z poprowadzonymi od tego chodnika krótkimi przekopami do złoża
- **chodnik równoległy** — pędzony w bliskiej, mniej więcej jednakowej odległości od dowolnego chodnika i połączony z nim przecinkami
- ⊙ **chodnik rozpoznawczy** — p. chodnik badawczy
- chodnik o szerokim froncie — p. chodnik kieszeniowy
- **chodnik ścianowy** — z którego rozpoczyna się wybieranie ściany
- **chodnik światowy** — z wylotem na powierzchnię ziemi
- **chodnik transportowy** — ogólne określenie chodnika, w którym odbywa się transport, bez różnicowania sposobu transportowania
- **chodnik uciezkowy** — przy długich ścianach zostawiony zasadniczo w podsadźce jako dodatkowe wyjście dla obsady ściany, w wypadku grożącego niebezpieczeństwa

- **chodnik udostępniający** — którym natrafia się na złożę i z którego rozpoczyna się roboty przygotowawcze
- chodnik upadowy — p. upadowa
- **chodnik warstwowy** — w systemie eksploatacji warstwami chodnik po rozciągłości, pędzony w jednej warstwie
- chodnik węglowo-kamienny — pędzony w węglu z przybierką kamienia
- **chodnik w węglu** — każdy pędzony zasadniczo w węglu
- **chodnik wentylacyjny** — którym prowadzi się powietrze w kopalni
- chodnik wiatrowy — p. chodnik wentylacyjny
- chodnik wierzchni — p. chodnik światowy
- **chodnik wodny** — odprowadzający wody kopalniane
- **chodnik wodobiorczy** — wchodzący w skład sieci chodników zbierających wody kopalniane w miejscach ich odpompowania
- **chodnik wybierkowy** — rozcinający przeznaczone do wybierania pole na mniejsze części, w celu bezpośredniego wybierania złoża
- chodnik wydobywczy — p. chodnik wybierkowy
- ⊙ **chodnik wytyczny** — p. chodnik badawczy
- Chrobry** — nazwa najniższego pokładu węgla grupy siodłowej, najgrubszego (około 20 m) w Polsce, oznaczonego w numeracji pokładów liczbą 510
- chronometraż** — pomiary czasów czynności rozczłonkowanej na elementy, celem wypracowania wzorcowego ustalenia norm czasowych na jej wykonanie

- ⊙ **chronometrażować** — p. **chronometrować**
- chronometrować** — wykonywać chronometrażę
- ⊙ **chwytacz klatkowy** — p. **podchwyty** bądź **łapadło**
- chwytacz węzownicowy** (*wiert*) — przyrząd ratunkowy do wyciągania zerwanej liny, podobny do korkociągu
- chwytacz zębaty** **(wiert)* — przyrząd ratunkowy służący do wyciągania przewodu lub innej części, jeśli urwała się poniżej nasadki i nie daje się uchwycić sierpnikiem
- chwytarka** — czerparka o czerpaku szczękowym
- chyba, chybiecie** — zagięcie wyrobiska przy nietrafieniu się w osi robót górniczych, (chodników lub szybu przy pogłębianiu), prowadzonych z dwóch punktów ku sobie
- ciąg powietrza** — przepływ w jednym kierunku z określoną prędkością wskutek różnicy ciśnień (depresji)
- ciąg poligonowy** — przy pomiarze poligonowym kilka po sobie następujących punktów pomiaru
- ciąg rynien** — zespół pojedynczych rynien przenośnika wstrząsanego
- ciąg taśmy** — zespół wsporników z nałożoną taśmą przenośnika taśmowego
- **ciągnięcie (szybem)** — przemieszczanie szybem urobku lub materiałów
p. tab. 3 w Dodatku
- ciasto humusowe** — masa roślinna rozłożona pod wpływem działania drobnoustrojów; zawiera w sobie ciała ukształtowane
- ciasto skalne** — przy skałach wylewnych materiał tworzący zasadniczy (główny) składnik skały

- ciasto węglowe** — p. ciasto humusowe
- ciecz ciężka** — plyn służący jako ośrodek przy wzbogacaniu na mokro kopalin użytecznych, którego ciężar właściwy musi być wyższy od cięż. własc. wzbogacanej kopaliny (np. dla węgla powyżej 1,3)
- cieplice** — 1. miejsce w kopalni o podwyższonej temperaturze
2. źródło o wodzie ciepłej
- ciepło geotermiczne** — p. ciepło głębinowe
- ciepło głębinowe** — ciepłota wnętrza ziemi, zależna od głębokości, rodzaju skał i innych jeszcze czynników; podawana jest w stopniach geotermicznych
- ciepłotka** — p. kaloria
- cieśla górniczy** — robotnik kopalniany o specjalnych kwalifikacjach zatrudniony przy stawianiu i rozbieraniu obudowy drzewnej w kopalni oraz przy ustawianiu maszyn
- cieśla dołowy** — p. cieśla górniczy
- ciężar nasypowy** — ciężar jednostki objętości rozluźnionego materiału (np. węgla), który jest zależny od ciężaru właściwego materiału i stopnia zapełnienia nim danej objętości
- ciężar usypowy** — p. ciężar nasypowy
- ciężar właściwy podziału** — przy wzbogacaniu węgla w płynnym ośrodku ciężar właściwy urobku, który jest granicą rozdziału na ziarna użyteczne i odpady bezużyteczne

- ⊙ **cifus** — p. ostrze wymienne.
- cios** — 1. zdolność dzielenia się skał wg pewnych płaszczyzn powstałych wskutek działania sił geotektonicznych
2. ociosany kamień
- ciskać** — pchać ręcznie wozy kopalniane
- ciskacz** — p. wozak.
- ciskanie** — ręczne popychanie wozów na krótką odległość
- ciśnienie** — działanie siły ciężkości lub prężności wyrażone w kilogramach na powierzchnię 1 centymetra (kg/cm^2).
- ciśnienie eksploatacyjne** — dodatkowe ciśnienie w górotworze powstałe wskutek eksploatacji złoża
- ciśnienie boczne** — nacisk na obudowę wywołany odkształceniem się ścian wyrobiska
- ciśnienie górotworu** — stan napięcia w górotworze wywołany ciężarem warstw nadległych; stan ten określają ciśnienie pionowe i poziome. Rozróżnia się ciśnienie górotworu pierwotne i wtórne, czyli eksploatacyjne
- ciśnienie pierwotne** — ciśnienie w górotworze nienaruszonym robotami górniczymi
- ciśnienie stropowe** — nacisk na obudowę wywołany przez rozluzowany strop wyrobiska
- ⊙ **col** — norma
- cykl koksownicy (koks)** — czas potrzebny na uzyskanie jednostki produkcji; liczy się od jednego wypchnięcia do drugiego wypchnięcia koksu z tej samej koksownicy
- cyklon** — p. oddzielacz wirowy
- † **cymbronkarz** — p. budowacz

- ⊙ cyndra — p. lont
- cypel góry — p. szczyt góry
- cysterna — 1. zbiornik na plyn
2. studnia kuta w skale
- czad — trujący gaz (CO) powstający przy niezupełnym spalaniu węgla, bezbarwny i bez zapachu
- czady postrzałowe — p. gazy odstrzałowe
- ⊙ czako górnicze — p. kołpak górniczy
- czołówka — wyrobisko wybierane na skrzydłach ściany dla przestawiania maszyn takich jak wrębiarki lub urabiarki
- czarne narzędzia — wspólna nazwa narzędzi żelaznych obrobionych z grubsza z pozostawieniem surowych powierzchni, które powleka się czasem na gorąco smołą dla zabezpieczenia przed rdzewieniem
- czas geologiczny — czas powstania utworów skorupy ziemskiej; w geologii rozróżnia się podziały co do a) trwania czasów, b) wytworzonych w tych czasach utworów

czasy	utwory
era	grupa
okres	system
epoka	seria
(wiek)	piętro
(doba)	poziom
	warstwa

Np. warstwy dają pewien poziom; z poziomów nawarstwiło się piętro; kilka pięter tworzy serię danej epoki, serie zaś składają się na system danego okresu, a te z kolei tworzą grupę utworów pewnej ery
p. tab. 4 w Dodatku

- czas postoju** — czas przerwy w pracy spowodowanej działaniem sił wyższych lub przyczynami niezależnymi od wykonawców zadania produkcyjnego (czas ten odlicza się od czasu pracy)
- czas pracy** — 1. ustawowy okres czasu, który obowiązuje pracownika zatrudnionego w procesie produkcyjnym; dzieli się na: czas stracony na dojsięce pracownika z miejsca zgłoszenia się do miejsca pracy oraz na drogę powrotną, i na czas przebywania pracownika w miejscu pracy, ten zaś na czas przygotowania roboty i na czas wykonania tej roboty
2. czas zużyty wyłącznie na pracę efektywną
- czas przeczekania** — czas (w kop. węgla 15 minut), przewidziany po odstrzale do odpłynięcia szkodliwych dla zdrowia gazów odstrzałowych
- czas trwoniony** — czas stracony z winy pracownika na czynności nie związane z biegiem procesu produkcyjnego w ciągu ustawowego czasu pracy
- czasowa norma pracy** — najdłuższy okres czasu, który może zużyć pracownik na wykonanie zadania np. jednostki produkcji w warunkach określonych normą
- **czeladnik górniczy** — absolwent przemysłowej szkoły górniczej — kandydat na górnika
- † **czeladź** — dawne określenie pomocników w różnych robotach kopalnianych
- czerpadło** — 1. ☉ w znaczeniu czerpak
2. (*wiert*) p. łyżka

- czerpak** — 1. naczynie kształtu kubła lub łyżki, służące do nabierania płynów lub sypkich i rozluźnionych ciał stałych.
2. (*wiert*) rodzaj świdra o wygładzie nieprzeciętego cylindra z klapą ruchomą w postaci kuli, służący do wiercenia w skałach nie-spójnych i na wpół płynnych jak kurzawka. Pod klapą znajduje się bądź but stalowy o zaokrąglonych krawędziach, bądź świder stalowy
- **czerparka** — ogólne określenie na maszyny służące do urabiania i czerpania ciał ciekłych, sypkich lub rozluźnionych, np. piasku do podsadzki w górnictwie, albo do urabiania skał np. węgla brunatnego na kopalniach naziemnych
- czerparka łyżkowa** — czerparka jednoczerpakowa o sztywnym wyścięgniku i przegubowo na nim osadzonym czerpaku (łyżce); rozróżnia się pod względem zasięgu urabiania czerp. łyżk. madpoziomowe, poziomowe i podpoziomowe
- † **czeruna (sol)** — p. panew
- czerwicość jelit** — ogólna nazwa chorób jelit wywołanych pasożytami (robakami) — nie mieszać z chorobą zawodową „glistnicą górniczą”, która jest jednym z wypadków czerwicości jelit
- czerwony spagowic** — warstwy permu dolnego p. tab. 4 w Dodatku
- czoło przodka** — ocios przodka, czyli główna płaszczyna urabiania złoża w caliznie

- czujka** — opinka wysunięta ku czołu przodka
zza stropnicy ostatnich odrzwi, pod-
trzymująca tymczasowo strop
- czwartorzęd** — najmłodszy okres ery kenozoicz-
nej, którego osady podzielone są na
dwie epoki: dyluwium (starsze)
i aluwium (współczesne)
p. tab. 4 w Dodatku
- czyste wybieranie
złoża** — dokładne wybieranie np. węgla, bez
pozostawiania partii niewybranych
jak nóg, filarów, resztek węgla w za-
bierkach itp.

D

- † danina górnicza — dawniej olbora lub urbura (1400), albo dziesięcina (*decima mineralis*); była to opłata wynosząca zwykle $\frac{1}{10}$ wydobytego kruszcu, płatna do rąk dziesiętników, zechenterów lub olborników, tj. urzędników czuwających z ramienia właściciela regału górniczego nad wydobywaniem kruszcu
- deflagracja** — niewłaściwy przebieg rozpadu materiału wybuchowego polegający na spalaniu się materiału bez wybuchu, przy czym powstają duże ilości szkodliwych gazów
- deklinacja** — zboczenie z kierunku (przy igle magnetycznej)
- ⊙ deliny — p. dylina
- denna woda — p. woda denna
- denudacja** — 1. obnażenie starszych utworów geologicznych spowodowane ruchami górotwórczymi, rozmywającym działaniem wody i powietrza
2. zmycie pewnych warstw ziemi lub części złoża minerału użytecznego jako skutek działania wód powierzchniowych
- depresja** — 1. ujemna różnica ciśień np. przed i za wentylatorem, mierzona w mm słupa wody (H_2O) — podciśnienie
2. (geol) ład stały leżący poniżej poziomu morza

- depresjometr** — przyrząd mierzący ciśnienie statyczne powietrza
- deprymometr** — przyrząd do pomiaru ciśnienia powietrza, oparty na zmianie objętości pewnej ilości powietrza zawartego w przyrządzie, pod wpływem zmian ciśnienia powietrza zewnętrznego
- deputat** — przydział w naturze jako część wynagrodzenia za pracę, przyznany pracownikowi odpłatnie lub bezpłatnie
- derywat węgla** — p. węglpochodna surowa
- desintegrator** — p. dezyntegrator
- deskal** — gwóźdź ciesielski o dł. $3\frac{1}{2}$ — 5 cali
- deskować** — wykonywać deskowanie
- deskowanie** —
 1. przy robotach murarskich (betoniarskich), robionych materiałem luźnym, forma z desek, którą wypełnia się tym materiałem.
 2. pełne obicie, ogrodzenie z desek
 3. czynność budowy deskowania
- destylacja** — rozdzielanie różnych ciał niezwiązanych ze sobą chemicznie, przez podgrzewanie do temperatury wrzenia, odparowywanie i ponowne skraplanie ciała bardziej lotnego
- destylacja cząstkowa** — rozdzielanie ciekłych mieszanin na ich składniki względnie grupy składników, różniące się zakresem temperatur wrzenia
- destylacja frakcjonowana** — rozdzielanie mieszaniny kilku ciał przez kolejne odparowywanie i skraplanie produktów od najlotniejszych do coraz trudniejszych do odparowania; sposób stosowany w koksowniach, rafineriach ropy naftowej itp.

**destylacja frakcyj-
na** — destylacja jednej z frakcyj

**destylacja sucha
węgla** — poddawanie węgla spiekających działaniu podwyższonej temperatury bez dostępu powietrza, celem otrzymania koksu (półkoksu) i węglpochodnych

**destylarnia smoły
(koks)** — 1. urządzenie służące do destylowania smoły pogazowej
2. oddział koksowni obejmujący urządzenia podane pod 1.

**detektor tlenu
węgla** — przyrząd do wykrywania w powietrzu obecności tlenu węgla (CO)

detonacja — b. szybki proces rozpadu materiału wybuchowego (powyżej 1000 m/sek) z równoczesnym wydzieleniem dużej ilości gazów i energii cieplnej, przy wystąpieniu zjawiska akustycznego

Detonit — nazwa materiału wybuchowego powietrznego

dewidka — lampa górnicza, bezpieczna w kopalni gazowej. (od wynalazcy Davy'ego, czytaj Dewi)

dewon — warstwy trzeciego w kolejności starszeństwa okresu ery paleozoicznej, dzieli się na dewon dolny, średni i górny. Charakterystyczne skamienialiny: korale, krinoidy, brachiopody, kefalopody, trylobity. Po dewonie nastąpił karbon
p. tab. 4 w Dodatku

dezyntegrator — maszyna do rozdrabniania za pomocą uderzania osadzonych na tarczach prętów wirujących w przeciwnych kierunkach

- diagonała** — 1. przekątnia
2. ⊙ w znaczeniu chodnik przekątny
- diagram** — wykres kreślony ręcznie lub przez przyrząd, np. tachograf maszyny wyciągowej, barograf, sejsmograf itp.
- diament** — chemicznie czysty węgiel, c. gat. 3,5, najtwardszy spośród minerałów
- diament wiertniczy** — diament przemysłowy (zanieczyszczony i ciemny) osadzany jako ostrza tnące w koronkach wiertniczych, tzw. karbonado
- dias** — p. perm
- dinantien** — nazwa dolnego karbonu; bywa wykształtowany jako kulm lub wapień węglowy
p. tab. 5 w Dodatku
- dioryt** — skała głębinowa krystaliczna, zbita o średnim rozwoju ziarna, barwy czarno-białej (nakrapiana), przy drobniejszym ziarnie ciemno-zielona; zasadniczy skład mineralny: plagioklaz, biotyt, amfibol, czasem ortoklaz (skaleń), kwarciec
- diabaz** — starsza skała wylewna z grupy bazaltowej, budowy grubo- do drobnoziarnistej, barwy czarnej lub ciemnozielonej, przy większych ziarnach zielonej z białymi plamami; czarne odmiany szwedzkie znane są pod nazwą szwedzkiego czarnego granitu
- dłubacz (wiert)** — przyrząd ratunkowy, służący do wyrabiania zasypu wokół urwanej części, celem jej odsłonięcia
- dłuto (wiert)** — narzędzie urabiające przy wierceniu udarowym, o kształcie dłuta, zaopatrzonego u góry w nagwintowanie dołączenia z inną częścią przewodu

wiertniczego (obciążnikiem), zaś dołem rozszerzonego w łopatę różnego kształtu i o różnym ostrzu, zależnie od rodzaju przewiercanej skały.

- dłuto bakowe** — p dłuto szczękowe.
(*wiert*)
- dłuto ekscentryczne** — dłuto wiertnicze do wiercenia udarowego, którego ostrza nie leżą w osi symetrii; służy ono do wiercenia otworów o średnicy większej niż wymiar dłuta
(*wiert*)
- dłuto płuczkowe** — dłuto, które ma wywierć przez cały swój kadłub aż do ostrza albo wyżej od ostrza dwa otwory na boki łopaty; otwór łączy się z otworami w obciążniku, nożycach i żerdziach
(*wiert*)
- dłuto próbnik** — przyrząd składający się z kilku dłuć umieszczonych wokół walca, tak że obwiercają skałę a pozostawiają w środku walec skały (rdzeń), który wydobyty stanowi próbkę przewiercanych warstw
(*wiert*)
- dłuto szczękowe** — dłuto wiertnicze zaopatrzone w boczne, centryczne występy, które przyczyniają się do urabiania otworu o bardziej okrągłym przekroju; dłuta takie stosowane są przy płuczkowym wierceniu
(*wiert*)
- dłużycza** — okorowany okrągłak drewniany dłuższy od 10 mb, będący m. i. materiałem do przycięcia kopalniaków.
- dmuchawa** — 1. sprężarka o znacznej wydajności, stosowana przy małej różnicy ciśnień

2. raczej dmuchawka — przyrząd w kształcie zwężającej się rurki do wdmuchiwania powietrza w płomień (badania petrograficzne, lutowanie)

- dmucharka podsadzkowa** — maszyna podająca drobny materiał podsadzkowy do zrobów przez wdmuchiwanie go sprężonym powietrzem, np. dmucharki firm Torkret, Palis, Miag, Beien itp.
- **dniówka** — ustalony dla określonej jednostki czas pracy na przestrzeni jednej doby; jednostką tą może być człowiek lub maszyna oraz różne ich zestawienia i zespoły
- **dniówka chorobowa** — potoczne określenie zasiłku wypłaconego pracownikom za czas choroby
- **dniówka nadliczbowa** — przepracowana ponad ustawowy czas pracy
- **dniówka nadpracobowa** — p. dniówka nadliczbowa
- **dniówka niedzielna** — p. dniówka świąteczna
- **dniówka przystana** — p. dniówka nadliczbowa
- **dniówka świąteczna** — przepracowana w świąteczny, wolny od pracy dzień.
- doła geologiczna** — najniższego rzędu cząstka w podziale czasu geologicznego; w kolejności są: era, okres, epoka, wiek i doła
p. tab. 4 w Dodatku
- dobniak** — duży młot drewniany

- † **dobywanie** — wyciąganie szybem, eksploatawanie
- dociąg ręczny**
(*wiert*) — przy rurowaniu, dokręcanie pozostałej podczas zakręcania długości gwintu od brzegu kielicha nakręcanej rury do początku pierwszej nitki na czopie rury
- docinanie** (*wiert*) — przy rurowaniu, ostateczne dokręcenie rur wielką siłą podczas czego głębszy gwint wcina się w płytszy, początkowy gwint na czopie rury
- dogger** — obj. pod jura
p. tab. 4 w Dodatku
- dojechać, dojeżdżać** — trafić robotą górniczą w złożę, lub do zamierzonego miejsca
- dokładka** — czynność przedłużania np. torów lub rurociągu w miarę postępu robót w przodku
- dokrętka** — nakrętka (naśrubek) zabezpieczająca odkręcenie się właściwej nakrętki; zwykle druga nakrętka służy jako dokrętka
- dolomit** — minerał, bezwodny węglan o składzie chemicznym $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$; skała podobna do wapienia, twardsza od niego i cięższa, barwy żółtawej lub brunatnej, pod wpływem kwasów burzy się
- Donaryt** — dopuszczony w górnictwie materiał wybuchowy skalny, zawierający w swym składzie związki nitroglicerynowe
- dowierzchnia** — krótka pochylnia łącząca dwa chodniki wybierkowe

- dozator (*koks*) — p. talerz rozdzielczy
- dozownik — zasłalacz dawkujący materiał
- dozór kopalni — ogół pracowników umysłowych kopalni, którzy sprawują dozór nad robotami oraz ich obsadą, stanem wyrobisk, przewietrzania itp.
- dozorca górniczy — doświadczony robotnik, któremu powierzono dozór nad pewnym odcinkiem pracy.
Dawne znaczenie p. podgórmistrz
- dozorca jazdy — osoba wyznaczona przez kierownictwo kopalni do dozorowania jazdy ludzi podczas zmian
- ⊙ dozorca kopalni — p. dozorca górniczy
- dozorca strzałowy — pomocnik górmistrza strzałowego
- dozorca transportu — pomocnik górmistrza transportowego
- dół (kopalni) — krótkie i ogólne określenie podziemia kopalni
- drabina szybowa — jedna z drabin, z jakich przygotowane jest w przedziale drabinowym szybu przejście dla ludzi
- ⊙ draga — p. czerparka
- ⊙ drag królewski — p. trzon główny
- drillometr (*wiert*) — przyrząd wskazujący nacisk koronki na dno otworu wiertniczego
- drobiazg — drobny węgiel
- drobna sprzedaż — drobnicowy zbyt (sprzedaż) węgla na kopalni dla potrzeb okolicznej ludności

- drut ślizgowy** — górny przewód elektryczny, po którym ślizga się odbierak elektrowozu
- drut topikowy** — łatwotopliwy drut, jako bezpiecznik w obwodzie prądu elektrycznego, przetapiający się (a więc przerywający obwód) w razie przeciążenia sieci
- druza** — skupienie kryształów narosłych jeden obok drugiego w wolnej przestrzeni na ścianie szczeliny
- druzgot** — rozkruszona skała powstała podczas ruchów górotwórczych
- drużyna ratownicza** — pełna jednostka ratownicza kopalni, złożona zależnie od wielkości kopalni (ilości załogi dołowej) z 4 do 9 sekcji ratowniczych, z których każda liczy 4 do 5 ratowników
- drzewiarka** — wóz używany na kopalnianych składach drzewnych do przewożenia kopalniaków — platforma z kłonicami
- drzewiarz** — robotnik zatrudniony na powierzchni lub na dole kopalni przy dostawie drewna kopalnianego
- ⊙ **drzewo stracone** — p. obudowa stracona pkt. 2.
- drzwi powietrzne** — p. drzwi wentylacyjne
- ⊙ **drzwi przewiewowe** — p. drzwi wentylacyjne
- drzwi strzałowe** — p. tama strzałowa
- drzwi wentylacyjne** — tama regulacyjna stawiana w poprzek chodników celem kierowania powietrzem w kopalni, zaopatrzona w samoczynnie zamykające się drzwi do przechodzenia lub przejazdu przez tamę

- drzwi wiatrowe — p. drzwi wentylacyjne
- ⊙ dubłówka — p. dniówka nadpracowana
- dukła** — wyrobisko pionowe o niewielkim przekroju, zasadniczo prostokątnym, wykonywane w celu poszukiwania lub badania złoża; w rudach również do wydobywania złoża (tzw. sposób dukłowy)
- dukła chodnikowa** — pionowe wąskie wyrobisko łączące dwa wyrobiska poziome, przebite dla przejścia ludzi, a czasem również i dla transportu urobku
- dukła wiertnicza** (wierci) — szybik około 8 m głęboki, w którym umieszcza się nieraz części przewodu, oraz gdzie umocowana jest rura kierownicza
- duryt** — petrograficzna odmiana węgla o matowym wyglądzie, spotykana nieraz w postaci dość grubych warstw i przerostów, o zwęższej budowie, słabo zaznaczonym uwarstwieniu i dużej twardości
- † dusiel — p. bezwodnik kwasu węglowego
- dusza** — 1. środkowy drut lub sznur w splecie liny
2. ⊙ w znaczeniu: rdzeń lontu
- dwa młotki — p. perlik i żelazko
- dworzec kopalnia-ny** — szereg torów kolejowych połączonych rozjazdami z bocznicą kolejową, na które podstawiane są wagony kolejowe, przestawiane pod załadunek i grupowane w pociągi

- dwutlenek węgla** — p. bezwodnik kwasu węglowego
- dyfuzor** — rozszerzająca się część osłony pompy wirnikowej lub wentylatora, gdzie następuje zmiana energii kinetycznej nabytej w łopatkach na energię statyczną (ciśnienie)
- dylina** — cienka belka drewniana, z której układa się podłogę
- dyluwium (dyluwium)** — warstwy starszej od aluwium (obecnej) epoki okresu czwartorzędu, ery kenozoicznej. Charakterystyczne przez zlodowacenie większej części Europy i pierwsze ślady człowieka p. tab. 4 w Dodatku
- dymarka** — 1. prymitywne urządzenie, złożone z dwóch ognisk i dwóch miechów poruszanych zwykle wodą
2. gwarowo — miech
- dynamit** — materiał wybuchowy złożony z nitrogliceryny i ziemi krzemkowej lub mączki drzewnej, należący do tzw. kruszących materiałów wybuchowych. Wynalazca Alfred Nobel, Szwed, w r. 1867
- † **dyng** — p. akord.
- dysodyl** — odmiana węgla brunatnego odznaczająca się drobno uwarstwioną strukturą i dlatego nazywana czasem węglem papierowym
- dysza** — zwężenie przekroju wylotu w przewodzie dla gazów lub cieczy celem zmiany ciśnienia na prędkość prądu gazu lub cieczy

- dyszowy** (*koks*) — robotnik obsługujący zawory dysz przy ssawie
- dyzlokacja** — przemieszczenie utworów geologicznych
- dziad** (*sol*) — p. wodziarz
- dziadek** (*rud*) — poprzeczny drażek (uchwyt) u styliska łopaty
- dzialka** — 1. część oddziału sztygarskiego
2. (*sol*) mniejsza komora
- † **dziedziczny** — w znaczeniu górniczym — długotrwały. Np. obudowa, sztolnia, okładziny dziedziczne
- dzień** — w znaczeniu górniczym: powierzchnia (ziemi)
- **dziennik urobku** — książka (druk), w której kierownictwo powierzchni zapisuje codziennie ilość wydobytego urobku z poszczególnych przodków
- dziennik wiertniczy** — p. księga wiertnicza
- dzika skała** — wtrącona w dany pokład obca skała, odmienna od pokładu składem i budową
- dzikie wody** — nieujęte wody kopalniane (dołowe).
- dźwiękówka** — specjalnie mocno wypalona cegła, wydająca po uderzeniu pełny, metaliczny dźwięk, pożądana do budów podziemnych
- dźwig** — urządzenie maszynowe służące do przemieszczania ciężarów; np. przy przeładunkach węgla w portach używane są dźwigi bramiaste (portalowe), przesuwne itp.

- dźwig chwyta- — obj. pod chwyta-
 wy
- dźwigacz (*wiert*) — klucz dźwigniowy do ujęcia i pionowego przytrzymania ciężkich dłut podczas zakręcania obciążnika
- dźwigarka kozłowa — również wciągarka kozłowa = kołowrót ręczny używany w budownictwie do podnoszenia materiałów
- dzwon — wyrwy w stropie w kształcie dzwonu.
- † dzwon górniczy — dawniej dzwon na wieży szybowej, którym zwolywano górników na dniówkę (np. dzwonek tarnogórski); dzisiaj rolę tę spełnia syrena kopalniana
- przyrząd ratunkowy w kształcie walca wewnątrz stożkowato wydrążonego i nagwintowanego, służący do uchwycenia żerdzi płuczkowej przez nakręcenie dzwonka na urwaną żerdź
- dzwonek (*wiert*)
- dzwono (*sol*) — p. kłopeć

E

- ekskawator — p. czerparka
- ekspertyza — orzeczenie wydane przez znawcę (eksperta) w określonej sprawie
- eksploatacja — pobieranie określonego dobra celem użytkowania, bez względu na techniczne sposoby, jakimi się to odbywa
- eksploatacja górnicza — zespół wszystkich czynności mających na celu uzyskiwanie robotami górniczymi kopalin użytecznych z miejsc ich występowania
p. tab. 2 w Dodatku
- eksploatacja do i od granic — kierunek postępowania robót eksploatacyjnych w granicach danej kopalni
- eksploatacja na całą grubość — system eksploatawania określonego złoża, kiedy można je wybierać od razu na całą grubość, w odróżnieniu od eksploatacji warstwami
- eksploatacja naziemna — eksploatacja złoża nieprzykrytego warstwami nadkładu (zazwyczaj po usunięciu tych warstw), czyli „pod gołym niebem”
- eksploatacja z i bez ochrony powierzchni — prowadzenie podziemnej eksploatacji złoża sposobami uwzględniającymi (lub nie) wpływ wybierania złoża na powierzchnię ziemi i znajdujące się na niej obiekty
- eksploatacja odkrywkowa — p. eksploatacja naziemna

- **eksploatacja podziemna** — eksploatacja złoże zalegającego w głębi ziemi, po udostępnieniu za pomocą szybu i przecznicy lub w pewnych warunkach za pomocą sztolni przecznicy

- eksploatacja rabunkowa — 1. p. gospodarka rabunkowa
2. ⊙ w znaczeniu: eksploatawanie złoże na zawał

- **eksploatacja warstwami** — system eksploatawania określonego złoże częściami, czyli odpowiedniej grubości warstwami, co stosowane jest wtedy, gdy nie można złoże eksploatawać od razu na całą grubość; różni się eksploatację warstwami poziomymi oraz warstwami pochylonymi

- eksplozja** — gwałtowny rozpad materiału wybuchowego

- eksplozywność — stopień prędkości rozpadu mat. wybuchowego

- eksynit** — składnik petrograficzny węgla zawierający protobituminy węgla; zawiera spory i kutikule

- elektrowóz kopalniany** — lokomotywa elektryczna przystosowana do prac w kopalni; elektrowóz przewodowy — uruchomiany z sieci miny z sieci za pomocą odbieraka prądu; elektrowóz akumulatorowy — uruchomiany z akumulatorów

- elektryfikacja kopalni** — wyposażanie kopalni w elektryczne urządzenia światła i siły (z ew. równoczesnym usuwaniem dawnych, nie elektrycznych urządzeń)

- elektryk** — wykwalifikowany pracownik w elektrotechnice

- elektrykarz** — przyuczony robotnik zajmujący się zaprowadzaniem i utrzymaniem sieci elektrycznej w kopalni
- elewator** — p. podnośnik
- elewator do rur (wierł)** — wielokrażek stosowany do podnoszenia ciężkich rur wiertniczych
- emblemata górniczy** — p. godło górnictwa
- embouage** — (czytaj: ambuaż) podsadzanie zamulkowe zleżałą i przesianą szlaką spod kotłów o średnicy ziarn poniżej 8 mm
- Energit** — materiał wybuchowy bezpieczny względem pyłu węglowego, lecz niebezpieczny względem metanu; materiał nie wszędzie dopuszczony do użytku
- enklawa** — ☉ w znaczeniu wyspa węglowa
- eocen** — środkowe piętro epoki paleogenu, okresu trzeciorzędu w erze kenozoicznej
p. tab. 4 w Dodatku
- eoliczny** — nawiany wiatrem
- eozoicum** — era eozoiczna, następująca po archaicznej. W erze tej napotyka się na pierwsze ślady istnienia życia.
p. tab. 4 w Dodatku
- epoka** — nazwa podziału czasu geologicznego obj. pod czas geologiczny
- epoka kultury ludzkiej** — podział rozwijania się kultury ludzkiej oparty na wykopaliskach na-

rzędzi i broni człowieka, wyrabianych przez niego z materiału i sposobem charakteryzującym daną epokę. Rozróżnia się epokę kamienną i metalową. **Kamienna epoka** w kolejności starszeństwa dzieli się na okresy: 1. eolit, 2. kamień łupany czyli paleolit, 3. mezolit, 4. kamień gładzony czyli neolit. **Metalowa epoka** dzieli się na: 1. okres eneolitu (miedź-kam), 2. okres brązu, 3 okres żelaza

- era** — nazwa podziału czasu geologicznego; Rozróżnia się ery w kolejności starszeństwa:
- archaiczna
 - eozoiczna
 - paleozoiczna
 - mezozoiczna
 - kenozoiczna
- obj. pod czas geologiczny
- erozja** — niszczenie skał powierzchni ziemi spowodowane rozkruszającym działaniem powietrza i temperatury oraz zmywającym wody
- erupcja (gazu)** — p. wydmuch
- ⊙-eter gazowy — p. gazolina
- etylen** — gaz palny o świecącym płomieniu; składnik gazu świetlnego wytwarzanego w gazowniach, koksowniach i prażalniach węgla
- euwitryt** — p. kolinit

F

- facies, facja** — wykształtowanie utworu geologicznego charakteryzujące się określonymi warunkami geograficznymi jego powstawania
- faja (wiert)** — p. klucz wiertniczy
- fajka** — reszta otworu strzałowego, nieraz z częściowo niewybuchniętym ładunkiem, jako skutek wyfuknięcia materiału wybuchowego
- fala ciśnienia** — rozkład ciśnienia wywołany linią ugięcia stropu o kształcie fali nad pokładem, spowodowany eksploatacją złoża
- falistość** --- p. sfałdowanie
- fałd** — jeden grzbiet sfałdowania — różni się **fałdy pionowe** (stojące), gdy oś fałdu skierowana jest pionowo do pow. warstw; dalej **fałdy przewalane** gdy oś fałdu pochylona jest pod ostrym kątem do pow. warstw; **fałdy leżące** gdy oś fałdu skierowana jest mniej więcej równolegle do pow. warstw
- fant** — 1. drewniany klin z kawałka deski lub rozłupanego okrągłaka, podbijany pod stojak bądź wbijany między stropnicę a strop, między

koniec stropnicy a ocios lub wreszcie w innych miejscach, lecz zawsze celem usztywnienia obudowy

2. p. puls

- ⊙ fantkapa — p. stropnica okładzinowa.
- fantować — usztywniać obudowę przez wbijanie fantów
- fasowanie (*rud*) — wykonywanie wodoszczelnej obudowy szybików-dukli
- fasunek (*rud*) — wodoszczelna obudowa szybików-dukli, wykonana jak podano pod fasowanie
- † faszlik (*rud*) — lżejszy młot górniczy przystosowany do pracy jedną ręką i służący do bicia w dłuto przy wierceniu otworów strzałowych
- fazan — gwarowa nazwa obcego przedsiębiorstwa wykonującego dla kopalni pewne zleczone prace
- fedrować — p. wydobywać
- ⊙ fela — p. okładzina, opinka
- felga — 1. ⊙ p. czujka
2. koło samochodowe, na które nakłada się oponę z dętką
- ⊙ felować — p. opinać
- fenole (*koks*) — związki organiczne o charakterze kwasów, zawierające tlen w pierścieniu (występują w produktach suchej destylacji drewna, węgla kam.

i brun.) Fenolami są: kresol, tymol, hydrochinon, kwas karbolowy. Służą do wyrobu lekarstw, barwników, materiałów wybuchowych, impregnowania drewna

- fenolownia (koks)** — 1. zespół urządzeń do oddzielania fenoli z wód pogazowych
2. oddział koksowni obejmujący te urządzenia
- ⊙ **fersta** — p. strop
- ficowanie (rud)** — wylewanie wody z przodków lub chodników przy pomocy małych naczyń tzw. szkopców
- figurant** — przyuczony robotnik, zatrudniony przy pomiarach mierniczych i wykonujący pewne proste czynności jak ustawianie łąt, tyczek lub innych znaków, naciąganie we wskazanych kierunkach taśmy mierniczej, utrwalanie znaków miern. itp.
- filar** — 1. calizna węglowa zawarta między chodnikami
2. ⊙ w znaczeniu: zabierka
- filar graniczny** — pas złoża pozostawiony w pokładzie na granicy nadania kopalni
- filar ochronny** — 1. pozostawiona w pokładzie część złoża dla ochrony budowli naziemnych i pod zbiornikami wody
2. to samo obok pewnych wyrobisk, np. przy szybie, przecznicy
- filar ogniowy** — pas węgla pozostawiony w pokładzie jako ochrona przed przedostaniem się pożaru do niezaognionych części kopalni

- filar oporowy** — pod pojęciem tym rozumie się:
 1. filary graniczne
 2. filary ogniowe
 3. filary wzdłuż wyrobisk w wybie-
 ranej części złoża
- filarować** — wybierać kopalinę systemem filaro-
 wym
- filarowanie** — wybieranie węgla z pokładu syste-
 mem filarowym
- filarówka** — cienka stropnica używana do obu-
 dowy stropu w zabierkach filaro-
 wych, o długości równej szerokości
 zabierki
- filtr** — przedmiot lub urządzenie służące do
 cedzenia, czyli odsączenia płynu od
 zawartego w nim innego ciała, nie-
 rozpuszczonego w płynie
- filtr próżniowy** — urządzenie do odsączenia wody od
 mułu węglowego na zasadzie ssącego
 działania próżni
- flaszka (wierł)** — p. łącznik
- flek** — kołek drewniany z cechą przodka
 jako znaczek wózkowy (marka)
- ⊙ **flekówka** — p. dziennik urobku
- flokulacja** — łączenie ziarn zawieszonych w wo-
 dzie w większe skupiska przy użyciu
 tzw. flokulatorów, czyli reagentów
 (np. krochmal)
- flotacja** — wzbogacanie drobnych ziarn rud lub
 węgla przez zmieszanie ich z odczyn-
 nikiem (np. olejem) w ośrodku wod-
 nym i spowodowanie powstania
 piany. Dzięki działaniom fizyko-
 chemicznym węgiel lub ruda uno-
 szą się w górę z pęcherzykami piany,
 czyli wsptywają ku powierzchni

		cieczy, płonna skała zaś opada na dno flotownika (flotacja pianowa)
flotować	—	wzbogacać przez flotację
flotownik	—	1. urządzenie służące do wzbogacania węgla za pomocą flotowania 2. odczynnik flotacyjny
fludra	—	1. rynna drewniana, służąca do odprowadzania wody 2. © w znaczeniu lutnia, p. lutnia
fluidyzacja węgla	—	rozbicie węgla na zawiesinę w powietrzu, zachowującą się jak ciecz dająca się przetłaczać rurociągami i spożytkować jako paliwo ciekłe
folga	—	hak, deska lub kulak, potrzymujące stropnicę przed podstawieniem stojaków
© folować	—	p. ładować
fontanna gazowa	—	obfity i regularny wypływ ze szczelin np. bezwodnika kwasu węglowego (CO_2) lub metanu (CH_4)
formacja	—	kompleks skał powstałych w określonych warunkach geologicznych,
forsowanie rur (wierć)	—	poruszanie rur podchwytywanych przez zasyp, celem umożliwienia dalszego ich zapuszczania
frakcja	—	1. (węgl) część wzbogacanego węgla otrzymywana w ściśle określonych warunkach wzbogacania 2. (chem) część składowa ciekłej mieszaniny związków otrzymywana w procesie destylacji cząstkowej w kolejności zależnej od temperatur wrzenia poszczególnych związków
© front odbudowy	—	p. front wybierania

- front roboczy** — łączna długość wszystkich czynnych przodków roboczych w danym czasie
- front robót przygotowawczych** — sumaryczna długość (szerokość wyrobisk) przodków robót przygotowawczych
- front urobkowy** — sumaryczna długość czynnych i nieczynnych przodków wybierkowych i przygotowawczych, z których otrzymuje się urobek
- front wybierania** — sumaryczna długość przodków robót eksploatacyjnych
- fukacz** — nagły wydmuch w krótkim czasie ogromnych ilości gazu CO_2 , któremu towarzyszy w kopalniach węgla zwykle wyrzucenie bardzo dużych ilości miążu węglowego. Istnieją również fukacze CH_4
- fuks** — p. lis
- † **fundusz wolnych kuksów** — każde gwarectwo tzw. starego prawa dzieliło się na 128 kuksów czyli kęsów, która to liczba wynika z podziału pola górniczego, czyli miary górniczej na 2 potem na 4, 8, 16, 32, 64 i 128 części. Jedna taka część tworzy kęs. Gwarkowie, mieli prawo na końcu roku operacyjnego otrzymać $\frac{1}{128}$ część czystego zysku, jeżeli kopalnia odrzuciła jakąś intratę. Jeżeli jednak poniosła stratę gwarek wpłacał za każdy kuks $\frac{1}{128}$ część niedoboru, stąd 4 kuksy partycypowały w zyskach, ale nie były obciążone dopłatami w razie deficytu. Te cztery kuksy nazywały się Wolnymi Kuksami. Fundusz ten przeznaczony był na zakup książek i przyborów szkolnych dla dzieci górników. Gwarectwa tzw. nowego prawa dzieliły się na 1000 kuksów

- furta (rud)** — część złoża obejmująca grupę pokładów rudy wraz z przerostami, w której prowadzone jest wybieranie
- fuzynit** — składnik mikroskopowy fuzytu, odmiany petrograficznej węgla. Fuzynit łącznie z semifuzynitem obniżają zdolność spiekania węgla
- fuzyt** — petrograficzna odmiana węgla o budowie włóknistej, spotykana w węglu w postaci cienkich warstewek lub soczewek o jedwabistym połysku; kruszy się łatwo i brudzi palce, a swym wyglądem przypomina węgiel drzewny

G

- gabaryt** — p. skrajnia
- gabro** — skała głębinowa krystaliczna składająca się z plagioklazu, piroksenu, amfibolu, oliwinu oraz przypadkowo z apatytu, magnetytu i pirytu; kolor czarny lub zielony z białymi plamami
- gagat** — węgiel z materiału drzewnego, wkładka w węglach sapropelowych, występujący jako błyszczący, czarny, zbity utwór, nie wykazujący na ogół wyraźnego uwarstwienia; poddaje się łatwo polerowaniu i dlatego służy do wyrobu różnego rodzaju ozdobnych przedmiotów
- ganek** — wąski chodnik zdatny tylko do przejścia ludzi
- gardło** — przy wybieraniu zabierek pozostawiana zwykle resztką nogi od strony chodnika
- gaszenie koksu (koks)** — ostudzenie rozpalonego koksu po wypchnięciu go z komory; odbywa się ręcznie przez polewanie prądem wody, mechanicznie wodą w wieżach gaśniczych lub za pomocą gazów obojętnych (suche gaszenie)
- gaśnica** — poręczny przyrząd do gaszenia ognia o niedużych rozmiarach, wypełniony substancjami tłumiącymi ogień

- gault** — młodsze piętro epoki kredy dolnej w erze mezozoicznej
p. tab. 4 w Dodatku
- gaz bagienny** — p. gaz błotny
- gaz błotny** — węglowodór CH_4 (metan) wydzielający się przy rozkładzie związków organicznych — np. masy roślinnej.
- gaz kopalniany** — p. metan
- gaz koksowniczy** — gaz powstający przy suchej destylacji węgla w koksowniach
(*koks*)
- gaz mokry** (*wiert*) — gaz gazolinowy
- gaz piorunujący** — \odot w znaczeniu: metan
- gaz ziemny** — gazowa mieszanina lekkich węglowodorów, wydobywająca się z warstw geologicznych różnego wieku, zawierających dużo części organicznych. Gaz ten z reguły towarzyszy ropie naftowej
- gaziarz** (*koks*) — robotnik obsługujący i pilnujący prawidłowego opalania pieców koksowniczych
- gazolina** — najlżejszy składnik ropy naftowej, otrzymywany również za pomocą destylacji gazu ziemnego w temp. 70°C . W USA benzynę nazywają gazoliną.
- gazowość kopalni** -- właściwość wydzielania się w kopalni gazów, szczególnie metanu

- gazy odstrzałowe** — gazy, które wytwarzają się wskutek robót strzelniczych podczas odstrzału ładunku materiału wybuchowego; szczególnie trujące wśród nich są tlenek węgla i azotu
- ⊙ **gazy postrzałowe** — p. gazy odstrzałowe
- gazyfikacja pokładu węgla** — przekształcanie węgla w pokładzie na gazy palne
- geodezja** — nauka zajmująca się metodami pomiarów powierzchni ziemi. Geodezja wyższa uwzględnia przy pomiarach sferoidalny kształt ziemi
- geolog kopalni** — pracownik zajmujący się geologią kopalni. Jest nim zwykle mierniczy górniczy
- geologia** — nauka zajmująca się dziejami ziemi i jej budową
- geometra górniczy** — p. mierniczy górniczy
- † **gęś (metal)** — odlew surowy wagi kilkudziesięciu funtów
- gęstościomierz** — przyrząd do pomiaru gęstości cieczy, wyskalowany odpowiednio dla każdej cieczy
- giętarka szynowa** — przyrząd służący do wyginania szyn przy układaniu torów
- gitia** — to samo co sapropel (wyraz pochodzenia szwedzkiego)
- gips** — minerał należący do klasy gipsowców, rzędu siarczanów uwodnionych o składzie chemicznym $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, występuje w wielkich masach i towarzyszy często soli kamiennej

- glajcha (*rud*) — warstwa twardego iłu wyraźnie uławiczona, stanowiąca na filarze dobry i mocny strop
- glina — produkt wietrzenia i rozżarcia skał składający się w części z kaolinu, w części z wodorotlenku żelaza, węglanu wapnia oraz z innych produktów rozkładowych, a także z wodorotlenku glinu. Wzrastająca zawartość części kłaczkowatych zwiększa jej plastyczność, podczas gdy większe ilości wapnia czynią z gliny margiel
- glina mamutowa — p. less
- glinizacja otworu (*wiert*) — wiercenie płuczkowe z koloidalną zawiesiną gliny oraz pewnych dodatków chemicznych, pokrywających ściany otworu wiertniczego wzmacniającą i wodoodporną warstwą, zastępującą skutecznie rurowanie odwiertu
- glistnica górnicza — górnicza choroba zawodowa wywołana robakiem tęgoryjcem jelitowym (*ankylostomum duodenale*). Są to robaki pasożytujące w jelicie cienkim i żywiące się powierzchniową błoną śluzową. Larwy żyją w temp. 25 — 30° C w kopalniach wilgotnych i przez odsłoniętą skórę człowieka wwiercają się do organizmu. Choroba przywleczona do nas z Francji, u nas rzadko spotykana
- glon — wodorost
- gładź żylna (*rud*) — błyszcząca łupina żyły kruszczońskiej
- głaz (*kam*) — naturalna bryła twardej skały; wyraz nieużywany w odniesieniu do węgla lub kruszcu

- głębień szczytu** — jeden ze sposobów przebijania —
pędzenie szybu z powierzchni w głąb
ziemi przez urabianie skał na dnie
szybu
- **głębokość eksploatacji** — pionowa odległość między złożem
a powierzchnią ziemi
- głębokość odbudowy** — p. głębokość eksploatacji
- głowica (wierć)** — górna część przewodu wiertniczego
do wiercenia udarowego, zaopatrzona
w uchwyty zezwalające na obracanie
przewodu z dółtem w czasie wier-
cenia
- główna droga transportowa** — końcowy odcinek drogi, na której
główny potok urobku dostaje się pod
szyb
- gnejs** — skała krystaliczna, złożona głównie
ze skalenia, kwarcu i łyszczyku
(miki), a więc podobnie jak granit.
Jest to skała przeobrażona w czasie
ruchów górotwórczych (wys. ciśnie-
nie i temperatura): odmiany gnejsów:
mikowy, granitowy, żelazny
- gniazdko** — zagłębienie wykute w węglu lub
skale dla umieszczenia w nim końca
np. stropnicy lub stojaka
- gniazdo** — 1. złożone niedużych wymiarów i nie-
regularnego kształtu
2. ☉ w znaczeniu gniazdko
- ☉ **gnicie drzewa** — p. butwienie.

- gnom** — 1. gnomy, karzelki, krasnoludki, koboldy, skrzaty — bajkowy ludek podziemny bardzo pracowity, wesoły, uczynny. Dla egoistów złośliwy. Uważany jest za stałego towarzysza górników w ich pracach podziemnych. Jest wiernym stróżem skarbów podziemnych. Baśń ta snuje się jeszcze od starogreckich, a może trackich kabirów i kabirantów, czcicieli Cybeli. Do rozpowszechnienia tej baśni przyczyniła się prawdopodobnie kopalnia srebra i ołowiu z okresu brązu lub nawet eneolitu, gdzie sztolnia ma wymiary 50 × 90 cm, a szyb skośny 60 × 70 cm. Sztolnia ta znajduje się w Ramsbeck nad górną Ruhrą.
2. „Gnom” i „Lech” — nazwy produkowanych w Polsce polskich aparatów oddechowych; wynalazek inż. gór. St. Hermana
- goczka** — p. dobniak
- godło górnictwa** — dwa skrzyżowane młotki, z których lewy (od strony patrzącego) zwany perlikiem jest łukowato zaokrąglony i nie ma wystającego górą końca trzonka, drugi młotek zwany żelazkiem, jest skierowany zaostreniem ku dołowi oraz ma wystający koniec trzonka; perlik leży na żelazku
p. rys. w Dodatku
- godzina** — 1. jednostka podziałki dawnego kątomierza lub kompasu górniczego, podzielonego na 24 części — godziny
2. kierunek pędzenia roboty górniczej

3. znak mierniczy (zwykle pion) kierunkowy.

Stąd wyrażenia: trzymać się godziny, zejść z godziny, wieszać godziny

godzinnik

— p. kompas górniczy

góra

— 1. (*górn*) p. powierzchnia
2. znaczna wyniosłość na powierzchni ziemi

● górmistrz

— pracownik umysłowy o przynajmniej średnim górniczym wykształceniu sprawujący dozór głównie techniczny a częściowo i administracyjny nad określonym działem pracy na kopalni (na dole lub na powierzchni)

górmistrz maszynowy

— górmistrz sprawujący dozór nad maszynami, urządzeniami mechanicznymi oraz nad pracownikami przy nich zatrudnionymi

górmistrz oddziałowy

— górmistrz sprawujący dozór nad robotami górniczymi oraz ludźmi w danym oddziale kopalni

górmistrz podsadzkiowy

— górmistrz sprawujący dozór nad urządzeniami i pracami związanymi z podsadzaniem

górmistrz powierzchniowy

— górmistrz sprawujący dozór nad robotami powierzchniowymi

górmistrz pyłowy

— górmistrz w kopalni pyłowej sprawujący dozór nad przestrzeganiem opylania przodków przed strzelaniem oraz dbający o odpowiedni stan pyłu kamiennego na półkach zapór pyłowych

górmistrz strzelniczy

— górmistrz sprawujący dozór nad kształtem robót strzelniczych

- górnistrz transportowy** — górnistrz sprawujący dozór nad gospodarką transportową na dole kopalni, tj. nad prawidłowością ruchu środkami odstawy, przewozu i ciągnięcia
- górnistrz wentylacyjny** — górnistrz sprawujący dozór nad całokształtem gospodarki przewietrzania kopalni
- górnistrz zmianowy** — pomocnik górnistrza oddziałowego sprawujący dozór nad robotami górniczymi oddziału na danej zmianie i zastępujący go na tej zmianie
- górnictwo** — 1. wiedza obejmująca całokształt zagadnień związanych z wydobywaniem kopaliny z ziemi
2. czynności związane z wydobywaniem kopaliny
- górniczek** — uczeń szkoły górniczej lub młodociany w okresie szkolenia na górnika
- górnik** — 1. kwalifikowany robotnik pracujący w kopalni przy urabianiu kopaliny w przodku
2. potoczne określenie człowieka pracującego na kopalni
- górnik drużyny naprawczej** — górnik pracujący przy wzmocnianiu obudowy wyrobisk górniczych oraz przy różnych naprawach w przodkach, np. przy poprawie torów
- górnik na filarze** — górnik pracujący przy wybieraniu węgla systemem filarowym
- górnik przodkowy** — górnik pracujący w przodku
- górnik przodowy** — krótko: przodowy — górnik odpowiedzialny za całość i bezpieczeństwo ludzi i robót na danym przodku

- górnik na robotach eksploatacyjnych (odbudowy)** — górnik pracujący przy robotach związanych z wybieraniem kopaliny
- górnik rabowacz** — górnik pracujący przy rabowaniu kopalniaków w opuszczonych lub wybranych wyrobiskach górniczych
- górnik na robotach w kamieniu** — górnik pracujący przy pędzeniu wyrobisk w skale płonnej.
- górnik na robotach przygotowawczych** — górnik pracujący przy pędzeniu wyrobisk otwierających pokład węgla do wybierania, czyli wykonujący tzw. roboty przygotowawcze
- górnik na ścianie** — górnik pracujący przy wybieraniu węgla systemem ścianowym
- górnik na wdzierce** — górnik wykonujący wdzierkę
- górnik szybowy** — 1. górnik pracujący przy przebijaniu szybu
2. górnik zajęty przy przebudowie i naprawach szybów
- górotwór** --- warstwy skalne w ogólnym znaczeniu
- † **góry** — staropolskie określenie na kopalnie rud, które znajdowały się w głębi gór
- gospodarka rabunkowa** --- wybieranie złoża w kopalni jedynie dla jego wartości, bez oglądania się na bezpieczeństwo robót i na przyszłość kopalni — wszelka nieregularna oraz plądrująca gospodarka, z pozostawianiem wielkiej ilości substancji użytecznej w zrobach
- gospodarka stropem** — wyzyskiwanie przy wybieraniu złoża nacisku stropu do ułatwienia urabiania oraz do zmniejszenia ujemnego wpływu tego nacisku na bezpieczeństwo pracy
- gospodarka wodna** — całokształt spraw dotyczących wody na kopalni

- graca** — narzędzie górnicze, podobne do motyki, jednak szersze od niej i z obu stron wygięte ku środkowi — służące do zgarniania urobku
- gracka** — długi pręt stalowy z jednego końca rozklepany i zagięty, służący do wygarniania zwiercin z otworu strzałowego
- gradient geotermiczny** — p. stopień geotermiczny
- gradient temperatury** — wzrost temperatury powietrza wywołany wzrostem ciśnienia (wyższe na dole niż na powierzchni) wyrażony w stopniach na każde 100 m głębokości
- grafit** — krystaliczna odmiana węgla C o c. wł. 1,9—2,4, nieraz z zanieczyszczeniami. Grafitu używa się do wyrobu elektrod, ołówków, tygli ogniotrwałych, jako domieszki do smarów oraz w galwanoplastyce
- grajcar (rud)** — łopatką wykonaną z grubego drutu, służąca do wygrzebywania mączki wiertniczej z otworów strzałowych (w górn. węgl. gracka)
- graniatka (wiert)** — górna kwadratowa część przewodu rurowego przy wierceniu obrotowym, która umożliwia obracanie i popuszczanie przewodu w miarę postępu wiercenia
- granit** — skała głębinowa budowy krystalicznej o ziarnach różnej wielkości i rozwoju, takich jak skaleń (ortoklaz), kwarczec, łyszczyk i inne; barwa od jasnej do ciemnoszarej, czerwona lub żółtawa zależnie od głównych składników ortoklazu i łyszczyku (miki)

- granulacja** — nadawanie określonemu ciału postaci ziarenek, czyli uziarnianie czegoś; także samo uziarnienie
- ⊙ **grązał (rud)** — p. próg
- † **grenis** — $\frac{1}{2}$ kuksa; obj. pod fundusz wolnych kuksów
- grizumetr** — przyrząd, służący do wykrywania metanu
- groszek** — sortyment węgla o średnicy ziarn od 30 mm do 10 mm — przy czym groszek I zawiera ziarna od 30 do 18 i groszek II ziarna od 18 do 10 mm. Groszek w klasyfikacji koksu ma wymiary od 20 do 10 mm.
- grot** — długość młotka mechanicznego
- grota** — pusta przestrzeń w skałach, powstała przez wymycie wodą podziemną; spotykane najczęściej w wapieniach (grota Łokietka koło Ojcowa) i gipsach
- grubość warstwy, pokładu lub żyły** — odległość mierzona prostopadle do rozciągłości między stropem a spągiem pokładu, warstwy lub żyły
- gruby (węgiel)** — p. kęsy
- grupa pieców (koks)** — p. zespół koksownic
- grupa stratygraficzna** — oznaczenie pewnych warstw geologicznych. W produktywnym karbonie polskim Zagłębia Górno-śląskiego rozróżnia się:
- | | | | |
|---------|---|---------|-------------|
| grupa 1 | — | warstwy | libiąskie |
| „ 2 | — | „ | chełmskie |
| „ 3 | — | „ | mikołowskie |
| | | | (łaziskie |
| | | | i orzeskie) |

grupa 4 — warstwy rudzkie
 „ 5 — „ siodłowe
 „ 6 — „ porębskie
 „ 7 — „ jakłowieckie
 „ 8 — „ gruszowskie
 „ 9 — „ pietrzkowickie
 poza tym obj. pod numeracją pokładów

- gruszka** (*wiert*) — kłoc stalowy lub drewniany o kształcie gruszkowatym, służący do wyprostowania zagniecionych rur w odwiercie
- gruszkowanie** (*wiert*) — czynność prostowania zagniecionych rur przy pomocy tzw. gruszek
- grys** (*kam*) — sortyment kamienia o średnicy ziarn 25 do 3 mm, pozbawiony płytek i blaszek
- grysik** — sortyment węgla o średnicy ziarn od 10 mm do 6 mm (ściśle 6,3)
- gryzak** (*wiert*) — stalowe narzędzie stosowane przy obrotowym sposobie wiercenia do pogłębiania otworu; pracuje jak frezarka
- grzęda** (*rud*) — główna belka kieratu, w której obraca się bęben
- † **gwarectwo** — spółka w celu prowadzenia kopalni
 Poza tym p. fundusz wolnych kuksów
- † **gwarek** — pełnoprawny członek gwarectwa, posiadający przynajmniej jeden kuks — kuks (p. fundusz wolnych kuksów), a zatem uprawniony do wnoszenia „gwaru” na zebraniu. Gwarek i gwarectwo pochodzą od gwarzyć — „Gwar stać się ma” — Ordunek Górny z r. 1526

H

- hak linowy — p. zaczep linowy
- hak po linę (*wiert*) — przyrząd ratunkowy jedno- dwu- lub trójnożny z zadziarami
- halurgia — p. solnictwo
- halda — duże wysypiska skały płonnej i przerostów wywożonych z kopalni jako nieużytki. Wyraz wywodzony jest od staropolskiego: hala = usypisko, wysypisko
- hamowacz — pracownik obsługujący na pochylni tarczę hamulczą
- ⊙ haspel — p. kołowrót
- ⊙ hasplarz — p. kołowrotny
- ⊙ hebel węglowy — p. pług węglowy
- helmisko — stylisko do kilofa
- hematyt — ruda żelazna Fe_2O_3 , występująca jako błyszcz żelaza oraz hematyt włóknisty zbity i ochrowy. Jedna z bogatszych rud żelaznych, zawierająca ok. 70% Fe
- hełm górniczy — ochronne nakrycie głowy skórzane lub z innego sztywnego materiału, kopulaste i z daszkiem
- higrometr — przyrząd do oznaczania wilgotności powietrza; odpowiednio wyskalowany przyrząd nazywa się higroskopem
- higroskopijny — pochłaniający wodę, np. sól kuchenna

- hipsometr** — przyrząd służący do mierzenia wysokości za pomocą pomiarów ciśnienia, którego działanie polega na zmianach temperatury parowania wody pod wpływem zmian ciśnienia powietrza; dokładność dochodzi do 0,35 mm słupa wody, czyli 0,025 mm słupa rtęci.
- hopkalit** — 1. pochłaniacz tlenu węgla CO.
2. substancje, ułatwiające utlenianie CO tlenem powietrza na CO₂, które stosowane są w pochłaniaczach hopkalitowych
- horst** — wypiętrzenie warstw między uskokami
- hubka (rud)** — gwarowa nazwa miękkiego żelaziaka brunatnego o ziemistej strukturze
- huczek (wiert)** — krótka rura wzmocniona w górnej części i przewiercona w poprzek dla przetknięcia sworznia, dołem z gwintem zewnętrznym, służy do wkręcania w kolumnę rur przy manipulowaniu nimi
- huminy** — pozostałości roślinne, nierozpuszczalne w roztworze węglanów
- humus** — gleba zawierająca dużo cząstek organicznych.
- † hutmistrz (ol) — kierownik warzelni.
- ⊙ hydraulika (aks) — p. odbieralnik
- Hydrox** — nazwa sposobu i urządzenia do bezpiecznego względem metanu i pyłu węglowego urabiania węgla za pomocą specjalnych związków chemicznych (proszków) w sposób podobny do Cardox

I

- idzie wydobyć — wyrażenie oznaczające, że kopalnia jest w ruchu, urobek odstawiany pod szymb i wyciągany na powierzchnię
- iglica (*rud*) — p. zygadło
- ił — skała osadowa o składzie podobnym do gliny, tworząca w stanie suchym rozdzielną ziemistą masę, silnie chłonną wodę, pod wpływem której nabiera właściwości plastycznych i nieprzepuszczających wody.
- iłować — uszczelniać iłem
- iłowaty — zachowujący własności iłu, tj. lepki na mokro, kruchy a twardy na sucho
- ⊙ iłolupki — p. łupki ilaste
- iłowanie — 1. mechaniczne ubijanie iłem szczelin i spękań w caliznie lub obudowie murowej dla ochrony przed przedostaniem się wody lub gazów pożarowych.
2. zamykanie papką iłową pod ciśnieniem szczelin w otworach wiertniczych dla uszczelnienia ich przed wodą
- impregnacja drewna — nasycanie drewna solami mineralnymi, fenolami lub szkłem wodnym celem ochronienia go przed butwieciem i próchnieniem
- ⊙ inhalator — p. aparat oddechowy cucący

- inicjacja, inicjowanie** — czynność środka pobudzającego do wywołania detonacji materiału wybuchowego. Inicjatorem jest zawarty w spłonce piorunian rtęci lub azydek (azotek) ołowiu
- inspektor górniczy** — inżynier górniczy sprawujący z ramienia zjednoczenia dozór kontrolny nad robotami górniczymi w kopalniach przydzielonego mu rejonu
- instrument** — 1. (*wiert*) krótka nazwa przyrządu ratunkowego.
2. przyrząd lub narzędzie służące w określonym zawodzie do celów naukowych bądź technicznych
- instrumentacja**
(*wiert*) — wyciąganie z otworu wiertniczego urwanych części aparatu wiertniczego przy użyciu typowych oraz specjalnie do wypadku dorabianych przyrządów ratunkowych
- instrumentować**
(*wiert*) — usuwać zagwożdżenie otworu wiertniczego
- intruzja** — wciśnięcie magmy lub jej pochodnych między skały
- inżektor Petit'a** — p. strumienica
- inżynier górniczy** — absolwent Akademii Górniczej, który ma prawo do takiego tytułu zawodowego w Polsce po 3 letnich studiach i przepisanej praktyce, bądź technik górniczy o długoletniej praktyce, któremu po złożeniu uzupełniających egzaminów na Akademii Górniczej tytuł ten nadano. Uprzednio do uzyskania tytułu inżyniera górniczego wymagane były ponadto studia podane pod magister nauk technicznych

- inżynier mierniczy górniczy** — inżynier o wyższych studiach na Akademii Górniczej w specjalności miernictwa górniczego
- inżynier okręgowy** — inżynier górniczy Okręgowego Urzędu Górniczego, któremu podlegają kopalnie danego okręgu
- iskrzyk** — p. piryt

J

- jantar** — dawna polska nazwa bursztynu, który nazwali Krzyżacy koło r. 1309 jako palący się kamień „Brennstein” i stąd nasz późniejszy bursztyn
- jarzmo szybowe** — p. wieniec szybowy
- jaskinia** — p. grotta
- jata** — 1. (*rud*) szopa — nakrycie nad rudą, zabezpieczające ją od wietrzenia i lasowania się wskutek opadów atmosferycznych.
2. (*uirt*) przybudówka wieży wiertniczej
- © jazda liną — p. jazda ludzi szybem
- jazda ludzi — przewóz ludzi w kopalni chodnikami w wozach przeznaczonych do tego celu
- jazda ludzi szybem — ruch ludzi w szybie bez względu na sposób odbywania drogi: w klatce, kubie, czy drabinami. Ruch z powierzchni w głąb ziemi nazywa się zjazdem, odwrotny wyjazdem
- jazda luzem — p. jazda wybiegiem
- † jazda piekielna (*sol*) — pokazowe zjeżdżanie na ślagach liny z zapalonymi pochodniami do wybranych sposobem duklowym komór, celem zabawienia niegórników
- jazda szybem — krótkie określenie na jazdę ludzi szybem

- jazda wybiegiem** — ruch dowolnego pojazdu odbywany bez dodawania energii (z rozpędu)
- jazda zmianowa** — masowy transport ludzi szybem i chodnikami odbywany na przełomie zmiany roboczej
- jechać (chodnikiem)** — p. pędzić (chodnik)
- jechać za szeroko lub za wąsko** — niezachowywanie przekroju wyrobiska (zazwyczaj chodnika) podczas pędzenia
- joch (*rud*)** — wieniec szybowy, za który zabijane są deski uszczelniające przy przechodzeniu szybu przez kurzwkę
- jura** — warstwy okresu środkowego spośród trzech okresów ery mezozoicznej. Jura dzieli się na 3 epoki: na dolną (*lias*), środkową (*dogger*) i górną (*malm*). Nazwa pochodzi od gór Jura we Francji. Skamienieliны przewodnie: korale, echinity, małże, belemnity, raki i ryby
p. tab. 4 w Dodatku

K

- kabel** — przewodnik jedno- lub więcej żyłowy prądu elektrycznego, okryty poza elektryczną izolację poszczególnych żył powłokami ochronnymi, zabezpieczającymi przewody przed zewnętrznym uszkodzeniem oraz wpływami atmosferycznymi lub otoczenia
- kafar** — p. baba, tłuk
- † **kaftan górniczy** — ochronne okrycie przed wilgocią, używane przez dawnych górników; kaftan miał dwie skośne kieszenie i pelerynkę dla okrycia ramion przed przemoczeniem
- kaganek górniczy** — dawna olejowa lampka górnicza na knot
- kainit** — minerał należący do klasy gipsowców, rzędu siarczanów uwodnionych, sól $MgSO_4 \cdot KCl \cdot 3H_2O$ występująca grubymi warstwami w złożach. Jest dobrym surowcem do fabrykacji soli potasowych; zmielony bywa używany jako nawóz sztuczny
- kajdany (wiert)** — p. cepy.
- kajper** — warstwy najmłodszego piętra (spośród trzech) okresu triasu, ery mezozoicznej. Nazwa pochodzi od pew-

- nych ilastych margli z okolic Koberga. Skamienielin mało, *avicula contorta*, czasem jaszczury p. tab. 4 w Dodatku
- kalcyt** — węglan wapnia o składzie chemicznym CaCO_3 . Gatunków wiele. Rozpowszechniony w licznych skałach, jak wapień, marmur, margiel
- kalfas** — albo kajfasz — potoczne określenie na skrzynię (krótkie koryto) używaną przez murarzy do trzymania w niej zaprawy murarskiej
- kaliber** (*wiert*) — walcowa część dłuta wiertniczego o tej samej średnicy co szyja dłuta; średnica kalibru jest zarazem miarą dłuta
- kaloria** — 1. jednostka wartości opałowej paliw (np węgla).
2. jednostka ciepła; ilość ciepła potrzebna do podniesienia temperatury jednostki objętościowej wody z $14,5^\circ\text{C}$ na $15,5^\circ\text{C}$. Duża kaloria odniesiona do ogrzania 1 kg wody (skrót: kcal), mała kaloria odniesiona do ogrzania 1 g wody (skrót: cal)
- kalorymetr** — przyrząd do mierzenia ilości ciepła i oznaczania m. i. ciepła właściwego;
- kałamutek** (*wiert*) — prosty przyrząd służący do obracania aparatu wiertniczego; jest nim pęto linowe łączące żerdź z drążkiem dźwigniowym, którym się kręci
- kambr** — warstwy najstarszego z pięciu okresów ery paleozoicznej, podzielone na trzy epoki: kambr górny, środkowy

i dolny. Osady tego okresu leżą nad osadami ery eozoicznej. Skamienia-
linami przewodnimi są trylobity
p. tab. 4 w Dodatku

- kamień** — 1. odłamki skał twardych
2. (*kam*) urobek w kamieniołomie
- kamfina** — 1. ropa naftowa o zabarwieniu po-
dobnym zupełnie do nafty (nawet
bezbarwna), którą można wprost
używać do świecenia. Występuje
w okolicy N. Sącza
2. gwarowo — nafta
- kamień kotłowy** — osad w kotłach (i innych naczyniach)
powstający po dłuższym odparowy-
waniu twardej wody; złożony głów-
nie z węglanów i siarczanów wapnia
i magnezu.
- kamienniarz** — kwalifikowany robotnik obrabiający
bloki i wyroby z kamienia
- kamieniołom** — kopalnia kamienia eksploatowanego
odkrywkowo
- kamienny węgiel** — p. węgiel kamienny
- kantówka** — tarcica o przekroju prostokątnym,
w przeciwstawieniu do okrągłaków
- ⊙ kapa — p. stropnica
- ⊙ kapa policyjna — p. drzwi bezpieczeństwa
- kapelusz (*wiert*)** — rozklepany spód obciążnika, jaki
powstaje w razie niezauważonego
wiercenia na urwanym dłucie

- ⊙ kapiszon — p. spłonka
- † kaplica — p. podszybie
- kapliczka** — 1. † (*górn*) dawna lampka górnicza typu freiberskiego, której olejny płomień nakryty był siatką drucianą — czyli była ona pierwowzorem lampy bezpieczeństwa.
2. (*wiert*) przyrząd, łącznik między liną a łyżką
- ⊙ kapsła — p. spłonka
- kaptur górniczy** — nakrycie głowy, z boków i w tyle posiadające szeroki płat płótna. Wykonanie z nieprzemakalnego płótna. Kaptur służy do ochrony w mokrych robotach, np. podczas przebijania szybu. Dawniej kaptury górnicze miały kształt kaptura zakonnego
- ⊙ kara, kary — p. taczki
- † karbaria (*sol*) — p. warzelnia
- karbid** — karbidek wapniowy = węglík wapna, potocznie karbid, CaC_2 otrzymywany w piecach elektrycznych z wapnia i koksu; z wodą daje acetylen, gaz palny, używany do oświetlenia w kopalniach (karbidki), do spawania metali, itp.
- karbidek** — ogólna nazwa związku węgla z metalem (tzw. węglík metalu)
- karbidka** — górnicza lampa acetylenowa, używana w kopalniach niegazowych
- karbon** — warstwy okresu czwartego z pięciu w kolejności starszeństwa ery paleozoicznej, podzielone na dwie epoki: karbon dolny (kulm lub wapień węglowy) i karbon górny (produktyw-

ny). Okres ten odznaczał się nadzwyczaj bujną roślinnością, z której powstały najzasobniejsze obecne złoża węglowe. Skamienieliны przewodnie: stigmaria, calamites, odontopteris, sphenopteris obtusiloba
p. tab. 4 w Dodatku

- karbonado** — czasem karbon — odmiana diamentu prawie czarnego, używanego m. i. do obsadzania koronek stosowanych w głębokich wierceniach obrotowych
- Karbonit** — nazwa materiałów wybuchowych amonowo-saetryzanych, bezpiecznych wyłącznie względem pyłu węglowego; stosowane w kopalniach niegazowych
- karbonizacja węgla — 1. proces suchej destylacji węgla
2. p. uwęglenie
- karborund** — materiał ścierny (CSi) otrzymywany z węgla i krzemionki
- karń, karnie (rud)** — bryły twardego żelaziaka brunatnego
- karnalit** — minerał należący do solowców, KCl. MgCl₂. 6H₂O jest częścią składową niektórych złóż solnych; służy do wyrobu związków potasowych
- karniasta ruda (rud)** — żelaziak brunatny zawierający znaczne ilości brył twardej rudy
- ⊙ karowacz — p. podawacz
- † karowanie — 1. podawanie urobku w niskich pokładach od człowieka do człowieka aż do miejsca ładowania na wózki
2. przewożenie urobku taczkami
- † karpentarz — p. cieśla górniczy
- karta górnicza** — zbiór uprawnień i przywilejów przysługujących górnikowi (projektowany)

- † kasa bracka — skarbona bracka a jeszcze dawniej skrzynka bracka albo pokładnica. W Ordunku Gornym z r. 1528 art. 58 nakazywał: „Ci wszyscy Przednicy od Robotników przy Płacy po dwu Halerzach brać mają, a do zamkniętej Skrzynki albo Pokładnicy włożyć, do której on y Rada po klucz mieć maia. A te Pieniądze maia być dla ubogich niemocznych Pacholków albo na rzeczy pospolite dobre należyć”
- † Kasa Bratnia — górnicza instytucja socjalno-ubezpieczeniowa, która czynna była na obszarze tzw. zagłębia Dąbrowskiego i Krakowskiego. Obecnie przejęta przez Spółkę Bracką
- ⊙ kask — p. hełm
- ⊙ kastra — p. kalfas
- kaszt** — podpora stropu wyrobiska zrobiona z okrągłaków, kantówek lub szyn, układanych krzyżowo na sobie po dwa (lub więcej) na kształt studni czy klatki; kaszt może być wewnątrz pusty lub wypełniany kamieniem; zastosowany po raz pierwszy i pod tą nazwą w Bochni w XIII wieku przez Kościeleckiego
- kaszt wędrowny** — przenośny kaszt układany przy wybieraniu systemem ścianowym
- kasztowanie** — układanie (budowanie) kasztów
- katatermometr** — przyrząd pozwalający badać chłodzące działanie otoczenia

- kąt nachylenia** — kąt pod jakim w stosunku do poziomu zalega np. pokład, albo pod jakim nachylony jest chodnik czy droga
- kennel** — p. węgiel kennelski
- kenozoicum** — era kenozoiczna najmłodsza spośród (5) er, podzielona na dwa okresy: starszy trzeciorzęd i młodszy czwartorzęd (obejmujący m. i. obecne czasy)
p. tab. 4 w Dodatku
- keuper** — p. kajper
- kęsy — kęs** — 1. ogólne określenie na dużą bryłę węgla
2. największy co do wymiaru sortyment handlowy węgla o ziarnach powyżej 125 mm. Kęsy w klasyfikacji koksu mają wymiary powyżej 80 mm
3. p. kuks
- kibel (*rua*)** — drewniane wiadro okute bednarką, służące do transportu urobku w ten sposób, że suwa się je w chodniku po listwicy lub smyczce
- kiera (*rud*)** — grupa robotników pracujących przy jednej robocie i wspólnie opłacanych
- † **kieradnik** — poganiacz koni przy kołowrotach pod ziemią
- † **kierat** — rodzaj kołowrotu do wyciągania urobku szybami, napędzany siłą konną lub ludzką
- kierowanie stropem** — p. gospodarka stropem
- kierowca elektrowozu** — p. motorniczy elektrowozu

- ⊙ kierownica szybo- — p. przewodnik
wa
- kierownik robót — p. kierownik robót górniczych
dołowych
- **kierownik robót** — osoba uprawniona przez władze
górnich górnicze do prowadzenia robót gór-
niczych
- ⊙ kierownicy — p. przewodnik
- kierunek eksploa-** — kierunek, w którym postępuje eks-
tacji złoża ploatacja złoża zalegającego w gran-
nicach danej kopalni; różni się
eksploatację od granic kopalni i eks-
ploatację do granic kopalni
- kierunek posuwa-** — kierunek pędzenia przodka — kie-
nia się przodka runek ten nie zawsze jest zgodny
z kierunkiem wybierania złoża; różni się
kierunek po rozciągłości i kierunek po nachyleniu, ten zaś
może być po wzniosie lub po upadzie
- kierunek wybiera-** — ogólny kierunek posuwania się pola
nia eksploatacyjnego w stosunku do roz-
ciągłości i upadu złoża; różni się
wybieranie normalne i wybieranie
poprzeczne, obydwie zaś z nich mogą
być ponadto podłużne lub po-
przeczne
- kieszonka pyłowa** — otwarty papierowy woreczek z py-
łem kamiennym, który umieszcza się
przed otworem strzałowym na kołku
w przybitce, zapobiegający wybu-
chowi gazu lub pyłu węglowego
w razie wyfuknięcia ładunku
- † kijan (*rud*) — młot służący do podbijania stojaków

- kilof górniczy** — ręczne narzędzie w kształcie wydłużonego, zaostrego, czasem nieco zakrzywionego klina, nasadzonego na stylisko drewniane. Forma kilofa wzięta z pierwotnej formy kilofa górniczego robionego z jeleniego rogu
- kilof mechaniczny** — niewielki powietrzny młotek mechaniczny, osadzony na długiej (0,8 — 1,0 m) rękojeści drewnianej
- kilofek sztygarski — p. kilofek zjazdowy
- ⊙ kilofek wrębówki — p. nóż wrębiarki
- kilofek zjazdowy** — laska z raczką w kształcie małego jednostronnego kilofa górniczego. Służy do podpierania się na stromych i śliskich drogach wyrobisk górniczych tudzież do opukiwania stropu i ociosów wyrobisk. Na ostro u dołu okutym, czarnym drążku kilofka znajduje się nacięta podziałka centymetrowa (dawniej calowa) służąca do obliczania akordu i do innych pomiarów. Ozdobne kilofki zjazdowe z pięknie rzeźbionymi rączkami używane są obecnie jako dary pamiątkowe pomiędzy górnikami
- kindebał** — wosk ziemny, ciemny i bardzo miękki, topiący się pomiędzy 27 a 50° C, uważany za produkt przejściowy między ropą i ozokerytem
- † kipiączka — p. ropa naftowa
- kitla** — powszechny strój górniczy, używany niezmiennie od kilkuset lat. Jest to wolny kaftan-bluzka, z tyłu zmarszczony za pomocą dwóch tasiemek, rę-

kawy wolne, przyszyte w połowie między łokciem a ramieniem do kurtki. Na barkach wokół szyi peleyrka, okrywająca ramiona i plecy. Ozdobne złote guziczki, po pięć przy rękawach i po pięć po obu skośnych kieszeniach na piersiach, poza tym 9 takich guziczków do zapinania z przodu. Kołnierz i rękawy obszyte czarnym aksamitem. Na kołnierzu i rękawach godła górnictwa haftowane złotą nicią, ozdoby szmuklerskie i frędzle na rękawach czarne. Na niektórych kopalniach kruszców używane były dawniej białe kitle ozdobiane białym aksamitem. Kamizelki obecne czarne o 6 guziczkach, dawniej wedle rewirów górniczych kolorowe: żółte, czerwone, białe itp.

- kizeryt** — minerał $MgSO_4 \cdot H_2O$ w złożach soli potasowych
- klamra** — kawał płaskiego żelaza z zagiętymi i zaostrozonymi obu końcami, służący do spięcia np. dwóch kopalniaków
- klapak** — wóz o ścianach otwieralnych ładowany skałą płoną
- klapowy** — p. napuszczacz
- klarownik** — 1. zbiornik (ziemny), w którym woda oczyszcza się od zawiesin przez opadanie ich na dno
2. urządzenie służące do celu podanego w p. 1.
- klaryt** — petrograficzna odmiana węgla o wyglądzie półbłyszczącym; tworzy w węglu grube warstwy
- klasa węgla** — 1. podział węgla (przy sortowaniu) co do wielkości ziarn, zwykle tworzy się trzy klasy: 80—30, 30—10, 10—0 mm

2. handlowy podział węgla wg jakości: zależnie od wartości opalowej, zawartości kamienia i twardości

- klasyfikacja** — rozdzielanie urobku na ziarna w określonych granicach ich wielkości
- klasyfikować** — rozdzielać urobek wg klas
- klatka przelotowa (koks)** — p. prowadnica koksu
- klatka szybowa** — urządzenie zawieszone na linii wyciągowej, przystosowane do ciągnięcia urobku w wozach kopalnianych lub materiałów oraz do jazdy ludzi
- kłepisko (wiert)** — zjawisko korzystne przy udarowym wierceniu linowym oklepywania liną ścian otworu, dzięki czemu twardnieją one i nie wykruszają się
- kletera** — rozjazd nakładany na tor
- klin** — należy do tzw. maszyn prostych. Narzędzie z jednej strony zaostrome, służące do rozpierania, rozdzielania przez wbijanie
- kliniec (kam)** — tłuczeń gorszego gatunku, zawierający znaczny odsetek ziarn blaszkowatych, klinowatych i igielkowatych
- kliniec betonowy** — klinowata kostka; z kłinców stawia się sklepioną obudowę przekopów lub przecznice
- klinowanie (kam)** — rozdzielanie skał itp. za pomocą klinów
- klinówka (rud)** — ruda dająca się urabiać bez roboty strzelniczej, jedynie za pomocą wrębu i klinów stalowych

- klinzować (*rud*) — oddzielać w przodku skałę płoną od rudy
- kliważ — p. cios
- kloc — 1. stosunkowo krótki a gruby kawał jakiegoś ciała, najczęściej drewna, czasem o kształcie przystosowanym do spełnianego zadania (np. w hamulcu szczękowym)
2. odziomkowa część okrągłaka; surowiec tartaczny
- klocek wrębowy — klocek drewniany lub stalowy, który umocowuje się we wrębie celem podparcia podwrębionego węgla
- klocek zgmiotowy — p. zgmiotek
- klocować — wypełniać klocami* pustki między stropem a obudową
- klocowanie stropu — zabudowa stropu przez wypełnienie pustek klocami
- klocówka — p. tama klocowa
- kluba — 1. (*górn*) p. kłamra
2. (*wiert*) kabłąk ze sworzniem (śruba z nakrętką), służący do nieobrotnego połączenia przewodu z łańcuchem
- klucz (w sklepieniu) — p. zwornik
- klucz wiertniczy (*wiert*) — 1. narzędzie służące do do- i rozkręcania dłuta itp., o ciężkim łbie i długim uchwycie, używane w różnych wielkościach odpowiednio do zastosowanych przyrządów wiertniczych

2. symbole oznaczeń nawiercenia poziomu np. wody, gazów. usko-
ku, śladów ropy lub zamknięcia
wody itp., którymi uzupełnia się
schemat profilu szybowego i ra-
portu dziennego wiercenia

- ⊙ kłufta — p. szczelina
- ⊙ kluk (*wiert*) — p. okrętka
- kluska (przybitko-
wa) — p. przybitka
- kłoda** — gruba, nieobrobiona belka drewniana
lub grube drzewo ścięte, bez wierz-
chołka i gałęzi
- kłonica** — jeden ze słupków (deska lub kształ-
tówka żelazna) przy wozach, które
umieszczane są na obwodzie ramy
wozu celem trzymania skrzyni lub
ładunku; wozy z kłonicami używane
są do przewozu np. drewna, szyn itp.
- kłopeć (sol)** — duża płyta soli odsadzona od calizny
klinami
- knara — zębatka
- kobalt** — pierwiastek o znaku chem. Co; nazwa
pochodzi z dawnych kopalń kruszców
w Górach Kruszcowych Miśnii i Łu-
życ i odnosiła się do pewnych rud,
które jak złośliwy kobold utrudniały
i podrażały proces hutniczy srebra.
Później przekonano się, że tlenek tej
substancji daje przy wypaleniu prze-
piękną niebieską barwę w odcieniach
od jasnego błękitu do doskonałej
czerni
- kobold** — złośliwy duch podziemia. Poza tym
obj. pod gnom

- kocioł** — 1. miejsce po wypadniętym pniaku
2. ☉ w znaczeniu: pniak
- koks** — główny produkt suchej destylacji odpowiedniego węgla (tzw. koksowego), lżejszy od węgla, porowaty, wysoko kaloryczny, służący do hutniczego wytapiania rud i kruszców; stosowany również jako opał
- koks hutniczy** — koks nadający się do wytapiania rud w wielkich piecach, o dużej wytrzymałości mechanicznej
- koks metalurgiczny** — nazwa ogólna obejmująca koks hutniczy i odlewniczy
- koks odlewniczy** — koks nadający się do topienia żeliwa w odlewniach
- koks pakowy** — specjalny koks służący do wyrobu elektrod, wyrabiany z paku
- koksiarz (koks)** — robotnik kwalifikowany — w zespole pieców koksowniczych całkowicie zmechanizowanych do obowiązków koksiarza należy czuwanie nad wypychaniem pieców oraz obsługa wyciągu gazów; w zespole pieców koksowniczych z obsługą ręczną i częściowo zmechanizowanych do obowiązków koksiarza należy czuwanie nad wypychaniem pieców od strony koksowej i na racjonalnym gaszeniu koksu przez polewanie go wodą
- koksik** — 1. sortyment koksu o ziarnach od 10 do 0 mm
2. masa porowata, która tworzy się z węgla w tyglu lub cylindrze (pod wpływem wysokiej temperatury i braku dostępu powietrza) po uwolnieniu się gazów i par
3. nalot skoksowanego węgla powstający podczas wybuchu pyłu węglowego

- koksik lotny** — cząstki węgla, które zamieniają się w koks podczas spalania węgla i przepadają, ulatując w powietrze
- koksować** — działać na węgiel wysoką temperaturą bez dostępu powietrza
- koksownia** — 1. zakład przemysłowy wytwarzający koks jako wytwór główny.
2. zespół urządzeń do wytwarzania koksu jako wytworu głównego.
3. oddział zakładu przemysłowego, wytwarzającego koks jako produkt główny
- koksownica (*koks*)** — jednostkowy element zespołu koksownic (komora koksowa łącznie z przyległymi do niej komorami grzewczymi i elementami regeneratora)
- koleba** — wóz szynowy o wywrotnej na boki skrzyni, używany do przewozu materiałów
- Kolegium Górnicze** — instytucja sądownicza do rozstrzygnięcia sporów w sprawach fachowo górniczych. W prawie górniczym z r. 1930 artykuły 206 do 223 określają skład kolegium górniczego, jego prawa i obowiązki. Sąd ten jest zarazem najwyższą instancją do interpretacji postanowień prawa górniczego. Dawniej atrybucje te należały do żupnika, co art. 50 Ordunku Gornego z 1528 r. w tych wyraża słowach: „Narządzujemy a postanawiamy że każda Gorna Sprawa naprzód do Żupnika przysć ma, A Żupnik każde 4 Niedziele prawo trzymane odprawiać Strony ma itd.
- © kolejka linewkowa — p. przewóz linowy

- kolejka linowa** — urządzenie transportowe, polegające na ciągnięciu wózków poruszających się na toczkach biegnących po linie rozpiętej nad ziemią na wieżach
- kolejka łańcuchowa** — urządzenie służące do poruszania wozów torowych za pomocą łańcucha bez końca, zaopatrzonego w odstępkach w zabieraki. Łańcuch przesuwa się spodem między torami, zabieraki zaś sięgają do osi wozów i pociągają je w ten sposób podczas ruchu urządzenia
- ⊙ **kolejka powietrzna** — p. kolejka linowa
- kolinit** — obj. pod wityrynit
- kolumna (zespołowa)** — zespół obsady jednego odcinka pracy na ścianie
- koło hamulcowe** — prosty przyrząd służący do opuszczania wozów na linie w pochylni, składający się z ramy z hakiem do zaczepienia za obudowę, wewnątrz ramy na osi obraca się koło żłobkowe, przez które przechodzi lina, koło zaś hamowane jest dźwignią ręczną za pomocą klocków drewnianych przylegających do koła w miarę nacisku dźwigni
- koło pędne** — koło linowe o znacznej średnicy, wyłożone materiałem o dużym współczynniku tarcia, na którym przewinięta jest lina nośna przy wyciągu szybowym systemu Koepe
- kołowrót** — urządzenie służące do przenoszenia siły, podnoszenia ciężarów itp., składające się zasadniczo z wału lub bębna, na który nawija się lina bądź łańcuch, napędzane ręcznie lub mechanicznie

- kołowrót rabunkowy** — mały, przenośny lub przewoźny kołowrót o napędzie mechanicznym lub ręcznym, służący do wyrabowywania (wyciągania) części obudowy z wyrobisk
- kołowrotny** — robotnik zatrudniony przy obsłudze kołowrotu pochylnianego
- kołpak górniczy** — nakrycie głowy górników. Nazwa pochodzi od tatarskiego „kalpak” = wysoka czapka z futra jagnięcego. Czap takich zaczęli używać górnicy złotogórcy po r. 1241, gdy po bitwie pod Legnicą, straciwszy tam $\frac{1}{5}$ swych towarzyszy tj. około 500 ludzi, bronili się jeszcze przez cały rok przed grasującymi watahami maruderów tatarskich. Później przekonano się, że właśnie w kopalniach wobec niskich przejść, wysokie a możliwie twarde nakrycie głowy jest jej doskonałą ochroną. Dzisiaj jako część stroju paradnego jest to cylindryczne skórzane lub kartonowe pudełko bez daszka, obciągnięte czarnym filcem. Z przodu duży emblemat górnictwa, zwykle z godłem państwowym. Z przodu lub z boku pióropusz. Kolor biały piór oznacza górnika, czarny — członka orkiestry górniczej
- kołpak lisi** — aksamitna, bufiasta czapka koloru czarnego, przyozdobiona lisim ogonem, którą przywdziewa podczas uroczystości skoku przez skórę, tzw. lis maior
- kombajn** — maszyna zespołowa, np. wręboladowarka
- komfort pracy** — warunki w miejscu pracy, pozwalające na utrzymanie dobrego samopoczucia i pełnej wydajności pracy

m. i. dzięki umożliwieniu odprowadzenia nadmiaru ciepła z organizmu, co zależne jest od temperatury otoczenia, wilgotności i prędkości ruchu powietrza

- komin** — wąska a wysoka wyrwa nad wyrobiskiem
- komin zsypany**
lub **zsypany** — szybik służący do zsypywania urobku
- komin zamulkowy** — przy podsadce płynnej — w podszanym wyrobisku pionowa rura drewniana połączona z odpływową, ułatwiająca odpływ wody zamulkowej
- komora** — obszerne wyrobisko górnicze w skale, nieraz obudowane
- komora koksowa**
(*koks*) — przestrzeń w koksownicy, do której nadawany jest wsad węgla celem koksowania
- **komora materiałów**
wybuchowych — wyrobisko podziemne służące do przechowywania dozwolonego zapasu materiałów wybuchowych oraz środków zapalczyczych
- komora pomp** — podziemne, obszerne wyrobisko mieszczące pompy usuwające wodę z kopalni
- komora powietrzna** — kłosz blaszany odpowiednio wielki i urządzony, do którego doprowadza się sprężone powietrze równoważące ciśnienie kurzawki; komora powietrzna umożliwia przy zgłębianiu szybu przez kurzawkę prowadzenie robót na dnie szybu

- **komora strzelnicza** — przy strzelaniu komorowym wyrobisko podziemne połączone sztolnią i chodnikami, gdzie załadowuje się duże ładunki materiału wybuchowego
(*kam*)
- komora wsadowa** — p. komora koksowa
(*koks*)
- komorować** — wybierać kopalinę systemem komorowym
- komorowanie** — krótkie określenie na wybieranie złoża sposobem komorowym
- komórkarz** — wydawca materiałów wybuchowych
- kompas geologiczny** — busola z pionem umieszczona na płycie nazwanej przykładnikiem, przystosowana do pomiarów rozciągłości i upadu skał
- kompas górniczy** — busola, dawniej z godzinową (24), obecnie z kątową podziałką, zaopatrzona w zawiesznik
- kompresor** — p. sprężarka
- kompresja** — dodatkowe ciśnienie przed i za wentylatorem, tamą itp. — nadciśnienie
- koń** — kopalniak zabudowany pod stropem wzdłuż osi wyrobiska, na którym wspierają się przystropowe części odrzwi (przy wielobokowej obudowie chodników)
- koń szybowy** — jednostka KS określająca moc zużywaną na wyciąganie szybem wyłącznie ciężaru użytecznego — urobku; zależna jest od miesięcznego wydobycia szybem, głębokości wyciągania i czasu pracy wyciągu

- koncesja górnicza** — 1. akt władzy państwowej uprawniający do wydobywania kopaliny użytecznej
2. ☉ w znaczeniu „nadanie górnicze”
- kondensacja** — 1. zgęszczanie, skraplanie
2. urządzenie do skraplania pary wodnej (kotłownie, maszyny i turbiny parowe)
3. (*koks*) zespół urządzeń do odciągania gazu z pieców koksowniczych i chłodzenia go
4. (*koks*) oddział koksowni obejmujący urządzenia wymienione w punkcie 3.
- konglomerat** — p. zlepieniec
- konkrecja** — odosobnione skupienie minerałów, powstałe wskutek ich wydzielenia z otaczających skał
- koński łeb (*wiert*)** — żelazna głowica u wahacza żurawia wiertniczego
- ☉ **kontrmutra** — p. dokrętka
- kontrola znaczków** — czynność sprawdzania znaczków obecności robotników w pracy
- kontroler wentylacyjny** — p. wiatrowy
- kontrolka** — książka, w której dozór kopalniany prowadzi zapisy obecności robotników i obsady robót
- konwejer** — przenośnik
- kopacz** — 1. w węglu brunatnym górnik, pracujący na odkrywce
2. p. rębacz
- kopaka** — p. kopaczka
- kopaczka** — narzędzie ręczne, rodzaj motyki przydatniej do kopania, ale od niej mocniejszej

- kopalina użyteczna** — ciało mineralne wydobywane z ziemi, które wprost albo po przeróbce jest użyteczne dla ludzkości
- **kopalnia** — zakład górniczy zajmujący się wydobywaniem z ziemi kopalin użytecznych. Rozróżnia się kopalnie podziemne i naziemne, czyli odkrywkowe
 - **kopalnia gazowa** — kopalnia, w której wydzielą się metan; zależnie od ilości wydzielającego się metanu kopalnia zaliczona zostaje do jednej z trzech kategorii. W kategorii III obowiązują najostrzejsze przepisy
 - **kopalnia niegazowa** — kopalnia wolna od metanu; bezpieczna pod względem możliwości wybuchu gazów
 - **kopalnia niepyłowa** — kopalnia, w której pył węglowy nie grozi wybuchem
 - **kopalnia odkrywkowa** — kopalnia, w której eksploatacja kopaliny użytecznej odbywa się „pod gołym niebem”
 - **kopalnia podziemna** — kopalnia prowadząca roboty górnicze pod ziemią, i z której urobek wydobywa się szybem lub sztolnią
 - **kopalnia pyłowa** — kopalnia, w której pył węglowy ma właściwości wybuchowe, przy czym tworzy się w ilości i warunkach groźących wybuchem. O zaliczeniu kopalni do pyłowych decyduje wynik okresowych badań próbek pyłu węglowego, przeprowadzanych przez Kopalnię Doświadczalną Barbara w Mikołowie
- kopalnia szybowa — p. kopalnia podziemna

- **kopalnia wąska, średnia i szeroka** — podział kopalń podziemnych pod względem warunków przewietrzania, określający łatwość przewietrzania. Jednostką jest otwór równoznaczny liczony w m². Kopalnia o otw. równozn. mniejszym od 1 m² jest tzw. kop. wąską (trudną do przewietrzania), o otw. równozn. od 1 m² do 2 m² jest kop. średnią, powyżej 2 m² jest kop. szeroką (łatwą do przewietrzania)
- kopalniak** — okorowany i wysuszony okrągłak z drewna o określonych wymiarach. Z kopalniaków składa się obudowa wyrobisk górniczych. Używane jest drewno sosnowe, jodłowe lub świerkowe, o ile możliwości najmniej sękatę. Kopalniaki impregnuje się celem zabezpieczenia przed grzybem drzewnym
- kopalnictwo** — p. górnictwo
- kopalny** — wydobywany z wnętrza ziemi
- koparka** — krótkie określenie na czerparkę łyżkową
- † **kopasyn (rud)** — starożytna nazwa cechowa górnika
- ⊙ **koperetla** — p. splonka
- kopuła (fałdu)** — p. siodło
- kopyść (sol)** — drażek (drewniany) z jednego końca rozszerzony w łopatkę, służący do mieszania
- korek piaskowy** — p. korek zamułkowy
- korek podsadzkowy** — p. korek zamułkowy

- korek zamulkowy** — zamknięcie wyrobiska za pomocą tam wypełnionych podsadzką płynną celem odgradzenia się od ognia dołowego
- korona wieży szynobowej** — górny pomost nakryty dachem, gdzie mieszczą się koła linowe, przez które przechodzą liny wyciągowe od bębnow maszyny wyciągowej do klatek lub skipów
- koronka** — 1. (*górn*) wymienne ostrze wrębiarki udarowej zakończone zębami
2. (*wiert*) przyrząd wierzący, przeważnie w kształcie rury, zaopatrzonej w dolnej, tnącej części w zęby albo posiadający wprawione czarne diamenty (karbonaty) tnące podczas obrotu skałę. Koronka ma wewnątrz czasem rurę rdzeniową, uchwytną rdzeń
3. (*wiert*) przyrząd ratunkowy o kształcie kielichowej rury z zewnętrzną zapadką (klapą), służący do chwytania np. urwanej żerdzi
- koronka śrutowa** (*wiert*) — koronka (rura), pod którą podsypuje się śrut wiertniczy przy wierceniu śrutowym
- korozja** — 1. nadgryzanie metali przez chemiczne i elektrochemiczne działanie atmosferyliów, materiałów pędnych, smarów itp., wychodzące od powierzchni
2. ☉ w odniesieniu do innych tworzyw
3. (*geol*) mechaniczne niszczenie skał
- korund** — tlenek glinu (Al_2O_3), twardy minerał naturalny lub sztuczny, służący w stanie sproszkowanym do szlifowania oraz polerowania; krystaliczne

odmiany korundu mają różne zabarwienie i znane są oddawna jako kamienie ozdobne: szafir, rubin (karbunkuł), topaz, ametyst

- korytarz podziemny — p. chodnik
- kostka — 1. sortyment węgla o średnicy ziarna od 125 mm do 80 mm. Kostka w klasyfikacji koksu ma wymiary od 80 do 60 mm
2. foremny, prostopadłościenny materiał kamienny używany do brukowania
- kostkarz (*kam*) — kwalifikowany robotnik wyrabiający bruki
- kosz — p. szybik zsypany
- kosz zamułkowy — zakończenie leja podsadzkowego, zaopatrzone od góry w kraty (sita), na których zatrzymują się większe kamienie, drewno i korzenie, w samym zaś koszu następuje mieszanie piasku z wodą (zamułki) przed spłynięciem jej do rurociągu podsadzkowego
- koszty gospodarcze — nakłady połączone z czynnościami mającymi na celu wytworzenie jakiegoś dobra lub usługi; różni się koszty bezpośrednie i pośrednie, produkcyjne i handlowe, stałe i zmienne, ogólne
- koszty ruchowe — nakłady związane ściśle z utrzymaniem ruchu bieżącego, tj. nakłady oprócz inwestycyjnych i pozaoperacyjnych

koszty własne	— nakłady powstałe przy wytwarzaniu dobra lub usługi, obliczane zazwyczaj na jednostkę wytwarzanego dobra lub usługi (np. na 1 tonę węgla)
kosztorys	— obliczenie robocizny i nakładów na materiały, potrzebnych do wykonania danego dobra lub usługi
koszyk (wiert)	— przyrząd nakładany na obciążnik, zapobiegający skrzywieniu otworu wiertniczego, co może nastąpić mimo stosowania rury kierowniczej, gdy średnica otworu jest znaczna; składa się z dwóch pierścieni stalowych, połączonych czterema wygiętymi pasami stalowymi na szerokość nieco mniejszą od otworu
kota	— 1. na mapie — znak wysokości (kota wysokościowa) 2. na rysunku — oznaczenie (ujęte strzałkami) określające do czego odnosi się dana liczba czy kąt
⊙ kotew	— p. kotwa.
kotować	— 1. wyznaczać wysokości danych punktów pomiarowych 2. wymiarować rysunek
kotwa	— wiązanie stalowe lub drewniane, służące do wzmocnienia budowli. Kotwa może być w kształcie pręta, opaski, przeciągu z końcami nagwintowanymi lub z lin
kotwić	— wzmocniać budowle kotwami
kotwienie	— czynność wzmocniania murów kotwami
koza	— 1. (<i>górn</i>) niski wózek kopalniany bez skrzyni, lecz z kłonicami, używany w kopalniach do przewozu

długich przedmiotów, np. kopalniaków, szyn itp.

2. (*wiert*) dźwignia służąca do podnoszenia razem wszystkich klinów rurowego ścisku klinowego

koziół	—	p. kaszt
koziółek (zwrotnicy)	—	p. zwrotnik
⊙ kraślak	—	p. okrągłak, kulak
krasik (<i>rud</i>)	—	cienki pokład ilastego piaskowca, charakteryzującego się białymi plamami, który zalega często w piętrze spagowego syderytu ilastego
krata zbrojenia szybu	—	układ poziomych belek przedziałowych w szybie, znajdujących się w jednej płaszczyźnie; kraty zbrojenia wbudowane są w szybie w pewnych odstępach wzdłuż całej jego głębokości
krażek	—	koło obracające się na osi, z rowkiem, czyli żłobkiem na obwodzie, przez który przechodzi lina
krażnik	—	walek na osi, obracający się w łożyskach wspornika np. przy przenośniku taśmowym lub innych urządzeniach
krażyna	—	wiązanie, szablon z desek do utrzymania kształtu sklepienia przy murowaniu lub betonowaniu
kreżność wozu	—	ilość obiegów wozu kopalnianego w ciągu jednego dnia
kreda	—	1. warstwy najmłodszego (trzeciego) okresu ery mezozoicznej, które dzielą się na dwie epoki: na kredę dolną (starszą) i na kredę górną p. tab. 4 w Dodatku

2. węglan bezwodny, należący do kalcytów, zawiera w sobie liczne szczątki otwornic oraz dużo fosforanu wapnia. Bywa ziemisty, często kruchy i rozcieralny

- ⊙ krepka — p. giętarka
- króciak** — kopalniak o długości od 0,80 — 1,90 m
- król** (*rud*) — główny słup kieratu o przekroju kwadratowym, na którym osadzony jest bęben linowy
- królewszczyzna** — p. regał górniczy
- ⊙ krótkie spięcie — p. zwarcie
- krusz** — p. kruszywo
- kruszarka** — maszyna służąca do kruszenia brył skalnych na ziarna żądanej wielkości; rozróżnia się kruszarki szczękowe, walcowe, stożkowe, igłowe oraz młyny chilijskie, dezyntegrator i młyny kulowe
- kruszarz, kruszacz** — robotnik rozrębujący bryły urobku na mniejsze kęsy (kawałki)
- kruszec** — kopalina użyteczna o wyglądzie metalicznym, z której wytapia się określone metale
- kruszenie się węgla** — rozpadanie się urobionego węgla na coraz mniejsze kawałki, zależnie od rodzaju węgla oraz od sposobu obchodzenia się z nim
- kruszywo** — materiał otrzymany przez rozdrabianie ręczne lub maszynowe
- † kryształ — obj. pod kwarc

- krzaska** (*rud*) — narzędzie ręczne w kształcie motyczkowatego młotka, służące do czyszczenia rudy i odbijania przylegającej skały płonnej
- krzemica płuc** — nazwa łac. silicosis pulmonum — zawodowa choroba kamieniarzy i górników, powstająca wskutek wdychiwania pyłu skalnego, zawierającego drobniutkie cząsteczki krzemu
- krzemień** — dwutlenek krzemu (SiO_2) koloru szarego, żółtawego lub czerwonego, występuje w skupieniach bulastych albo w postaci płyt a nawet pokładów, zwłaszcza w warstwach kredowych i jurajskich
- krzywa podziału** — sposób dzielenia się poszczególnych frakcji wzbogacanego urobku
- krzyż** — najprostsza obudowa górnicza — kopalniak z położonym na nim kawałkiem drewna — podpierająca strop
- krzyż z lat drewnianych** — krzyż w kształcie X zagradzający dojście do wyrobiska; oznacza obecność szkodliwych gazów kopalnianych lub groźbę zawału
- krzyżak** 1. (*węgl*) p. krzyż
2. (*rud*) wąski i krótki chodnik bez obudowy
- krzyżowanie wieży** (*wiert*) — sprawdzanie podczas stawiania wieży wiertniczej czy budowla nie wychyliła się z pionu
- krzyżówka** — skrzyżowanie toru
- krzyżownica** — obj. pod rozjazd

- księga wiertnicza** — bieżąco prowadzone zapiski o postępie roboty wiertniczej i o rodzaju przewiercanych skał. Do księgi wiertniczej należą profil rysowany i komplet próbek bądź rdzeni wiertniczych, zgodnie z postanowieniami art. 12 polskiego prawa górniczego z r. 1930
- kształtownik** — ogólna nazwa walcowanej stali o różnym wykształtowaniu przekroju poprzecznego jak: kątownik, korytownik (ceownik), teownik, dwuteownik itp.
- kształtówki rurowe** — zwane też krótko kształtkami, są to krótkie rury odpowiednio wygięte lub wykształtowane celem umożliwienia prowadzenia rurociągów pod różnymi kątami oraz celem ich rozgałęziania
- ksylole** — pochodne benzolu, otrzymywane m. i. ze smoly pogazowej oraz drzewnej
- ksylit** — węgiel brunatny o wyraźnie zachowanej strukturze drzewnej
- kubel** — 1. naczynie kształtu odwróconego stożka ściętego lub walca, służące do wyciągania urobku bądź opuszczania materiałów w szybach oraz w szybach w czasie ich przebijania
2. p. wiadro
- † **kuks** — udział gwarka, będący $\frac{1}{128}$ częścią nadania. Poza tym. p. fundusz wolnych kuksów
- kulak** — 1. cienki i nieobrobiony okrągłak sosnowy lub świerkowy, używany np. przy obudowie jako okładzina
2. okrągły, niewielki kamień do mielenia w młynach kulowych

- kulata ruda** (*rud*) — ruda sferosyderytowa, zawierająca liczne twarde bryły rudy, okrągłego kształtu
- kulimaga** — rodzaj wywrotu czołowego — zakończenie toru przystosowane w ten sposób do przechylania wozów, że końce szyn wygięte są kolisto ku dołowi celem ujęcia w wygięciach przednich kół wozu i spowodowania przechylenia go w przód aż do opróżnienia z zawartości
- kulm** — warstwy karbonu dolnego wykształtowane jako piaskowce i łupki p. tab. 4 w Dodatku
- ⊙ **kumpel** — górnik, towarzysz pracy
- kurator pól górniczych** — osoba uprawniona przez prawo górnicze do czuwania nad wszystkimi państwowymi polami górniczymi. Kurator reprezentuje Państwo wobec władz górniczych i innych państwowych
- kurzawka** --- pokład ilasto-piaszczysty przepojony wodą; nadzwyczaj trudny do opanowania, skoro natrafi się nań podczas robót górniczych
- kutikule** — nabłonki liści; w węglu tworzą ukształtowane ciała widoczne pod mikroskopem (podobnie jak spory, sklerocje itp.)
- † **kuźnica** (*rud*) — dawna nazwa odkrywkowej kopalni rud żelaznych, połączonej zazwyczaj z piecem do ich wytapiania oraz z kuźnią
- kwarc** — dwutlenek krzemu (SiO_2), wyraz używany już przez średniowiecznych gwarków na oznaczenie odmian wy-

stępujących w żyłach kruszcowych, gdy przezroczysta odmiana kwarcu nazywana była wprost kryształem. Kwarc jest najpospolitszym minerałem, tworzy bowiem nie tylko wielkie pokłady kwarcytu i piaskowca, lecz jest także częścią składową wielu skał stanowiących główną masę skorupy ziemskiej

- kwarcyt** — skała przeobrażona o wielkiej wytrzymałości i twardości złożona niemal wyłącznie z drobnoziarnistego krystalicznego kwarcu barwy białej, szarej, czerwonej lub nawet czarnej
- kwartowanie** — sposób pomniejszania ilości próby węgla przez dzielenie na krzyż 4 równych części i łączenie ze sobą przeciwległych ćwiartek
- kwarczec** — p. kwarc
- kwasy huminowe** — związki powstałe w czasie rozkładu masy roślinnej, głównie celulozy i ligniny, rozpuszczające się w roztworze alkaliów. Charakteryzują stan uwęglenia węgla: jeśli przy badaniu węgla rozpuszczają się (wodny roztwór kwasu azot. 1 : 9) mamy węgiel brunatny, jeśli kwasy są nierozpuszczalne — węgiel jest kamienny
- ⊙ **kw. węglowy** — p. bezwodnik kwasu węglowego
- kwintal** — skrót q — miara ciężaru 100 kg

1870
The first of the year
was a very successful one
and the business was
very good. The
profits were very
large and the
business was very
prosperous.

The second of the year
was also very successful
and the business was
very good. The
profits were very
large and the
business was very
prosperous.

The third of the year
was also very successful
and the business was
very good. The
profits were very
large and the
business was very
prosperous.

The fourth of the year
was also very successful
and the business was
very good. The
profits were very
large and the
business was very
prosperous.

The fifth of the year
was also very successful
and the business was
very good. The
profits were very
large and the
business was very
prosperous.

L

- labrador** — krzemian należący do grupy skaleni, odmiana plagioklazu, stanowi pospolitą część składową skał gabrowych, diorytowych itp.
- lakolit** — skała wylewna o dowolnym składzie, ukształtowana kopulasto, wciśnięta między inne skały, istniejące już w czasie jej wylewu
- lampa acetylenowa** — lampa, której źródłem światła jest palący się acetylen, wytwarzany w niej działaniem wody na karbid
- lampa bezpieczeństwa** — górnicza lampa płomienna, opatrzona jedną lub dwoma siatkami z cienkiego drucika, (144 otworki na 1 cm²) zabezpieczającymi przed wybuchem metanu. Używana w kopalniach gazowych. Wynaleziona przez Davy'ego
- lampa karbidowa** — p. lampa acetylenowa
- lampa wskaźnikowa** — lampka górnicza (Pieler'a, Chesneau) o płomieniu alkoholowym, którą stwierdzić można drobne zawartości metanu w powietrzu. W atmosferze zawierającej ponad 2,5% metanu staje się już niebezpieczna
- lampiarnia** — miejsce wydawania górnikom lamp górniczych, napełniania ich, czyszczenia i naprawy
- lampiarz** — robotnik zatrudniony w lampiarni przy obsłudze i konserwacji lamp górniczych

- laska górnicza — p. laska wiertnicza
- laska wiertnicza — długi ciężki drąg stalowy, na koniec którego nakłada się dłuto; przyrząd służący do wiercenia ręcznie otworów strzałowych, dzisiaj prawie nieużywany
- ⊙ lasza — p. łubek
- lawa — magma wypływająca na powierzchnię ziemi
- leciok — wiertło o podwójnej spirali
- legar — gruba belka podstawowa, na której układa się deski lub inne cieńsze belki, względnie na której spoczywa jakiś ciężki przedmiot
- † lenno górnicze — najstarsza forma nadania górniczego. Najstarsze takie nadanie pochodzi z r. 1175, a więc z czasów Mieczysława Starego dla klasztoru w Lubiążu: „cum omni utilitate, que nunc est super terram in omnibus prediis claustris et que sub terra esse poterit in futurum, nulli de his omnibus debendo aliquam portionem”
- † lenszof — p. akord
- lej podsadzkowy — zbiornik piasku do podsadzki płynnej przy szybie podsadzkowym, służący do robienia mieszaniny zamulkowej, splukiwanej bezpośrednio do rurociągu podsadzkowego w głąb kopalni
- lepkarz (*koks*) — p. ryglarz
- less (loess) — szczególna odmiana miękkiej, glinkowej skały osadowej, składającej się z niezmiernie drobnych ziarenek mineralnych, powstała z nawiania przez wiatry, poprzerzynana kanali-

- kami po zamarłych korzeniach roślin, barwy jasno-żółtej, charakterystyczna tym, że wykazuje brak wszelkiego uwarstwienia
- lewar — p. zębatka
- leżąca robota — praca górnika w niskich pokładach, wykonywana leżąco
- lias — obj. pod jura
- licować — wykonywać licowanie
- licowanie — 1. układanie, mierzenie pod sznur
2. wykładanie budynków płytkami kamiennymi
- licówka (*kam*) — cienka płyta kamienna
- liczba manganowa (*koks*) — dokładny wskaźnik stopnia uwęglania; służy do oznaczenia stopnia reaktywności humin i wyraża ilość cm^3 n10 KMnO_4 zużytą na utlenienie 0,5 g węgla wyekstrahowanego pirydyną — w przeliczeniu na 0,5 g węgla bezpopiołowego i bezwodnego
- liczba Rogi (*koks*) — wskaźnik rozróżniający węgle dobrze koksujące od słabo koksujących i niekoksujących, czyli określający spiekalność węgla. Nazwa od polskiego chemika dra Rogi
- ⊙ lina dolna — p. lina wyrównawcza
- ⊙ lina fedrunkowa — p. lina wyciągowa
- ⊙ lina górna — p. lina nośna
- ⊙ lina kierownicza — przewodnik linowy
- lina kopalniana — lina używana w kopalniach do celów transportowych, jako lina wyciągowa w szybach, lina przewozowa przy przewozie linowym, przy kołowrotach pochylnianych, itp.

- lina łyżkowa** — lina do umocowania łyżki służącej do łyżkowania otworu wiertniczego
(*wiert*)
- lina nośna** — lina kopalniana, wyciągowa, na której wisi klatka lub skip
- lina wielokrążkowa** — lina nawinięta na wielokrążek służący do manipulowania większymi ciężarami, np. rurami
(*wiert*)
- lina wiertnicza** — lina, na której wisi aparat wiertniczy podczas wiercenia
(*wiert*)
- lina wyciągowa** — lina kopalniana używana przy wyciągach szybowych — górna nazywa się liną nośną, dolna liną wyrównawczą
- lina wyjazdowa** — lina służąca m. i. do zapuszczania żerdzi
(*wiert*)
- lina wyrównawcza** — lina kopalniana, wyciągowa, która dla wyrównania ciężarów zawieszona jest u spodu między klatkami lub skipami
- lignina** — 1. zasadniczo celuloza, czyli zdrewniały błonnik roślinny (drzewnik), tworzący szkielet roślinny; zamienia się podczas procesu uwęglania w węgiel
2. nazwa waty drzewnej
- lignit** — odmiana węgla brunatnego o dobrze zachowanej strukturze drzewnej. Dawniej nazwą tą określano ogół węgla brunatnych, a dotąd jeszcze w USA i we Francji
- limniczny** — śródlądowy, np. zagłębie limniczne

- limonit** — wodorotlenek żelazowy $2\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$ o zawartości około 20 — 50% Fe, pospolita ruda żelazna występująca w postaci kulistych lub nerkowatych mas, zanieczyszczonych gliną, o zabarwieniu od brązowego do żółtego
- lina aloesowa** — obj. pod aloes
- lina bez końca** — lina (głównie stalowa), której oba końce są ze sobą spojone, nałożona na dwa wały lub tarcze, umieszczone na końcach danego chodnika przewozowego. Jedna z tarcz jest napędową lub hamulcową, druga zwrotną
- linia poszukiwawcza** — kierunek, wzdłuż którego rozmieszcza się roboty poszukiwawcze, i na podstawie którego wykreśla się przekrój geologiczny
- linia zawału** — płaszczyzna wyznaczona rzędem stojaków (łamaczy), na których przy wybieraniu na zawał powinien się strop przelamać i po tę linię zawalić (zarabować)
- ⊙ **linotarcza** — koło linowe
- ⊙ **linozjazd** — p. jazda ludzi szybem
- litosfera** — zewnętrzna skorupa ziemi złożona z różnych skał z kruszonośnymi pokładami, żyłami itp.
- liptobiolit** — skała palna o specjalnie dużej zawartości żywic, wosków i innych bituminów; należy tu piropissyt, bursztyn, dysodyl
- lis** — zartobliwe nazwanie młodego górnika, uczącego się w akademii lub szkole górniczej, który odbył już zwyczajowy skok przez skórę

- lis maior** — górnik-przewodnik, który prowadzi górniczków do skoku przez skórę górniczą. Oznaką jego doświadczenia jest lisi ogon przypięty do kołpaka górniczego. Lis maior występuje na czele górniczków zawsze z dobytą szablą górniczą
- listwica (rud)** — deska lub łąta położona w chodniku dla ułatwienia przesuwania po niej ciężaru, kubła z urobkiem
- lokomotywa** — ogólne określenie pociągowego pojazdu torowego
- lokomotywa dołowa** — kopalniana lokomotywa używana na dole kopalni (elektryczna = elektrowóz; spalinowa — ropna lub benzynowa; powietrzna)
- lokomotywa elektryczna** — p. elektrowóz
- lokomotywa kopalniana** — lokomotywa przystosowana do pracy na kopalni (na powierzchni lub na dole)
- ⊙ **lokomotywa odbudowy** — p. lokomotywa przodkowa
- lokomotywa powietrzna** — lokomotywa uruchomiana za pomocą sprężonego powietrza z własnych zbiorników
- lokomotywa przodkowa** — lokomotywa o małych wymiarach, zasadniczo powietrzna bądź elektrowóz akumulatorowy, przystosowana do pracy w niedogodnych warunkach przodkowych
- lokomotywa spalinowa** — lokomotywa o silniku spalinowym (wysokoprężna-ropna, niskoprężna-benzynowa) — o silniku ropnym nazywana krótko ropniakiem

lont	— sznur jutowy lub bawełniany ze rdzeniem (ścieżką) prochowym, służący przy robocie strzelniczej do odpalania ładunku materiału wybuchowego. Górnicze lonty o podwójnych oplotach dzielą się na smołowane (do robót w wilgotnych miejscach), kredowane (do suchych miejsc) oraz gutaperkowe (mipolamowe) do robót w miejscach mokrych lub pod wodą
lora	— pojazd o nadwoziu płaskim, bez żadnych ścian bocznych
lotny	— 1. gazowy 2. unoszący się w powietrzu, w odniesieniu do cząsteczek ciała stałego
lubryka	— ziemisty tlenek żelaza, używany m. i. jako ołówek ciesielski
⊙ lufcik wentylacyjny	— p. okno wentylacyjne
lutnia podsadzkowa	— rura zbita z desek, która, wstawiona do podsadzanego na zamulkę wyrobiska, służy do odprowadzenia wody podsadzkowej
lutnia powietrzna	— rura blaszana lub z płótna, służąca do doprowadzania świeżego powietrza do ślepych wyrobisk (przodków) (rzadziej do odprowadzania zużytego powietrza)
‡ lutraz	— p. płuczkarz
luźnospad (wiert)	— p. nożyce luźnospadowe
lycopodiaceae	— łacińskie określenie na rośliny widłakowe, z których powstał m. i. węgiel

Ł

- ładowarka** — maszyna służąca do ładowania rozkruszonego (urobionego) materiału ze składu (przodka) do naczyń transportowych
- ładowarka Kaczy dziób** — ładowarka rynnowa łączona z przenośnikiem wstrząsanym, ładująca na niego samoczynnie. Głównym elementem jest rozszerzona w kształt kaczego dzioba rynna ładująca
- ładowarka zasię-rzutna** — ładowarka torowa typu Eimco, używana zasadniczo do robót chodnikowych w kamieniu, której łopata nabierająca rzuca kamień za siebie do podstawianych wozów kopalnianych; cięższe typy tych ładowarek mają na sobie przenośnik taśmowy podający rzucony na taśmę urobek do podstawionych wozów
- ładowarka zgar-niająca** — ładowarka np. typu Joy, która nabiera na siebie urobek za pomocą łap zgarniających — zgarniaków
- ładownia** — podwyższenie poziomu ładunkowego o dogodnym dojeździe, wykonane z drewna, muru lub betonu
- ładownica** — skrzynka blaszana na naboje i środki zapalcze potrzebne do roboty strzelniczej; służy do przenoszenia ich z komory do przodka

- ⊙ ładownik — p. nabijak
- ładunek materiału
wybuchowego** — określona ilość naboju materiału
wybuchowego wraz z nabojem za-
palczym, która ma być odpalona
w danym otworze strzałowym
- ⊙ łam — p. łom
- łamacz** — jeden z szeregu stojaków, na których
załamać się ma strop przy wybiera-
niu ścianowym na zawal
- ⊙ łamacz (maszyna) — p. łamarka
- łamaniec (rud)** — nazwa pokładu rudy (płaskury), któ-
ra przy urabianiu rozpada się na
drobne ułamki
- łamarka** — maszyna służąca do rozdrabiania
dużych brył skalnych
- łańcuch bez końca** — p. lina bez końca — w odniesieniu
do łańcucha
- łańcuchówka** — p. kolejka łańcuchowa
- łapacz** — urządzenie do łapania wozów kopal-
nianych na pochylniach w razie od-
czepienia się od liny lub jej zerwania
- łapadło** — urządzenie ochronne klatki szybowej,
służące do zatrzymania jej w szybie
w razie zerwania się liny
- † łąta — p. natylnik
- łąta kamienna lub
węglowa** — 1) cienka, oddzielająca się warstwa
przystropowa. Grubsza łąta na-
zywa się ławą. (zob. ława)
2) warstwa węgla pozostawiona pod
stropem — jako postrop, w razie
zbyt kruchego (słabego) stropu
pokładowego

- łata miernicza** — listwa drewniana, przeważnie rozsuwana, z podziałką centymetrową, służąca do odczytywania przez miernika za pomocą przyrządu mierniczego (niwelatora) różnicy wysokości poziomowanego terenu
- † **łatr** — dawna miara kopalniana = 2016 mm
- ława** — grubsza warstwa skały płonnej lub warstwa węgla w pokładzie, oddzielająca się równo od przylegającej warstwy skały lub węgla
- ławica** — mocna ława ciała kopalnego
- łaziebny** — robotnik obsługujący kopalnianą łaźnię
- łazienny** — p. łaziebny
- łazik** — krótkie określenie na niski i zwrotny motorowy wóz na oponach, służący do podwożenia urobku z przodków do innych środków transportowych (przeośników, wozów torowych)
- łaźnia kopalniana** — budynek w obrębie kopalni, odpowiednio urządzony i wyposażony (szatnie, natryski, wanny) służący do mycia się i przebierania pracowników
- łęk** — dolne przegięcie fałdu danego pokładu lub warstw
- łom górniczy** — stalowy drąg pełny lub rurkowy (łżejszy), zaopatrzony w grot o kształcie dłuta; łomy służą do odspajania skał (ciężkie) lub do obrywania węgla (obrywaki)

- łopata (wiert)** — dolna, robocza część dłuta wiertniczego, zaostrzana odpowiednio do twardości przewierczanych skał
- łopata górnicza** — narzędzie ręczne specjalnie przystosowane do nabierania urobku w dołowych warunkach
- łopata mechaniczna** — młotek mechaniczny z ostrzem w kształcie łopaty
- łubek, łubki** — prosta kształtówka stalowa lub profilowa z otworami, służąca parami do łączenia szyn na śruby
- ług podszkowy (sol)** — roztwór różnych soli w wodzie podszkowej konieczny przy stosowaniu podsadzki płynnej w kopalniach soli (potasowych)
- ługowanie** — 1. oddzielanie jednych ciał od drugich za pomocą rozpuszczalników, w których przechodzą do roztworu tylko pewne składniki tych ciał
2. sposób eksploatacji złóż soli kamiennej, potasowej itp.
- ługownia (sol)** — wyrobisko górnicze w kopalniach soli, które co pewien czas zalewa się wodą, ta zaś wylugowuje sól z ociosów a zwłaszcza ze stropu, nazwanego tu niebem ługowni. Nasyconą solą wodę, czyli solankę, ropę lub surowicę wypuszcza się przez tamy łożowe do rur i pompuje do zbiorników przy warzelnii soli
- łuk** — 1. część (przęsło) odrzwi obudowy stalowej
2. budowa sklepienia o kształcie zaokrąglonym
3. zmiana kierunku toru

- łupacz węglowy** — urabiarka do twardego węgla o nożu (nożach) radła pracującym udarowo równocześnie z posuwaniem się radła, odwalającego skraw calizny do przenośnika
- łupanka** — p. szczapa
- łupek** — 1. skała dzieląca się wzdłuż warstw, zabarwiona zależnie od domieszek
2. ⊙ (gwarowo) w znaczeniu: łupek ilasty
- łupek bitumiczny** — łupek zawierający bituminy
- łupek filitowy** — skała przeobrażona, składająca się z kwarcu i minerałów blaszkowych jak serycyt, talk i chloryt, budowy cienkopłytovej. uwarstwiona, barwy ciemnoszarej, zielonawej lub czerwonej z silnym połyskiem na głównej powierzchni dzielenia (dachówki, płytki podłogowe)
- łupek ilasty** — skała ilasta łupiąca się, powstała z iłu pod dużym ciśnieniem
- łupek ogniotrwały** — specjalny łupek, który po wyprężeniu daje znakomity materiał ogniotrwały; eksploatowany np. w zagłębiu Dolno-śląskim (okolice Nowej Rudy)
- łupek palny** — wspólna nazwa odnosząca się do łupku bitumicznego i węglowego
- łupek piaszczysty** — łupek o dużej zawartości piasku
- łupek szlachetny** — łupek będący surowcem do otrzymywania zeń użytecznych przetworów, np. materiałów ogniotrwałych
- łupek węglowy** — łupek palny z domieszką substancji węglowej, zawierający ponad 30% popiołu

- łupka (*rud*) — opławek zbity młotem w kształtny kawał
- łupliwość — 1. przyrodzona danemu mineralowi właściwość dzielenia się wg ściśle określonych i jednakowych kierunków
2. zdolność dzielenia się skał wg pewnych płaszczyzn. Poza tym p. róża łupliwości
- łyżka (*wiert*) — cylinder z grubej blachy zakończony u dołu ostrym butem oraz klapą, która zamyka się przy wyciąganiu łyżki napełnionej szlamem
- ⊙ łyżka bagrowa — p. czerpak
- łyżkować (*wiert*) — usuwać łyżkowiny z otworu wiertniczego
- łyżkowanie (*wiert*) — czynność usuwania z dna odwiertu szlamistej masy zawierającej okruchy przewiercanej skały
- łyżkowiny (*wiert*) — szlam z dna otworu wiertniczego, wyciągany stamtąd za pomocą tzw. łyżki

M

- macerał węglowy** — zasadniczy składnik węgla dający się wyróżnić na podstawie kształtu i wyglądu. Zalicza się tu: eksynit, fuzynit, mikrynit, rezynit, telinit, witynit i inne
- magister nauk technicznych** — inżynier górniczy, który w Polsce uzyskuje taki tytuł naukowy po 1½ rocznych uzupełniających studiach teoretycznych na Akademii Górniczej i po obronie pracy dyplomowej
- magistrala piaszkowa** — linia kolejowa łącząca kopalnie z ośrodkami dostarczającymi piasku do podsadzki płynnej
- magistrala węglowa** — linia kolejowa przeznaczona głównie do transportu węgla z zagłębia węglowego np. do portów
- magma** — ognisto-płynny roztwór składników wnętrza ziemi, głównie krzemianów, z którego powstają skały ogniowe
- magnetyt** — tlenek żelaza (Fe_3O_4), żelaziak magnetyczny. Dał pochoop do poznania magnetyzmu i odkrycia igły magnetycznej. Zawiera około 70% Fe. Wietrzejąc daje żelaziak brunatny lub czerwony. Łącznie z limonitem, hematytem i syderytami stanowi podstawową rudę żelaza
- magnezyt** — węglan magnezu ($MgCO_3$). Służy m. i. do wyrobu materiałów ogniotrwałych, a także z niego otrzymuje się CO_2 do napojów musujących

- makro- i mikro-** — określenia charakteryzujące sposób
skopowy oglądania lub badania przedmiotów;
makroskopowy — gołym okiem bądź
przy użyciu małych powiększeń
(lupa), mikroskopowy przy użyciu
silnych powiększeń (binokularka,
mikroskop)
- malachit** — węglan miedzi $\text{Cu CO}_3 \cdot \text{Cu (OH)}_2$,
barwy zielonej, używany do wyrobu
przedmiotów ozdobnych i inkrustacji
- malm** — obj. pod jura
- ⊙ **mankiet rury** — p. nasadka
- manewrowanie** — p. gospodarka stropem
stropem
- manometr wodny** — przyrząd do mierzenia niewielkiej
różnicy ciśnień, w postaci szklanej
rurki wygiętej w kształcie litery U
i częściowo napełnionej zabarwioną
wodą
- mapa pokładowa** — wykreślne przedstawienie rozmie-
szczenia robót górniczych w danym
pokładzie
- maras** — gwarowe określenie błota, szlamu,
namokniętego gruzu itp.
- margiel** — wapień o zawartości ilu od 10—80%,
zbity i kruchy
- marka** — p. znaczek obecności
- markarz** — p. znaczkarz
- marka wózkowa** — p. znaczek wózkowy
- markazyt** — minerał o składzie chemicznym pi-
rytu (FeS_2), lecz o odmiennej po-
staci krystalicznej

- markownia — p. znaczkownia
- ⊙ markszajder — p. mierniczy górniczy
- ⊙ markszajderia — p. miernictwo górnicze
- markszyda — granica (linia graniczna) nadania lub eksploatacji
- marmur — wapień krystaliczny, drobno- lub gruboziarnisty, niekiedy o wyraźnym uwarstwieniu, zbity, o pięknym najróżnorodniejszym zabarwieniu, dający się doskonale polerować
- marsz (*wiert*) — czas wiercenia dłutem przy jednorazowym zapuszczeniu aparatu wiertniczego
- martenzyt — strukturalny składnik występujący w stali zahartowanej
- martwica krzemionkowa — skała porowata, powstała przy gorących źródłach z krzemianów osadzających się na roślinach
- martwica wapienna — skała osadowa pochodzenia chemicznego z grupy organicznej, o budowie gąbczastej i bez wyraźnego uwarstwienia, powstała przez osadzenie na roślinach węglanu wapnia, rozpuszczonego w wodzie źródlanej
- maska przeciwgazowa — szczelna osłona twarzy zaopatrzona w okulary, pochłaniacz i potrzebne zawory oddechowe, umożliwiającą oddychanie powietrzem otoczenia w atmosferze zagazowanej
- masyw górski — główna masa wypiętrzenia górotworu, w której nie rozpatruje się kierunku pasów i łańcuchów ani szczytów

- maszyna** — zestaw przyrządów zdolny przekładać i zamieniać doprowadzaną energię względnie siłę celem wykonywania określonej pracy
- maszyna dołowa** — każda maszyna przystosowana do pracy w podziemiu kopalni
- ⊙ **maszyna fedrun-
kowa** — p. maszyna wyciągowa
- maszyna nasypowa** — p. nasypnica
(*koks*)
- maszyna obsado-
wa** (*koks*) — p. wsadnica
- maszyna osadowa** — p. osadzarka
- maszyna rewersyj-
na** (*koks*) — p. przestawnica
- maszyna wsadowa** — p. wsadnica
(*koks*)
- maszyna wrębowa** — p. wrębiarka
- maszyna wycią-
gowa** — p. wyciąg szybowy p. 1.
- maszyna wycią-
gowa bębnowa** — wyciąg szybowy, przy którym liny wyciągowe nawijają się na bęben. Bębny mogą być walcowe, stożkowe, płaskie (bobiny)
- maszyna wyciągo-
wa z kołem pęd-
nym** — wyciąg szybowy systemu Koepe polegający na tym, że lina wyciągowa przeciągnięta przez koło napędowe uruchomiana jest dzięki wykorzystaniu tarcia liny o wykładzinę tego koła
- maszyna wypycho-
wa** (*koks*) — p. wypycharka

- ⊙ **maszynka strzałowa** — p. zapalarka
- maszynista elektrowozu** — p. motorniczy elektrowozu
- maszynista wyciągowy** — pracownik upoważniony przez kierownictwo kopalni do obsługiwanie maszyny wyciągowej przy ciągnięciu urobku oraz materiałów, lecz nie mający prawa obsługiwać maszyny wyciągowej podczas jazdy ludzi
- maszynista zjazdowy** — egzaminowany i upoważniony przez Urząd Górniczy maszynista wyciągowy do przeprowadzania jazdy ludzi szybem
- **maszyny górnicze** — ogół maszyn i narzędzi mechanicznych przystosowanych do wymagań górnictwa
- materiał inicjujący** — łatwo detonujący związek chemiczny np. piorunian rtęci, azotek ołowiu, używany do wyrobu spłonek, który zapoczątkowuje wybuch trudniej wybuchającego materiału
- materiał palny** — p. paliwo
- materiał wybuchowy bezpieczny** — p. materiał wybuchowy powietrzny
- materiał wybuchowy powietrzny** — materiał wybuchowy dopuszczony w górnictwie do robót strzelniczych w kopalniach gazowych i pyłowych
- materiał wybuchowy skalny** — materiał wybuchowy dopuszczony w górnictwie wyłącznie do robót strzelniczych w kamieniu, z dala od pyłu węglowego i metanu
- materiał wybuchowy węglowy** — materiał wybuchowy dopuszczony w górnictwie węglowym w kopalniach niegazowych, lecz pyłowych,

- czyli materiał wybuchowy bezpieczny tylko względem pyłu węglowego, lecz niebezpieczny względem metanu
- materiały biegowe** — inaczej ruchowe — potrzebne do utrzymania w ruchu danego przedsiębiorstwa, zużywające się szybko, np. smary, niektóre części maszyn, drut, gwoździe itp.
- materiały wybuchowe bryzantyczne** — materiały wybuchowe kruszące; do nich należą np. dynamity
- materiały wybuchowe miotające** — materiały wybuchowe rozsuwające, w przeciwieństwie do kruszących; tu należą prochy strzelnicze
- maziarz** — p. smarnik
- mączka wiertnicza** — p. zwierciny
- mąż bezpieczeństwa** — p. mąż zaufania
- mąż zaufania** — przedstawiciel pracowników kopalni, który kontroluje przestrzeganie przez kierownictwo oraz pracowników obowiązujących przepisów co do bezpieczeństwa pracy, przy czym spostrzeżenia odnotowuje w „Książce objazdowej mężów zaufania (bezpieczeństwa)”
- mechanika górnicza** — mechanika, czyli nauka o ruchu rozpatrywana w zastosowaniu do górnictwa, obejmująca statykę, kinetykę, hydraulikę, wytrzymałość materiałów co do urządzeń górniczych oraz mechanikę górotworu
- mechanika górotworu** — nauka o ruchu utworów ziemi wskutek naruszenia ich równowagi robotami górniczymi

- mechanizacja** — zastąpienie pracy ręcznej człowieka uzbrojonego w proste przyrządy przez wydajniejsze maszyny o napędzie mechanicznym
- melafir** — skała wylewna, budowy jednolitej z licznymi nieraz jamami, barwy przeważnie czarnej z odcieniem brązowym lub zielonym, odpowiadająca gabro i starsza od bazaltu
- melakser** — mieszalnik w brykietowni, w którym miesza się miął węglowy z lepiszczem
- metal** — bardzo stary wyraz pochodzenia greckiego od: meta ta alla. Dawniej pod wyrazem metal rozumiano nie tylko tworzywa metalowe w dzisiejszym znaczeniu, lecz także wszystkie minerały zawierające metal. W okresie rzymskim metalem zwano nawet sól i marmur
- metamorfizm** — 1. ogólnie: przeobrażenie
2. (*geol*) przeobrażenie istniejących w litosferze skał w inne, pod wpływem wysokich temperatur i ciśnień.
- metan** — węglowodór o wzorze CH_4 , gaz bez woni i smaku, nie trujący, lżejszy od powietrza. Mieszanaka z powietrzem w zakresie 5 — 6% do 14 — 16% jest wybuchowa. Występuje w naturze m.i. w szybach ropnych i w gazowych kopalniach węgla. Palenie się metanu zaznacza się błękitną aureolą dookoła płomienia
- metaniarz** — robotnik badający przodki robocze na obecność metanu

metanity	—	bezpieczne materiały wybuchowe amonowo-saletrzone, dopuszczone w kopalniach gazowych i pyłowych
metr sześcienny (m³)	—	jednostka miary objętości: a) metr sześcienny usypowy — miara dla rozluźnianego materiału b) metr sześcienny pełny — miara dla drewna (dłużycy, kopalniaków) obejmuje tylko masę drewna bez pustek między okraglakami c) metr sześcienny przestrzenny — miara dla drewna okrągłego leżącego w stosach, mierzona łącznie z pustkami między okraglakami
metryka maszyny (silnika)	—	albo paszport maszyny (silnika) — dane techniczne jak: wytwórnia, model, moc, ilość obrotów/min, wydajność itp.
mezozoicum	—	era mezozoiczna — czwarta w kolejności starszeństwa era, która dzieli się na trzy okresy: trias (najstarszy), jura i kreda p. tab. 4 w Dodatku
miał	—	sortyment węgla o średnicy ziarn od 6 mm do 0 mm
miał I	—	sortyment połączony węgla, złożony z ziarn miału i grysiku
miąższość	—	1. sumaryczna grubość wszystkich warstw (produktywnych i nieproduktywnych) danego utworu geol., np. karbonu 2. © w znaczeniu określonego pokładu — p. grubość pokładu
miejsce zerowe	—	p. zero

- miernictwo górnicze** — 1. nauka zajmująca się sposobami dokonywania pomiarów podziemnych, zdejmowania planów kopalnianych i nawiązywania z pomiarami naziemnymi
2. ogół czynności związanych z pomiarami dla potrzeb górnictwa
- Zakres działania miernictwa górniczego ustalony jest w polskim prawie górniczym. Najstarsze plany kopalniane jakie zachowały się w Wieliczce pochodzą od Marcina Gełmana z r. 1636 i Jana B. Borlacha z r. 1719. Pierwszym, który zjeżdżał do kopalni wielickiej w celu pomiarów był prof. Brożek z krakowskiej Akademii w XV w.
- miernictwo podziemne** — p. miernictwo górniczne
- mierniczy górnicy** — uprawniony przez władze górniczne techniczny pracownik kopalniany, obecnie z reguły inżynier górnicy, który odpowiedzialny jest za utrzymywanie map kopalnianych w stanie najpełniejszej aktualności, co jest wymagane przez władze górniczne dla zachowania bezpieczeństwa pracujących pod ziemią
- mierniczy kopalniany** — wykwalifikowany pracownik techniczny, wykonujący pomiary kopalniane, za które odpowiedzialny jest mierniczy górnicy
- miernik kopalniany** — p. mierniczy kopalniany
- mieszalnik** — przyrząd służący do mieszania ze sobą ciał na drodze suchej lub mokrej, używany np. przy przeróbce węgla

- † miętusia — azbest; tak nazywa go Staszic za górami tatrzańskimi
- mijanka** — rozszerzenie chodnika odpowiednio wyposażone w celu umożliwienia mijania się pojazdów
- mika** — mineralogiczna grupa krzemianów odznaczająca się wybitną łupliwością równoległymi blaszkami. Występuje jako muskowit — mika biała i jako biotyt — mika czarna. Jest minerałem ogniotrwałym, w cieńszych płytkach przezroczystym, używanym na izolatory elektryczne i do innych celów technicznych
- mikrynit** — składnik węgla, dający pod mikroskopem obraz substancji nieprzeźroczystej tzw. opakowej; wykazuje słabe zdolności spiekania
- mina komorowa** — p. strzelanie komorowe
- mineralogia** — nauka zajmująca się minerałami — ich poznanie, historią tworzenia się i przeobrażania oraz systematycznym przedstawianiem zebranych wiadomości
- minerał** — rozpoznawalna, jednorodna, zasadniczo nieorganiczna część składowa ziemi, uczestnicząca w budowie skał
- minerał akcesoryczny** — inaczej minerał towarzyszący, czyli taki, który występuje razem z innym minerałem
- minerał użyteczny** — 1. minerał, który stanowi główną masę złoża kopaliny użytecznej
2. mniej prawidłowe w znaczeniu: kopalina użyteczna
- minerał wolny** — minerał podlegający woli górniczej

- minerał zastrzeżony** — minerał, którego poszukiwanie i wydobywanie jest zastrzeżone, dawniej dla panującego (regalia), potem dla państwa
- miocen** — starsze piętro epoki neogenu, okresu trzeciorzędu. Wiek ten charakteryzuje się w Polsce wielkim bogactwem złóż węgla brunatnego, soli i gipsu. Skamienieliны w miocenie solnym są bardzo skąpe, w pozostałych utworach miocenu spotykane: *Turritella Brocchii*, *Venus Brocchii*, *Cytherea rugosa*, *globigerina*, *trochus*, *ancillaria* i inne
p. tab. 4 w Dodatku
- miotarka podsadz-
kowa** — maszyna służąca do podsadzania wyrobisk za pomocą wyrzucania strumienia drobnego materiału podsadz-
kowego; różni się od miotarki z tarczą poziomą i z tarczą pionową
- miotła (*wiert*)** — przyrząd ratunkowy — rura ponaciana u dołu w paski, służąca do uchwycenia małych przedmiotów leżących na dnie otworu wiertniczego
- miurg** — nazwa jednostki oporu właściwego powietrza w kopalni
- mleko cementowe** — zawiesina wodna czystego cementu
- mleko wapienne** — zawiesina wodna wapna, służąca do uszczelniania spękań w węglu, którymi mogłoby się przedostawać powietrze do miejsc zaognionych lub odwrotnie gazy pożarowe do wyrobisk
- młodszy górnik** — kwalifikowany pomocnik górnika, zatrudniony bezpośrednio przy urabianiu kopalni

- młotek elektryczny** -- poręczne narzędzie mechaniczne o udarowym działaniu, napędzane elektrycznie, używane w górnictwie do urabiania skał
- młotek mechaniczny** — ogólne określenie na narzędzia mechaniczne o udarowym działaniu — należą tu: młotek powietrzny i młotek elektryczny
- ⊙ **młotek odbudowy** — p. młotek mechaniczny
- młotek powietrzny** — poręczne narzędzie mechaniczne używane w górnictwie do urabiania skał, działające udarowo za pomocą sprężonego powietrza
- ⊙ **młotek wiertniczy** — p. wiertarka udarowa
- młyn kulowy** — maszyna do mielenia (np. węgla) o dużym stalowym bębnie napelnionym stalowymi lub kamiennymi kulami, które przy obrocie bębna miela doprowadzany materiał
- młyn podsadzkowy** — ślepe przodki w skale płonnej, o dużych rozmiarach, pędzone celem uzyskania materiału podsadzkowego, tam gdzie inne źródła nie pokrywają zapotrzebowania na ten materiał
- młyn węglowy** — p. stacja mielnicza
(*koks*)
- † **młynkarz** — robotnik obsługujący wentylator ręczny
- mocne** — potoczne określenie, wyrażające dobrą wytrzymałość skały w caliznie (oberwać do mocnego)
- † **molik** (*rud*) — mały wózek drewniany z żelaznymi kołami bez obrzeży, służący do prze-

- wozu rudy (okręg Tarn.-Góry) o pojemności 150 — 300 kg. Jeździły one nie po szynach, lecz po balach
- monitor podszkawkowy** — urządzenie do splukiwania wodą pod znacznym ciśnieniem piasku w piaskowniach i lejach podszkawkowych; służy również do urabiania skał sypkich
- morena** — usypisko głazów i okruchów skalnych, naniesionych przez lodowce — są moreny czołowe, boczne i denne
- morfologia** — nauka o budowie i kształtowaniu się tworów przyrody (w gramatyce nauka o tworzeniu wyrazów)
- morze okresu geologicznego** — morze, które istniało w danym okresie geologicznym i osadziło pokłady właściwe temu czasowi
- moskovień** — nazwa facji morskiej odpowiadającej utworom facji lądowej westfalien
- most wentylacyjny** — dobrze odizolowane skrzyżowanie nad sobą dwóch chodników wentylacyjnych, którymi przepływają oddzielne prądy powietrza
- most wyładowniczy piaskowy** — urządzenie, na którym przeważnie automatycznie wyładowuje się z wozów piasek do leja podszkawkowego
- motor** — p. silnik
- motorniczy elektrowozu** — wykwalifikowany pracownik upoważniony do prowadzenia elektrowozów kopalnianych
- motyka (rud)** — narzędzie o kształcie małego młotka z płaskim jednym końcem, służące do oddzielania od rudy płonnego iłu oraz innych zanieczyszczeń
- ⊙ mufa, mufka — łącznik, złącze, osłona złącza

- ⊙ **mulda** — p. nieckra
- mulić** — p. zamulać
- muł węglowy** — najdrobniejsze ziarna węgla i skały płonnej osiadające z wody płuczkowej na dnie zbiorników. Muł ten oddziela się również mechanicznie od wody i służy do dalszej przeróbki lub do opalania kotłów
- mur suchy** — mur układany ręcznie z kamienia
- murcek, murcki** — przezwanie pierwszych górników (umorusanych pyłem węglowym) w okolicy Mikołowa, gdzie powstały pierwsze kopalnie węgla, stąd nazwa miejscowości Murcki
- murek podsadzkowy** — kamienna podsadzka ułożona w rodzaj murku, zapobiegającego zsypaniu się do chodnika luźno za murem narzucanej podsadzki kamiennej
- murowanie** — 1. czynność wykonywania muru
2. potoczne określenie murowej obudowy dołowej
- murszenie drzewa** — p. butwienie
- muszla piaskowa** — p. lej podsadzkowy
- muszla podsadzkowa** — p. lej podsadzkowy
- muszla zamułkowa** — p. lej podsadzkowy
- ⊙ **mutra** — p. nakrętka
- mydlak** — śliski hupek (w stropie)
- mydlocha (rud)** — miękka ruda limonitowa
- mylonit kontaktowy** — przeobrażony węgiel, często silnie zmineralizowany, o zniszczonej strukturze, powstały wskutek kontaktowego działania wylewu magmy (zagł. Dolno-śląskie)

N

- na kopalni** — wyrażenie wskazujące, że mowa jest ogólnie o kopalni, czyli o jej powierzchni i podziemiu, natomiast wyrażenie „w kopalni” określa jedynie podziemie kopalni
- nabijać** — zakładać naboje do otworu strzałowego
- nabijak** — drewniany okrągły drażek służący do wprowadzania nabołów do otworu strzałowego oraz do ubijania przybitki
- ⊙ **nabijaka** — p. przybitka
- nabijanie otworu strzałowego** — czynność wprowadzania do wywierconego w skale (np. w węglu) otworu poszczególnych nabołów materiału wybuchowego wraz z nabojem zapalczym i uszczelnienie tego ładunku przybitką
- nabojnica** — przyrząd-nabój do specjalnej roboty strzelniczej, w kształcie rury o odpowiednim wewnętrznym urządzeniu, ładowanej np. sprężonym powietrzem (metoda Airdox) lub ciekłym bezwodnikiem kwasu węglowego (metoda Cardox)
- nabój (materiału wybuchowego)** — określona ilość materiału wybuchowego, w postaci wałków o średnicy 30 mm, w odpowiednim opakowaniu fabrycznym (w górnictwie naboje zawierają 100 g materiału wybuchowego i są opakowane w naparafinowany papier o ustalonych kolorach). Stosowane są również pół-naboje po 50 g.

- nabój koksowy** (koks) — gotowy koks wypchany z komory koksowej
- nabój inicjujący — p. nabój zapalczy
- nabój-matka — p. nabój zapalczy
- nabój zapalczy** — nabój materiału wybuchowego, zapoczątkowujący eksplozję ładunku, uzbrojony w spłonkę z lontem lub zapalnikiem elektrycznym
- naciąg linowy** — urządzenie, służące do napinania liny nośnej np. w kolejkach linowych
- nachylenie** — kierunek, w którym dana płaszczyzna jest nachylona mierzony w stopniach od poziomu
- naciek** — osad różnych soli mineralnych (np. węglanów wapnia) w miejscach wypływu wód głębinowych w sztucznych lub naturalnych grotach podziemnych, poza tym p. stalaktyty
- nacisk górotworu** -- określenie wyrażające działanie ciężaru skał bez względu na jego wielkość; poza tym p. ciśnienie górotworu
- naczynie — gwarowo: narzędzie
- nadajnik — p. zasilacz
- nadanie górnicze** — ściśle: nadanie pola górniczego — akt nadawczy, dokument, którym władza państwowa oddziela pewną kopalinę użyteczną od własności gruntowej i nadaje osobie trzeciej. Nadania dawne opiewały na jedno pole górnicze obejmujące siedem łąnów i można je było dzielić tylokrotnie, aż uzyskało się 128 pro-

- stokątów zwanych kęsami czyli kuk-
sami. Obecnie wynosi normalne pole
górnictwa 250 hektarów (art. 32 pol-
skiego prawa górnictwa)
Również potoczne określenie na pole
górnictwa polskiego prawa górnictwa
- nadawa** — określona ilość urobku, jaką na raz
daje się do urzędzenia wzbogaca-
jącego węgiel
- nadawanie godziny** — zaznaczanie kierunku prowadzenia
chodników i wyrobisk dołowych
przez zawieszanie pionów na sznur-
kach u stropu w linii, wg której wy-
robisko ma być pędzone
- ⊙ **nadgórnik** — p. podgórnictwo
- nadkład** — 1. w stosunku do rozpatrywanych
utworów danej formacji (lub epo-
ki, okresu, ery) — warstwy nad-
ległe innego czasu
2. w stosunku do danego pokładu
(złoże) — wszystkie utwory zale-
gające nad tym pokładem (złożem)
- nadsiębierka** — praca wykonywana przy pomocy ma-
szyny lub narzędzia, podczas której
maszyna sięga po materiał wyżej niż
poziom, na którym stoi
- nadsięwłom** — wyrobisko pionowe pędzone z dołu
do góry, np. szybik celem uzyskania
połączenia z wyżej leżącym pokładem
- nadsztygar** — p. starszy górnictwo
- nadwaga** — umownie ustalony procentowy do-
datek towaru do ilości zadeklarowa-
nej w liście przewozowym, jako
zrównoważenie ubytku wskutek np.
obeschnięcia w czasie transportu
(węgiel płukany)

- nadziarno** — większe ziarna od tych, które mają się znajdować w granicach danego sortymentu
- nadzór kopalni** — osoba lub placówka sprawująca zwierzchni dozór
- nafta** — nazwa handlowa rafinowanego produktu z ropy naftowej, służącego m. i. do świecenia w lampach naftowych. Wynalazek Polaka Ignacego Łukasiewicza (1853 r.)
- najechać, najeżdżać** — natrafić pędzonym wyrobiskiem na pokład, uskok, stare zroby, kurzawkę itp.
- najechanie** — zazwyczaj nieoczekiwane natrafienie podczas pędzenia wyrobiska na pokład, uskok lub stare zroby
- nakład pracy** — ilość czasu pracy. potrzebnego do wykonania określonego zadania
- nakolannik** — ochrona ze skóry, gumy lub innego materiału, paskami przypinana na kolano, gdy górnik musi pracować klęcząco
- nakrętka** — część śruby maszynowej, nakręcana na nią celem mocnego połączenia ze sobą danych przedmiotów
- namiar** — nadawa składająca się z jakościowo różnych składników, które zmieszane są ze sobą w określonych ilościach
- namurien** — nazwa (najstarszego z trzech) piętra karbonu górnego (produktywnego), w którym występują u nas warstwy tzw. brzeżne (Zagł. Górno-śląskie: wwy pietrzkowickie, gruszowskie, jakłowieckie, porębskie) i warstwy

tw. siodłowe. W Zagł. Dolno-śląskim do namurien zalicza się wwy wałbrzyskie spągowe
p. tab. 5 w Dodatku

- napęd** — siła również silnik wraz z przeniesieniami, uruchamiające maszyny bądź urządzenie
- napelnienie wózka (współczynnik)** — dla określonego czasu stosunek ilości handlowo czystego urobku (np. węgla bez skały płonnej) do całkowitej ilości urobku wydobytego wozami
- napinak taśmy** — przyrząd służący do przybliżenia końców taśmy gumowej przenośnika dla połączenia ich spinkami
- ⊙ **naprężenie eksploatacyjne** — p. ciśnienie eksploatacyjne
- naprężacz** — urządzenie służące do naciągu (lepszego naprężenia) organu napędowego lub nośnego (np. naprężacz pasa, liny kolejki linowej)
- napuszczacz** — robotnik napelniający wozy urobkiem przy zsykach przenośników
- ⊙ **napylanie** — p. opylanie
- **narady wytwórcze** — zebrania -- narady a) szczegółowe, b) ogólne i c) techniczne — kierowników i przedstawicieli załogi, spełniające jako czynnik doradczy dla kierownictwa zakładu ważną rolę w dążeniu do racjonalnego prowadzenia całości spraw produkcyjnych i usprawnieniowych zakładu
- ⊙ **narazacz** — p. ładowacz

- narzędzie mechaniczne** — złożony przyrząd kierowany ręcznie, lecz pracujący siłą mechaniczną (młotek mechaniczny, wiertarka)
- narzędzie ręczne** — prosty przyrząd, którym pracując ręcznie zmieniamy kształt lub położenie jakiejś rzeczy lub przedmiotu
- narzynki** — stalowe szczęki gwintownicy narzynające gwint
- nasadka u rury** — zgrubienie na końcu rury nasadzone na nią lub powstałe przez wywiniecie
- naśrubek** — p. nakrętka
- nastawnia** — urządzenie (również i budowla) do nastawiania z odległości pewnych mechanizmów, np. zwrotnic kolejowych i sygnałów
- następ** — dźwignia pedałowa hamulca kołowrotu
- nasunięcie** — przemieszczenie grup warstw jednych na drugie wzdłuż płaszczyzn pęknięć, spowodowane ruchami górotwórczymi
- nasuw** — p. nasunięcie
- nasyp** — robota ziemna wykonana celem wyrównania lub podniesienia poziomu terenu
- nasypnica (koks)** — p. zasypnica
- nasypowa maszyna wsadowa (koks)** — p. zasypnica
- nasypywacz (ruda)** — pracownik fizyczny zatrudniony na górnym pomoście przy załadunku rudy do pieca prażalnego
- ⊙ **natraf** — p. najechanie

- natylnik** — skórzany fartuch przypasywany przez dawnych górników na siedzenie, celem ochrony ubrania przy suwaniu się na siedząco po spągu pokładu. Poza tym p. skok przez skórę
- naważka** — odważona ilość węgla poddawana badaniu, przy robieniu próby węgla
- nawęgląc** — napełniać węglem zbiorniki
- nawęglanie** — zaopatrywanie w węgiel, napełnianie węglem danego miejsca lub urządzenia
- nawierzchnia** — podtorze, podsypka i szyny z podkładami drogi żelaznej, bądź zewnętrzna warstwa innych dróg
- nawis** — wystająca i oddzielona od stropu, lecz utrzymująca się jeszcze ława węgla lub skały (p. również okap)
- nawrot liny** — przechodzenie liny wyrównawczej wyciągu z jednego przedziału wyciągowego do drugiego
- nazwa pokładu** — odróżnienie jednego pokładu od drugiego; obowiązujące obecnie jest nazywanie pokładów liczbami wg identyfikacji stratygraficznej; dawniej nazywano pokłady numerami lub np. imionami osób i rzeczy
p. tabela 8 w Dodatku
- neogen** — warstwy młodszej epoki okresu trzeciorzędu, ery kenozoicznej, z wiekami pliocenu (młodsze) i mioce-
nu, tworzącymi piętra
p. tab. 4 w Dodatku
- neokom** — starsze piętro epoki kredy dolnej w erze mezozoicznej
p. tab. 4 w Dodatku

- N-dniówka — dniówka nieusprawiedliwiona
- niebo ługowni (*sol*) — obj. pod ługownia
- niecha (*rud*) — krótkie koryto, służące do przeno-
szenia wybranego galmanu
- niecka — 1. naczynie łopатовate z drewna
lub blachy, z bocznymi uchwyta-
mi, używane w bardzo cienkich
pokładach do ładowania urobku
2. ułożenie pokładów w kształcie
czaszy
3. potocznie w znaczeniu: zagłębienie
- niecka fałszywa — zagłębienie w złożu kopaliny użytecz-
nej powstałe wskutek wymycia, wy-
pełnione materiałem innym, np. ska-
łą płoną
- niecka osiadania — zagłębienie w terenie powstałe wsku-
tek zapadnięcia się warstw, wywoła-
nego przez eksploatację górniczą
złoża, szczególnie duże przy wybie-
raniu na zawał
- † niecka olkuska — miara objętościowa do obliczania
wydobytego kruszcu w kopalniach
Olkusza i Bolesławca: obejmowała
4 korce bądź 4 szafliki olkuskie,
każdy po półtora cetnara kruszcu
ołowiu
- niedomulenie — niedokładne podsadzenie wyrobiska
podsadzką płynną
- niedopaliny — p. niedopał
- niedopał — resztki niespalonego materiału wy-
buchowego pozostałe wskutek nie-
wybuchnięcia ładunku a tylko jego
wyfuknięcia (wygotowania)

- niewypał** — ładunek materiału wybuchowego, który po odpaleniu nie odszedł (nie eksplodował) i pozostał w otworze strzałowym
- „Nilos”** — nazwa fabryczna stalowych druczianych spinek, służących do łączenia ze sobą końców gumowych taśm przenośnikowych
- nisza** — p. wnęka
- nitka (wiert)** — grzbiet gwintu np. na rurach wiertniczych
- nitrogliceryna** — silny materiał wybuchowy — gliceryna nitrowana
- niwelator** — przyrząd mierniczy, służący do poziomowania
- niwelowanie** — p. poziomowanie
- noga** — pas węgla pozostawiony zrazu od strony wybranej już zabierki. Przy końcu wybiera się owej nogi tyle, na ile zezwalają warunki nacisku stropu
- norja** — p. nośnik szybikowy
- norma pracy** — właściwy stosunek pomiędzy jakościowo i ilościowo określoną produkcją a przeciętnym nakładem czasu pracy ludzkiej potrzebnym do jej wykonania w określonych normą warunkach technicznych i w przeciętnych warunkach naturalnych
- norma wytwórcza** — (w przemyśle węglowym) właściwy stosunek pomiędzy ilościowo i jakościowo określoną produkcją a nakładem czasu pracy ludzkiej oraz mate-

- riałów i środków technicznych potrzebnych do jej wykonania w warunkach określonych normą
- noryt** — skała zbliżona do gabra
- nosze** — urządzenie składające się z dwóch drągów z rączkami na końcach, połączonych ze sobą płótnem lub deskami, służące do przenoszenia np. rannych, materiałów itp.
- nośnik szybikowy** — urządzenie do opuszczania urobku szybikami przy pomocy będącego w ruchu łańcucha bez końca, do którego przymocowane są w odstępach blachy sięgające do ścian szybika. Na blachy te sypany jest urobek
- nożyce kanadyjskie** — p. nożyce ogniowe
(*wiert*)
- nożyce luźnospadowe** (*wiert*) — nożyce wiertnicze, składające się z pochwy i suwaka, którego występ podchwytywany jest przez próg wycięcia w pochwie, zrzuconie zaś suwaka wymaga współdziałania ręki ludzkiej
- nożyce ogniowe** (*wiert*) — nożyce wiertnicze, składające się z dwóch długich ogniw, nie wymagające podczas swej pracy współdziałania ręki ludzkiej
- nożyce wiertnicze** (*wiert*) — przyrząd umożliwiający wolne spądanie dłuta wiertniczego przy wierceniu udarowym złożony z dwu wydłużonych, stalowych ogniw luźno założonych na siebie, których jeden koniec umocowany jest do przewodu wiertniczego, a drugi do obciążnika
- nóż do lin** (*wiert*) — przyrząd ratunkowy, służący do odcięcia liny zagwożdżonej w otworze wiertniczym

- nóż wrębiarki** — jedno z wymiennych narzędzi na łańcuchu wrębniaka, które żłobią wrąb
- numer** — gwarowe wyrażenie określające przy dodaniu liczby lub innego dodatku miejsce pracy (przodek, ścianę, zabierkę itp.)
- numeracja pokładów węgla** — oznaczenie liczbami pokładów węgla, np. w zagłębiu Górnośląskim na podstawie stratygraficznej ich przynależności. Numeracja jest trzycyfrowa — pierwsza oznacza grupę stratygraficzną, dwie następne podają kolejny numer pokładu w danej grupie stratygraficznej
obj. pod grupa stratygraficzna, poza tym p. tabela 8 w Dodatku
- nystagmus** — p. oczopląs górniczy



- **obchód** — obowiązkowe oprowadzenie po kopalni nowoprzyjętych pracowników celem zaznajomienia ich z rozplanowaniem, a w szczególności z zapasowymi (ucieczkowymi) wyjściami

- obciągacz (rud)** — pracownik fizyczny zatrudniony na dolnym pomoście przy wybieraniu rudy z pieca prażalnego

- obciążnik** —
 1. „ciężar” konieczny u danego urządzenia np. u dźwigni hamulcowej, spełniający rolę siły hamującej
 2. (*wiert*) kłoc stalowy odpowiednio ciężki, który wstawia się przy wierceniu udarowym między nożyce a dłuto, celem zwiększenia siły udaru

- obcinacz (*wiert*)** — p. rozszerzacz

- obdach** — p. okap

- oberwisko** — p. zarabowisko

- † **obestronek** — p. ocios

- obganianka** — chodnik omijający zatamowane miejsce w kopalni; p. chodnik okrężny

- obieg wodny płuczeki** — system krążenia wody płuczkowej przy wzbogacaniu węgla na mokro

- obieg wozów** — zamknięta droga, którą odbywa wóz kopalniany od chwili załadowania go urobkiem na dole poprzez wyładunek do ponownego załadunku na dole
- **objazd** — 1. połączenie chodnika przewozowego z pochylnią przewozową, odgradzone zawarciem jako zabezpieczeniem w razie zerwania się liny kołowrotu pochylnianego
2. chodnik w skale omijający jakieś wyrobisko i służący do przejścia lub przejazdu
3. kontrolne odwiedzanie robót, dokonywane przez dozór
- obkładać** — 1. wyposażyć miejsce pracy w sprzęt
2. ☉ to samo w odniesieniu do ludzi
- obluz** — niezupełne oddzielenie się brył od calizny
- obłam** — p. odłam
- **obłożenie** — 1. obsada miejsca pracy ludźmi wraz z niezbędnym wyposażeniem technicznym
2. ☉ w znaczeniu samej tylko obsady ludźmi miejsca pracy (np. „obłożenie” kopalni w znaczeniu załoga kopalni)
- obrabiarka** — maszyna do obrabiania przedmiotów prowadzonym przez nią narzędziem
- obrotnica płytowa** — obrotowa płyta na skrzyżowaniu torów, ułatwiająca ręczne przestawienie wozu z toru na tor
- obrys** — p. skrajnia
- obryw** — mniejszy zawał, oberwanie się bryły
- obrywać** — zrzucać z ociosów rozluźnione kawałki skał

- obrywak** — łom górniczy, stalowy drąg o długości od 1,80 do 3,00 m, zakończony grotem w kształcie dłuta — służy do obrywania ociosów wyrobiska
- obrywka** — czynność obrywania od ociosów lub stropu trzymających się tam, lecz rozluźnionych brył węgla lub skały
- obrywkarz** — górnik wyspecjalizowany w obrywaniu węgla (np. po odstrzałach) od ścian wyrobiska
- obsada** 1. człowiek lub ludzie wykonujący określone zadanie w danym miejscu pracy
2. © co do rzeczy; obj. pod wyposażenie techniczne
- obślönka** — p. otoczka
- © **obstrzałka** — p. roboty strzelnicze
- obuch** — płaska strona narzędzia, np. kilofa, siekiery, młota
- **obudowa** — zabezpieczenie wyrobisk górniczych przed skutkami nacisku górotworu lub również w celu ich uszczelnienia, a to za pomocą elementów z drewna, stali, cegieł, kamienia, betonu lub żelbetu
- **obudowa betonitami** — obudowa stała wykonywana z gotowych i dostosowanych do kształtu wyrobiska betonowych kamieni, pełnych lub pustych
- **obudowa betonowa i żelbetowa** — obudowa stała wykonywana z betonu ubijanego bądź żelbetu, stosowana do długotrwałych wyrobisk (szyby, przekopy, przecznicie i komory)
- **obudowa drzewna** — wykonywana przy użyciu drewna
- obudowa elastyczna — p. obudowa podatna

- **obudowa kamienna** — obudowa wykonywana z kamienia układanego na sucho na kształt muru
- **obudowa kasztami** — podpieranie stropu wyłącznie kasztami
- **obudowa kasztowa ze stropnicami** — obudowa kasztami, wzmocniona przez stropnice
- obudowa kozłowa — p. obudowa kasztami
- **obudowa mieszana** — obudowa tymczasowa lub stała wykonana z różnych jakościowo materiałów, np. drewno i stal, mur i drewno, mur i stal itp.
- **obudowa murowa** — obudowa zasadniczo stała, wykonywana z cegły lub kamienia na zaprawie
- **obudowa odrzwiami** — najczęstsza postać zabezpieczania wyrobisk chodnikowych, składająca się z odrzwi
- obudowa odrzwiowa — p. obudowa odrzwiami
- **obudowa oporowa** — przy wybierce ścianowej na zawał, obudowa składająca się z szeregu stojaków, tzw. łamaczy, na których wspiera się płyta stropowa i na których łamie się ona do zawaliska poza przodkiem roboczym
- obudowa organowa — p. organy
- **obudowa opuszczalna** — obudowa szybu, murowa lub stalowa, którą ustawia się na bucie szybowym i opuszcza w dół w miarę postępu robót

- **obudowa osłonowa** — 1. ruchoma obudowa stosowana przy wybieraniu na zawał stromych pokładów od góry ku dołowi z zabezpieczeniem przed zawałiskiem w stropie za pomocą opuszczanych osłon (tarcz)
2. tarcza osłonowa w czole przodka przy pędzeniu wyrobiska (przekopu) przez kurzawkę
- **obudowa ostateczna** — obudowa stała, wykonana w miejsce obudowy tymczasowej
- **obudowa pełnodrzewna** — 1. w chodnikach, gdy odrzwia stawiane są jedno przy drugim
2. w szybach, gdy wieńce szybowe kładzione są bezpośrednio jedno na drugim
- **obudowa podatna** — poddająca się w odpowiednim stopniu ciśnieniu zruszonej skały
- obudowa poligonalna** — p. obudowa wielobokowa
- **obudowa pomocnicza** — doraźne podpieranie stropu lub ociosów przed uchwyceniem ich określoną obudową (tymczasową lub stałą)
- obudowa prowizoryczna** — p. obudowa tymczasowa
- **obudowa słupkowa** — obudowa drewniana szybów, kiedy między poszczególnymi wieńcami szybowymi wstawiane są słupki zwane chłopkami
- obudowa słupowa** — p. obudowa stojakami
- **obudowa stała** — wykonywana w zamiarze pozostawienia jej na czas używalności wyrobiska

- **obudowa stalowa** — obudowa szybu lub chodnika wykonana z elementów (członów) stalowych
- **obudowa stojakami** — podpieranie stropu wyłącznie stojakami
- **obudowa stracona** —
 1. obudowa tymczasowa, która przy stawianiu obudowy ostatecznej musi za nią pozostać
 2. części obudowy wyrobisk wybierkowych, które traci się przy porzucaniu zrobów
- **obudowa stropnicami** — zabezpieczenie stropu w chodnikach lub małych komorach przez zapięcie stropnic w gniazdkach wykutych pod stropem, bez podpierania stropnic stojakami
- **obudowa sztywne** — niepoddająca się w swych elementach ciśnieniu górotworu — nie ugina się, ani nie przesuwa
- **obudowa TH** — stalowa obudowa z członów kształtu owalnego, złożona z kształtówek, które mogą wsuwać się w siebie i dlatego stanowi obudowę podatną. Nazwa pochodzi od skrótu nazwisk: Toussaint-Heintzmann
- **obudowa tubingami** — obudowa szybu przy pomocy stalowych elementów płytowych, łączonych ze sobą w pierścienie. Obudowa ta może być wykonywana z dołu do góry (tubingi gładkie angielskie) lub z góry na dół, wisząca (tubingi żeberkowane niemieckie)
- **obudowa tymczasowa** — służąca w czasie pędzenia wyrobiska przed wykonaniem obudowy ostatecznej

- **obudowa wbijana** — 1. obudowa drewniana szybów o małym przekroju, przebijanych przez niezwiązaną skałę (kurzawkę), gdy celem ujęcia wbija się w nią szczerlnie grube deski ukośnie za wieńce
2. podobnie wykonywana przy pędzeniu chodników przez niezwiązane skały
- **obudowa wielobokowa** — obudowa złożona z wielobokowych odrzwi
- **obudowa wieńcowa** — obudowa szybu wykonana zasadniczo z drewnianych wieńców
- **obudowa wodoszczelna** — obudowa szybu lub chodnika zabezpieczająca wyrobisko przed przenikaniem do niego wód pochodzących z przebitych warstw wodonośnych
- obudowa wodonieprzenikliwa — p. obudowa wodoszczelna
- **obudowa wyprzedzająca** — wbijana obudowa szybików i chodników pędzonych w kurzawce, wykonywana z drewna (zaostrzone bale), które wbija się między wieńce ukośnie, a potem dopiero wybiera się obudowaną już część wyrobiska
- **obudowa zamknięta** — wykonana wokół całego przekroju wyrobiska
- obudowa żelazna — p. obudowa stalowa
- obudowa zamkowa** — obudowa odrzwiami na wiązania schodkowe, gęsta i obita deskami, stawiana celem pozostawienia przejścia przed podsadzaniem zrobu
- obudowanie — p. obudowa
- obudowywać** — wykonywać obudowę wyrobisk
- obwał — obsunięcie się warstw skorupy ziemskiej

- obwiert** — rozłożenie otworów strzałowych, odwierconych w przodku w określonej ilości, które odpalone w ustalony sposób dają zamierzony postęp urabiania
- obwód strzałowy** — połączenie elektryczne przewodnikami zrobione między ładunkami poszczególnych otworów strzałowych a zapalarką
- ocios** — zasadniczo boczne ściany wyrobiska, lecz czasem pod „ociosem” rozumie się również stropową ścianę wyrobiska
- oczopląs górniczy** — choroba zawodowa objawiająca się drżeniem gałek ocznych — nazwa łac. nystagmus
- odbierak prądu** — urządzenie na elektrowozie przewodowym, przy pomocy którego przestaje się prąd z przewodu ślizgowego do silnika elektrowozu. Odbieraki są: krążkowe, pałkowe i nożycowe (tzw. pantograf)
- odbieralnik** — 1. urządzenie do odbioru produktów wzbogacania
2. (*koks*) rura o przekroju półkolistym lub kołowym biegnąca wzdłuż pieców koksowniczych, służąca do odbierania gazu z koksowni
- odbijadło (*wiert*)** — belka lub deska służąca przy wierceniu udarowym z nożycami wolnospadowymi do ułatwienia ich działania
- odbiór techniczny węgla** — kontrola węgla pod względem jego jakości, przez pobranie prób i ustalenie wyniku na podstawie norm, jakim dany węgiel powinien odpowiadać

- odbojnica** — urządzenie na końcu toru zapobiegające stoczeniu się pojazdów poza tor
- ⊙ odbój — p. odbojnica
- odbudowa — p. wybieranie
(słowo „odbudowa” powstało z dosłownego przetłumaczenia niemieckiego „Abbau”. Po polsku słowo odbudowa znaczy, że zostaje od nowa budowane coś, co uległo zniszczeniu; „odbudowa” górnicza natomiast jest w istocie swej rozbieraniem tego, co natura zbudowała)
- odbudowa na budy — p. wybieranie na budy
(rud)
- odbudowa chodnikowa — p. wybieranie chodnikowe
- odbudowa choinkowa — p. wybieranie choinkowe
- odbudowa dukłowa — p. wybieranie dukłowe
- odbudowa dwuskrzydłowa — p. wybieranie dwuskrzydłowe
- odbudowa etażowa — p. eksploatacja warstwami
- odbudowa filarowa — p. wybieranie filarowe
- odbudowa jednoskrzydłowa — p. wybieranie jednoskrzydłowe
- odbudowa na całą grubość — p. eksploatacja na całą grubość
- odbudowa komorowa — p. wybieranie komorami
- odbudowa lejowata — p. wybieranie lejowe
- odbudowa magazynowa — p. wybieranie magazynowe

- odbudowa normal- — p. wybieranie normalne
na
- odbudowa odkryw- — p. eksploatacja naziemna
kowa
- odbudowa pasowa — p. wybieranie pasami
- odbudowa podko- — p. udostępnienie podkopowe
powa
- odbudowa po- — p. wybieranie podłużne
dłużna
- odbudowa na pod- — p. wybieranie z podsadzką
sadzke
- odbudowa pod- — p. eksploatacja podziemna
ziemna
- odbudowa po- — p. wybieranie poprzeczne
przezna
- odbudowa prze- — p. wybieranie przekątne
kątna
- odbudowa rabun- — p. gospodarka rabunkowa
kowa
- odbudowa stro- — p. wybieranie stropowe
powa
- odbudowa sza- — p. wybieranie w szachownicę
chownicowa
- odbudowa ścia- — p. wybieranie ścianowe
nowa
- odbudowa na upad — p. wybieranie podpoziomowe
- odbudowa ustępli- — p. wybieranie ustępliwe
wa
- odbudowa war- — p. eksploatacja warstwami
stwowa
- odbudowa wstecz- — p. eksploatacja od granic
na

- odbudowa zamul-
kowa — p. wybieranie z podsadzką płynną
- odchodzi, odszedł
strzał — p. odejście strzału
- odcinak rur — przyrząd służący do odcinania rur
prostopadle do ich osi podłużnej
- odcisk — 1. (*geol*) wgłębione w skale odbicie
śladów lub szczątków po roślinach
lub zwierzętach
2. (*wiert*) przyrząd w kształcie kie-
lichowej rury, wewnątrz której
jest klocek nabity gwoździami
i zalany parafiną, służący do zro-
bienia odcisku urwanej części
w otworze wiertniczym celem
stwierdzenia jakim instrumentem
można ją wydobyć lub odsunąć
poza otwór
- ⊙ odczekanie — p. przeczekanie
- oddawanie (*wiert*) — gwałtowne odkręcenie się np. żerdzi
wskutek wyładowania się nagroma-
dzonej w przewodzie wiertniczym
energii potencjalnej
- oddychanie pola
otamowanego — zjawisko w otamowanym polu za-
ognionym polegające na tym, że pod-
czas niżki barometrycznej gazy po-
żarowe wypływają wszelkimi szczeli-
ninami, natomiast podczas zwyżki
barometrycznej świeże powietrze
przedostaje się tymiż szczelinami do
otamowanego pola i podsyca pożar
- oddział kopalniany — jednostka administracyjna kopalni,
o określonym zakresie działania na
powierzchni lub na dole, będąca pod
dozorem jednego górmistrza oddzia-
łowego; rozróżnia się oddziały pro-
dukcyjne i pomocnicze

- oddział sztygarski — p. oddział kopalniany
- **oddział wydobyczy** — produkcyjny oddział kopalniany na dole, w którym odbywają się roboty wybierania złoża
- oddzielnik elektromagnetyczny** — 1. urządzenie wbudowane (przeważnie) w bębnie zwrotnym przenośników taśmowych, mające na celu wyłowienie żelaznych przedmiotów z odstawanego urobku
2. urządzenie do wzbogacania elektromagnetycznego
- oddzielnik wirowy** — urządzenie oparte na działaniu siły odśrodkowej, służące przy mechanicznej przeróbce do odpylania, czyli do oddzielania pyłu od większych ziarn, albo do oddzielania ziarn od wody
- oddzielność** — powstawanie „uwarstwienia” w skałach magmowych podczas krzepnięcia magmy
- oddźwiernik (koks)** — urządzenie, służące do odejmowania i zakładania drzwi koksownicy od strony maszynowej pieców koksowniczych; urządzenie to jest bądź częścią składową wsadnicy, bądź wypycharki, natomiast od strony koksowej urządzenie stanowi część składową prowadnicy koksu
- odejście strzału** — eksplozja ładunku materiału wybuchowego w otworze strzałowym, spowodowana celowo lub wynikła przypadkowo
- odgazowanie pokładu** — 1. normalne wydobywanie się gazu (metanu, bezwodnika kwasu węglowego) z calizny pokładu
2. ☉ w znaczeniu gazyfikacja pokładu

- odgruzować** — usuwać skałę płoną z przodków pędzonych w kamieniu
- oddziaływanie** — prawo mechaniki wywoływania siły przeciwnie skierowanej do siły działającej; gdy siła oddziaływania jest równa sile działającej, wówczas istnieje stan równowagi, czyli spoczynku
- odgruzowanie** — usuwanie urobionej skały przy robotach w kamieniu
- odkrywka** — 1. odsłonięte złożo określonej skały, po usunięciu przykrywających ją innych skał
2. usuwanie nadkładu
3. ☉ w znaczeniu: kopalnia naziemna
- odłam** — 1. część oderwana od większej masy (calizny, bryły itp.)
2. płaszczyna oderwania, bez względu na jej postać
- odłamywanie** — p. urabianie
- ☉ **odłupliwość** — p. łupliwość
- odmowa strzału** — p. niewypał
- odmulnik** — urządzenie, w którym oddziela się muł
- odpady** — skała płonna która zostaje usunięta podczas procesu wzbogacania kopalin użytecznych
- odpala się!** — hasło ostrzegawcze, którym przed odpaleniem strzałów nawołuje się ludzi do opuszczenia miejsc zagrożonych
- odpalać** — powodować odejście strzału
- odpalanie** — czynność wywołania eksplozji ładunku materiału wybuchowego

- przez zapalenie lontu płomieniem lub zapalnika elektrycznego za pomocą zapalarki
- odprawa pieniężna** -- suma pieniężna, którą wypłaca się pracownikowi w pewnych przypadkach po zakończeniu przez niego pracy w danym zakładzie
- odprawa pociągu** — wszystkie czynności niezbędne do odjazdu pociągu ze stacji związane z nadaniem wagonów do przewozu i z przepisami ruchu
- odprężenie się węgla** — zwolnienie się węgla w pokładzie spod pierwotnego nacisku górotworu, skoro znajdzie się w tzw. strefie odprężonej
- odpylać** — usuwać pył
- odpylacz** — urządzenie do oddzielania pyłu (węglowego) od mialu
- odpylanie** — usuwanie niepożądanego pyłu, do czego służą: filtry workowe, oddzielacze wirowe (cyklony), wentylatory, rurociągi do odpylania (lutnie)
- odrywacz (wiert)** — przyrząd (rura wewnątrz z zapadkami) służący do urwania i uchwylenia rdzenia odwiertu
- odrzucenie pokładu — p. uskok
- **odrzwia (obudowy)** — pojedynczy zestaw obudowy chodników składający się zasadniczo ze stojaków i stropnic drewnianych, stalowych itp. Odrzwia dzieli się na:
- a) zwykle otwarte — 2 stojaki i 1 stropnica,
 - b) zwykle zamknięte — 2 stojaki, 1 stropnica i 1 próg (spąglica)

- c) wielobokowe otwarte — składające się z większej ilości elementów ustawianych odpowiednio do kierunku bocznych nacisków, ale bez progu,
- d) wielobokowe zamknięte — jak wyżej, lecz z progiem; tu należy również obudowa okrągła

odrzwia bezpieczeństwa — dodatkowy wzmacniający budynek, strzegący wejścia do właściwej zabierki czyli odrzwia podpierające strop na granicy wdzierki i zabierki

odrzwia niemieckie — zwykle otwarte odrzwia drewniane o wiązaniu tzw. niemieckim, charakterystycznym przez schodowy zacios końców stropnicy i stojaków; w polskim górnictwie prawie nie stosowane

⊙ **odrzwia policyjne** — p. odrzwia bezpieczeństwa

odrzwia polskie — zwykle otwarte odrzwia drewniane o wiązaniu tzw. polskim, które polega na półokrągłym wgłębionym przycięciu końców stojaków, czyli na ich zaolowaniu, we wgłębieniu zaś tym pewnie spoczywa stropnica (okrągłak lub połowica)

odsada — przy schodowym wybieraniu węgla odstęp, o jaki oddalony jest jeden schód od drugiego

odsadka — p. zabiór

odsiarczalnica (koks) — urządzenie służące do wydzielania związków siarki z gazu koksowniczego

⊙ **odskok** — p. chyba

- **odstawa** — 1. transportowanie urobku (i materiałów) za pośrednictwem urządzeń nie mających charakteru wozów, a więc: przenośników, zło-bów, zsuwni, zgarniaczy itp.
p. tab. 3 w Dodatku
- 2. również w znaczeniu: przemie-szczanie materiału od miejsca załadunku do miejsca przeznaczenia
- odstojnik** — zbiornik na wodę dołową, w którym opadają zawiesiny
- odstrzał** — odpalenie otworów strzałowych załadowanych materiałem wybuchowym
- odwadnianie ko-palni** — roboty zdążające do usunięcia wód kopalnianych przez zebranie ich w zasięgu działania pomp i odpro-wadzenie na powierzchnię
- odwadniarka** — urządzenie służące do odwadniania przy wzbogacaniu urobku na mokro; zaliczają się tu: skrzynie spiczaste, odwadniarki stożkowo-osadowe, zagęszczacze zgrzeblowe
- odwadniarka od-środkowa** — wirówka, maszyna odwadniająca węgiel na podstawie siły odśrodkowej
- odwiercenie** — wykonanie odwiertu
- odwiert** — 1. dotarcie robotą wiertniczą do pewnej głębokości
2. sam otwór wiertniczy
- odwiert samoczyn-ny (wiert)** — otwór wiertniczy, po odwierceniu którego ropa lub gaz wydobywają się na powierzchnię samoczynnie, nieraz pod znacznym ciśnieniem
- † **odwietrzanie** — p. przewietrzanie

- odwóz, odwózka** — transportowanie na kołowych pojazdach torowych i beztorowych od miejsca załadowania do miejsca wyładowania lub przeładowania
- odwrócenie prądu powietrza** — zmiana kierunku przepływu powietrza w wyrobiskach, jako następstwo pożaru dołowego (skutki katastrofalne) lub spowodowana planowo w pewnych okolicznościach podczas akcji przeciwpożarowej w kopalni
- odziomek** — dolna część pnia drzewa, twarda, spoista i u drzew iglastych bardzo żywiczna
- ogień dołowy** — p. pożar dołowy
- † **ogieniak (sol)** — p. palacz
- ogłędziny urządzeń wyciągowych** — nakazane przepisami codzienne lub okresowe badanie określonych części urządzenia wyciągowego ze względu na bezpieczeństwo jazdy ludzi szymbem
- ogniotrwały** — w ogniu nie ulegający prędko zmianie, wytrzymały na działanie wysokich temperatur
- ogniowa robota** — sposób urabiania skał przez oddzielanie ich za pomocą ognia
- ⊙ **ogon** — p. pętlica
- okap** — wystająca i oddzielona od stropu partia węgla lub skały, czyli nawis.
- okienko wentylacyjne** — p. okno wentylacyjne
- oklinowanie** — umocowanie obudowy do ociosów za pomocą klinów

- okładzina** — drewno, które wkłada się za obudowę celem podtrzymania słabych ociosów i stropu, aby odpadające od cieżki odłamy nie wpadały do wyrobiska
- okno** — 1. otwór przebity w ścianie węglowej między wybieraną a już wybraną zabierką
2. wejście do zabierki lub komory.
3. dawniej tyle samo co szyb: Wyraz ten przyswoili sobie Węgrzy w formie akna, np. Akna slatina, Akna Sugatak itp.
- okno filara — p. okno
- okno regulacyjne** — p. okno wentylacyjne
- okno tamy pod-sadzkowej** — otwór w tamie podsadzkowej na całą jej wysokość, który w miarę podszadzania wyrobiska zabija się deskami poczynając od dołu; okno służy do odpływu wody podsadzkowej
- okno wentylacyjne** — otwór z zasuwą w tamie wentylacyjnej zwykłej lub z drzwiami dla przepuszczania za tamę określonej ilości powietrza
- okor — p. okorek
- okorek** — odpadkowa, skrajna deska, używana na okładziny
- okraj, okraje** — kłoc drewniane zewnętrzne u kasztów
- okrajka** — p. okorek
- okrągłak** — ogólna nazwa okrągłego drewna okorowanego w odróżnieniu od kantówki — drewna nie okrągłego

- Okręgowy Urząd Górniczy** — skrót OUG — urząd pierwszej instancji do spraw górniczych w danym okręgu, podległy Wyższemu Urzędowi Górniczemu (w dawnych czasach Podkomorzemu Górniczemu). Polskie prawo górnicze z r. 1930 w art. 188 do 205 określa zakres i organizację władz górniczych
- okrętka (wiert)** — obrotowy łącznik zakręcany między żerdzie i linę lub łańcuch wiertniczy
- okres** — (*geol*) jednostka podziału czasu geologicznego
p. tabela 4 w Dodatku
- okrucowiec** — p. druzgot
- † **olbora** — dawniej urbura — dziesięcina górnicza płacona w naturze za udzielone nadanie jako dziesiąte gęsi metalu, które były odstawiane monarsze przez dziesiętnika czyli zechentera, cechującego wybiciem znaku (zwolenia) odbieraną gęś. Reszta gęsi była już wolna od opłat i mogła być sprzedawana
- † **olbornik** — 1. urzędnik królewski odbierający olborę, zwany był też dziesiętnikiem lub zechenterem
2. później nazwa rachmistrza
- olej mineralny** — p. ropa naftowa
- olej płuczkowy** — olej służący do wmywania benzolu podczas chemicznej przeróbki węgla
- olej skalny** — p. ropa naftowa
- oligocen** — najmłodsze piętro epoki paleogenu, okresu trzeciorzędu
p. tab. 4 w Dodatku

- olować** — wycinać w końcu stojaka obłe zagłębienie
- olowanie** — wykonywanie olunku
- olunek** — wyoblone zacięcie końca stojaka, w którym spoczywa okrągłak stropnicy, wykonane ręcznie siekierą bądź maszynowo cylindryczną piłą
- omok (sol)** — inaczej kamień panwiowy, przeważnie gips z solą, tworzący się jako osad na dnie panwi w czasie warki. Omok odbija się w czasie zbijanki. Kamień ten jest pokupny jako sól dla bydła
- opad (stropu)** — p. osiad
- opał** — paliwo służące do ogrzewania budynków (również kotłów)
- opierzenie** — p. przepierzenie
- opinać** — zakładać opinkę
- opinka** — 1. okładziny założone (na ociosach lub stropie) za obudowę celem zabezpieczenia przed obrywaniem się węgla czy kamienia
2. czynność zakładania opinki
- † **opławek (rud)** — wytopiona w dymarce masa zanieczyszczonego żelaza
- opoka** — margiel kredowy biały, występujący np. w Lubelskim i Krakowskim
- opornica** — jedna z szyn kierowniczych na wprost krzyżownicy w rozjeździe
- oporowiec** — filar oporowy mniejszych rozmiarów
- opór kopalni** — charakteryzujący kopalnię opór, który wyrobiska stawiają przepływowi powietrza

oprawa	—	p. obudowa
oprawa stropowa	—	p. obudowa stropnicami
opukiwać	—	badać przez opukiwanie wytrzymałość ociosów
opukiwanie ociosów i stropu	—	opukiwanie młotkiem lub kilofem celem rozpoznania po odgłosie, czy nie zachodzi niebezpieczeństwo obrywania się łąt odspojonych od calizny
opuszczać, spuszczać	—	1. przewozić urobek pochylnią, czyli opuszczać go w wozach z góry na dół (na poziom chodnika przewozowego). 2. dostarczać na dół szybem kopalniaki lub inny materiał
opuszczanie drewna (☉ drzewa)	—	dostawa na dół szybem drewna kopalnianego (kopalniaków, desek, okorków itp.)
● opuszczanie piętra	—	1. wdzierka z chodnika szerokością zabierki na całą wysokość wybierania 2. wdzierka przy wybieraniu warstwami od razu na wysokość dwóch warstw (przy mocnym stropie) 3. wybieranie przystropowej łąty węglowej, pozostawianej w czasie wybierania jako mocny strop
opylać	—	posypywać pyłem kamiennym
opylanie	—	posypywanie pyłem kamiennym ścian wyrobiska przed strzelaniem, celem zapobieżenia wybuchowi pyłu węglowego
opylarz	—	pracownik w kopalniach niebezpiecznych pod względem wybuchów pyłu węglowego, zajmujący się opylaniem wyrobisk pyłem kamiennym przed strzelaniem oraz dbający o stan pyłu kamiennego na zaporach pyłowych

- orce** — 1. wystające końce wieńców podstawowych obudowy szybowej, które wchodzi do gniazdek przy posadowieniu wieńca
2. wystające końce słupów obudowy na węglach, o ile są wpuszczane w ocios
- Ordunek Górny** — pierwsze polskie prawo górnicze wydane w r. 1528 przez Jana, księcia opolskiego
- organy** — gęsty szereg stojaków ustawiany wzdłuż wyrobiska dla podparcia stropu i zabezpieczenia od strony zrobów
- orientacja kopalni** — połączenie, czyli nawiązanie pomiarów podziemnych do pomiarów naziemnych
- orogeneza** — tworzenie się gór
- orografia** — część geografii fizycznej, traktująca o górach
- orszak** — zespół maszyn w przodku, które są niezbędne do prawidłowej pracy głównej maszyny, np. ładowarki
- ort** — p. piec
- ortoklaz** — krzemian z grupy skaleni ($KAlSi_3O_8$) występujący w pięknych kryształach; stanowi składnik głównie skał krystalicznych (granity, sjenity, gnejsy, porfiry). Ulega przeobrażeniu w mikę potasową, w kaolin i w krajach tropikalnych w hydrargillit. Stosowany przy fabrykacji porcelany i w zdobnictwie
- orzecz** — sortyment węgla o średnicy ziarna od 80 mm do 30 mm (ściśle 31,5) — przy czym orzech I zawiera ziarna od 80 do 50 i orzech II ziarna od 50 do

	30 mm. Orzechy w klasyfikacji koku mają wymiary: orzech I od 60 do 40 mm, orzech II od 40 do 20 mm
osada	— p. trzonek
osadnik podsadz- kowy	— miejsce w kopalni w pobliżu wyrobisk podsadzanych podsadzką płynną, gdzie oczyszcza się odpływająca woda ze szlamu, przed wypompowaniem jej na powierzchnię
osadnik wody płuczkowej	— zbiornik do oczyszczania wody płuczkowej
osadzarka	— urządzenie, w którym odbywa się oddzielanie skały płonnej od węgla; różni się osadzarki tłokowe i beztłokowe
oseka	— narzędzie, służące do rozrywania budowli podczas pożaru; jest to ostrze i hak osadzone na długim drągu
† oselbar (<i>rud</i>)	— robotnik wyciągający w szybie wodę
osiad (stropu)	— wielkość obniżenia się stropu w stosunku do pierwotnego położenia przy niewybranym pokładzie
osiadanie terenu	— obniżanie się powierzchni terenu jako następstwo wybierania złóż
osiowe	— opłata na rzecz PKP za przetrzymanie wagonu ponad czas ustalony do za- lub wylądowania wagonu
† oskał	— skała otaczająca złożę ciała kopalnego
oskard	— dwustronny kilof

- oselka** — kawał drobnoziarnistego piaskowca lub innego materiału ściernego, służący do ostrzenia narzędzi ręcznie
- ośnik** — nóż oprawiony w dwa trzonki, służący do strugania drewna, zdejmowania kory, wygładzania itp.
- osprzęt** — przedmioty lub przyrządy połączone z danym aparatem czy maszyną, nie konieczne do ich działania, lecz zwiększające stopień doskonałości lub bezpieczeństwa ruchu i pracy
- ostra ruda (rud)** — miazka ruda, zawierająca znaczne ilości drobnych ziarn twardego żelaza brunatnego
- ostrze wymienne** — końcówka np. u wiertła lub innego narzędzia, która jako zużywająca się najprędzej, nasadza się na jego koniec; ostrza te mają różne nazwy (raczki, noże, pazury itd.)
- osuszanie kopalni** — roboty górnicze mające na celu ściągnięcie wody z zawodnionego złoża
- oszalowanie** — p. deskowanie
- otamienie chodnikowe** — obudowa chodnikowa postawiona jako tama w zrobie przed zamuleniem, gdy przez podsadzone miejsce ma prowadzić chodnik; rozróżnia się otamienie zwykłe i odrzwiowe
- otoczka** — powłoka otaczająca nabój materiału wybuchowego powietrznego, złożona zasadniczo z kwaśnego węgla sodu, która obniżając temperaturę gazów odstrzałowych jest dalszym zabezpieczeniem przy używaniu mat. wyb. w kopalniach gazowych

- otorfienie** — początkowa faza uwęglania masy roślinnej
- otwarcie kopalni** — p. udostępnienie kopalni
- otwarte światło** — źródło światła o nieosłoniętym płomieniu, np. karbidka, świeca, kaganek — dopuszczone w kopalniach niegazowych
- otwór mroźny** — otwór, do którego wprowadza się płyn mający zamrozić kurzawkę (przy głębieniu szybu)
- otwór ociosowy** — otwór strzałowy, którego odstrzał ma na celu niejako ociosanie ściany wyrobiska — stosowane zasadniczo przy robotach w kamieniu
- otwór poszukiwawczy** (*wiert*) — otwór wiertniczy, przy pomocy którego bada się zalegające w ziemi warstwy w poszukiwaniu za kopalnią użyteczną
- otwór równoznaczny** — otwór (obliczeniowy) w cienkiej ścianie, przez który przy danej depresji przepływa taka sama ilość powietrza, co przez daną kopalnię. Wielkość jego wyraża się w m³, charakteryzuje zaś łatwość przewietrzania
- otwór strzałowy** — otwór odwiercony w skale lub węglu dla nabicia go ładunkiem materiału wybuchowego celem zruszenia całkowitego
- otwór strzelniczy** — p. otwór strzałowy
- otwór świdrowy** — p. otwór wiertniczy
- otwór wiertniczy** — otwór przewiercony przez warstwy ziemi, czyli odwiert dla zbadania i stwierdzenia ich ułożenia i grubości, lub dla innych celów

- otwór włomowy** — 1. otwór strzałowy, który służy do powiększenia płaszczyzny odsłonięcia celem ułatwienia dalszego urabiania robotą strzelniczą
2. wyłom w caliźnie wykonany otworami włomowymi
- otwór zabierowy** — otwór strzałowy, którego zadaniem jest odsłonięcie większych płaszczyzn dla dalszych otworów strzałowych
- ouralien** — nazwa morskiej facji odpowiadającej utworom facji lądowej stefanien
- owęglanie** — p. uwęglanie
- oziębiarka** — urządzenie do oziębiania cieczy krążącej w otworach wiertniczych przy przebijaniu szybów przez kurzawkę celem jej zamrożenia
- ozokeryt** — cerezyna, węglowodór $C_n H_{2n}$; ciało stałe bezpostaciowe podobne do wosku, stąd nazwa: wosk ziemny. Kopalina występująca m. i. w Staruni
- ożywiacz Inhabad** — aparat używany w ratownictwie górniczym, wykonujący automatycznie zabieg sztucznego oddychania z równoczesnym dostarczaniem omdlałemu tlenu

P

- pająki (wierci)** — ściski liny wiszące u dołu śruby popustowej
- pak** — pozostałość z destylacji smoły o różnorodnym składzie chemicznym: węglowodory, organiczne związki tlenowe, siarkowe itp.; służy do wyrobu laku, lakierów, specjalnego koksu na elektrody, a głównie jako lepiszcze przy brykietowaniu mialu węglowego
- pakuły** — odpadki bawełniane, służące do czyszczenia maszyn albo używane do uszczelniania
- palacz** — robotnik narzucający lub regulujący samoczynny dopływ paliwa na ruszty paleniska i utrzymujący właściwy ogień pod kotłem
- palenie się zwałów** — utlenianie złożonego na zwałach węgla wskutek postępującego procesu samozapalania się; p. samozapalność węgla
- paleocen** — najstarsze piętro epoki paleogenu, okresu trzeciorzędu w erze kenozoicznej
p. tab. 4 w Dodatku
- paleogen** — warstwy starszej epoki okresu trzeciorzędu ery kenozoicznej, z wiekami oligocenu (najmłodszego), eocenu i paleocenu, tworzącymi piętra
p. tab. 4 w Dodatku

- paleontologia** — nauka o skamieniałościach w łonie ziemi; służą one za podstawę do ustalenia geologicznego czasu powstania osadów
- paleozoicum** — trzecia w kolejności starszeństwa era, której utwory dzielą się na pięć następujących okresów: kambr (najdawniejszy), sylur, dewon, karbon i perm
p. tab. 4 w Dodatku
- pali się!** — p. odpala się!
- paliwo** — substancja, której ciepło spalania daje się praktycznie wyzyskać; paliwa dzielimy na stałe, ciekłe i gazowe
- palnik** --- część przyrządu (światelnego lub grzewczego), który bezpośrednio służy do palenia się danego paliwa
- panew (sol)** — płaskie, duże naczynie z grubej blachy żelaznej, służące do warzenia soli
- pańska dniówka** — gwarowe określenie na najniższe dniówkowe wynagrodzenie za pracę zapewnione układem zbiorowym pracy
- pantograf** — 1. przyrząd kreślarski służący do przerysowywania (szczególn. map) na skalę powiększoną lub pomniejszoną.
2. ⊙ jako część elektrowozu — p. odbierak prądu (nożycowy)
- ⊙ para — p. odrzwia
- ⊙ paralela --- p. chodnik równoległy

paraliczny	—	przybrzeżny
parchy (<i>rud</i>)	—	drobne skupiska żelaziaka ilastego napotykane podczas urabiania pod pokładem rudy, utrudniające robotę górniczą
† partyka (<i>sol</i>)	—	p. wańda
pasmo obudowy	—	p pole obudowy
pasterka (<i>wiert</i>)	—	przyrząd, łącznik między nożycami a liną wiertniczą
paternoster	—	p. nośnik szybikowy
paternoster drzewny	—	urządzenie do opuszczania szybem kopalniaków, polegające na łańcuchu bez końca, u którego w odstępach wiszą uchwyty do przytrzymania opuszczanych kopalniaków
⊙ patrona, patron	—	p. nabój
pazur	—	narzędzie ciesielskie, dźwignia stalowa rozdwojona na końcu dla wyciągania szyniaków i innych grubych gwoździ
petryfikacja	—	p. skamienienie
⊙ pech	—	p. pak.
pęcznienie spągu	—	dźwiganie się do wyrobiska spągu, złożonego z warstw plastycznych, (np. łupku) pod wpływem ciśnienia górotworu lub wskutek zwiększenia objętości przez nawilgocenie
pedał	—	p. następ
pędzić (chodnik)	—	potoczne określenie czynności prze-

	—	bijania, czyli drażenia wyrobisk w skałach
pędzić na zbiecie	—	kopać na przeciw siebie dwa wyrobiska celem połączenia się ich w jednej osi
perlik	—	młotek górniczy o obustronnie gładkich obuchach i łukowatym kształcie. Perlik i żelazko skrzyżowane tworzą godło górnictwa. P. rys. w Dodatku
perlik i żelazko	—	obj. pod godło górnictwa
perm	—	warstwy najmłodszego okresu (utwory pokarbońskie) ery paleozoicznej. Perm dzieli się na dwie epoki: perm dolny obejmujący tzw. czerwony spągowiec oraz perm górny tzw. cechsztyń p. tab. 4 w Dodatku
permutyt	—	hydratyzowany glinokrzemian sodu, nieorganiczny preparat, będący niezużywającym się (praktycznie) reaktorem przy zmiękczeniu wody kotłowej; analogiczne zadania spełniają związki organiczne, tzw. wymieniacze jonowe
pętla	—	1. zawiązanie liny celem umocowania do niej danego przedmiotu. 2. utworzenie się „oka” u liny kołowrotowej, które bywa powodem wypadku
petrografia	—	nauka o skałach
piarg	—	osypisko ze zwietrzałych skał
piasek	—	1. skała wykształtowana jako rozdrobione i niespojone cząstki skał

o wielkości ziarn pomiędzy żwirem a pyłem. Najbardziej rozpowszechnione są piaski kwarcowe

2. potocznie: piasek kwarcowy

- ⊙ piaskarnia — p. piaskownia
- piaskowiec** --- skała osadowa pochodzenia mechanicznego powstała z piasków spojonych lepiszczem mineralnym
- piaskownia** — kopalnia naziemna złoża piaskowego, eksploatowanego dla celów przemysłowych i budowlanych (np. do podszadzki)
- piasta** — środkowa część koła, która wchodzi na oś lub wał
- piec** — 1. (*górn*) krótka przecinka w pokładzie (pochyła lub pionowa) łącząca dowolne wyrobiska ze spągami lub stropem pokładu
2. (*sol*) † p. chodnik
- piec koksowniczy** (*koks*) — p. zespół koksownic
- ⊙ piec koksowy — p. komora koksowa
- piece** (*koks*) — p. piecownia
- piec szybowy** — piec z górnym nasypem do wypalania łupku ogniotrwałego, wapna, magnezytu itp.
- † piec wentylacyjny — piec ustawiony w szybie wydechowym (wentylacyjnym), w którym palenie powodowało różnicę ciśnień między tym szybem a wdechowym, dzięki czemu następował przepływ powietrza, przewietrzający kopalnię

- piecownia** (*koks*) — 1. zespoły koksownic wraz z wszelkimi urządzeniami do ich obsługi.
2. oddział koksowni, obejmujący zespoły koksownic (wraz z urządzeniami do ich obsługi)
- pieczara** — jaskinia
- ⊙ **pień węgla** — p. noga bądź wyspa węglowa
- piętro** — 1. część złoża przygotowana do jednoczesnego wybierania
2. inaczej strop
3. podział na części wysokiego poziomu w kopalni
4. (*geol*) obj. pod czas geologiczny
- piflarz** — p. zamularz
- ⊙ **pik** — p. młotek mechaniczny
- ⊙ **pika** — p. grot.
- ⊙ **pikamer** — p. młotek mechaniczny
- pikotaż** — uszczelnianie obudowy klinami wbijanymi w utkanie wykonane z mchu
- ⊙ **pilot** — p. pal
- piła olunkowa** — piła cylindryczna służąca do wycięcia na końcu kopalniaka (przyszłego stojaka) półokrągłego zaciosu — olunku — celem posadowienia w nim stropnicy (okrągłej)
- piła węglowa** — wrębiarka zasadniczo ręczna, wykonująca wąskie i płytkie (do 0,5 m) wręby, zwłaszcza pionowe
- pionowanie szybu** — 1. część czynności przy pomiarach orientacyjnych polegająca na odrzutowaniu obranego punktu nad szybem na poziom w kopalni.

2. wyprostowywanie szybu wybo-
czonego skutkiem podmycia obu-
dowy lub bocznego nacisku góro-
tworu
- piownica** — p. węgielnica
- piorunian rtęci** — materiał inicjujący w pewnych
spłonkach
- piórnik** — pudełko z wydrążeniami, zasuwane
jak piórnik, służące do przechowywa-
nia spłonek
- pipeta** — szklany przyrząd rurowy, zakoń-
czony z obu stron zaciskami, służący
do pobierania prób powietrza w ko-
palni, bądź cieczy w laboratorium
- pirogeniczny** powstały z ognisto-płynnej magmy
po jej oziębieniu — odnosi się za-
sadniczo do skał
- piroksen** — minerał należący do krzemianów
bezwodnych, zawierających wapń,
żelazo, magnez; występuje w łup-
kach krystalicznych, gabbro. Skład
chemiczny $(Ca, Mg, Fe)SiO_3$
- piroksylina** — p. bawełna strzelnicza
- piroluzyt** — tlenek manganu (MnO_2), w krysta-
licznej postaci występuje w żyłach
porfiru, jest utworem wtórnym, po-
wstającym kosztem innych minera-
łów manganowych
- piropissyt** — specjalny gatunek węgla brunatnego
(liptobiolit) o szczególnie dużej za-
wartości bituminów, szarawo-bru-
natny i lekki. Pali się łatwo pło-
mieniem kopcącym. Przy suchej de-

- stylacji uzyskuje się z niego parafinę
- pirosfera** — przestrzeń ziemi wypełniona ognistą masą
- piryt** — najpospolitszy minerał wśród iskrzyków, siarczek żelaza FeS_2 , zawiera około 46% żelaza i 54% siarki. Tworzy m. i. samodzielne złoża. Surowiec o dużym znaczeniu. Stanowi zanieczyszczenie węgla czarnych i brunatnych; obecność pirytu przyspiesza proces samozapalania się węgla
- † **pisarz gorny** — p. rachmistrz
- ⊙ **plac drzewny** — p. skład drzewny
- placiak** — gwóźdź do płyt rozjazdowych, o płaskiej główce
- plagioklaz** — krzemian glinowy, sodowy bądź wapniowy, występujący w postaci kryształów w skałach krystalicznych
- plan pokładowy** — p. mapa pokładowa
- plan techniczny kopalni** — plan usprawnień i ulepszeń bądź innych zabiegów organizacyjnych i technicznych, jakie należy zastosować w poszczególniej kopalni celem podniesienia ilości i jakości produkcji oraz zwiększenia efektu ekonomicznego pracy kopalni
- plantować** — wyrównywać nierówności terenu
- plantowanie** — robota ziemna powierzchniowa, polegająca na wyrównywaniu nierówności według określonego założenia

- plaskur, płaskur** --- 1. (*węgl*) p. ława
2. (*rud*) cienki (kilku- lub kilkunastocentymetrowej grubości) pokład żelaziaka ilastego
- platforma** — 1. płytki wózek kopalniany.
2. płytki wagon kolejowy.
3. pl. na stromych pochylniach — p. podwózek.
4. pl. jako podłoga — p. pomost
- pliocen** — najmłodsze (spośród 5) piętro okresu trzeciorzędu, epoki neogenu
p. tab. 4 w Dodatku
- płaca ustalona** — dniówkowe, akordowe, ugodowe, premiove wynagrodzenie ustalone wg stawek Układu Pracy za przepracowaną dniówkę w pracy niezakordowanej, bądź za jednostkę wykonu pracy zakordowanej
- płonna skała** — p. skała płonna
- płonny** — niewydajny, nieużyteczny, próżny, jałowy
- ⊙ **płony** — p. płonny
- plot węglowy** — niegruby, ochronny pas węgla pozostawiony tymczasowo między miejscem urabiania lub chodnikiem a zrobami
- płóczek** — p. płuczkarz
- ⊙ **płóczka** — p. płuczka
- płótno tamowe** — używane do obijania tam podsadzkowych; zatrzymuje piasek i przepuszcza wodę

- płuczka** — zakład przeróbczy z urządzeniem, w którym wzbogaca się węgiel usuwając skałę płonną i przerosty na drodze mokrej (woda, ciecze ciężkie)
- płuczka barytowa** — obj. pod płuczka zawiesinowa
- płuczka błotna** — stosowanie wody z zawiesiną iłu przy wierceniu płuczkowym, zapobiegające rozpuszczeniu się warstw ilowych oraz zasklepiające i utrwalające porowate ściany otworu wiertniczego
(*wiert*)
- płuczka z cieczą ciężką** — obj. pod płuczka zawiesinowa
- płuczka kaskadowa** — p. płuczka strumieniowa
- płuczka korytowa** — p. płuczka strumieniowa
- płuczka magnetytowa** — obj. pod płuczka zawiesinowa
- płuczka osadowa** — urządzenie do wzbogacania urobku w osadzarkach na podstawie różnicy w prędkości opadania ziarn o różnym ciężarze
(wodna)
- płuczka piaskowa** — obj. pod płuczka zawiesinowa
- płuczka powietrzna** — p. wialnia
- płuczka prądowa** — p. płuczka strumieniowa
- płuczka stożkowa** — osadnik płuczkowy o kształcie stożkowym, używany do wzbogacania drobnych sortymentów oraz miału
- płuczka strumieniowa** — urządzenie do mechanicznego wzbogacania na drodze mokrej, którego działanie polega na różnicy prędkości unoszenia ziarn wzbogacanego materiału w poziomym prądzie wodnym (system Reo)

- pluczka wodna** — p. płuczka osadowa
- pluczka zawieszona** — urządzenie do mechanicznego wzbogacania na drodze mokrej w cieczach zawierających np. baryt, magnetyt lub piasek; zaliczają się tutaj płuczki Chance'a, Trompa, barytowa i inne
- płuczkarz** — robotnik zatrudniony w płuczce przy obsłudze osadzarek
- płuczyny** — woda zawierająca muły i szlamy odpływające podczas wzbogacania węgla w płuczkach
- plug węglowy** — urabiarka posuwająca się za wrębiarką, podobna w działaniu do tarana węglowego, lecz wyposażona w odkładnicę kierującą odwalony z nad wrębu skraw calizny do przenośnika
- plukać** — wzbogacać kopalinę w ośrodku mokrym
- plukanie** — wzbogacanie urobku w ośrodku mokrym, na podstawie różnicy prędkości opadania ziarn użytecznych i płonnych
- © **plukarz** — p. płuczkarz.
- © **plyta obrotowa** — p. obrotownica płytowa
- plyta obrotowa** — p. obrotownica płytowa
- plyta rozjazdowa** — płyta stalowa z odpowiednimi żebrami lub bez, na którą wtaczane z torów wozy kopalniane dają się wstawić na inny tor bez użycia rozjazdów; urządzenie stosowane przy ręcznym przewozie

- pneumatofor** — aparat oddechowy regeneracyjny, w którym tlen do oddychania znajduje się w stanie gotowym (w butli)
- pneumatogen** — aparat oddechowy regeneracyjny, którego pochłaniacz zawiera preparaty (oksylit, proksylit lub proksylen) wiążące parę wodną i bezwodnik kwasu węglowego, a jednocześnie wydzielające tlen
- pniak** — skamieniały pień tkwiący w stropie
- pobierać** — ubierać skały spągowej
- pobieranie** -- ubieranie spągowej skały płonnej — p. pobierka
- pobieranie prób węgla** — ustalony sposób brania węgla z danej partii dla dokonania takiej próby jego jakości, by wynik odpowiadał przeciętnej całej partii węgla podlegającej próbie
- pobierka** — ubieranie spągowej skały płonnej, np. przy pędzeniu chodników, najczęściej w cienkich pokładach
- † **pobocze** — p. poboki
- poboki** — boczne ociosy wyrobisk
- pochłaniacz** — część aparatu oddechowego, także maski przeciwgazowej lub przeciwpyłowej: puszka metalowa, napełniona materiałami chłoniczymi szkodliwe dla zdrowia domieszki powietrza, a przepuszczająca powietrze zdolne do oddychania
- pochylnia** — wyrobisko korytarzowe łączące dwa chodniki w różnych poziomach; jeśli pochylnia służy do transportu, urobek opuszcza się z góry na dół

- pochylnia automa-
tyczna** — pochylnia dwutorowa, w której
ruch wozów odbywa się własnym
ciężarem urobku
- pochylnia hamul-
cowa** — pochylnia jednotorowa, w której
urobek opuszcza się w wozach włas-
nym ciężarem z zastosowaniem tarczy
hamulczej (czasem z przeciwwagą)
- pochylnia przewo-
zowa** — pochylnia jedno- lub dwutorowa,
w której opuszczanie urobku od-
bywa się w wozach, przy użyciu
kołowrotu pochylnianego
- pochylnia scho-
dowa** — pochylnia lub jej część, przezna-
czona do przejścia ludzi, wyposażona
w schodkowe listwy przybite do de-
sek
- pochylnik** — p. upadomierz
- pochyłka** — spadek, kąt zsypu ziemi przy robo-
tach ziemnych
- podawacz** — robotnik podstawiający wozy w po-
bliże miejsca załadowania
- ⊙ **podawacz taśmo-
wy** — p. przenośnik taśmowy
- podawarka** — krótki przenośnik taśmowy, zgrze-
błowy lub członowy, podający uro-
bek do wozów kopalnianych
- podbijanie (wierć)** — wykonywanie uderów z dołu do góry
podczas instrumentacji, celem poko-
nania oporów tarcia zaciśniętych
w otworze części, przy ich wyciąga-
naniu określonym przyrządem ratun-
kowym
- podbijanie toru** — wbijanie oskardem (podbijakiem)
podsypki pod podkłady celem nale-
żytego ułożenia toru

- ⊙ **podbudowany pokład** — p. pokład podebrany
- podchwyt, podchwyt** — urządzenie na poziomach w szybie, na którym spoczywa klatka w chwili zapychania do niej wozów z urobkiem
- podciąg** — belka obejmująca kilka stropnic, czyli jest to rygiel przystropowy
- podcios** — wręb wykonany ręcznie kilofem
- ⊙ **podgórmistrz** — pracownik techniczny, pomocnik górmistrza dozorujący robót w powierzonym mu odcinku np. pola oddziałowego
- podjeżdżanie pod wyspy** — zbliżanie się z wybieraniem w pobliże pozostawionych nóg węglowych lub oporowców; co objawia się występowaniem częstych i gwałtownych tupań
- podkład** — 1. belka drewniana lub stalowa, na jakich spoczywają szyny kolejowe
2. ⊙ w znaczeniu warstw leżących pod danym pokładem; p. podłoże
- podkładka szynowa** — ukośna płytka między stopą szyny i podkładem
- podłoże** — warstwy płonne zalegające pod pokładem lub grupą warstw
- podmuch** — gwałtowny pęd powietrza np. wskutek zawału lub wybuchu gazów bądź materiału wybuchowego
- podnośnik kubelkowy** — urządzenie do stromego transportu materiałów taśmą lub łańcuchem zaopatrzoną w kubelki

- „**podogonie górnicze**” — żartobliwe przezwisko studenckie w akademii oraz szkołach górniczych, oznaczające „świeżo upieczonego” górniczka, zupełnie nieświadomego zwyczajów, żartów i hierarchii w zawodzie górniczym
- podpał (koks)** * — ogrzewanie pieca koksowniczego
- podpięcie ociosu** — zabezpieczenie opinką ociosu przed odpadaniem rozluźnionych płytów, przez zakładanie okładzin za obudowę
- podpieranie** — tymczasowe lub dodatkowe podtrzymywanie, zazwyczaj stojakami, obłuzów w stropie bądź w bocznych ociosach
- podpinać** — 1. sprzęgać i rozsprzęgać wozy kopalniane
2. ☉ w znaczeniu: opinać
- podpinacz** — p. zapinacz
- ☉ **podrobiony pokład** — p. pokład podebrany
- poarywka** — p. pobierka
- podsadzać** — wypełniać wyrobisko podsadzką
- podszadzanie** — wypełnianie wyrobisk materiałem (skałą) nie będącym przedmiotem eksploatacji, otrzymywanym bądź na miejscu przy urabianiu, bądź dostarczonym z zewnątrz
- podszadzanie ognia** — dawny sposób rozkruszania skały przez nagrzewanie jej ogniem i raptowne ochłodzenie przez polanie wodą
- podszadzarka** — maszyna, służąca do wrzucania do wyrobiska podsadzki mechanicznie np. sprężonym powietrzem

- podszadzka** — 1. materiał podszadzkowy
2. podszadzanie (gdy słowo połączone z przymiotnikiem)
- podszadzka częściowa** — niecałkowite (nie pełne), w wymiarze podłużnym lub poprzecznym, wypełnianie wyrobiska materiałem podszadzkowym
- podszadzka dmuchana** — podszadzanie wyrobisk drobnym kamieniem wdmuchiwanym rurociągami za pomocą sprężonego powietrza
- podszadzka miotana** — podszadzka wrzucana do wyrobiska mechanicznie
- ⊙ **podszadzka mułowa** — p. podszadzka płynna
- podszadzka pasowa** — układana z kamieni pasami wzdłuż lub wszerek wyrobiska
- podszadzka pełna** — całkowite (w wymiarze podłużnym, poprzecznym i pionowym) wypełnianie wyrobiska materiałem podszadzkowym
- podszadzka piaskowa** — p. podszadzka płynna
- podszadzka płynna** — wypełnianie wyrobiska piaskiem doprowadzanym rurociągami za pośrednictwem wody
- podszadzka pneumatyczna** — p. podszadzka dmuchana
- podszadzka ręczna** — ręczne wypełnianie wyrobisk skałą płoną
- podszadzka sucha** — wypełnianie wyrobisk materiałem skalnym przez układanie go lub zasypywanie

- podszadzka w szachownicę** — podszadzka częściowa, sucha, układana ze skały słupami ustawianymi w naprzemianległych miejscach
- podszadzkarz** — robotnik dołowy zatrudniony przy układaniu podszadzki
- podsiębierka** — praca wykonywana przy pomocy danego narzędzia lub maszyny tak, że materiał wybierany jest poniżej poziomu, na którym znajduje się pracujący narzędziem człowiek lub maszyna
- podsięwłom** — włom wykonany w caliznie spągu
- podstropak (*rud*)** — pokład rudy (płaskur) leżący powyżej pokładu stropowego
- podstropnica** — rozpora w odrzwiach przylegająca do stropnicy
- podszybie** — komora podziemna przy szybie na danym poziomie
- podtorze** — część nawierzchni toru kolejowego, na której spoczywa podsypka podbijana pod podkłady dla równego utrzymywania się toru, przenosząca zarazem na dolne warstwy nawierzchni ciśnienie wywołane na tor
- poduszka** — drobna sucha podszadzka (skalna lub żuźłowa), którą daje się między człony obudowy betonowej a caliznę, celem złagodzenia i zarazem równomiernego rozłożenia ciśnienia górotworu na obudowę
- podwalina** — belki służące za podstawę wiązania ścian w budowłach drewnianych

- podwiadrka (rud)** — krótkie kawałki połowicy przybite równoległe do dna wiadra z półokrągłymi wyżłobieniami dla ułatwienia ślizgania wiadra po smyczce
- † **podwiązka (sol)** — ostatni, najniższy wieniec szybowy, na którym spoczywały (przy obudowie drewnianej) pokładki pokrywające spusty wody do żąpia
- podwis** — podwójny uchwyt z odpowiednio wygiętego pręta żelaznego, który zawieszony u stropnicy lub opinki służy do podwieszenia innej stropnicy, rury, kabla itp.
- podwozie** — dolna część wozu lub maszyny przejazdowej, na której spoczywa skrzynia wozu lub maszyna, obejmująca ramę lub podłużnice, zestawy kołowe, zderzaki i sprzęgła
- podziałka** — 1. na rysunku odcinek prostej podzielony na części przedstawiające w określonej skali dane wielkości
2. przyrząd (linijka), służący do rysowania lub mierzenia przedmiotów według wyskalowanych wielkości
- podziarno** — wszystkie ziarna drobniejsze od ziarna najmniejszego dopuszczalnego w danym sortymencie
- podziemie** — wewnątrz ziemi; w znaczeniu górniczym głąb ziemi z zawartymi tam kopalinami użytecznymi
- pogłębiać szyb** — przebijać szyb głębiej niż był dotychczas
- pogłębianie szybu** — dalsze przebijanie szybu już istniejącego, przy czym robota może się odbywać z dna szybu w dół, lub od nowej głębokości do góry ku istniejącemu dnu szybu (nadsiewłomem)

- połębiarka** — maszyna z grupy czerparek podpoziomowych, przystosowana do zgłębiania rowów, koryt rzek itp.
- pogotowie pracy** — przebywanie pracownika na posterunku bez wykonywania jakiegokolwiek roboty, a tylko czekanie na zaistnienie potrzeby wejścia do akcji
- † **pojęcie** — p. postęp urabiania
- pojedynka (wiert)** — p. lina wyjazdowa
- pokład** — warstwy kopaliny użytecznej bądź inaczej wyróżnionej skały zalegającej między pokładami innych skał płonnych
- pokład cienki** — pokład węglowy uważa się za cienki gdy grubość jego nie przekracza 1,5 m
- pokład gruby** — pokład węglowy uważa się za gruby, gdy grubość jego przekracza 2,5 m
- ⊙ **pokład podbudowany** — p. pokład podebrany
- pokład podebrany** — pokład (cały lub jego część) zalegający nad wyeksploatowanym już innym pokładem
- pokład średni** — pokład węglowy uważa się za średni, gdy grubość jego jest większa od 1,5 m i nie przekracza 2,5 m
- pokładka (sol)** — inaczej nazywana tratwakiem; tarcica pokrywająca ściek wodny sztolni lub chodnika
- † **pokładnica** — obj. pod kasa bracka
- pokręt (liny)** — splot liny, czyli jedna wiązka liny wielosplotowej

- **pole eksploatacyjne** — część złoża rozcięta głównymi robotami przygotowawczymi, gotowa do wybierania lub będąca już w wybieraniu
- **pole górnicze** — przestrzeń wyznaczona nadaniem górniczym, w granicach której powstała własność górnicza. W Polsce normalnie 250 hektarów
- **poła górniczo-wolne** — obszary z punktu widzenia prawa górniczego, na których nie ma nadanych pól górniczych
- **pole kopalniane** — przestrzeń przeznaczona do eksploatacji przez jedną kopalnię, przy czym wielkość pola zależna jest od długości życia szybów i ich przelotności
- pole międzyuskowe — część pokładu, złoża, pola kopalnianego lub pola górniczego ograniczona conajmniej dwoma uskokami
- **pole obudowy** — obudowana przestrzeń zawarta między dwoma szeregami podpór stropu (stojaki, kaszty itp.) równoległymi do czoła przodka; np. na ścianie pole obudowy przylega do pola wrębowego, oba zaś są polem ściany
- **pole oddziałowe** — część kopalni objęta robotami górniczymi, będąca pod dozorem górnika oddziałowego
- pole odbudowy — p. pole eksploatacyjne
- **pole pochylniane** — pole eksploatacyjne, leżące w zasięgu danej pochylni jako głównej arterii transportowej
- **pole pożarowe** — część złoża zagrożona pod względem pożarowym, odizolowana w tym celu tamami przeciwpożarowymi

- **pole robocze** — w przodkach — pas między calizną a szeregiem stojaków (lub kasztów), czyli ta przestrzeń wolna, gdzie pracują górnicy
- **pole ściany** — przestrzeń zawarta między czołem ściany a czołem podsadzki lub kasztów czy stojaków przy zawalisku, przesuwaną się cyklicznie w kierunku zgodnym z postępowaniem przodka
- pole sztygarskie — p. pole oddziałowe
- **pole wrębowe** — przy wybieraniu ścianowym pole robocze, które znajduje się między czołem przodka a pierwszym rzędem stojaków, czyli przestrzeń gdzie pracuje wrębiarka
- pole wybierkowe — p. pole eksploatacyjne
- **pole zaognione** — część kopalni objęta pożarem, odgródzona tamami ogniowymi
- ⊙ **policja górnicza** — p. władze górnicze
- poligon** — w górnictwie wielobok przestrzenny
- połowica** — przepołowiony wzdłuż kopalniak, służący przeważnie jako stropnica lub okładzina
- półodrzwia** — 1. zestaw obudowy taki, że stropnica z jednego końca umocowana jest w gniazdku, z drugiego zaś końca podparta stojakiem
2. ⊙ w znaczeniu: obydwa końce stropnicy w gniazdkach bez podbierania stojakami — p. obudowa stropnicami
- ⊙ **półokrągłak** — p. połowica
- ⊙ **położenie zerowe** — p. poziom zerowy

- półka solna (sol)** — warstwa soli, którą pozostawia się niewybraną w złożu wokół przyległej skały stropowej, jako zabezpieczenie wyrobiska przed zawalem
- półkoks** — uszlachetnione bezdymne paliwo stałe otrzymywane przez wytłewanie węgla czarnego lub brunatnego; różni się od koksu niższą temperaturą zapłonu
- półkoksowanie** — p. wytłewanie
- półprodukt węglowy** — 1. p. przerost
2. ☉ w znaczeniu: łupek palny
- półtonek** — w gwarze wóz kopalniany o pojemności pół tony urobku
- pomocnik dolny (wierł)** — pomocnik wiertacza, pracujący przy ławie wiertniczej
- pomocnik górny (wierł)** — pomocnik wiertacza, pracujący na pomoście wieży
- pomost** — podłoga np. z bali i desek położona nad jakąś pustką
- pomost drabinowy** — p. pomost spoczynkowy
- pomost roboczy** — wszelki tymczasowy pomost stawiany dla umożliwienia pracy w miejscach niedosiężnych
- pomost spoczynkowy** — pomost w przedziale drabinowym szybu, gdzie można odpocząć przechodząc z jednej drabiny na drugą
- pompiarz** — robotnik zatrudniony przy obsłudze pomp
- pompownia** — pomieszczenie dla pomp, komora pomp

- pomruk pokładu — szmery dochodzące z pokładu i zapowiadające tąpnięcia
- ponik** — 1. strumień znikający pod powierzchnię ziemi i znów się na niej pojawiający
 2. sama studnia, w której strumień ten niknie lub z której wypływa
 3. kanał otwarty do odprowadzania wody ze sztolni
 4. ☉ rów otwarty przy poszukiwaniach górniczych
- popęd urabiania — p. postęp urabiania
- popielarz** — robotnik usuwający popiół i żużel spod palenisk
- popiół** — nieorganiczna reszta pozostała po spaleniu ciała
- popłuczka** — przy wzbogacaniu urobku na mokro w płuczkach — wtórne płukanie ziarna, które z powodu małej różnicy w ciężarze gatunkowym gromadzą się na granicy ziarn czystych (użytecznych) i ziarn płonnych (nieużytecznych)
- popuszczadło (wierć)** — urządzenie umożliwiające przedłużanie aparatu wiertniczego w miarę urabiania skały
- popuszczanie (wierć)** — czynność zagłębiania aparatu wiertniczego w głąb otworu w miarę postępu wiercenia
- ☉ popychacz — p. zapychacz i zapychak
- pory** — drobne kanaliki pomiędzy ziarnami skały
- porfir kwarcowy** — skała wylewna składem chemicznym odpowiadająca granitowi, barwy czerwonej ciemnej lub jaśniejszej, ciemno-szarej lub zielonkawej; w cie-

- ście skalnym rozmieszczone są większe kryształy, tzw. prakryształy
- porfir sjenitowy** — skała podobna do porfiru kwarcowego z tą tylko różnicą, że w cieście skalnym zamiast kryształów kwarcu występują kryształy ortoklazu (skalenia), amfibolu lub biotyty
- porowatość** — budowa fizyczna ciała, polegająca na istnieniu w nim znacznej ilości otworków i kanalików połączonych ze sobą, np. porowaty jest koks, piaskowiec, pumeks itp.
- portki** — w gwarze rura rozdwojona, czyli trójnik o kształcie Y
- porwak(a)** — bryła skalna oderwana podczas ruchów tektonicznych od swego złoża i wciśnięta pomiędzy inne skały
- porządek pracy** — p. regulamin pracy
- posadowić** — osadzać coś na mocnym podłożu
- posadowienie** — 1. osadzanie głównych wieńców obudowy szybowej
2. ogólnie: osadzenie czegoś na mocnym podłożu
- pościel** — warstwa na grubość 2 do 3 ziarn ortoklazu leżąca na sitach osadzarek przy wzbogacaniu mialu
- pospółka** — 1. węgiel surowy przeznaczony do sortowania
2. węgiel podsortowany po oddzieleniu kęsów i mialu (sortyment handlowy)
- po spadku** — po upadzie w dół, po pochyłości
- pośredniak** — stojak pośredni, postawiony dla wzmocnienia obudowy pośrodku między właściwymi stojakami odrzwi

- † pośrednik — ilasty, cienki przerost wśród pokładu węgla
- postęp urabiania — odległość, o którą w określonym czasie posuwa się robota górnicza w głąb calizny
- postój — wstrzymanie toku czynności z powodu uszkodzenia pewnych urządzeń lub braku dopływu energii napędowej
- postrop (podstrop) — równa i wytrzymała ława w wybranym pokładzie, pozostawiana nieraz jako strop właściwy, przy słabym stropie skalnym
- † posuł (*sol*) — duży młot dwuręczny. Posuł stojący pionowo między dwoma mniejszymi młotami jest herbem Wieliczki
- ⊙ posuw frontu roboczego — p. postęp urabiania
- poszukiwania górnicze — czynności zmierzające do znalezienia lub zbadania warunków zalegania złoża kopaliny użytecznej. Z punktu widzenia prawa górniczego czynności te są wstępem do uzyskania uprawnienia do eksploatacji kopaliny
- poszukiwanie geologiczne — badanie możliwości występowania kopalin użytecznych na podstawie danych topograficznych i budowy geologicznej terenu, spotykanych odłamków skał, nalotów i zabarwienia ziemi, odsłoneń, wychodni, źródeł itp.
- powiększanie przekroju wyrobisk — poszerzanie lub podwyższanie danego wyrobiska przy czym zarówno poszerzanie jak i podwyższanie bywa jedno- lub dwustronne z przybierką lub bez przybierki

- potrząsacz wozów** — urządzenie uderzające młotkami szybko i często o skrzynię wozu kopalnianego podczas napełniania go urobkiem, celem wywołania wstrząsów powodujących dokładniejsze wypełnienie skrzyni
- powierzchnia** — krótkie i ogólne określenie na powierzchnię kopalni lub w ogóle na pow. ziemi w przeciwieństwie do dołu, czyli podziemia
- powietrze duszne** — p. powietrze zepsute
- powietrze mdłe** — zawierające dużo wilgoci oraz nie normalnie wysoką temperaturę
- powietrze ciekłe** (płynne) — upłynnione powietrze (ok. -150°C), przechowywane w naczyniach podobnych do termosów, używane w górnictwie jako strzelniczy materiał po nasyceniu nim np. naboju z trocin drzewnych; u nas obecnie nie stosowane
- powietrze sprężone** — używane w górnictwie jako energia napędowa do młotków mechanicznych, wiertarek, silników, przenośników wstrząsanych, pomp itp. — wytwarzane przeważnie na powierzchni w sprężarkach i doprowadzane na dół rurociągami
- powietrze zepsute** lub **złe** — zawierające nadmiar bezwodnika kwasu węglowego (CO_2) oraz gazy odstrzałowe (czady) z robót strzelniczych
- ⊙ **powietrze zgęszczone** — p. powietrze sprężone
- powietrze zużyte** — odprowadzane chodnikami do szybu wentylacyjnego jako już wykorzystane i zawierające nadmiar niezdanych do oddychania składników

- † powód, powody — p. przewodnik
- po wzniosie — w górę po nachyleniu
- pożar dołowy — pożar w kopalni złoża węglowego lub jego resztek, powstały zasadniczo wskutek samozapalności węgla
- poziom w kopalni — podział w głąb kopalni wzdłuż poziomych odstępów, przy czym na każdym poziomie doprowadzona jest od szybu do pokładów przecznica w kamieniu. Poziomy w kopalni oznacza się w metrach głębokości pod powierzchnię ziemi, zazwyczaj liczonej od zrębu szybowego
- poziom rozdzielczy — p. piętro
- poziom wydobywczy — poziom w kopalni, na którym odbywa się wybieranie kopaliny
- poziom zerowy — poziom morza
- poziomnica — polska nazwa libelli, przyrządu służącego do ustalania przedmiotu w poziomie
- poziomować — 1. wykonywać pomiary poziomowania
2. ustawiać do poziomu
- poziomowanie — pomiary powierzchni terenu lub np. spągu chodnika, mające na celu określenie różnicy poziomów w odniesieniu do danego punktu nawiązania
- pozór dawać — uważać na grożące niebezpieczeństwo
- pożerak (*rud*) — skała płonna zalegająca w spągu pokładów rudonośnych, porowata (piaskowiec), która odznacza się właściwością pochłaniania wody podziemnej

- **pracownikodniówka** — jednostka obliczeniowa przy określaniu czasu wykonania danego zadania przez pracowników fizycznych i umysłowych razem wziętych, wyrażająca zużyte dniówki na jednego pracownika
- prąd powietrza** — niezależny strumień powietrza płynący przez wyrobisko; zależnie od sposobu prowadzenia go przez wyrobiska kopalniane, mówimy o prądzie wznoszącym lub schodzącym
- prąd przekątny** — w systemie przewietrzania kopalni bocznicą łączącą dwa niezależne prądy powietrza
- prąd schodzący** — prąd powietrza w kopalni płynący od wyrobisk wyżej położonych do wyrobisk coraz niższych (nieodogodny, rzadko stosowany sposób)
- prąd wznoszący** — prąd powietrza w kopalni płynący od wyrobisk najniższych do coraz wyżej położonych
- prądy błędzące** — wszelkie prądy elektryczne przepływające (dzięki różnicy potencjałów) w niezamierzonych przez nas kierunkach ziemią lub przewodnikami; są one w kopalni przyczyną wypadków przy robotach strzelniczych (przy odpalaniu elektrycznym)
- prasa brykietowa** — p. brykieciarka
- prasmoła** — smoła naturalna, jaka wytworzyła się podczas uwęglania materiałów organicznych
- prasować rury** — wciskać rury w głąb odwiertu
- prasowanie rur (wiert)** — wciskanie dużymi siłami kolumny rur w głąb otworu wiertniczego
- prawidło (wiert)** --- przyrząd do sprawdzania szerokości ostrza u dłuta wiertniczego

- prawidło torowe** — p. toromierz
- prawo górnicze** — zbiór obowiązujących przepisów dotyczących użytkowania złóż, praw poszukiwania i eksploatacji oraz praw i obowiązków osób z górnictwem związanych
- prażak (*rud*)** — piec szybowy o kształcie cylindrycznym. w którym praży się rudę żelazną (syderyty ilaste)
- prażalnia** — 1. zakład, w którym odbywa się prażenie np. łupku ogniotrwałego lub rudy
2. ☉ w odniesieniu do węgla, p. wytlewnia
- ☉ **prażenie węgla** — p. wytlewanie
- prażelnik (*rud*)** — p. rostarz
- prażenie (*rud*)** — sposób wzbogacania rud polegający na ogrzewaniu ich, po zmieszaniu z węglem lub koksem. Proces polega na rozkładzie substancji rudnej z wydzieleniem niepożądanych składników
- prażyć** — ogrzewać w podwyższonej temperaturze przy dostępie powietrza
- † **prężacz** — p. rozpora
- próba bruzdowa** — próbka urobku pobrana w pokładzie z bruzdy wykonanej prostopadle po uławiceniu pokładu, celem przeprowadzenia głównie analizy chemicznej, czasem technicznej
- próba chemiczna** — próbka urobku pobrana dla analizy chemicznej

- próba generalna** — próbki urobku pobierane w przypadku projektowania zakładu przerobczego na kopalni; składa się z prób technicznych pobranych jednocześnie na wszystkich przodkach eksploatacyjnych
- próba geologiczna** — p. próba chemiczna bądź próba petrograficzna
- próba lin** — nakazane przez Urząd Górniczy przepisami „Jazda ludzi szybami” okresowe próby lin wyciągowych na zerwanie
- próba petrograficzna** — próbka kopaliny wycięta z pokładu w kształcie słupa prostopadle do uławicenia, celem zbadania petrograficznych cech złoża
- próba pokładowa** — próbka urobku pobrana z danego pokładu w ściśle określony sposób celem zbadania własności technicznych bądź chemicznych urobku z tego pokładu
- próba techniczna** — próbka urobku pobrana dla analizy technicznej
- próbobiorca węgla** — odpowiedzialny pracownik dokonujący pobierania próbek węgla (dla celów kontrolnych lub przy odbiorze przesyłki węgla)
- próchnienie drewna** — rozkład drewna na sucho, wywołany zasadniczo bakteriami
- proch strzelniczy** — nieużywany już w górnictwie węglowym materiał wybuchowy, złożony z saletry, siarki i węgla. Używany przy wyrobie lontów prochowych, jako zaś materiał wybuchowy często w kamieniołomach

- prochownia** — komora podziemna lub specjalna budowla na powierzchni ziemi przeznaczona do przechowywania materiałów wybuchowych
- produkcyjna norma pracy** — najmniejsza ilość jednostek produkcji, którą pracownik wykonać powinien w ciągu ściśle oznaczonego czasu, w warunkach określonych normą
- produkt pośredni** — przy wzbogacaniu ten produkt, który nie jest czystą kopaliną wzbogacaną i nie jest płonnym odpadem, lecz zawiera pewną (nieprzeważającą) ilość skały płonnej
- produkt przejściowy** — przy wzbogacaniu ta frakcja, która wymaga powtórnego wzbogacania
- produkt uboczny** — powstający lub pozostający po wytworzeniu właściwego produktu
- profil geologiczny** — p. przekrój geologiczny
- próg (*rud*)** — połowica lub okrągłak zakładane pod stojaki przy miękkim spągu
- próg ilowy** — przylegający do tamy ogniowej próg, ubity z iłu i ograniczony belką lub deską, mający za zadanie uszczelnić doskonale tamę od dołu
- prószenie (ze stropu)** — odrywanie się ze stropu odłamków węgla lub skały, powodowane narastającym ciśnieniem górotworu
- ⊙ **próg kolejowy** — p. podkład
- prosiak (*wiert*)** — elipsoidalny obciążnik liny wyjazdowej
- **przewadnica** — stalowe ujęcie na klatce lub skipie, przesuujące się wzdłuż przewodnika szybowego

- przewadnica koksu** (*koks*) — wóz poruszający się po torze wzdłuż pieców służący bezpośrednio do skierowania rozżarzonego naboju koksowego z komory do wozu gaśniczego
- **przewodnik** — belka drewniana, żelazna lub lina prowadząca w szybie klatkę lub skip wyciągu
- prowitryt** — p. telinit
- przebierać** — usuwać ręcznie skałę płoną z urobku
- przebieracz** — robotnik na sortowni, wybierający skałę płoną lub przerosty spośród urobku przesuwanego się na ruchomym ruszcie bądź na taśmie przebieczej
- przebieranie** — ręczne usuwanie skały pionnej z urobku podczas sortowania
- przebieralnia** — p. szatnia
- przebijać** — drażyć skały
- przebijanie przeciwprzodków** — 1. krótko: ścinka
2. czynności miernicze przy wyznaczaniu kierunku dla ścinki
- przebijanie szybu** — robota górnicza, która ma na celu udostępnienie złoża zalegającego głęboko w ziemi, polega na pędzeniu i obudowaniu pionowego lub bardzo stromego wyrobiska
- przebijak** — p. wgłębnik
- przebitka** — 1. krótki przekop prowadzony w różnych celach
2. przy pędzeniu chodnika ostatnich kilka metrów przed dokonaniem

- przebudowa** — wymiana połamanej obudowy w wyrobiskach
- przeciąg** — 1. anormalne pod względem prędkości przepływanie powietrza w niektórych wyrobiskach kopalnianych
2. p. kotwa
- przecinka** — krótki chodnik, łączący dwa sąsiednie wyrobiska
- przeciwprzodki** — przodki dwóch chodników pędzonych z dwóch przeciwnych kierunków dla spotkania się ze sobą
- ⊙ **przeciwspad** — p. łapadło
- przeczekanie** — czas, np. w kop. węgla przynajmniej 15 minut po odstrzale, na odpłynięcie szkodliwych gazów odstrzałowych oraz jako zabezpieczenie na wypadek opóźnionego odejścia ładunku w jednym z otworów odpalanego obwiertu
- przecznica** — wyrobisko chodnikowe pędzone w kamieniu celem najkrótszego połączenia szybu z pokładem, służące jako główna droga transportowa
- przecznica pokładowa** — p. przekop oddziaływy
- przedmuchi** — prąd powietrza, za pomocą którego oczyszcza się otwór strzałowy ze zwiercin
- przedsobie** — rozszerzenie przodka chodnika na prawo i lewo w każdą stronę na szerokość chodnikową

- przedwiercać** — wiercić otwory badawcze w przodku pędzonych chodników przy przebijaniu zagrożonych miejsc ze względu na stare zroby, uskoki, gazy, wodę itp.
- przedwrąb** — p. wrąb przedłużony
- przedział drabinowy** — przedział w szybie, gdzie ustawione są drabiny, służący do badania stanu szybu oraz jako wyjście dla załogi w razie uszkodzenia wyciągu
- przedział drzewny** — część oddzielona w szybie, w której opuszcza się na dół drewno potrzebne do obudowy wyrobisk
- przedział kanalizacyjny** — p. przedział rurowy
- przedział przechodowy** — oddzielona część chodnika przeznaczona do przechodzenia ludzi, aby zabezpieczyć ich przed stykaniem się z transportem odbywającym się za odgrózeniem
- przedział przewozowy** — oddzielona część chodnika, w której odbywa się przewóz
- przedział rurowy** — przedział w szybie przeznaczony do prowadzenia nim różnych rurociągów
- przedział stokowy** — obudowana część szybu przy robotach nadsiewłomem służąca do staczania urobku; przedział stokowy kończy się u dołu wysypem
- przedział szybowy** — przedzielenie przekroju szybu ze względu na przeznaczenie, a więc przedział wyciągowy, drabinowy, rurowy itp.
- przedział wyciągowy** — główna część w szybie przeznaczona na pomieszczenie urządzeń do ciągnięcia urobku (bądź jazdy ludzi)

- przedział wydo- — p. przedział wyciągowy
bywczy
- przedział zjazdowy** — główny przedział w szybach zjazdowych, w którym poruszają się klatki przeznaczone do jazdy ludzi
- ⊙ **przegroda szybowa** — p. przedział szybowy
- przegroda wentylacyjna** — przedzielenie z desek lub płótna wzdłuż osi chodnika, stosowane zasadniczo do przewietrzania ślepych chodników
- przejechać pokład** — przebić pokład chodnikiem podziemnym
- przekładacz** — 1. przenośników — robotnik zajmujący się przekładaniem przenośników
2. torów — robotnik zajmujący się przekładaniem torów kolejki kopalnianej
- przekładanie** — rozebranie, przeniesienie i ponowne złożenie przenośnika, czyli przybliżenie go do miejsca ładowania urobku
- przekładka** — 1. czynność przekładania przenośników na nowe miejsce — odbywa się na ścianie zwykle podczas trzeciej, nocnej zmiany
2. ta sama czynność przekładania torów kolejki kopalnianej
- przekop** — wyrobisko chodnikowe pędzone w kamieniu o przekroju nie przekraczającym 4 m²; większy przekop patrz przecznica
- ⊙ **przekop główny** — p. przecznica
- przekop oddziałowy** — wyrobisko chodnikowe w skale płonnej, łączące najkrótszą drogą dwa sąsiednie pola oddziałowe

przekop odstawowy	—	przekop służący do transportowania urobku
przekop powietrzny	—	przekop służący do prowadzenia powietrza
przekop wodny	—	przekop służący do przeprowadzania wody kopalnianej
przekrój geologiczny	—	rysunkowe przedstawienie warstw ziemi w porządku ich zalegania, dające obraz przekroju danego miejsca skorupy ziemskiej
przekrój po linii szybów	—	obraz przekroju geologicznego warstw ziemi w płaszczyźnie szybów, wyobrazony m. i. na podstawie warstw przebitych danymi szybami
przekrój wąski (produkcji)	—	p. wąski przekrój
przełotność szybu	—	zdolność transportowa, czyli przy danych urządzeniach szybowych największa ilość urobku, którą w określonej jednostce czasu można szybem przetransportować. Powinna być większa lub równa zdolności transportowej urządzeń transportu dołowego
przełam	—	p. przełam
przełaz	—	1. mostek do przechodzenia ponad rynnami wstrząsanymi lub taśmami, względnie innymi poruszającymi się mechanizmami 2. otwór (okno), które powstało przez przypadkowe przebicie do sąsiedniego wyrobiska
przełom	—	powierzchnia świeżo odłamana na

- minerale niełupliwym; jest ona jedną z cech rozpoznawczych minerału
- przełom muszłowy** — płaszczyzna przełamania minerału o powierzchni muszłowatej
- przenośniki rynnowe** — urządzenia do odstawy urobku, których zasadniczym elementem są rynny, więc przenośnik wstrząsany i zgrzeblowy, zsuwnia prosta i śrubowa
- przenośnik członowy** — przenośnik, którego część nośna składa się ze stalowych członów skrzynkowych połączonych z przesuającym je łańcuchem oraz przegubowo ze sobą; przenośniki te stosowne są do odstawy urobku na znacznie nachylonych drogach
- przenośnik samoladowczy** — przenośnik taśmowy z nadbudowanym urządzeniem ładującym urobek mechanicznie na taśmę
- przenośnik ślimakowy** — urządzenie odstawy urobku, składające się z nieruchomych żłobów, nad którymi i w ich osi obraca się wał z ślimakowatym kołnierzem, przesuujący urobek
- przenośnik szybkowy** — p. nośnik szybikowy
- przenośnik taśmowy** — urządzenie do odstawy urobku za pomocą poruszającej się na krążnikach taśmy bez końca, na którą ładuje się urobek; taśma bywa gumowa lub stalowa
- przenośnik taśmowy pancerny** — przenośnik nakrywany stalowymi płytami, po których porusza się wrębiarka lub agregat wiertniczy

- przeñośnik wstrząsany** — urządzenie do odstawy urobku polegające na wyzyskaniu bezwładności i poślizgu, składające się z blaszanych rynien (żłobów), wstrząsanych przy pomocy silnika powietrznego lub elektrycznego. Wynalazek Polaka, inż. górń. Romana Riegera
- przeñośnik zgrzeblowy** — urządzenie do odstawy urobku, składające się z nieruchomego ciągu żłobów blaszanych z ruchomym łańcuchem bez końca zaopatrzonym w odstępach w zgrzebła
- przeпад** — drobne ziarno przelatujące w osadzarce przez sito wskutek ssącego działania wody, bądź na sitach sortowni
- przepierzenie** — odgradzenie z przylegających do siebie desek lub okrajek, mające na celu przytrzymywanie osypującego się materiału bądź zabezpieczenie przejścia dla ludzi w chodnikach transportowych
- przepierzenie wentylacyjne** — p. przegroda wentylacyjna
- przepisy bezpieczeństwa** — rozporządzenie władzy górniczej zawierające przepisy co do bezpieczeństwa ludzi na określonych kopalniach
- ⊙ **przepisy górniczo-policyjne** — p. przepisy bezpieczeństwa
- przepłuczka** — krótkie określenie na czynność i sposób wiercenia otworów strzałowych z równoczesnym ich przepłukiwaniem wodą
- przepłukiwanie otworu strzałowego** — p. przepłuczka

- © przepust — p. przeład punkt 1.
- przeróbka mechaniczna** — wyodrębniona część górnictwa, zajmująca się klasyfikacją oraz mechanicznym wzbogacaniem urobku
- przeróbkarz** — osoba pracująca przy przeróbce mechanicznej kopalin
- przerost** — warstwa skały płonnej wtrącona w kopalinę użyteczną. Przerost węglowy uważa się za kamień, gdy tonie zanurzony do cieczy o ciężarze właściwym 1,8
- przerrywacz** — p. wyłącznik
- przerzucenie** — p. uskok niewłaściwy
- przesiewacz** — urządzenie służące do rozdzielania ziarn rozkruszonego materiału wg ich wielkości, zasadniczo na sitach o otworach różnych kształtów i wymiarów
- przesiewacz bębnowy** — przesiewacz o sitach w kształcie bębnow, które mogą być umieszczone bądź jeden za drugim, bądź bębny (o różnej średnicy) mieszczą się jeden w drugim
- przesiewacz klasyfikacyjny** — urządzenie zestawione z sit płaskich lub bębnowych, rozdzielających przed wzbogacaniem urobek o ziarnach od 80 — 0 mm na poszczególne klasy
- przesiewacz wibracyjny** — urządzenie do oddzielania ziarn, którego sita mają ruch drgający
- przestawiacz napędów** — kwalifikowany robotnik zatrudniony przy przestawianiu napędów przenośników

- przestawnica (koks)** — urządzenie mechaniczne, służące do zmiany nastawienia osprzętu grzewczego dla odwrócenia kierunku opalania komór koksowych
- przeciwwaga** — ciężar wyrównujący martwe ciężary niektórych urządzeń transportowych, np. przy wyciągach szybowych lub na pochylniach
- przesunięcie** — przemieszczenie warstw względem siebie wzdłuż płaszczyzny uskokowej
- przesuwница** — pomost z szynami na kołach, przesuwany się prostopadłe do torów kolejowych na dworcu kopalnianym, umożliwiający przestawianie wagonów z toru na tor
- prześwit toru** — 1. najkrótsza wewnętrzna odległość między główkami obu toków szyn
2. ☉ w znaczeniu szerokości toru
- przetaczać** — zmieniać wedle potrzeby rozstawienie wozów lub wagonów na torach
- przetaczanie** — przemieszczanie wozów wzdłuż torów z jednego na inny celem np. uporządkowania ich wg kierunków przeznaczenia lub rodzajów ładunku
- przetok** — krótkie określenie na czynność przetaczania
- ☉ **przetokowanie** — p. przetok
- przetokowy** — pracownik, zajmujący się przetokiem
- przewietrzanie kopalni** — powodowanie ruchu powietrza w wyrobiskach kopalnianych dla utrzymania przepływu świeżego powietrza

- przewietrzanie naturalne** — sposób przewietrzania, polegający na wykorzystaniu różnicy temperatur powietrza wchodzącego i wychodzącego
- przewietrzanie prądem schodzącym** — niekorzystny sposób przewietrzania, gdy prąd zużytego powietrza w kopalni musi być kierowany ku dołowi
- przewietrzanie prądem wznoszącym** — najdogodniejszy sposób przewietrzania polegający na tym, iż powietrze świeże doprowadza się najkrótszą drogą do najniższego miejsca kopalni, skąd wznosząc się stale przepływa do wylotu szybu wydechowego
- przewietrznik** — polski odpowiednik słowa: wentylator
- przewiew** — 1. † w znaczeniu: przewietrzanie
2. odczuwalny przepływ świeżego powietrza przez miejsce, w którym było ono w spoczynku
- przewód wiertniczy (wiert)** — przewód, na którym trzymany jest podczas wiercenia przyrząd wiertniczy — żerdzie pełne lub płuczkowe bądź lina
- **przewóz** — przemieszczanie urobku i materiału za pośrednictwem wozów bądź torowych, bądź beztorowych
p. tab. 3 w Dodatku
- przewóz ciągły** — p. transport ciągły
- przewóz główny** — p. główna droga transportowa
- przewóz przerywany** — obj. pod transport przerywany (w odniesieniu do wozów)
- przodek** — miejsce w kopalni, gdzie robotą górniczą wybiera się caliznę złoża

- przodek czynny** — p. przodek roboczy
- ⊙ **przodek obłożony** — p. przodek roboczy
- przodek obsadzony** — przodek, w którym na danej zmianie pracuje obsada
- przodek odbudowy** — p. przodek wybierkowy
- przodek roboczy** — przodek, w którym wykonuje się robotę górniczą w omawianym czasie
- przodek ustępliwy** — przy wybieraniu stromych pokładów, przodek prowadzony schodowo celem zapobieżenia zsypywaniu się urobku na niżej pracujących
- przodek wybierkowy** — przodek, w którym odbywa się masowe wybieranie kopaliny użytecznej
- **przodkozmiara** — iloczyn liczby przodków i liczby zmian, w których przodki te były czynne, czyli przodkozmiara jest praktyczną jednostką charakteryzującą intensywność pracy danego przodka
- przodowy (górnik)** — kwalifikowany robotnik zatrudniony bezpośrednio przy urabianiu kopaliny, odpowiedzialny za pracę i bezpieczeństwo zespołu robotników w przodku
- przodownik (koks)** — wykwalifikowany pracownik, który czuwa nad pracą i obsługą pieców koksowniczych oraz wyznacza kolejność wypychania komór
- przodownik pracy** — pracownik biorący udział we współzawodnictwie pracy, który swymi wynikami wyróżnia się wybitnie po-

- nad osiągnięcia innych pracowników swego zawodu
- przybierać** — ubierać skały płonnej podczas pędzenia wyrobiska w kopalinie użytecznej
- przybieranie** — urabianie (zazwyczaj z pewnym opóźnieniem) innych skał przy pędzeniu wyrobiska w eksploatowanej kopalinie, co staje się konieczne, gdy przekrój wyrobiska przekracza zasięg kopaliny
- przybierka** — czynność przybierania
- przybitka** — plastyczna glina, którą ubija się w otworze strzałowym po założeniu ładunku materiału wybuchowego; wałki wyrabiane w przodku przez górników nazywają oni kluskami, wyrabiane w cegielniach maszynowo muszą być przed użyciem moczone w wodzie
- przybornik kreślarski** — cyrkle i grafiony kreślarskie umieszczone w pudełku
- przygotownia**
koks — p. węglownia
- przygotowanie pola do wybierki** — rozcięcie pola przeznaczonego do wybrania koniecznymi chodnikami odpowiednio do obranego systemu wybierania
- przygotówka** — 1. krótko — roboty przygotowawcze
2. p. wyposażenie
- przykładnica** — lineał z przymocowaną do niego z jednego końca prostopadłą listwą, którą przykładają się do boku rysownicy i dzięki temu można kreślić poziome równoległe linie

- przyłga** — stropnica podtrzymywana tymczasowo folgami
- † **przykładnik** — oprawa mosiężna, w której mieści się kompas górniczy
- przypora** — p. zastrzał
- przyrząd** — ogólne określenie na ułatwiający pracę przedmiot lub ich zespół; patrz poza tym narzędzie i aparat
- przyrząd badawczy** — p. odcisk
(*wiert*)
- przyrząd Fabiana** — p. nożyce luźnospadowe
(*wiert*)
- ⊙ **przyrząd ożywczy** — p. aparat cucący
- przyrząd ratunkowy** (*wiert*) — każdy przyrząd, przy pomocy którego pracuje się specjalnie celem usunięcia z otworu urwanej części
- przyrząd samoratownkowy** — lekki i poręczny przyrząd zastępujący maskę przeciwgazową, składający się z ustnika połączonego z pochłaniaczem i z zaciskacza nosa
- ⊙ **przyrząd tlenowy** — p. aparat oddechowy
- przyrząd wiertniczy** (*wiert*) — narzędzie wierzące oraz przyległe przyrządy, które konieczne są w danym sposobie do wykonywania postępu wiercenia (np. dłuto, obciążnik i nożyce razem wzięte)
- przystawka** (*koks*) — p. odbieralnik
- przyszybie** — p. zamularz
- przytamka** — niska tama przed tamą podsadzkową do odprowadzania wody zamulkowej
- psychrospirator** — aparat do badania wilgotności powietrza

psychrometr	— przyrząd do badania wilgotności powietrza
pszczołka	— lokomotywka przodkowa — mały elektrowóz akumulatorowy
pteridophites	— rośliny podobne do naszych paproci; w czasie karbonu drzewa, z których m. i. powstał węgiel
pucha (<i>rud</i>)	— ciężki, płaski z obydwu stron młot, służący do rozbijania kęsów galmanu
puchy	— gwarowe określenie zaduchu, czyli zepsutego powietrza (zwłaszcza CO ₂)
† puckarz	— p. rębacz
⊙ pucwola	— p. pakuły
pulmotor	— aparat do sztucznego oddychania, włączający i wysysający kolejno powietrze do i z płuc
puls	— 1. słupek, kopalniak postawiony wśród obudowy, podpierający tymczasowo goły strop 2. ⊙ w znaczeniu: stojak ustawiony pod rozporą
⊙ pułap	— p. strop
pumeks	— tuf wulkaniczny budowy gąbczastej, wytrzymały, lekki, barwy jasnoszarej, nadający się dzięki swej chropowatości na kamień szlifierski, w budownictwie zaś dzięki lekkości do budowy kopuł
punkt odkrycia	— określenie mierniczo-prawne oznaczające miejsce odkrycia kopaliny użytecznej; przedłożenie planu

z punktem odkrycia jest podstawą do otrzymania nadania górniczego

- punkt stracony** — punkt mierniczy, o którym z góry wiadomo, że nie przetrwa dłużej niż czas pomiaru
- puszka strzelnicza** — p. ładownica
- pylica płuc** — choroby wywołane wdychiwaniem pyłów; krzemica płuc jest jedną z odmian tej choroby
- pył** — sortyment węgla o ziarnach poniżej 1 mm
- pył kamienny (do opylania wyrobisk)** — zmielona na mąkę skała nie zawierająca krzemu. Pył kamienny jest używany w kopalniach do opylania zabezpieczającego przed wybuchem pyłu węglowego
- pył węglowy** — węgiel bardzo rozdrobiony, lotny; wybuchowy z niektórych gatunków węgla

R

- rabować** — pracować przy wydzieraniu z wyrobisk elementów obudowy
- ⊙ **rabowacz** — p. rabunkarz
- rabowisko** — zroby przeznaczone bądź do rabowania, bądź częściowo już zarabowane
- rabunek, rabowanie** — wrywanie i wyciąganie elementów obudowy przy wybieraniu na zawał. Czynność mająca na celu przyspieszenie zawału a równocześnie uzyskanie do ponownego użytku cennego materiału obudowy — czyli jest to „wykradanie” materiału naturze, któraby go przez zawał pochłonęła
- rabunkarz** — górnik drużyny rabunkowej dokonującej niebezpiecznego wyrobienia elementów odbudowy z wyrobisk. które mają być zawałone (zarabowane)
- ⊙ **rąb** — p. wyrąb
- rąbanie** — p. robota rąbana
- rachmistrz kopalniany** — odpowiednio wyszkolony pracownik umysłowy na kopalni, obliczający zarobki pracownicze
- rada zakładowa** — przedstawicielstwo załogi danego zakładu, wybrane i działające na podstawie ustawy o radach zakładowych

radca załogowy	—	przedstawiciel załogi, członek rady zakładowej
radło	—	część robocza urabiarek, ostrze z dwustronnymi odkładnikami, podobne do radła rolniczego
rafa	—	1. sito płaskie o dużych oczkach lub prętowe do sortowania ciał sypkich 2. również skała podwodna
rafować	—	przesiewać na rafach
rafowanie	—	przesiewanie urobku przez sita prętowe — rafy — celem oddzielenia grubszych kawałków od drobnych i mialu
refineria (ropy naft.)	—	zakład przetwarzający ropę naftową na produkty użytkowe przy zastosowaniu destylacji cząstkowej (frakcjonowanej) lub rozkładowej (Cracking)
refinacja	—	oczyszczanie produktu m. in. na drodze destylacji
† rajmówka (sol)	—	p. rumówka
⊙ rajsbret	—	p. rysownica
⊙ rajscajg	—	p. przybornik
raczek	—	wymienna końcówka wiertła wiertarek
rak (wiert)	—	przrząd ratunkowy służący do wyciągania rur, składa się ze szczęk z wystającym zębem i wewnętrznym klinem, które wprowadzone do otworu pod rurę zostają przy ciągnięciu w górę rozpierane przez wciskający się środkiem stożkowaty rozpierak
rak odpinalny (wiert)	—	rak ratunkowy, który w przypadku nie udania się wyciągnięcia rury daje się oswobodzić i usunąć z otworu

- rak pakowy** lub **smołowy** — choroba zasadniczo skóry (nowotwór złośliwy) u pracowników zatrudnionych np. w brykietowniach, którzy stykają się z pakiem
- rak śmiertelny** (*wiert*) — rak ratunkowy, który skoro uchwycił urwaną część nie daje się odłączyć i albo wyciąga się go z tą częścią, albo trzeba go w otworze urwać
- † **rajls** — pierwotna nazwa szyny, którą należeli górnicy. Były one z początku listwami bukowymi lub żelaznymi przybijanymi do belek-podkładów
- ⊙ **rajszyna** — p. przykładnica
- ⊙ **ramię wciosowe** — p. wrębnik
- ⊙ **ramię wrębówki** — p. wrębnik
- rampa** — p. ładownia
- rano, ranna zmiana** — pierwsza zmiana, zaczynająca się o godz. 6.00
- rantówka** — tarcica z nieobciętymi brzegami, używana w kopalniach na okładziny
- ⊙ **ranżować, ranżyrować** — p. przetaczać
- rapować** — narzucać zaprawę wapienną
- rapowanie** — uszczelnianie tam oraz ociosów przez narzucanie zaprawy wapiennej
- ratownik** — wyszkolony członek sekcji ratowniczej
- rąbanica** — siekiera na długiej rękojeści
- rąbnięcie** — głośne i nagłe uderzenie

- rdzeń lontu** — kanalik w osłonie lontu, w którym znajduje się proch strzelniczy oraz bawełniana nitka lontowa
- rdzeń odwiertu**
(*wiert*) — kawałki przewiercanych skał w kształcie wałków, otrzymywane przy wierceniu rdzeniowym, które pozwalają na stwierdzenie rodzaju skały, upadu pokładu i jego grubości
- ⊙ **rdzeń wiertniczy** — p. rdzeń odwiertu
- reagent** — p. odczynnik
- reaktor** — czynnik powodujący działanie, lecz sam przez to niezmienny się; takim reaktorem jest np. permutyt
- rębacz** — górnik urabiający węgiel w przodku
- † **rębacz gankowy** — górnik pędzący chodniki
- rębacz strzałowy** — p. przodowy strzałowy
- recytunek** — gwarowo: sprawdzanie, odczytywanie obecności załogi
- ⊙ **Reden (pokład)** — p. Chrobry
- redukcja** — 1. (*rud*) odtlenianie, otrzymywanie surówki z rudy
2. przy rurach — przejście z ciągu o średnicy większej na mniejszą lub odwrotnie (rura o specjalnym kształcie)
3. ogólnie: zmniejszenie czegoś
- † **regal górniczy** — prawo dysponowania określonymi lub wszystkimi kopalinami użytecznymi na wyznaczonych obszarach; powstało na tle prerogatyw panującego (król, udzielny książę itp). W Polsce istniał regal górniczy b. księstwa pszczyńskiego od r. 1474, zlikwidowany przez polskie prawo górnicze z r. 1930.

† regalia górnicze	—	p. minerał zastrzeżony
regulamin pracy	—	przepisy zachowania się w pracy ustalone w porozumieniu ze Związkiem Zawodowym i podane do wiadomości i stosowania ogółowi pracowników, regulujące czas pracy, bezpieczeństwo pracy, zachowanie porządku i dobra zakładu itp.
regulator jazdy	—	zautomatyzowany przyrząd przy maszynie wyciągowej, regulujący prędkość jazdy w razie przekroczenia dopuszczonej i nastawionej prędkości
relief	—	rzeźba np. terenu, szlifu węgla itp.
rels	—	p. rajls — szyna
remiza lokomotyw	—	komora postojowa z warsztatem drobnych napraw lokomotyw w podziemiu kopalni
remont	—	odnowa, zwykle połączona z naprawą
† rentmistrz	—	pracownik umysłowy obliczający renty pracownicze
respirator	—	maska z filtrem do ochrony dróg oddechowych podczas pracy w pyłe i kurzu
⊙ resza	—	p. ponik
ret	—	nazwa piętra w triasie górnym
† retenta	—	zaległe wpłaty gwarków, zadłużenie gwarka w stosunku do gwarectwa, zatrzymanie wypłat gwarkowi
rewizja szybu	—	p. oględziny urządzeń wyciągowych
rezynit	—	inaczej cerynit, petrograficzny składnik węgla, zawierający sklerocje i woski

- rima sito — p. sito szczelinowe
- robocizna** — pospolicie stosowane określenie na tę część kosztów produkcyjnych, które powstają z tytułu wynagrodzenia i świadczeń za pracę
- robota kamienna — roboty górnicze prowadzone w skale płonnej
- robota klinomłotowa** — robota górnicza polegająca na oddzielaniu skały za pomocą ostrego żelazka lub klinów pobijanych perlikiem albo młotkiem
- robota rąbana** — urabianie złoża perlikiem i żelazkiem
- robota szeroka i wąska — 1. potoczne określenie na roboty górnicze prowadzone długim przodkiem (ściana), czy też wąskim przodkiem chodnika
2. robota za szeroka — p. jechać za szeroko
- robota schodowa** — na kopalniach naziemnych sposób wybierania złoża przez branie go schodowo tzw. ustępami, czyli stopniami
- ⊙ robota upadkowa — p. wybieranie podziemowe
- † robota za dnia — p. robota odkrywkowa
- **robotniko-dniówka** — dniówka odnosząca się do jednego pracownika fizycznego, stosowana jako jednostka obliczeniowa do określania czasu wykonania danego zadania
- **robotniko-godzina** — podstawowa jednostka pomiarowa nakładu czasu pracy ludzkiej określająca nakład pracy fizycznej i związanej z nią pracy umysłowej, jaki zawodowo i fizycznie przeciętnie uzdolniony, normalnie pracujący

człowiek, zatrudniony w procesie produkcyjnym wnosi w ciągu godziny pracy w wykonanie powierzonego mu zadania produkcyjnego

- roboty górnicze — 1. urabianie skał sposobami górnictwymi
2. krótkie określenie na miejsca urabiania skał
- roboty nadziemne — roboty górnicze związane z wybieraniem nadziemnym
- roboty podziemne — roboty górnicze związane z wybieraniem podziemnym
- roboty poszukiwawcze szczegółowe — pędzenie wyrobisk na podstawie posiadanych materiałów celem odtworzenia przypuszczalnego obrazu złoża, który następnie sprawdzamy za pomocą dalszych robót poszukiwawczych
- roboty poszukiwawcze wstępne — poszukiwawcze roboty górnicze (rowy, szybiki, otwory itp.) zdążające do określenia wielkości i kształtu złoża, jego ciągłości oraz umożliwiającej branie prób z różnych części złoża do badań chemicznych
- roboty przygotowawcze — roboty górnicze, za pomocą których przygotowuje się pokład lub jego część do eksploatacji; należą tu chodniki podstawowe i pochylnie
- roboty ratunkowe (*wiert*) — czynności zmierzające do odgwożdżenia otworu, co nazywa się również instrumentacją
- † roboty spustowe — prace związane ze spuszczeniem wody dołowej (zasadniczo sztolniami)
- roboty strzelnicze — ogół prac przy urabianiu skał związanych z użyciem materiałów wybuchowych lub podobnie działających

- roboty udostępniające** — roboty górnicze, po wykonaniu których uzyskuje się dostęp do złoża; należą tu szyby, sztolnie i przecznice oraz przekopy
- roboty wywiadowcze** — poszukiwawcze roboty geologiczne, których głównym celem jest odszukanie złoża użytecznego, prowadzone przez geologów przy użyciu przyrządów do badań polowych i zasadniczo bez stosowania robót górniczych
- rodzaj eksploatacji złoża** — położenie robót eksploatacyjnych względem powierzchni ziemi; różni się eksploatację naziemną (odkrywkową) i eksploatację podziemną
- rodzaj wybierania złoża** — określenie wyrobiska charakterystycznego dla danego systemu wybierania; różni się wybieranie komorami, wybieranie zabierkami i wybieranie ubierkami
- rodzimek** — okaz rodzimego kruszcu
- rodzimy** — powstały w ziemi w sposób naturalny, a nie wytworzony przez człowieka; w odniesieniu do metali: niezwiązany chemicznie z innymi pierwiastkami
- rogowiec** — odmiana kwarcu; tworzy żyły, żyłki i pokłady wśród skał osadowych, zwłaszcza wśród margli i zawiera wtedy domieszki gliny. Występuje dość często jako materiał skamieniałościowy (w postaci szczątków zwierzęcych, drzew skamieniałych), zachowujący budowę tkanek
- rolka** — 1. dniówka nadliczbowa, przepracowana przez danego pracownika fizycznego (lub umysłowego) w ciągu tej samej doby co przepracowana normalna dniówka

2. ☉ na oznaczenie takich przedmiotów jak krążek, krążnik, tarcza linowa

- ropa naftowa** — kopalne paliwo ciekłe (mieszanina węglowodorów) koloru ciemnego, tłuste o charakterystycznym zapachu nafty, z którego oddestylowuje się naftę, benzynę, parafinę, oraz szereg innych produktów
- ropa solna (sol)** — gęsty roztwór solny
- ropniak** — krótkie określenie na samochód lub lokomotywę o napędzie ropnym
- † **rosół (sol)** — p. ropa solna
- rost** — p. ruszt
- rostarz (rud)** — prażelnik, robotnik zajęty prażeniem rudy celem usunięcia z niej niepożądanych składników
- rostwark (rud)** — pozostałość nadtopionej rudy na ruszcie prażalni
- roztowanie (rud)** — poprawianie paliwa na ruszcie
- rów tektoniczny** — przeciwieństwo horstu, czyli zapadnięcie terenu między uskokami
- ☉ **rozbieralnia** — p. szatnia
- rozciągłość** — kierunek linii przecięcia się pokładu z płaszczyzną poziomą; kierunek ten jest prostopadły do upadu
- rozciniwanie pola górniczego** — przebijanie wyrobisk chodnikowych przygotowujących pole do wybierania złoża
- rozdeskowanie** — czynność rozbierania deskowania np. przy robotach betoniarskich
- rozdół geologiczny** — p. niecka
- rozdrabiarka** — maszyna do rozdrabiania: rozróżnia się kruszarki i łamarki

- różdzka górnicza** — widlasty pręt wiklinowy lub metalowy, którym różdzkarz posługuje się przy poszukiwaniu biegu podziemnych wód, nagromadzenia rud, kruszców i soli, co polega podobno na umiejętności wyczuwania zmian w przebiegu pól elektromagnetycznych w miejscach skupisk w ziemi ciał przewodzących inaczej niż otoczenie
- rozgarniarka** — maszyna (szynowa lub gąsienicowa) służąca do mechanicznego rozgarniania masowo dowożonego materiału sypkiego, np. materiału z odkrywki na hałdach
- rozjazd** — odgałęzienie toru. Szyny ruchome w rozjeździe to iglice, płyta skrzyżowania to krzyżownica, urządzenie do przestawiania iglic to zwrotnik
- rozjazd kalifornijski** — przenośne skrzyżowanie dla podwójnych torów, zakończone z obu stron zwrotnicami o sprężynujących iglicach
- rozjeżdżanie chodnikami** — pędzenie chodników wybierkowych, koniecznych do wybierania złoża danym systemem
- rozkład jazdy szybem** — ustalony w czasie porządek masowego udawania się ludzi do pracy w kopalni (zjazd) bądź powrotu z niej (wyjazd), co odbywa się podczas jazd zmianowych
- „rozkład” materiału wybuchowego** — zepsucie się jego wartości bądź wskutek wadliwego składu, bądź wskutek przechowywania w nieodpowiednich warunkach
- rozkrusz (węgla)** — drobny węgiel powstający wskutek rozbijania się go przy spadaniu (porównaj z pojęciem ścier)

- rozkruszość (węgla)** — właściwość węgla rozkruszania się przy spadaniu
- rozlewacz (sol)** — robotnik nalewający solankę do panwi
- rozluźnianie skały** — zmiana objętości skały po urobieniu jej; poza tym p. współczynnik rozluźniania
- † **roznos** — kanał odprowadzający wodę ze sztolni
- rozpadki solne (sol)** — okruchy i miał solny
- rozpadlina** — znaczna szczelina w ziemi powstała wskutek np. geologicznych przesunięć lub jako następstwo eksploatacji górniczej
- rozpora** — belka, którą zakłada się między inne części obudowy celem wzmocnienia jej na boczne naciski
- rozpora przedziałowa** — belka przedziałowa w drewnianej obudowie szybów, spełniająca, poza przedzielaniem szybu, zadanie rozpierania belek wieńców szybowych
- rozsadzanie skał** — rozrywanie ich spoiwości, np. ogniem, materiałami wybuchowymi lub przez wbijanie klinów
- ⊙ **rozstaw toru** — p. prześwit toru
- rozszerzacz (wierł)** — przyrząd o różnej konstrukcji, służący do rozszerzania za wąskich lub zagniecionych odwiertów
- rozszerzanie (wierł)** — czynność rozszerzania odwiertu
- róża łupliwości** — wykres podający główne kierunki łupliwości skał zorientowane wg stron świata

- ruch zwałów** — zmiana w ogólnej ilości np. węgla na zwałach w danym okresie czasu wywołana dorzucaniem jednych i zabieraniem innych sortymentów
- ruch kopalni (zakładu)** — wszystkie czynności związane z utrzymaniem danej kopalni (zakładu) w pełni działalności
- ruchowe koszty** — p. koszty ruchowe
- ⊙ **rucie oraz rucza** — p. przenośnik wstrząsany
- ruda** — kopalne związki żelaza (Fe) i manganu (Mn); również innych metali, nie posiadających metalicznego wyglądu
- rudarnia (ru)** — składy rudy przy piecach hutniczych
- rudawizna (rud)** — ziemia zawierająca rudę Fe i od niej zabarwiona
- rudnia (rud)** — kopalnia rudy żelaznej wraz z dymarką i kuźnicą
- rudnica** — p. rudnia
- rudnik (rud)** — górnik z kopalni rudy
- rudokopy** — p. rudnia
- rudonośny** — zawierający rudy (złoże, gniazdo, górotwór itp.)
- rumowisko** — płonny materiał odkrywkowy, także gruz kopalniany bez wartości
- rumówka (sol)** — nieczysta sól okruczowa
- † **rumy (sol)** — zanieczyszczone okruchy kruszcowe, skalne lub solne
- rupiecie** — nieużytki materiałowe oraz niezdatne narzędzia i maszyny, nieuporządkowane i leżące na stercie

- rura kierownicza** (wierł) — rura dawniej drewniana, potem blaszana nadająca wierconemu otworowi pionowy kierunek; umieszcza się ją przeważnie w dukli wiertniczej
- rura mannesmannowska** — rura bez szwu; rury te stosowane są dzięki dużej wytrzymałości w górnictwie, w wiertnictwie zaś do rurowania odwiertów
- rura podsadzkowa** — rura przeważnie stalowa do przepływu zamulki; często z wewnętrznymi wykładzinami (na kolanach), celem ochrony ścianek przed ścieraniem ich przez piasek
- rura ratunkowa** (wierł) — rura jako żerdź instrumentacyjna
- rura rdzeniowa** (wierł) — rura z zębami do uchwycenia rdzenia, umieszczona zazwyczaj wewnątrz koronki
- rura bez szwu** (wierł) — p. rura wiertnicza
- rura wiertnicza** (wierł) — stalowa rura bez szwu (Mannesmann) gwintowana na końcach celem łączenia w kolumnę. Służą do rurowania odwiertów. Znane są różne sposoby łączenia rur
- rura zamulkowa** — p. rura podsadzkowa
- rurkarz** --- kwalifikowany robotnik zajmujący się w kopalni układaniem rurociągów
- rurkownia blachy** — wytwórnia rur blaszanych oraz karbowanej blachy
- rurmistrz** — dozorca rurociągów; dawniej mistrz wiercący rury drewniane do pomp górniczych

- rurarnia** — wytwórnia rur
- † **rurmus** — dołowa maszyna wodociągowa
- rurociąg** — zespół rur do określonego celu
- rurować (wierć)** — zapuszczać rury do otworu wiertniczego
- rurowanie (wierć)** — obudowanie odwiertów za pomocą rur opuszczanych do otworu. Rurowanie bywa całkowite (cała długość odwiertu zarurowana) lub częściowe (części odwiertu w luźnej skale zarurowane), poza tym pojedyncze (zarurowanie kolumną rur o jednej średnicy), przeważnie jednak rurowanie jest wielokrotne (rury o coraz mniejszych średnicach wchodzi teleskopowo w siebie)
- rurowanie stracone (wierć)** — rurowanie częściowe, przy którym rur nie można już wyciągnąć z otworu, ponieważ nie dochodzą do wierzchu lub nie dają się wyciągnąć
- ruszciarz (rud)** — robotnik pracujący przy piecach prażalnych
- ruszt** — kratka paleniska, na której spoczywa warstwa paliwa i przez którą dopływa powietrze
- rusztowanie** — p. pomost roboczy
- rusztowe drewno (rud)** — przygotowane do prażenia rudy
- ruszty** — pręty stalowe w sortowni, zazwyczaj ruchome, służące jako sito do oddzielania grubych ziarn od reszty urobku
- ruszty szczelinowe** — sito z prętów fasonowych o otworach podłużnych, bardzo wąskich

- rybi ogon** (*wiert*) — świder (dłuto) o dwóch zaokrąglonych skrzydłach na kształt rybiego ogona, którym w miękkich pokładach wierci się sposobem obrotowym
- rydel** — narzędzie do kopania ziemi w kształcie łopaty, ale o płaskim ostrzu i wygiętym u góry obrzeżu, na które się następuje celem wbicia rydla do ziemi
- ⊙ **ryfa** — p. rafa
- ryg wiertniczy** — p. żuraw wiertniczy
- rygiel** — pozioma belka obejmująca kilka pionowych części obudowy
- ryglarz** (*koks*) — robotnik przy piecach z obsługą ręczną lub częściowo zmechanizowaną, do obowiązków którego należy ryglowanie drzwi oraz ich zalepianie gliną i odbijanie gliny przed otwarciem drzwi, przy piecach zaś całkowicie zmechanizowanych do obowiązków ryglarza należy ryglowanie drzwi od strony maszynowej
- rynar** — powrót zakończony kawałkiem łańcucha z hakiem
- ⊙ **rynna potrząsalna** — p. rynna napędowa
- rynna napędowa** — rynna przy przenośnikach wstrząsanych, która wyposażona jest w blachy z otworami do umocowania drążka (ciągła), łączącego ją z napędem
- ⊙ **rynny potrząsalne** — p. przenośnik wstrząsany
- rynna wstrząsana** — pojedyncza rynna, z których składa się przenośnik wstrząsany
- ⊙ **rynna spustowa** — p. zsuwnia
- rynniarz** — robotnik zatrudniony przy obsłudze i układaniu przenośników rynno-

- wych (wstrząsanych lub zgrzebłowych)
- ⊙ rypa — p. hałda
- rypanie** — skopywanie ziemi drobnymi skibkami, aby nie uszkodzić znajdujących się w ziemi okazów mineralogicznych, archeologicznych, kawałków bursztynu itp.
- rysa mineralogiczna** — 1. próba na matowej płytce porcelanowej, na podstawie której rozpoznaje się minerały po kolorze proszku pozostawionego rysnięciem na płytce
2. podobna próba zrobiona rylcem na minerale
- rysownica** — deska z miękkiego bezsłojowego drewna z dwoma bocznymi lub u spodu umieszczonymi listwami z twardego drewna, służąca za podkładkę i umocowanie papieru kreślarskiego
- ⊙ ryszpa — p. podciąg
- ⊙ rzomp, rzompel — p. żap
- rzapiarz (rud)** — robotnik wybierający szlamy w płuczce kruszcowej (Olkusz)
- rzapie, rzapik (rud sol)** — studnia, studzienka, gdzie gromadzą się w płuczce kruszcowej szlamy; w kopalniach soli studzienka, gdzie zbiera się solanka
- rzapiowy (sol)** — robotnik opróżniający rzapiki z solanki (Wieliczka)
- rzeszoto** — sito ujęte w oprawę
- rzgadło (rud)** — zaostrzony drażek do przebijania — przekłuwania spustu
- ⊙ rzumpiarz (rud) — p. rzapiarz

S

- sadza** — bezpostaciowy węgiel C, prawie chemicznie czysty, wydzielający się z płomienia przy słabym dostępie tlenu z powietrza oraz zetknięciu się z zimnymi ścianami np. przewodów kominowych
- sadza aktywna** — sadza, której cząsteczki mają szczególnie silnie rozwiniętą powierzchnię
- sadza angielska** — odmiana sadzy używana jako czarna farba
- saletra (*sol*)** — ☉ w znaczeniu: metan
- saliny** — zakład produkujący sól
- samozapalność węgla** — skłonność zwłaszcza rozkruszonego węgla do przyspieszonego utleniania aż do zapalenia się wskutek adsorpcji tlenu na powierzchni węgla. Zjawisko przebiega szybciej przy dostępie powietrza a braku odpływu ciepła; rozkład wtrąceń pirytu (w wilgoci) przyspiesza również proces samozapalania się węgla
- sanie wiertnicze** — urządzenie przewoźne, na którym umieszczone są wiertarki przy zespołowym wierceniu otworów strzałowych
- sapropel** — czarny mazisty muł gnijący na dnie jezior, powstały z niszczących korzeni, glonów i żyjątek, który przechodzi z czasem w węgiel sapropelowy

- saprofity** — bakterie i grzybki, które współdziałają przy tworzeniu się węgla sapropelowego
- sącznica** — woda sącząca się w szybie
- schemat przewietrzania** — rysunek przedstawiający w zarysie najważniejsze drogi przepływu prądów powietrza w kopalni, z zaznaczeniem ustalonymi symbolami wszelkich urządzeń wentylacyjnych; może być tzw. sch. przestrzenny czyli stereograficzny (bardziej szczegółowy) lub sch. kanoniczny (zasadniczy i bardziej ogólny)
- segregacja ziarn** — podział ziarn, np. węgla
- sekcja ratownicza** — zespół (zastępowy oraz czterech ratowników, czasem więcej), stanowiący jednostkę wchodzącą w skład drużyny ratowniczej kopalni, złożonej zależnie od wielkości kopalni z 4 do 9 sekcji ratowniczych
- semifuzynit** — składnik mikroskopowy fuzytu, odmiany petrograficznej węgla. Semifuzynit łącznie z fuzynitem obniżają zdolność spiekania węgla
- senon** — najmłodsze piętro epoki kredy górnej w erze mezozoicznej
p. tab. 4 w Dodatku
- separacja** — p. sortownia
- ⊙ **seperacja** — p. sortownia
- separator elektromagnetyczny** — p. oddzielacz elektromagnetyczny
- sercownica** — obj. pod rozjazd

- sercówka** — 1. łopata do ciał sypkich (specjalnie dostosowana do nabierania węgla lub koksu), przypominająca kształtem zwyczajowy rysunek serca
2. uchwyt liny przy wyciągu szybowym
- seria strzałów** — jednorazowe odpalenie ładunku kilku otworów strzałowych; serię można odstrzelić albo równocześnie, albo z kolejnym opóźnieniem
- serpentyń** — uwodniony krzemian magnezu $3MgO \cdot 2SiO_2 \cdot 2H_2O$; minerał zbity, złożony z bardzo drobnych łusek, barwy szaro-zielonej, żółtej, brązno-czerwonej z żyłkami i czarnymi plamami, twardy, dający się łatwo obrabiać i polerować; tworzy również skały
- sfałdowanie** — naprzemianległe odchylenia warstw od pierwotnego zalegania, utworzone w czasie ruchów górotwórczych wskutek działania ciśnień bocznych, przy czym wypukłości nazywają się siodłami (grzbietami) fałdu, zagłębienia zaś łękami (nieckami)
- sfera zruszenia** — p. strefa odprężona
- sferosydyryt** — sydyryt występujący w skupieniach w postaci kulistej lub jajowatej
- siarczan amonu** — produkt otrzymywany w koksowniach, używany jako nawóz sztuczny
- siatka podsadzko-
wa** — siatka druciana, przybijana jako zagrodzenie (tama) do stojaków przy podsadzaniu zrobów materiałem drobnym

- sieć elektryczna dołowa** — układ przewodników elektrycznych w kopalni
- sieć sprężonego powietrza** — układ rurociągów sprężonego powietrza w kopalni
- sieć wentylacyjna** -- układ wyrobisk, którymi odbywa się obieg powietrza w kopalni
- sieczka roślinna** — uwęglone szczątki roślin
- sierownia** — gwarowo: kotłownia
- sierpnik (*wiert*)** — przyrząd ratunkowy do wyciągania przewodu urwanego powyżej nad-sadki, o kształcie haka podobnego dołem do sierpa, który zagarnia koniec urwanego przewodu ku osi haka
- † **siestrzon** — p. podciąg
- sigillaria** — rośliny wielce rozpowszechnione w karbonie, z których m. i. powstały pokłady węgla. Pnie dochodzą do 30 m długości. Drzewo było tylko u szczytu ulistnione. Liście igielkowate dość długie, podobne do paproci. Zagłębienia w pniu po odpadłych liściach mają postać podobną do pieczęci, stąd nazwa rośliny. Korzenie sigillarii uważano dawniej za osobny gatunek drzew i nazwano stigmariami. W permie sigillarie nie są już spotykane
- silikosa** — p. krzemica płuc
- silnik** — maszyna służąca do wytwarzania energii mechanicznej
- siodło** — łukowato wyniesiona część pofałdowanych utworów geologicznych

- sito perforowane** — sito o otworach wybitych w blasze w określonym porządku i wielkości
- sito plecione** — sito o otworach czterobocznych, plecione z drutu
- sito szczelinowe** — sito o podłużnych otworach szczelinowych; istnieją różne rodzaje tych sit
- sjenit** — skała głębinowa o budowie krystalicznej, w odróżnieniu od granitu uboga w kwarciec lub zupełnie go pozbawiona; odmianą sjenitu jest norweski labrador o powierzchni mieniającej się niebieskim kolorem, używany w budownictwie pomnikowym
- skala** — ułamek podający stosunek wymiarów wyobrażanej rzeczy (rysunkiem, modelem itp.) do jej rzeczywistych wymiarów, przy czym rzeczywista wielkość określona jest zawsze jako 1.
- skala klasyfikacji** — stosunek największych ziarn w klasie do największych ziarn w następnej mniejszej klasie, czyli stosunek średnic kolejnych otworów sit
- skalenie** — minerały krzemianowe. Są glinokrzemianami potasu, sodu, wapnia (rzadko też baru). Należą tu ortoklasy, mikroklin, plagioklasy
- skalnik (kam)** — górnik pracujący w kamieniołomie przy urabianiu skały
- skała** — ogólne określenie utworów geologicznych tworzących skorupę ziemską, które z punktu widzenia użyteczności są bądź kopaliną użyteczną, bądź skałą płonną

- skała ciekła** — skała, której stan skupienia podobny jest do cieczy, np. kurzawka
- skała eoliczna** — obj. pod skała osadowa
- skała głębinowa** — skała magmowa, która zakrzepła na dużej głębokości; odznacza się strukturą wyraźnie krystaliczną, ziarnistą
- skała grząska** — skała, której stan skupienia nadaje charakter rozstępującej się masy, np. torfy, rozmoknięta glina itp.
- ⊙ **skała krucha** — p. strop kruchy
- skała magmowa** — skała, która utworzyła się z magmy przez jej ostudzenie. Skały magmowe dzielą się na głębinowe i na wylewne
- skała martwa** — p. skała płonna
- skała metamorficzna** — p. skała przeobrażona
- ⊙ **skała mocna** — p. strop mocny
- skała odprężona** — masa skalna, która znajduje się wewnątrz strefy odprężonej i nie jest pod działaniem ciśnienia górotworu
- skała ogniowa** — p. skała magmowa
- skała osadowa** — skała powstała wskutek osadzenia się cząstek mineralnych czy organicznych zawieszonych w wodzie lub też powstała jako osad rozpuszczonych w wodzie związków chemicznych; może być zatem pochodzenia mechanicznego (np. piasek), chemicznego (np. sól) lub organicznego (np. wapień, węgiel). Poza tym istnieją eoliczne (nawiane) skały osadowe
- skała plastyczna** — przeważnie lupek ilasty, który odslonięty w stropie ugina się i nie

- pęka; także ily solne, gliny a nawet sól kamienna i inne
- skała plutoniczna** -- p. skała magmowa
- skała płonna** — skała, która przy eksploatacji określonej kopaliny uważana jest za nieużyteczną
- skała płynna — p. skała ciekła
- skała przeobrażona** — skała, co do której można niewątpliwie przypuszczać, iż posiadała w czasie swego powstania inne właściwości (wygląd, skład chemiczny itp) niż je aktualnie wykazuje. Rozróżnia się przeobrażenia: przy niezmiennym składzie chemicznym — **metamorficzne**, przy zmianie składu chemicznego — **metasomatyczne**. Przeobrażeniu ulegają tak skały magmowe jak i osadowe
- skała uwarstwiona** — skała osadowa o wyraźnym uwarstwieniu
- skała wybuchowa — p. skała magmowa
- skała wylewna** -- skała magmowa powstała przez nagłe wypchnięcie magmy na powierzchnię ziemi lub do jej najwyższych partii, ostudzenie magmy i zakrzepnięcie, wskutek czego nie jest jawnie krystaliczna, lecz ma strukturę szklistą lub porfirową
- skała zmieniona — p. skała przeobrażona
- skała zwięzła** — skała wytrzymała dzięki dużej spójności jej cząstek
- ⊙skamielina — p. skamienieliina
- skamieniałości** — nazwa ogólna na określenie skamienieliin i skamienień
- skamienieliina** -- część organizmu istot organicznych utrwalona w warstwach ziemi; ew. przeobrażona

- skamienielina przewodnia** — skamienielina charakteryzująca dany okres geologiczny ziemi
- skamienienie** — wypełnienie organizmów zwierząt i roślin lub ich śladów materiałem nieorganicznym, zachowujące ich kształt lub ślady
- skarbnik** — legendarny duch podziemi, pilnujący skarbów ukrytych w łonie ziemi, uważany za dobrego lub złego ducha zależnie od okolic, gdzie dana legenda się utrzymuje; ze względu na niego „nie wolno” gwizdać w kopalni
- skarpa** — stok wykonany sztucznie
- skarpa naturalna** — nachylenie boków nasypu, jakie tworzy się przy zsypanych luźnego materiału
- skawalenie** — związanie się w kawałki sypkiego materiału pod wpływem jakichś czynników (przeważnie wilgoci lub wysokiej temperatury)
- skiba** — 1. (*górn*) część pokładu leżąca między uskokami, jeśli pokład jest nimi gęsto poprzerwany
2. (*geol*) fałd leżący dużych wymiarów oderwany od macierzystego podłoża
- skip** — kubeł z automatycznym urządzeniem do za- i wyładunku, prowadzony w szybie podobnie jak klatka i służący do wyciągania urobku
- sklepienie ciśnień** — powierzchnia kształtu eliptycznego sklepienia, wzdłuż której rozkłada się ciśnienie górotworu nad wyrobiskiem

- sklerocje, sklerota** — przetrwalniki grzybów, przetrwalnik
- sklerynhyminit** — uwęglona sklerota
- skład** — p. gniazdo
- skład drzewny** — miejsce na powierzchni kopalni, gdzie składane jest drewno kopalniane
- skok przez skórę** — tradycyjna uroczystość górnicza, podczas której wychowankowie szkół górniczych przyjmowani są do stanu górniczego
- skóra (rud)** — cienki pokład żelaziaka ilastego nie nadający się do eksploatacji, zalegający w piętrze wybieranego pokładu
- skóra górnicza** — p. natylnik
- skorupa ziemska** — zewnętrzna powłoka kuli ziemskiej, składająca się ze skał o przewodze krzemu, wapnia i glinu z zawartymi pośród nich złożami kopalin użytecznych
- skóra węglowa** — cienki węglowy płot, odgradzający wyrobisko wybierkowe od sąsiedniego już podsadzonego zrobu, chroniący przed zesypywaniem się podsadzki do pędzonego wyrobiska
- skrajnia** — linia obwodowa rzutu przedmiotu na płaszczyznę prostopadłą do kierunku ruchu tego przedmiotu; linia ta wyznacza najmniejszy przekrój, jaki musi mieć np. wyrobisko, aby przedmiot ten mógł być przez nie transportowany

- skraw** — płat pokładu, który urabia piug węglowy, czyli to co nazywamy skibą przy pracy zwykłego pluga na roli
- skrobak** — urządzenie do czyszczenia taśmy przenośnika z przylepionego do niej błota i miału
- skreper — p. zgarniacz
- skrywka — p. odkrywka punkt 2.
- skrzydło fałdu** — bok fałdu — jeśli bierzemy pod uwagę kierunek wznoszący, wówczas skrzydło pnie się ku siodłu fałdu; jeśli kierunek jest opadający, wówczas skrzydło obniża się ku lękowi
- skrzynia — p. odrzwia zwykle zamknięte
- skrzynia wozu** — pudło wozu kopalnianego, do którego ładuje się urobek
- skrzynia podsadz-
kowa — p. lej podsadzkowy
- skrzynia strzelni-
cza** — skrzynia szczelna, z przegrodami wewnątrz, zamykana, służąca do przechowywania w ciągu zmiany materiałów wybuchowych oraz środków zapalczyczych w pobliżu przodka
- † skrzynka bracka — obj. pod kasa bracka
- silicosis pulmonum** — p. krzemica płuc
- siłownia** — zakład, pomieszczenie, gdzie wytwarzana jest energia
- słabe — potoczne określenie wyrażające złą wytrzymałość lub zły stan skały w caliznie

- słonomierz** (*sol*) — gęstościomierz (areometr) używany w solnictwie do oznaczenia gęstości solanek
- słup** — kopalniak stawiany przeważnie pionowo, którego właściwym zadaniem nie jest podpieranie stropu, lecz utrzymywanie innych części budowli, np. słupy, tamy
- słup calizny** — p. słup węglowy
- słup węglowy** — mały filar o boku podstawy od 20 do 50 m
- słupek wrębowy** — p. klocek wrębowy
- słupień** — p. bazalt
- smarnik** — p. smarowacz maszyn
- smarowacz maszyn** — robotnik zajmujący się smarowaniem i czyszczeniem maszyn
- smoła** — 1. węglopochodna otrzymywana przy suchej destylacji węgla w koksowni
2. produkt destylacji drzewa iglastego
- smoła pogazowa** (*koks*) — obj. pod smoła punkt 1
- smołownia** (*koks*) — 1. zespół urządzeń do destylowania smoły
2. oddział koksowni obejmujący te urządzenia
- smrody** — gwarowa, górnicza nazwa na określenie gazów pożarowych, odstrzałowych lub ze starych zrobów
- smulec** (*sol*) — piaskowiec solny
- smyczka** (*rud*) — p. śliz

smyk	—	p. listwica
solarnia (<i>hoks</i>)	—	składownia siarczanu amonowego
solnictwo	—	wiedza obejmująca zagadnienia związane z eksploatacją i przeróbką soli
sole potasowe	—	chlerek potasu (KCl) i inne sole K występujące w złożach podobnie jak sól kamienna, używane jako nawóz sztuczny
† solówka (<i>sol</i>)	—	beczka, w których pakowana była dawniej drobna sól odpadkowa
sól kamienna	—	chlerek sodu (NaCl), sól jadalna występująca w naturze w złożach jak i inne skały
sól spiżowa	—	sól kamienna drobno-kryształiczna o zanieczyszczeniu dochodzącym do 10%, przeważnie piasku, stąd używana do celów przemysłowych i jako sól bydłęca
sól szczelinowa	—	sól wypełniająca szczeliny w warstwach formacji solnej
sól szybikowa	—	sól kamienna najczystsza, zawierająca 98,7% NaCl; w pustkach wytwarza grupy dużych kryształów
sól trzaskająca	—	sól, w porach której znajdują się gazy wydobywające się z niej wśród trzaskania
sól warzona	—	p. warzonka
sól zielona	—	sól kamienna zanieczyszczona przeważnie łem, wskutek czego prześwieca mętną, szaro-zieloną barwą
sortować	—	rozdzielać urobek wg wielkości ziarna na sortymenty handlowe

- sortownia** — 1. zespół urządzeń do sortowania węgla lub koksu
2. oddział kopalni lub koksowni obejmujący te urządzenia
- sortyment** — określenie np. węgla lub koksu pod względem wielkości kawałków, więc gruby czyli kęsy, kostka, orzechy, groszki, grysik i miał
- sortyment handlowy** — węgiel lub koks sortowany wg norm handlowych
- spacznica dzwonkowa (rud)** — dzwono wprawione pod dno wiadra, zabezpieczające przed jego wypadnięciem
- spacznica gięta (rud)** — młody dębczak odpowiednio wygięty, wprawiony w dno wiadra i zabezpieczający przed jego wypadnięciem
- spadek** — p. upad
- spadochron (klatkowy)** — p. łapadło
- spąg** — 1. warstwa skalna, na której spoczywa dany pokład
2. (mniej właściwie) dolna płaszczyzna wyrobiska, czyli spodek
- spąg pęczniący** — spąg składający się ze skał plastycznych, który pod wpływem nacisku górotworu lub nasiąkania wodą wciska się do wyrobiska
- spagnica** — kopalniak lub połowica zakładane jako próg w odrzwiach
- spawarka** — urządzenie do zgrzewania, czyli łączenia metali za pomocą stapiania zetkniętych z sobą powierzchni

- spedytor** — pracownik kopalniany, upoważniony przez P. K. P., współpracujący z ramienia zarządu kopalni ze spedycją kolejową przy zdawaniu (nadawaniu) całowagonowych ładunków węgla (koks, brykietów) do przewozu kolejami P. K. P.
- spiek** — w metalurgii mieszanina węglików trudno topliwych metali (np. wolfram), których mieszanina z łatwo topliwym metalem (np. kobalt) po sprasowaniu i ogrzaniu w wysokiej temperaturze daje nadzwyczaj twarde produkt. Płytki ze spieku przy lutowaniu się jako część tnąca narzędzi. Rozróżnia się również spieki ceramiczne
- spiekalność węgla** — zdolność zamieniania się na wzdętą, porowatą i o znacznej wytrzymałości na ściskanie masę pod działaniem wysokiej temperatury i bez dopływu powietrza, przy czym uwalniają się gazy i pary
- spinka** — 1. p. sprzęgło wózkowe
2. druciany łącznik służący do spinania końców taśmy gumowej przenośników taśmowych — powszechnie znane są tzw. spinki Nilos (nilosy)
- spłonka** — metalowa rurka, jednostronnie otwarta, zawierająca materiał łatwo detonujący i b. wrażliwy na uderzenie i płomień; służy do inicjowania materiałów wybuchowych.
- spłuczyny** — woda odpływająca z płuczki celem osadzenia się mułu

- spód, spodek** — dolna powierzchnia wyrobiska, w odróżnieniu od spągu jako warstwy
- ⊙ **spółczynnik** — p. współczynnik
- Spółka Bracka** — górnicza instytucja socjalno-ubezpieczeniowa czynna na obszarze Śląska. Spółki Brackie były najstarszymi organizacjami górniczymi (znane już w r. 1363), do których należeli wszyscy górnicy i urzędnicy kopalniani i składali przy każdej wypłacie pewną kwotę na fundusz przeznaczony na wsparcie dla zubożałych, starych, niezdolnych do pracy i okaleczonych górników oraz na zakładanie i utrzymywanie w tym celu szpitali. Instytucja ta usankcjonowana była również przez Jana Opolskiego w jego „Ordunku Gornym” z 1528 r.
- spory** — nasiona roślin skrytonasiennych, których nabłonki tworzą w węglu ukształtowane ciała widoczne pod mikroskopem (podobnie jak kutikule, sklerocje itd.)
- sprawność** — stosunek osiągniętego wyniku do wkładu, wyrażany w procentach
- sprawność pracy** — stosunek wydajności produkcyjnej do normy produkcyjnej lub stosunek normy czasowej wykonawczej do wydajności czasowej
- sprężarka (powietrzna)** — maszyna sprężająca pobierane z otoczenia powietrze, celem napędzania np. na dole narzędzi i maszyn górniczych; sprężarka może być tłokowa lub wirnikowa

- sprzęgło wozowe** — urządzenie służące do łączenia jednego wozu kopalnianego z drugim
- **sprzęt górniczy** — ogół przedmiotów, przyrządów i narzędzi ręcznych potrzebnych do wykonywania zawodowych czynności górniczych
- spuszczanie piętra** — p. opuszczanie piętra
- spuszczać szyb** — p. zgłębiać szyb
- ssawa (koks)** — urządzenie służące do wytworzenia podciśnienia w rurociągach odprowadzających gaz z komór koksowych, celem umożliwienia odsysania gazu z komór
- stacja kopalniana** — p. dworzec kopalniany
- stacja mielnicza (koks)** — urządzenie, służące do rozdrabniania węgla wsadowego
- stacja pomiarowa powietrza** — specjalnie wg ustalonych norm obudowana część chodnika, gdzie wykonuje się pomiary przepływu powietrza
- **stacja ratownicza** — p. stacja ratownictwa górniczego
- stacja ratownictwa górniczego** — placówka, której zadaniem jest ratowanie ludzi i mienia kopalni w razie wypadku, np. pożaru dołowego, wybuchu metanu lub pyłu węglowego. Stacje dzielą się na Oddziałowe oraz na Kopalniane stacje ratownictwa górniczego
- stacja ratunkowa** — p. stacja ratownictwa górniczego
- stacja skipowa** — całość urządzeń służących do napełniania skipu urobkiem (wywroty, zbiorniki odmiarowe, sterownia)

- stacja strzałowa — p. tama strzałowa
- ⊙ stacja wentylacyj- — p. stacja pomiarowa powietrza
na pomiarowa
- ⊙ stacja zwrotna — p. zwrotnia
(przenośnika)
- stalagmit — sople tworzący się na spodku jaskini wskutek wytrącania się niektórych minerałów (aragonit, kalcyt, sól) przy ściekaniu ich roztworów wodnych ze stalaktytu
- stalak — krótkie określenie na stalowy stojak
- stalaktyt — sople utworzone u stropu jaskini wskutek wytrącenia się z roztworów wodnych niektórych węglanów (przeważnie aragonit, kalcyt, czasem sól) przy ich sączeniu się ze szczelin
- stare zroby — 1. opuszczone, zawalone lub podsadzone wyrobiska
2. ⊙ w znaczeniu: świeżo wybrane partie pokładu
- starszy bracki — przedstawiciel Spółki Brackiej spośród członków załogi danej kopalni załatwiający ich brackie sprawy
- starszy górmistrz — umysłowy pracownik techniczny o wykształceniu górniczym, zatrudniony w kopalni jako odpowiedzialna pomoc kierownika robót górniczych
- starszy górnik — p. przodowy
- starszy sztygar — starszy górmistrz
- stary strzecha — doświadczony górnik

- statoskop** — przyrząd specjalnej konstrukcji (aneroid) umożliwiający pomiary depresji z dokładnością do 0,1 mm słupa rtęci, czyli około 1,5 mm słupa wody
- stawiać odrzwia** — budować odrzwia obudowy
- stawianie odrzwi** — czynność zabezpieczania wyrobiska budynkiem składającym się z odrzwi
- stawidło** — urządzenie służące do sterowania, rozrządzania pary lub powietrza sprężonego
- staw mułowy** — dół ziemny, gdzie spływa woda z płuczki celem osadzenia się mułu
- ⊙ **staw szlamowy** — p. staw mułowy
- stefanien**
(stephanien) — nazwa (najmłodszego z trzech) piętra karbonu górnego (produktywnego), do którego osadów w zagł. Górno-śląskim należą prawdopodobnie wyższe warstwy libiąskie, w zagł. Dolno-śląskim zaś należą warstwy Ida i kunowskie
p. tab. 5 w Dodatku
- ⊙ **stempel** — p. stojak
- ⊙ **stemplować** — p. podpierać
- ⊙ **stemplowy** — robotnik przestawiający stojaki na ścianie
- stempor** — p. nabijak
- stereografia** — wykreślne przedstawienie przestrzeni danego przedmiotu — w górnictwie stosowane przy rysowaniu schematów wentylacyjnych lub robót górniczych na kilku poziomach

- sterownia (skipu)** — urządzenie służące do sterowania ruchem stacji skipowej
- stigmaria** — obj. pod sigillaria
- stipit** — nazwa mezozoicznego węgla brunatnego w Związku Radzieckim, (kenozoiczny węgiel brunatny nazywa się tam lignitem)
- † **stogi (rud)** — pionowe belki w szybie, czyli chłopki służące przy obudowie drewnianej szybu
- stojak** — słupowy element obudowy wyrobisk stawiany jako podpora stropu
- stojak drewniany** — kopalniak używany do obudowy wyrobisk jako część podpierająca strop. Stojaki mają różne średnice i długości od 0,80 — 12,0 m
- stojak dziedziczny** — stojak, który przy wymianie innych pozostaje na miejscu
- stojak organowy** — 1. jeden z szeregu stojaków stawianych w zabierze filarowej wzdłuż bocznego i dolnego ociosu jeden blisko drugiego; stąd wyglądają jak organowe puszczalki
2. stojaki organowe na ścianach wybieranych na zawał p. łamacz
- stojak żelazny** — p. stalak
- stójka** — p. postój
- stok** — pochyła płaszczyzna stromych wyniosłości lub wklęsłości ziemi
- stół koncentracyjny** — p. stół płuczkowy

- stół ładunkowy** — zsypane urządzenie służące do napełniania urobkiem wozów kopalnianych podstawianych pod wysyp urządzenia
- stół płuczkowy** — urządzenie podobne do stołu, którego płyta jest pochylona i zaopatrzona w szereg progów, na których zatrzymują się ziarna minerału podczas wzbogacania za pośrednictwem wody, odpady zaś spływają z wodą
- stół powietrzny** — urządzenie w kształcie stołu z odpowiednim doprowadzeniem powietrza, za pomocą którego następuje wzbogacanie rozdrobionej kopaliny
- stół rotacyjny**
(*wiert*) — urządzenie umieszczone nad otworem wiertniczym (bez wózka) przy wierceniu „rotary” służące do obracania przewodu
- stołek przenośnikowy** — p. toczek
- stołek szybowy** — rusztowanie ustawione w osi chodnika a zarazem szybu przebijanego robotą nadsiewłomową, na którym spoczywa pomost zabezpieczający dojście pod miejsce pracy
- stop twardy** — p. spiek
- stopa szybowa** — posadowienie odcinka obudowy szybu
- stopień geotermiczny** — odstęp w głębokości ziemi, co którą temperatura zmienia się (podnosi w głąb ziemi) o $1^{\circ} C$; u nas w kopalniach węgla 30 — 35 m, w kopalniach rudy 40 — 45 m
- **stopień obsadzenia przodków** — ilość przodkozmiian podzielona przez ilość czynnych przodków w danym okresie

- stos** — p. kaszt
- stos wędrówny** — p. kaszt wędrówny
- straceniak** — stojak pozostający w zrobie, którego się nie wyrobowuje
- straconka** — 1. stropnica tymczasowa
2. (*rud*) pojedynczy stojak stawiany w wyrobisku bez stropnicy
- stracony (stojak)** — p. straceniak
- stratometr** — przyrząd służący do wyznaczenia upadu i rozciągłości pokładu, zapuszczany w tym celu do odwiertu
- stratygrafia** — nauka o wykształtowaniu warstw w określonych jednostkach czasu geologicznego oraz o kolejności zalegania tych warstw
p. tab. 5 w Dodatku
- strefa odprężona** — przestrzeń pod sklepieniem ciśnień, w której warstwy nad wyrobiskiem i koło niego są uwolnione spod ciśnienia górotworu, czyli są odprężone
- strefa zaburzona** — przestrzeń w górotworze, która uległa zaburzeniu wskutek działań geotektonicznych
- strefa zagrożona** — 1. przy robotach strzelniczych przestrzeń, gdzie mogą osiągnąć odłamki odstrzeliwanych skał
2. powierzchnia ziemi znajdująca się bezpośrednio nad robotami górniczymi lub w zasięgu ich oddziaływania i dlatego narażona na osiadanie
- strop** — 1. warstwa skały leżąca nad pokładem (żyłą)
2. górna płaszczyna rozgraniczająca dwa odmienne pokłady

- strop bezpośredni** — w kopalni węgla strop zazwyczaj łupkowy, spoczywający tuż nad pokładem węgla
- strop fałszywy** — warstwa niewytrzymałej skały płonnej w stropie
- strop giętki** — utworzony ze skał plastycznych lub uginających się
- strop głuchy** — 1. dający głuchy odgłos przy opukiwaniu go, co oznacza, że jest to strop fałszywy (p. strop fałszywy)
2. w odniesieniu do węgla oznacza, że pokład węgla jest oderwany od skalnych warstw stropowych
- strop kruchy** — utworzony ze skały słabej, nie uginającej się i łatwo pękającej
- strop mocny** — utworzony ze skały twardej i elastycznej i dzięki temu utrzymujący się dłuższy czas bez obudowy
- strop obnażony** — nieobudowana część stropu po wybraniu złoża
- strop plastyczny** — utworzony ze skał mogących się łatwo ugiąć bez załamania
- strop przypięty** — p. postrop
- strop sypki** — utworzony przeważnie z łupku odpadającego ze stropu drobnymi płatami
- strop sztywny** — utworzony ze skały zwięzłej i mocnej, mogącej się w minimalnym stopniu ugiąć, a pękający b. dużymi bryłami
- strop właściwy** — p. strop zasadniczy

- strop zasadniczy** — w kopalni węgla mocny piaskowiec zalegający zazwyczaj nad stropem łupkowym
- stropak (rud)** — stropowy płaskur rudy; nazwa używana przy wybieraniu złóż syderytu ilastego
- stropnica** -- kopalniak używany do obudowy stropu wyrobisk, o różnej średnicy i długości od 2,0 — 8,0 m. Stosowane są również stalowe stropnice
- strug węglowy** — urabiarka do miękkiego i średnio twardego węgla, która za pomocą ostrza, tzw. radła odwala skraw calizny i kieruje urobek do przenośnika
- struktura** — budowa wewnętrzna skały
- strumienica** — polska nazwa inżektora Petita; przyrząd do regulacji przepływu powietrza stosowany przy przewietrzaniu kopalń
- struna (wiert)** — lina (manilowa), zastępująca w niektórych żurawiach pasy napędowe; celem zwiększenia tarcia opasuje parę razy odpowiednio żobkowane koła (tarcze) linowe
- strychacz (sol)** — przyrząd do pobierania próbek soli
- strzał krótki** — ładunek materiału wybuchowego odpalany przy przybitce nie posiadającej przepisanej długości lub odpalany zgoła bez przybitki — tzw. wolno-
leżący nabój
- strzał opóźniony** — eksplozja ładunku materiału wybuchowego opóźniona w stosunku do obliczonej

- strzał przedwcześnie** — przedwczesna eksplozja ładunku mat. wyb. powstała np. wskutek wadliwego działania lontu, prądów błądzących itp.
- strzałka** — iglica rozjazdu jednoiglicowego
- strzałka górnicza** — p. roboty strzelnicze
- strzałka kalcytowa (rud)** — cienka żyła kalcytu barwy jasnej występująca często w pokładach żelaziaka ilastego lub też w sferosyderytach
- strzałowy** — górnik upoważniony do wykonywania robót strzelniczych w kopalni
- strzelać** — wykonywać roboty strzelnicze
- strzelanie** — krótkie określenie na wykonywanie roboty strzelniczej w kopalni
- strzelanka (rud)** — oznaczenie rudy pokładowej, do urabiania której konieczne jest stosowanie roboty strzelniczej
- strzeliwo** — krótkie określenie na materiał wybuchowy
- studnia artezyjska** — odwiert, z którego woda wytryska samoczynnie wskutek ciśnienia znajdującego się wyżej słupa wody
- styk szyn** — miejsce łączenia szyn, które usztywnia się przez:
- a) śrubowe złącze między łubkami
 - b) przybicie końców szyn wprost do podkładów za pomocą szyniaków, bez złącza łubkami
 - c) spawanie
- stylisko** — rękojeść różnych narzędzi, przeważnie z twardego drewna

- substancja opakowa** — nieprzeźroczysta substancja w mikroskopowym obrazie durytu; poza tym p. mikrynit
- substancja węglowa** — materiał palny, z którego składa się węgiel kopalny
- sucha destylacja węgla** — p. destylacja sucha węgla
- suchy mur** — p. mur suchy
- sudetien** — nazwa morskiej facji odpowiadającej utworom facji lądowej namurien
- suka** — p. koza
- suszarka** — urządzenie do odciągania wody (wilgoci) celem osuszenia danego materiału
- suwnica** — dźwиг poruszający się na kółkach po szynach umieszczonych na odpowiednich wspornikach, służący np. w komorach pomp do podnoszenia i przesuwania pomp lub ich części
- syderyt** — minerał, węgiel żelaza $FeCO_3$ o romboedrycznych kryształach, tworzy złoża rudy żelaznej o zawartości 30 — 39% Fe koloru żółto-brunatnego do czarnego z ew. domieszkami manganu, magnezu i węglanu wapnia
- sygnalista** — upoważniony robotnik zatrudniony przy szybie lub szybiku celem nadawania ustalonych sygnałów do ciągnięć i jazd); różni się sygnalistą nadszybia, który kieruje ruchem w szybie (daje sygnały do maszynisty wyciągu) oraz sygnalistów podszybi, którzy podają sygnały ze swego podszybia do sygnalisty nadszybia

- sygnalizacja przy rob. strzelniczych** — umówione znaki dźwiękowe (ew. świetlne) nadawane przy robotach strzelniczych. W kopalniach podziemnych sygnał wołany „odpala się” zwraca uwagę na zapalenie lontów lub podłączenie zapalarki. Na kopalniach naziemnych sygnał „raz” oznacza: usuwać ludzi i ładować otwory; sygnały przerywane krótkie — zapalać naboje; sygnały po 3 razy — skończone strzelanie
- sygnalizacja w szybach** — dźwiękowy lub świetlny sposób porozumiewania się co do ruchu w szybie, przy czym np. pojedynczy sygnał dzwonkiem lub światłem oznacza „stój”, podawany w równomiernych odstępach sygnał podwójny oznacza „do góry”, sygnał potrójny oznacza „w dół”, sygnał poczwórny oznacza „jechać powoli”. Podstawowym sygnałem jest sygnał dźwiękowy
- sygnał mierniczy** — znak, który służy za punkt pomiarowy (w kop. sygnał świetlny)
- sylur** — drugi w kolejności starszeństwa okres ery paleozoicznej, podzielony na dwie epoki: sylur dolny i sylur górny. Skamienielinami przewodnimi są graptolity, ortoceratyty i trylobity
p. tab. 4 w Dodatku
- sylwin** — minerał potasowy, chlorek potasu KCl
- synklina** — p. łęk lub niecka
- sypa (rud)** — skruszała ruda napotykana w pokładzie przy jego urabianiu
- sypak** — ujście zsypu

- sypialnia** — budynek kopalniany urządzonej jako dom noclegowy dla górników zamieszkałych daleko lub samotnych
- sypkość skały** — p. rozluźowanie skały
- system eksploatacji złoża** -- postępowanie ze złożem z uwagi na jego grubość; rozróżnia się eksploatację na całą grubość złoża i eksploatację warstwami (przy znacznych grubościach)
p. tab. 2 w Dodatku
- system kolejny** — p. system szeregowy
- system normalny** — w przewietrzaniu kopalni połączenie równoległe dwóch (lub więcej) prądów powietrza takie, że ilość powietrza w punktach rozdziału jest ta sama co w punktach ponownego łączenia się tych prądów
- system odbudowy** — p. system wybierania
- system przekątny** — w przewietrzaniu kopalni taki sposób, w którym punkty rozdziału prądów powietrza nie posiadają odpowiednich co do ilości powietrza punktów ponownego ich połączenia się, jak to zachodzi w systemie normalnym
- system szeregowy** — w przewietrzaniu kopalni kolejne łączenie różnych wyrobisk w jeden szereg, przez które przepływa ten sam prąd powietrza
- system śląski** -- powstały na Śląsku sposób wybierania grubych pokładów zabierkami systemem filarowym na zawał
- system tarczowy** — wybieranie złoża określonym systemem ze stosowaniem obudowy osłonowej; obj. pod obudowa osłonowa

- system wybierania** — wydobywanie ze złoża kopaliny użytecznej według określonego planu przystosowanego do charakteru złoża i warunków jego zalegania; różni się szereg systemów wybierania
p. tab. 2 w Dodatku
- system Y lub V** — p. wybieranie choinkowe
- sworzeń** — stalowy lub metalowy pręt zakończony z jednej strony głową a z drugiej bądź nagwintowany dla nakrętki, bądź przewiercony dla zawleczeni, zabezpieczających sworzeń przed wypadnięciem z urządzenia, którego części łączy
- szablon dłuta (wiert)** — miara wycięta z blachy do ustalenia wymiaru danego dłuta
- ⊙ szala — p. klatka
- ⊙ szalowanie, szalunek — p. deskowanie
- szamota** — materiał ogniotrwały powstały z łupków bądź glin ogniotrwałych, po odpowiedniej przeróbce mechanicznej i po procesach prażenia
- szarogłaz** — specjalna odmiana piaskowców paleozoicznych
- szarowaka** — p. szarogłaz
- szatnia** — pomieszczenie przy łaźni kopalnia-nej, gdzie robotnicy zmieniają ubrania wyjściowe na robocze i odwrotnie
- szczapa** — drewno łupane wzdłuż sło-
jów

- szczęki (wiert)** — inaczej baki; boczne występy u dłuta wiertniczego (szczękowego), dopomagające do odwiercania bardziej okrągłych otworów
- szczelinowatość skały** — spękanie powstałe przeważnie wskutek ruchów geotektonicznych (odróżnić **oddzielność** powstałą podczas krzepnięcia magmy i **uwarstwienie** jako skutek segregacji materiału przy osadzaniu)
- Szczeńć Boże!** — zwyczajowe górnicze pozdrowienie o jednoóbrzmiającym zawołaniu i odzewie, sięgające początków górnictwa polskiego; używane również w górnictwie czesko-słowackim
- szczur** — gwarowe przezwanie przeciwwagi pochylnianej
- szerokość toru** — 1. najkrótsza odległość między szynami, liczona od środków główek szyn
2. ☉ w znaczeniu: prześwit toru
- szczenie** — p. rozciągłość
- † **szczyzna (sol)** — większa komora
- szkarwęgi** — obj. pod wąsy
- szkło wodne** — sól potasowo- lub sodowo-krzemianowa, ciecz gęsta i bezbarwna służąca m. i. do robienia powłok ognioochronnych oraz jako środek konserwacyjny
- szkody górnicze** — 1. pozycja kosztów własnych wynikająca z uszkodzeń górniczych
2. mniej właściwie — uszkodzenia górnicze

- szkopek (*rud*) — naczynie drewniane zbite z klepek i okute bednarką, używane do zlewania wody zwłaszcza przy głębieniu szybków
- szkutować — wypełniać pustki drewnem
- szkutowanie — wypełnianie pustek drewnem
- ⊙ szlaka — p. zużel
- ⊙ szlam węglowy — p. muł węglowy
- szlamówka (*wiert*) — świder okrętny, służący do wiercenia w szlamistym gruncie; również łyżka
- szlechta — płaszczyna spękania przebiegająca w pokładzie poprzecznie do uławicenia — jedna z odmian ciosu
- szlich (*rud*) — produkt pośredni przy wzbogacaniu rud i kruszców, który podlega powtórnemu wzbogacaniu ew. innym już sposobem
- szlif polerowany węgla — wypolerowana powierzchnia próbki węgla, nadająca się do mikroskopowego badania
- ⊙ sznic (*rud*) — p. wrąb
- szpic (*rud*) — ostrze wymienne u kilofa
- szpicak — 1. kilof górniczy z wymiennym ostrzem w kształcie grota
2. p. grot
- szpicowanie — 1. ⊙ w znaczeniu: wykuwanie gniazdek
— 2. (*kam*) rodzaj obróbki kamienia
- ⊙ szram — p. wrąb
- † szramować — p. wrębiać

- † szramowanie — wrębianie ręczne kilofem, stosowane dawniej w kopalnictwie solnym. Pracę obliczano wtedy wg tzw. szramdecymetrów. Odebraną robotę oznaczano na ścianie lub ociosie farbą
- † szrot — p. wieniec szybowy
- † sztamhat (*rud*) — drewniana przegroda między zwałem rudy a zwałem ilu
- sztoğa — podłużne drewno przy rusztowaniu
- sztolnia — wyrobisko chodnikowe poziome (lub prawie poziome), udostępniające z powierzchni ziemi złożę zalegające wewnątrz ziemi. Sztolnia pędzona jest zatem ze stoku góry w jej głąb
- sztolnia wodna — najgłębsza sztolnia, do której spływają wody ze wszystkich wyższych robót. Dawniej pędzona i utrzymywana kosztem wszystkich gwarków pracujących w tej samej górze
- sztorcyna (*rud*) — kołowrót drewniany, służący do ręcznego wyciągania rudy przy systemie wieloszybikowym (duklowym)
- ⊙ sztos, sztus — p. ocios
- sztraba — p. zastrzał
- sztros — 1. schód, w sposobie wybierania schodami (stopniami)
2. najniższa warstwa wybranego pokładu, w systemie eksploatacji warstwami
- ⊙ sztrusowanie — p. pobierka
- sztuła górnicza — całokształt umiejętności i wycucia niezbędnych do bezpiecznego i właściwego wykonywania roboty górniczej

sztygar	—	p. górmistrz
sztygar maszynowy	—	p. górmistrz maszynowy
sztygar oddziałowy	—	p. górmistrz oddziałowy
sztygar podsadz- kowy	—	p. górmistrz podsadzkowy
sztygar powierzch- niowy	—	p. górmistrz powierzchniowy
sztygar pyłowy	—	p. górmistrz pyłowy
sztygar strzelniczy	—	p. górmistrz strzelniczy
sztygar transporto- wy	—	p. górmistrz transportowy
sztygar wentyla- cyjny	—	p. górmistrz wentylacyjny
sztygar wiatrowy	—	p. górmistrz wentylacyjny
sztygar zmianowy	—	p. górmistrz zmianowy
⊙ sztynga	—	p. szyna
szufla	—	łopata drewniana lub blaszana o wy- winiętych bocznych ścianach, czyli jakby połowa niecki na stylisku
⊙ szurf	—	p. wyrobisko poszukiwawcze; nazwa obejmuje szybk lub otwór wiertni- czy, sztolnię, rów, a w kopalni chod- nik
⊙ szurfowanie	—	poszukiwanie górnicze
szuter (<i>kam</i>)	—	p. tłuczeń
szutrówka	—	p. złożo okrucowe
⊙ szwarta	—	p. okładzina
⊙ szwela	—	p. podkład
szyb	—	wyrobisko pionowe różnie obudo- wane, udostępniające z powierzchni złożo zalegające w głębi ziemi. (Źródła niemieckie podają, że wyraz Schacht pochodzi z polskiego schód)

- szyb drzewny** — szyb wyposażony w urządzenie do opuszczania drewna kopalnianego oraz innego długiego materiału
- szyb łącznikowy** — p. szyb (ik) ślepy
- szyb naftowy** — otwór wiertniczy, którym eksploatauje się ropę naftową
- ⊙ **szyb opuszczalny** — p. obudowa opuszczana
- szyb pochyły** — szyb, który nie jest przebijany jak zwyczajnie pionowo, lecz pochyło i przeważnie w złożu po jego upadzie
- szyb podsadzkowy** — szyb, którym opuszczany jest z powierzchni na dół materiał podsadzkowy
- szyb powietrzny** — szyb, którym zużyte powietrze wydostaje się z kopalni, zwykle połączony na powierzchni z wentylatorem ssącym to powietrze (wówczas mówimy o szybie wentylacyjnym)
- szyb ropny** — szyb naftowy
- szyb skrecony** — szyb, którego obudowa uległa obrotowemu przesunięciu wskutek działania ciśnień górotworu, przy czym oś nie wyszła z założonego kierunku
- szyb skrzywiony** — szyb w założeniu pionowy i prosty, który wskutek bocznych ciśnień górotworu został na pewnym odcinku wychylony z pierwotnej osi
- szyb wdechowy** — szyb, którym powietrze wpływa do kopalni — jest on przeważnie zarazem szybem wyciągowym
- szyb wentylacyjny** — szyb powietrzny wyposażony w wentylator

- szyb wyciągowy** — szyb zaopatrzone w urządzenie wyciągowe do ciągnięcia urobku, materiałów i ew. jazdy ludzi
- szyb wydechowy** — p. szyb powietrzny lub wentylacyjny
- szyb wydobywczy** — p. szyb wyciągowy
- szyb zjazdowy** — szyb przystosowany do jazdy ludzi; jest nim dość często szyb wyciągowy
- szyb ślepy** — wyrobisko pionowe wewnątrz kopalni, nie wychodzące na powierzchnię ziemi
- † **szyba** — p. szyb
- szybik** — p. szyb ślepy
- szybik zsypany**
lub **zsypany** — p. zsypania
- szybowy** — przodowy górnik przy przebijaniu szybu
- ⊙ **szybowskiak** — p. wskaźnik głębokości
- ⊙ **szychta** — p. zmiana
- ⊙ **szychtmistrz** — p. rachmistrz kopalniany
- szychtownica** — książka — kontrolka pracy — służąca do ewidencji dniówek. Dawniej była to deska z otworkami i kołeczkami, którymi znaczone ilości wydobytych wózków z urobkiem
- szyna** — stalowa kształtówka z główką, szyją i stopą, przymocowywana odpowiednio do podkładów i służąca za tor dla pojazdów o kołach z obrzeżem. Pierwsze szyny były drewnianymi listwami, przybijanymi do belek. Przewóz na szynach jest wynalazkiem górników
- szyniak** — gwóźdź z jednostronną główką, służący do przymocowania szyny do podkładu

Ś

- ściana** — przodek wybierkowy o znacznej szerokości (u nas do 400 m), posuwający się od zawaliska lub podsadzki w głąb calizny; p. również ubierka i systemy ścianowe
- ściągacz** — 1. wozak odbierający ładowne wozy na poziomie pochylni albo nad-szybia lub próżne na podszybiu
2. urządzenie do ściągania zaklinowanych kół pasowych, kół zębatach itp.
- ścielenie** — podłoga z desek układana luźno (bez przybijania) na pomoście roboczym
- ściek** — rów wzdłuż wyrobiska, którym spływa woda
- ścier** — podziarno mniejsze od \varnothing 1 mm, które z sortymentów płukanych tworzy się w zbiornikach odwadniających
- ścienienie pokładu** — zmniejszenie grubości
- ścieśnienie pokładu** — p. wyklinienie
- ścieżka lontu** — p. rdzeń lontu
- ścinka** — robota na samym już ukończeniu przebicia, przy pędzeniu dwóch, na przeciwległych przodków
- ścisk** — p. wyskok

- ścisk klinowy** (wierć) — przyrząd w postaci żebrowanej płyty z otworem do wprowadzania klinów obejmujących rurę celem mocnego trzymania; kliny umocowane są na łańcuchach, aby nie wpadły do otworu wiertniczego
- † śląg — pętla; pętla takie umocowane były u liny zjazdowej w szybie, na której górnik siadał jedną nogą, trzymając się ręką liny. Był to pierwotny sposób jazdy ludzi szybem
- śląski system odbudowy — p. system śląski
- ślepy — nie mający połączenia np. z powierzchnią ziemi (ślepy szyb) lub kończący się w caliznie (ślepy chodnik, ślepy przodek)
- ślimaczenie — gwarowe określenie na sączenie się wody w przodku
- śliz — 1. p. przewodnik (szybowy)
2. (rud) cienki i długi okrągłak, rodzaj żerdzi lub też cienka połowica umocowana na spodzie chodnika. Po zmoczonem ślizie ślizgany jest kubeł z urobkiem
- śluz powietrzna — szczelne zamknięcie nadszybia szybu powietrznego o ile nim odbywa się ciągnięcie urobku lub materiałów, albo też jazda ludzi
- śmiga (wierć) — szablon wykonany z deski, którym posługuje się cieśla przy stawianiu wieży wiertniczej dla postawienia jej według określonego kąta nachylenia ścian
- średniak — p. środkowiec
- środek, środki zapalcze — przedmioty służące do odpalania naboju materiału wybuchowego, jak: spłonki, lonty, zapalniki

- ⊙ środek zapalniczy — p. środek zapalczy
- środkowiec** — stojak ustawiony w szerokich wyrobiskach chodnikowych lub innych w środku odrzwi, celem podparcia długiej stropnicy
- śruba popustowa** (wierł) — przy wierceniu linowym urządzenie zastępujące popuszczadło, zaopatrzone w ściski trzymające linę
- śrut wiertniczy** (wierł) — niezwykle twarde i ostre kawałeczki (śruciny) stali o wymiarach od 0,2 do 3 mm
- świat** — gwarowe określenie powierzchni ziemi, np. wyjazd na świat
- † **świeczny** — p. górniczek
- świder** (do wiarterek) — p. wiertło
- świder** (wierł) — 1. narzędzie o wyglądzie świdra, którym draży się otwory w ziemi sposobem pokrętnym, zazwyczaj ręcznie
2. ⊙ w znaczeniu: dłuto wiertnicze
- ⊙ **świder dłutowy** (wierł) — p. dłuto udarowe
- świder łyżkowy** (wierł) — cylinder z blachy przecięty wzdłuż a u dołu zakończony ostrzem, służący do drażenia otworów w skałach plastycznych jak ił i glina. W skałach sypkich, świder ten musi być zaopatrzone u dołu w poziomą odsadkę
- świece wieży** (wierł) — belki narożne wieży wiertniczej
- ⊙ **świta stropowa, spągowa** — warstwy zaclerskie i warstwy wałbrzyskie spągowe (Zagł. Dolnośląskie)
p. tab. 5 w Dodatku

T

- tabor wozów kopalnianych** — rozporządzalna ilość wozów kopalnianych do przewozu urobku i materiałów w obrębie kopalni
- tabor podsadzkowy** — rozporządzalna ilość wozów służących do przewożenia materiału podsadzkowego
- tachograf** — przyrząd samopiszący, rejestrujący prędkość poruszania się np. klatki lub skipu w szybie
- tachymetr** — przyrząd mierniczy, służący do szybkiego dokonywania zdjęć terenowych, umożliwiający bezpośrednio odczytywanie odległości mierzonych punktów
- taczki** — wózek jednokołowy służący do ręcznego przewożenia ciężarów, zaopatrzone w ręczki do trzymania
- taczkarz** — robotnik przewożący materiały taczkami
- taki** — p. taczki
- talerz rozdzielczy (koks)** — urządzenie służące do dawkowania różnych gatunków węgla wsadowego celem sporządzenia żądanej mieszanki wsadowej
- tama** — ogólne określenie budowli odgradzającej pewną przestrzeń od innej; rozróżnia się tamy: wentylacyjne, wodne, ogniowe i specjalne

- tama filarowa** — krótka tama podsadzkowa prosta lub łamana, stawiana na zabierkach filarowych
- tama głucha** — tama wentylacyjna nie pozwalająca na przejście z jednej przestrzeni odgrodzonej do drugiej
- tama izolacyjna** — przegroda w poprzek chodnika mająca za zadanie oddzielić szczelnie daną część wyrobiska od innej części — może być ona drewniana, murowa, betonowa, piaskowa itp.
- tama jutowa** — p. tama płócienna
- tama kłocowa** — tama ogniowa lub wodna budowana z drewnianych kłoców przeważnie na zaprawie glinianej — wytrzymuje duże ciśnienie
- tama kurzawkowa** — tama ochronna o specjalnie mocnej konstrukcji zabezpieczająca przed niebezpieczeństwem wdarcia się kurzawki do wyrobisk — tymczasowa tama kurzawkowa, p. tama sienna
- tama ogniowa** — ogólne określenie tamy zbudowanej w celu odcięcia miejsca zagrożonego pożarem lub objętego ogniem od reszty wyrobisk — bez względu na sposób i materiał, z którego tama jest wykonana
- tama płócienna** — tymczasowa tama ogniowa lub wentylacyjna wykonana jako zasłona z płachty jutowej, rozwieszona w poprzek wyrobiska (chodnika)
- tama podsadzkowa** — tama, jaką się stawia przy robieniu podsadzki płynnej, tzw. замуłki, celem wstrzymania wylewania się jej poza miejsce podsadzania

- tama podsadzko-
wa siatkowa** — zagrodzenie z siatki drucianej, poza którą nadaje się sypki materiał podsadzkowy przy podsadźce pneumatycznej
- tama przeciwpo-
żarowa** — p. tama ogniowa
- tama regulacyjna** — tama wentylacyjna stawiana w poprzek wyrobiska celem kierowania prądu powietrza do określonych dwóch miejsc, przy czym kierowane ilości powietrza regulować można zasuwaniem okna umieszczonego w tamie
- tama ścianowa** — długa tama podsadzkowa stawiana na ścianach
- tama sienna** — tama filtrująca do doraźnego powstrzymania kurzawki, zbudowana z podwójnych tam drewnianych silnie rozpartych i wewnątrz wypełnionych sianem
- tama strzałowa** — tama ochronna dla odpalających strzały w kopalniach (Nowa Ruda), gdzie wobec wydmuchów CO₂ roboty strzelnicze muszą być wykonywane w szczególnie ostrożny sposób
- tama wentyla-
cyjna** — ogólne określenie tam służących do kierowania prądem powietrza
- tama wodna** — tama zamykająca wodę lub przepuszczająca określoną jej ilość
- tama wodna filtru-
jąca** — tama, zadaniem której jest zatrzymanie zawieszin przynoszonych przez wodę z równoczesnym przepuszczaniem czystej wody
- tama wodoszczelna** — tama służąca do zupełnego oddzielenia części kopalni zalanej wodą od części roboczej; może ona być

- budowana jako tama pełna (gdy projektowane jest zatopienie pewnych wyrobisk) lub jako tama z drzwiami (zamyka się ją w razie znacznego dopływu wód, któreby mogły zatopić kopalnię)
- tama workowa** — tama ogniowa wykonana z worków napełnionych piaskiem lub innym uszczelniającym materiałem
- tama wylotowa** — tama ogniowa, przez którą w pierwszym stadium opanowywania ognia podziemnego uchodzą gazy pożarowe; tama ta zamykana jest na samym końcu otamowywania pola zaognionego
- tama zamulkowa** — p. tama podsadzkowa
- tama zabezpieczająca** — ogólne określenie tam ogniowych przeciwpożarowych, stawianych w przewidywaniu powstania ognia lub w razie jego rozprzestrzeniania się poza teren otamowany
- tama zapasowa** — p. tama zabezpieczająca
- tamiarz** —
1. robotnik wykwalifikowany w budowie tam ogniowych, wentylacyjnych, wodnych lub innych
 2. robotnik zatrudniony przy pielegnowaniu i obserwacji istniejących tam
 3. robotnik otwierający i zamykający tamy wentylacyjne na głównych przewozach lokomotywami
- **tapanie** — wstrząsy podziemne z odgłosami wywołane pękaniem mocnych i sprężystych skał z powodu naruszenia równowagi sił w górotworze na sku-

tek eksploatacji złóż lub ruchów tektonicznych. Tąpnięcia wywołują często zawały, nieraz katastrofalne. Poza tym p. węgiel tapie

- **tąpnięcie** — jednorazowy wstrząs górotworu
- tara** — waga opakowania lub naczynia, z którym waży się jakiś materiał, np. waga wagonu lub wozu przy ważeniu węgla, czyli różnica między wagą brutto a wagą netto
- taran węglowy** — urabiarka stosowana zasadniczo w stromych pokładach węgla, której działanie polega na oddzielaniu kopaliny od calizny sposobem udarowym za pomocą ostrza tzw. radła osadzonego na tłoku
- taran wiertniczy** (wierci) — przyrząd wiertniczy do płuczkowego wiercenia udarowego, przy czym „taran-dłuto” uruchomiany jest przez działanie nacisku wody oraz oddziaływania sprężyny
- tarcica** — drewno tarte, czyli rżnięte z pni drzewnych w tartaku albo ręcznie przez traczy
- tarcza cierna** — p. koło pędne
- tarcza hamulcza** — tarcza zwrotna zaopatrzona w urządzenie hamulcowe
- tarcza Koepe** — p. koło pędne
- tarcza osłonowa** — podatna i mocna budowla, tworząca przesuwaną obudowę przy wybieraniu na zawał stromych pokładów, rodzaj osłonnego dachu, na którym spoczywają zarabowane skały; przy pędzeniu wyrobisk przez kurzawkę tarcza osłonowa jest przesuwaną obudową czoła przodka

- tarcza szybu — przekrój szybu w płaszczyźnie poziomej
- tarcza zwrotna — koło linowe lub łańcuchowe, na którym zmienia się kierunek biegu liny lub łańcucha o 360°
- tasmanit — liptobiolit sporowy
- ⊙ taśma fedrunkowa — p. przenośnik taśmowy
- taśma pancerna — p. przenośnik taśmowy pancerny
- taśma przenośnikowa — taśma (gumowa lub stalowa), na której mieści się urobek przy odstawie przenośnikami taśmowymi
- taśma przebieacza — część taśmy przenośnika, na której następuje ręczne sortowanie grubych sortymentów urobku, zanim on jako już przebrany (uwolniony od skały płonnej) dostanie się do wagonu
- taśmowiec — dźwig-przenośnik ładujący np. w porcie na okręty węgiel ze zwał lub zbiornika za pomocą układu przenośników taśmowych
- technik górniczy — absolwent liceum górniczego II stopnia — kandydat na górmistrza
- technik strzelniczy — wykwalifikowany pracownik odpowiedzialny za całość robót strzelniczych kopalni, za magazyny materiałów wybuchowych, bezpieczeństwo pracy przy strzelaniu itp.
- technik wentylacyjny — wyszkolony i wyspecjalizowany pracownik, odpowiedzialny za należyte przewietrzanie kopalni
- technologia węgla — przetwarzanie węgla kopalnego

- tekstura** — w geol. znaczeniu układ wewnętrzny cząstek skały
- telinit** — obj. pod witrinit
- temperatura zapłonu** — temperatura, przy której dane ciało zapala się; wynosi ona
dla węgla brunatnego około 250° C
dla węgla kamiennego około 350° C
dla antracytu około 440° C
- teodolit kopalniany** — przyrząd mierniczy używany w kopalni do pomiaru kątów. Za punkty celu służą w kopalni specjalne sygnały
Teodolit udoskonalił i przystosował po raz pierwszy do pomiarów kopalnianych generał Komarzewski, b. adiutant króla Stanisława Augusta
- † **terlarz** — p. cieśla górniczy
- teźnia** — urządzenie do stężania solanki przez naturalne odparowywanie; obecnie stosowane jeszcze w uzdrowiskach (Ciechocinek)
- tlenek węgla** — gaz CO, zwany potocznie czadem, bardzo trujący, bezwonny i bez smaku, powstający przy niepełnym spalaniu się węgla
- tluczek (wiatr)** — dłuto przy wierceniu linowym, nazwane tak z powodu bardzo rozwartego kąta jego ostrza, wskutek czego przypomina raczej tłuczek niż dłuto
- tluczeń (kam)** — dowolny materiał skalny potłuczony ręcznie lub mechanicznie na kawałki 20 — 60 mm, służący do budowy dróg, jako podsypka kolejowa oraz przy betonowaniu
- tluk** — p. haba

- toczek** — 1. wózek kolejki linowej toczący się po linie nośnej, do którego przywieszona jest skrzynia na przewożony materiał
2. wózek, na którym poruszają się rynnny przenośnika wstrząsanego
- † **topka (sol)** — mały słupek stożkowaty soli ze ściętym wierzchołkiem, posiadający na wierzchu znak stwierdzający dobrą wagę. Topki zwano również tołpkami od staropolskich stołpków, czyli słupów
- tor rozbiegowy** — tor położony pochyło celem spowodowania w pewnych miejscach rozbiegu wozów kopalnianych podczas ich obiegu np. na nadszybiu
- torarz** — robotnik obeznany z układaniem i naprawą torów
- torkreciarka** — maszyna służąca do narzucania zaprawy cementowej
- torkretnica** — p. torkreciarka
- torkretować** — natryskiwać zaprawę cementową
- torkretowanie** — uszczelnianie spękanych ociosów lub tam przez natryskiwanie płynnej zaprawy cementowej przy pomocy specjalnego urządzenia
- torf** — masa roślinna w pierwszym stadium uwęglania; tworzy się również obecnie na torfowiskach z mchów, wrzosów i innych roślin. Wysuszony na powietrzu daje opał o wartości około 2000 kcal. Torf wyżynny używany jest na ściółkę dla bydła, a w kopalniach jako zasypka antyseptyczna w ustępach podziemnych
- torfiarnia** — kopalnia torfu

- torfowisko** — moczarowate podglebie, na którym rosną rośliny błotne tworzące z czasem pokłady torfu
- toromierz** — przyrząd służący do mierzenia prawidłowości prześwitu torów i wskazujący odchyłki od normy
- torowisko** — podłoże przygotowane do ułożenia na nim torów
- torowy** — przodownik drużyny torowej prowadzący układanie lub naprawę torów kolejowych
- topór górniczy** — narzędzie ciesielskie z szerokim ostrzem na krótkim stylisku służące do ociosywania drewna
- ⊙ **tragi** — p. nosze
- trachit** — skała wylewna, odpowiadająca składem sjenitowi, barwy jasno-szarej, porowata, chropowata, zawiera w sobie dużo spękanych kryształów skalenia
- trafak (rud)** — kawałek rudy trafiający się rzadko wśród ilastej skały płonnej. Trafaki gromadnie spotykane wskazywać mogą na możliwość odnalezienia pokładu rudy na danym poziomie
- trajbowanie (rud)** — wbijanie desek poza wieńcami tymczasowej obudowy szybów przy przechodzeniu przez kurzawkę
- trakcja** — ogólne określenie na przewozową energię napędową, np. trakcja elektryczna, parowa itp.
- tram** — p. belka
- transport ciągły** — przemieszczanie łożyska bądź materiałów nieprzerwaną strugą, co możliwe jest za pomocą np. przenośników

transport przerywany	—	przemieszczanie urobku lub materiałów dawkami w naczyniach, np. w wozach
transporter	—	p. przenośnik
transporter łańcuchowy	—	p. przenośnik zgrzeblowy
transporter skrabakowy	—	p. przenośnik zgrzeblowy
transporter taśmowy	—	p. przenośnik taśmowy
transportować	—	przemieszczać urobek lub materiały przewożąc wozami, odstawiając przenośnikami lub ciągnąc wyciągami
trasa taśmy	—	p. ciąg taśmy
trapy	—	p. trepy punkt 2.
tratwak (<i>sol</i>)	—	tarcica pokrywająca ściek wodny w sztolni lub chodniku
trzaskawka (<i>sol</i>)	—	p. sól trzaskająca
trep, trepy	—	1. połowica, przeważnie grubsza, o długości około 30 cm, którą zakłada się pod stojaki przy miękkim spągu 2. krótkie kawałki drewna o przekroju trójkątnym, które przybija się do desek w pochyłych wyrobiskach celem ułatwienia załodze chodzenia
trias	--	najstarszy z trzech okresów ery mezozoicznej, który z kolei dzieli się na trzy epoki: trias dolny (pstry pias-

- kowiec), trias środkowy (wapień muszlowy) i trias górny (kajper)
p. tab. 4 w Dodatku
- truchła** — blok skalny oddzielający się w stropie wzdłuż płaszczyzn szczelinowości i łupliwości, przybierający zazwyczaj kształt wieka trumny
- trumna, truna, truhła — p. truchła
- † trybarz — poganiacz koni przy kieracie (kołowrocie)
- trybuszcz (*wiert*) — przyrząd ratunkowy o kształcie spiralnie zgiętego pręta, zakończonego częścią prostą, służący do wyprostowania urwanej części ku osi otworu lub wkręcenia w urwaną linę
- trybuszon (*wiert*) — p. trybuszcz
- trzeciak — p. pośredniak
- trzeciorzęd** — starszy (spośród dwóch) okres ery kenozoicznej, podzielony na epoki: paleogen i neogen. Do paleogenu należą piętra: paleocen, eocen, i oligocen; do neogenu należą piętra: miocen i pliocen. Trzeciorzęd obejmuje czasy poprzedzające dyluwium czwartorzędu. Skamienielinami przewodnimi tego okresu są: cardium, turritella, trochus, certhium, nummulites i inne
p. tab. 4 w Dodatku
- trzewik -- podkładka do przytrzymania wozu przed staczaniem się
- ⊙ trzewik szybowy — p. but szybny
- trzon główny — pionowy drąg zaczepowy, na którym wisi klatka szybowa lub skip

- trzon królewski** — p. trzon główny
- trzpień** — tyle co sworzeń, lecz bez urządzenia zabezpieczającego przed wypadnięciem
- **tubing** — 1. łukowata płyta żeberkowana lub gładka. Z tubingów składa się stalowa obudowa szybu
2. ⊙ w znaczeniu: dowolna część (człon) wielobokowej obudowy stalowej chodników
- tuf wulkaniczny** — skała wylewna złożona z kawałów lawy i popiołów wyrzucanych podczas wybuchu wulkanów, porowata, lekka, barwy szarej jaśniejszej lub ciemniejszej, względnie czerwonej, o składzie zależnym od skały tworzącej tuf, więc porfirowym, trachitowym, bazaltowym i ich kombinacji
- tunel** — poziome wyrobisko mające na obu końcach połączenie z powierzchnią ziemi
- † **tunna** — beczka — naczynie drewniane z pałąkiem żelaznym, na którym uwieszano się tunnę do liny — używana do wyciągania wody szybem
- turbinownia** — budynek, w którym mieszczą się turbiny
- turbokompresor** — p. turbosprężarka
- turbosprężarka** — sprężarka powietrzna wirnikowa o wspólnym wale z napędową turbiną parową
- turbossawa (koks)** — p. ssawa
- turon** — środkowe piętro epoki kredy górnej w erze mezozoicznej
p. tab. 4 w Dodatku

- tuta (*wiert*) --- p. dzwonek
- tutka strzelnicza — nieprzemakalny kapturek papierowy jako ochrona przed zamknięciem końca lontu przy wykonywaniu robót strzelniczych w mokrych przodkach
- twarde --- p. mocne
- twardość wody --- właściwość wody spowodowana przez rozpuszczone w niej związki mineralne, głównie wapnia i magnezu (tworzące przy parowaniu kamień kotłowy), utrudniające rozpuszczanie innych związków oraz nadające wodzie charakterystyczny smak i wrażenie dotykowe. Twardość wody określa się w stopniach (w Polsce stosowane są tzw. stopnie niemieckie) Woda miękka ma twardość od 0° do 8°, twarda powyżej 8° do 30°. Woda kotłowa nie powinna mieć więcej niż 10° — 15°

U

- ubieralnia — p. szatnia
- ubieranie filara — p. ubierka
- ubierka — 1. sposób pędzenia przodka na całą szerokość wybierania i wzdłuż jego długości, charakterystyczny tym, że przodek posuwa się zawsze od zrobów do calizny (ściana jest szczególnym przypadkiem ubierki)
2. ☉ w znaczeniu: wyrobisko, powstałe w sposób wyżej opisany
- ubijacz (*koks*) — robotnik obsługujący napełniane węglem zasobniki wsadnicy, ubijarkę wsadu, nastawienie i wprowadzenie wsadu do danej komory i przygotowujący skrzynię do ponownego ubicia
- ubijak — 1. okrągłak drewniany lub metalowy zaopatrzony górą w obustronne uchwyty, służący do ubijania luźnej masy
2. (*koks*) część ubijarki (maszyny ubijającej), składająca się z drągą i stopy żelaznej ubijającej węgiel wsadowy własnym ciężarem
- ubijarka (*koks*) — maszyna służąca do ubijania wsadu węglowego
- uchwyty — część przedmiotu przystosowana do ujęcia ręką przy posługiwaniu się tym przedmiotem

ucięcie pokładu	— nagłe zniknięcie pokładu wskutek przesunięcia się warstw wzdłuż płaszczyzny uskokowej
ucinka	— 1. krótki chodnik do zabierki filarowej pędzony na grubość nogi węglowej, oddzielającej chodnik wybierkowy od zabierki; na końcu ucinki robi się wdzierkę na wysokość brania zabierki 2. ☉ w znaczeniu: część wybieranej nogi
udar	— uderzenie wykonywane narzędziem za pomocą siły mięśni człowieka lub siły mechanicznej
udostępnienie podkopowe	— udostępnienie złoża przez wdzieranie się do niego z chodników pędzonych w skale płonnej pod złożem
udostępnienie złoża	— wykonanie robót górniczych umożliwiających rozpoczęcie eksploatacji złoża; wyrobiskami udostępniającymi złoża są: szyby, sztolnie, przecznice lub przekopy, w kopalniach naziemnych zaś zdjęcie nadkładu, czyli odkrywki
ugoda	— umowa o pracę i płacę
ujma (rud)	— nowa ucinka z chodnika, zmniejszająca wymiary filara lub pola przeznaczanego do wybierania
ujście sztolni	— miejsce, gdzie sztolnia z podziemia wychodzi na powierzchnię
ujście szybu	— p. zrąb szybu
układ zbiorowy pracy	— układ zawarty pomiędzy pracodawcą a związkiem zawodowym, regulujący zbiorowo warunki pracy i płacy

obowiązujące z jednej strony pracodawcę, a z drugiej strony pracownika zatrudnionego w danym zawodzie

- układacz (rud)** — 1. robotnik zatrudniony przy czyszczeniu rudy, układający ją potem w pryzmy
2. robotnik zatrudniony przy układaniu mielerzy rudnych
- ukośnia** — p. chodnik przekątny
- uławicenie** — właściwość, zasadniczo skał osadowych, oddzielania się wzdłuż pewnych wiązek warstw, zwanych ławami
- upad pokładu** — kąt nachylenia pokładu do poziomu, przy czym przez upad płaski rozumie się złożę poziome lub słabo nachylone a przez upad stromy duże nachylenie, przy którym urobek staje się samoczynnie
- upadni chodnik (rud)** -- p. upadowa
- upadomierz** — przyrząd (półkole z pionem podzielone na stopnie) do mierzenia kąta nachylenia pokładu lub wyrobiska
- upadowa** — 1. chodnik pochyły poniżej piętra wydobywczego
2. chodnik pochyły, którym transportuje się urobek z dołu do góry
- upęd** — p. postęp urabiania
- upewnienie obudowy** -- zabezpieczenie członów obudowy za pomocą spinania kłami lub łańcuchami przed wzajemnym przesuwaniem się wskutek ruchów w górotworze

- upłynnienie węgla** — przemiana węgla kopalnego, jego stałych związków: węgla — wodoru — tlenu na inne ciekłe związki, przez dodanie bądź ujęcie jednych z tych składników
- uprawnienie górnicze** — prawo podejmowania robót górniczych
- urabiać** — odłączać skały od calizny w celach eksploatacyjnych
- urabiać na rwanie** — stosować przy urabianiu kopaliny materiał wybuchowy tak, aby caliznę tylko zruszał, nie miażdżąc zbyttnio urobku
- urabialność** — stopień łatwości urabiania danej kopaliny użytecznej
- urabianie** — czynność odrywania (odspajania) skał od calizny; urabianie może być wykonywane różnymi środkami jak narzędzia ręczne i mechaniczne, maszyny, woda, ogień, materiały wybuchowe itp.
- urabiarka** — ogólna nazwa każdej maszyny górniczej służącej do masowego oddzielenia kopaliny od calizny przy równoczesnym odwalaniu urobku ku przenośnikowi
- urobek** — kopalina uzyskana robotą górniczą bez względu na wielkość kawałków i zanieczyszczenie skałą płonną
- ⊙ **urobność** — p. urabialność
- urwa** — wielkość przestrzenna — ilość urobku jaką urwie od calizny materiał wybuchowy przy danych zabiorach otworu strzałowego

- urwisko** — stromy brzeg warstw ziemi powstały wskutek oberwania się podebranych lub podmytych części
- urządzenie mechaniczne** — ogólne określenie na zespół przedmiotów technicznego przeznaczenia
- uskok** — płaszczyzna przemieszczenia warstw skorupy ziemskiej wzdłuż jej pęknięcia, naogół dość stroma i charakterystyczna tym, że przerywa ciągłość warstw
- uskok dźwigający** — p. uskok niewłaściwy
- uskok niewłaściwy** — wydzwignięcie pewnej partii warstw (pokładów) w stosunku do części nienaruszonej
- uskok podłużny** — uskok, w którym rozciągłość szczeliny uskokowej jest równoległa do rozciągłości przerwanego pokładu
- uskok poprzeczny** — uskok, w którym rozciągłość szczeliny uskokowej jest prostopadła do rozciągłości przerwanego pokładu
- uskok ukośny** — uskok, w którym rozciągłość szczeliny uskokowej leży pomiędzy rozciągłością przerwanego pokładu a jego upadem
- uskok właściwy** — zepchnięcie pewnej partii warstw (pokładów) ziemi ku dołowi w stosunku do nienaruszonej partii
- uskok zrzucający** — p. uskok właściwy
- ustawa górnicza** — p. prawo górnicze
- ustawianie rębem** — stawianie np. cegły na dłuższej, wąskiej ścianie a nie „na płask”; określenie to odnosi się również do innych, podobnych przedmiotów

- ustęp** — stopień, przy sposobie schodowym wybierania złoża na kopalniach naziemnych
- ustnik** — przyrząd łączący usta człowieka z aparatem oddechowym. W połączeniu z zaciskami nosa zastępuje maskę
- uszkodzenia górnicze** — uszkodzenia gruntu lub budynków wynikłe wskutek osiadania lub zapadnięcia się terenu do pustek po wybranej kopalinie
- utwór geologiczny** — kompleks skał pewnego czasu geologicznego związanych ze sobą warunkami powstania. Dany utwór geologiczny tworzy z czasem poziom, dalsze nawarstwienia zaś składają się na piętra, serie, systemy i grupy
- ⊙ **utyk** — p. ucięcie pokładu
- uwarstwienie** — oddzielne ułożenie się na sobie jednorodnych materiałów osadowych
- uwarstwienie niezgodne** — uwarstwienie, przy którym wiązki warstw nie są względem siebie równoległe
- uwarstwienie zgodne** — uwarstwienie, przy którym wiązki warstw są względem siebie równoległe
- uwęglanie** — naturalne wzbogacanie się masy roślinnej w pierwiastek C
- uzbrajanie naboju** — włożenie do naboju materiału wybuchowego spłonki połączonej z lontem lub z zapalnikiem elektrycznym
- użyteczne ciało kopalne** — p. kopalina użyteczna

W

- w kopalni** — wyrażenie wskazujące, że mowa jest jedynie o podziemiu kopalni, natomiast wyrażenie „na kopalni” określa tak powierzchnię jak i podziemie kopalni
- waga magnetyczna** — przyrząd do górniczych poszukiwań geofizycznych służący do oznaczania odchyień ziemskiego pola magnetycznego wywołanych obecnością niektórych złóż
- waga skręceń** — przyrząd na zasadzie wagi służący do geofizycznych poszukiwań grawimetrycznych; beleczka o specjalnych pionach skręca się wobec zmian w przyciąganiu jednego jej końca przez masę złoża podziemnego
- waga taśmowa** — urządzenie odważające podczas ruchu i zapisujące (wykres) ciężar materiału (urobku), przenoszony przez daną taśmę przenośnika
- ⊙ **wagonetka** — p. wóz kopalniany
- wagowy** — pracownik kopalniany, upoważniony przez P. K. P. ważący na kopalni wagony kolejowe załadowane węglem, koksem lub brykietami; poza tym p. ważnik
- wahacz (wiert)** — dźwignia wahająca się; belka przy żurawicach wiertniczych, która powoduje podnoszenie i opadanie aparatu wiertniczego przy wierceniu udarowym

⊙ wajcha	— p. zwrotnica lub rozjazd
† walacz (<i>sol</i>)	— górnik, który przetaczał ongiś łańcuch solny pod szyb
waligóra	— określenie przodownika pracy w górnictwie
† wał konny	— kołowrót wyciągowy uruchomiany siłą koni poruszających się w kierunku
wańda (<i>sol</i>)	— płaski kawał soli, który oderwał się od stropu, zwany w węglu truchłą
wandrut	— przegroda z desek w szybie
wapień	— skała osadowa pochodzenia zazwyczaj organicznego; złożona jest wtedy z wapiennych skorup żyłatek morskich oraz różnych domieszek ilastych, piaszczystych, bitumicznych itp.; barwy białej w stanie czystym, najczęściej różnie zabarwiona, drobnoziarnista, zbity, o przełomie równym lub muszlowym, niedużej twardości
wapień muszłowy	— środkowa (spośród trzech) epoka okresu triasu, ery mezozoicznej
wapń	— nazwa pierwiastka Ca
warka (<i>sol</i>)	— okres 14 dni gotowania soli na panwi, po czym następuje wypuszczenie z panwi ługu macierzystego i zbijanie omoków oraz naprawa blach panwiowych
warnia	— miejsce, gdzie górnicy chronią się podczas dokonywania odstrzału

- † warpa — 1. p. hałda
2. (*rud*) płonna skała wyrzucona na hałdę
- warstwa — ułożenie na rozciągłość i pewną grubość określonego ciała, tworzącego dzięki temu wyróżniający się utwór
- warstwa martenzytyczna — twarda powłoka powstająca np. na powierzchni zewnętrznych drutów liny wskutek uderzania jej o stalowe przedmioty — wpływa na zmniejszenie przydatności lin wyciągowych
- warstwica (wysokości) --- linia na mapach łącząca wszystkie punkty jednakowej wysokości, ograniczająca płaszczyznę określonego poziomu
- warstwy brzeżne — najstarsze osady karbonu górnego (produktywnego) w Zagł. Górnośląskim. Należą tu warstwy pietrkowickie, gruszowskie, jakłowieckie i porębskie. W Zagł. Dolnośląskim równowiekowe im są warstwy wałbrzyskie spągowe
p. tab. 5 w Dodatku
- warstwy łęgowe — osady karbonu górnego (produktywnego), kolejne po siodłowych, należące do piętra westfalien i najniższej części stefanien w Zagł. Górnośląskim. Należą tu warstwy rudzkie, mikołowskie (orzესkie i łaziskie), chełmskie i libiąskie. W Zagł. Dolnośląskim równowiekowe im są: górna część warstw biało-kamieńskich, warstwy żaclerskie i ździareckie
p. tab. 5 w Dodatku
- warstwy siodłowe — osady karbonu górnego (produktywnego), następne po warstwach brzeż-

- nych w Zagł. Górno-śląskim. W Zagł. Dolno-śląskim odpowiednikiem ich w czasie jest dolna część warstw biało-kamieńskich
p. tab. 5 w Dodatku
- warsztat wiertni-
czy (wierci)** — dłuto, obciążnik i nożyce
- wartość opałowa** — ilość ciepła w kaloriach wywiązująca się z jednostki wagowej paliwa przy spalaniu
- warzelnia soli (sol)** — budynek z urządzeniami do otrzymywania soli z jej roztworów przez warzenie w panwiach lub aparatach próżniowych
- warzonka (sol)** — sól jadalna wywarzona na panwiach lub czerunach
- wąskie gardło** — p. wąski przekrój
- wąski przekrój** — przenośne określenie na oznaczenie w danym zagadnieniu tego z czynników, który w pełni wykorzystany nie pozwala na wykorzystanie możliwości współzależnych czynników
- wąsy** — 1. końce obudowy spoczywające w gniazdkach wykutych w ca-
liźnie
2. u narzędzi metalowych (dłut, młotów itp.) ostre, odstające krawędzie powstałe przez pobijanie ich głowic; wąsy nazywają również szkarwęgami
- wata szklana** — szkło dmuchane na cienkie niteczki z wyglądu podobne do waty; służy w górnictwie do łatwej i prędkiej budowy tam ogniowych
- ważnik** — pracownik zajmujący się na kopalni tzw. drobną sprzedażą węgla (p. drobna sprzedaż węgla); poza tym p. wagowy

- † wciias, wciasy — p. stropnica
- wciasa (*rud*) — około 3 metrowa połowica używana w przodku do podtrzymania stropu
- wciągarła kozłowa — p. dźwigarka kozłowa
- wcięcie — ręczny wręb, czyli wycięcie w całości mające na celu ułatwienie lub posadowienie dalszych robót, wykonywane ręcznie celem nieosłabienia ociosów
- wcinka — 1. (*węgl*) p. ucinka
2. (*rud*) pierwsza zabierka prowadzona z chodnika wybierkowego i zapoczątkowująca wybieranie filara
- wcios — p. wcięcie
- wdzior — szybik pędzony do góry
- wdzierka — przy wybieraniu pokładów grubszych od wysokości chodnika, usuwanie ławy węgla na wysokość przyszłej zabierki (system filarowy) bądź na całą szerokość zabierki /strop mocny/, bądź stopniowo /strop słaby/
- węgiel — 1. paliwo pochodzenia organicznego
2. pierwiastek chemiczny
- węgiel C — pod tym określeniem rozumieć należy węgiel jako pierwiastek
- ⊙ węgiel aktywny — p. węgiel aktywowany
- węgiel aktywowany — węgiel drzewny (np. z łupin migdałów i pestek śliwek) specjalnie spreparowany, używany m.i. w pochłaniaczach jako materiał chłoniący gazy trujące, za wyjątkiem tlenu węgla

- węgiel bije — wyrażenie na odpryskiwanie kawałków węgla od calizny wskutek odprężania się złoża
- węgiel bitumiczny — węgiel zawierający znaczne ilości bitumów
- węgiel błyszczący — 1. p. wityrt — węgiel kamienny
2. węgiel brunatny spotykany w Polsce, w Czechosłowacji, w Górnej Bawarii i w Półn. Ameryce, podobny do błyszczącego węgla kamiennego
- węgiel boghead — węgiel kamienny, należy do w. sapropelowych, zbliżony wyglądem do kennelskiego, zawiera od niego jeszcze więcej ciężkich węglowodorów
- węgiel brunatny — węgiel kopalny roślinnego pochodzenia, o kwasach huminowych rozpuszczalnych w roztworze wodnym kwasu azotowego (1 : 9), bogaty w części lotne. Zawartość C około 65 — 78% w przeliczeniu na suchą masę. Paliwo opałowe i materiał do przeróbki chemicznej
- węgiel bujny — węgiel w pokładzie znajdujący się pod ciśnieniem górotworu, odpryskujący i dający się dzięki temu łatwo urabiać
- węgiel bunkrowy — węgiel opałowy przeznaczony i sprzedawany wyłącznie do opalania kotłów okrętów zawijających do danego portu węglowego; musi być twardy, chudy i mieć małą zawartość popiołu oraz nie ulegać samozapaleniu
- węgiel bunkr. preference — węgiel bunkrowy, jaki zapewniony mają okręty węglowe (5% zabieranego tonażu węgla eksportowego)

- węgiel bunkr. specjalny** — węgiel bunkrowy, po jaki specjalnie przyplływają okręty do portu węglowego bez wy- lub załadowywania innych towarów
- węgiel bunkr. towarowy** — węgiel bunkrowy, jaki biorą okręty przewożące towary inne niż węgiel
- węgiel chudy** — węgiel niespiekający i zawierający mało części lotnych
- węgiel czarny** — p. węgiel kamienny
- węgiel deputatowy** — opał domowy w węglu przyznany pracownikowi w umowie o pracę
- węgiel długopłomienny** — węgiel opałowy niespiekający, zawierający dużo części lotnych i dający przy spalaniu długi płomień
- węgiel drzewny** — wypalony z drewna miękkiego, lub lepiej twardego w mielerzach; przed odkryciem w. kopalnego (koks) powszechnie stosowany w hutnictwie do wytapiania rud i kruszców. Węgiel drzewny zawiera znikome ilości siarki
- węgiel gazowy** — węgiel o dużej zawartości części lotnych, nadający się do wytwarzania gazu palnego (światlnego)
- węgiel gazowniczy** — p. węgiel gazowy
- ⊙ **węgiel gazujący** — p. węgiel gazowy
- węgiel głuchy** — węgiel w pokładzie odspojony od calizny przez nacisk górotworu, wydający głuchy odgłos przy opukiwaniu kilofem
- węgiel humusowy** — węgiel powstały z materiału roślinnego — w odróżnieniu od spropelowego. Przewaga węgli należy do humusowych

- węgiel jawny** — węgiel w łupku ogniotrwałym występujący wyraźnie, w odróżnieniu od węgla rozproszonego, który daje znać o sobie dopiero podczas wytłewania
- węgiel kamienny** — węgiel kopalny, w którym uwęglenie doszło tak daleko, że kwasy huminowe są nierozpuszczalne; wg typów dzieli się na: płomienny, gazowo-płomienny, gazowy, gazowo-koksowy, ortokoksowy, metakoksowy, półkoksowy i chudy (klasyfikacja dr. inż. Laskowskiego i dr. Rogi)
- ⊙ **węgiel karbonizowany** — półkoks i koks
- węgiel kennelski** — węgiel kamienny należący do w. sapropelowych, matowy o muszlowym przełomie, zwięzły, występuje rzadko samodzielnie, zwykle tworzy przerosty w pokładach zwykłego węgla, najczęściej w stropie lub spągu; zawiera dużo części lotnych
- węgiel koksowniczy** — p. węgiel koksowy
- węgiel koksowy** — węgiel nadający się do koksowania; jest węglem bitumicznym, przechodzącym podczas ogrzewania łatwo w stan plastyczny znacznie poniżej temp. niezbędnej do uformowania się koksu. Rozróżnia się typy: gazowo-koksowy, ortokoksowy, metakoksowy i półkoksowy
- ⊙ **węgiel koksujący** — p. węgiel koksowy
- węgiel kopalny** — ogólne określenie węgla wydobywanych z ziemi, czyli wg E. Stacha jest to skała od barwy brunatnej do czarnej, powstała przez nagromadzenie części roślinnych, a zawierająca

- mniej niż 40% domieszek mineralnych (w materiale bezwodnym)
- węgiel kowalski** — p. węgiel kuzienny
- węgiel krótkopłomienny** — węgiel opałowy niespiekający, zawierający mniej części lotnych i dający przy spalaniu krótki płomień
- węgiel kuzienny** — węgiel kamienny o typie metakoksowym, nadający się do ognisk kuziennych
- węgiel lśniący** — p. węgiel błyszczący
- węgiel matowy** — 1. p. duryt — węgiel kamienny
2. w. brunatny zbliżony wyglądem do matowego węgla kamiennego, jakim jest w. brun. z okolic Zawiercia, z Czechosłowacji oraz część tzw. lignitów ze Stanów Zjednoczonych
- węgiel martwy** — węgiel w pokładzie odprężony, trudniej urabialny, w przeciwieństwie do węgla bujnego
- węgiel meta-koksowy** — węgiel koksowy o zawartości części lotnych 18 — 23%, nadający się szczególnie jako węgiel kuzienny
- węgiel niesortowany** — węgiel surowy
- węgiel odpadowy** — odpadowy przerost węglowy
- węgiel ortokoksowy** — typowy węgiel koksowy, nadający się do wytwarzania twardego metalurgicznego koksu
- węgiel pasemkowy** — mieszanina petrograficznych odmian węgla durytu i fuzynitu
- węgiel płomienny** — ogólna nazwa węgli opałowych długo- i krótkopłomiennych
- węgiel płuczkowy** — węgiel o średnicy ziarn od 80 do 0 mm, który zazwyczaj wzbogaca się przez płukanie

- węgiel podsortowany** — węgiel surowy, z którego oddzielono nie wszystkie sortymenty grubsze
- węgiel półtłusty** — węgiel dobrze spiekający, ale zawierający mało części lotnych
- węgiel powietrzno-suchy** — suszony do stałej wagi w temperaturze pokojowej przy 65% wilgotności względnej powietrza
- węgiel resztkowy** — przy badaniach węgla pozostałość organiczna, nierozpuszczalna w zwykłych odczynnikach
- węgiel rozproszony** — obj. pod węgiel jawny
- węgiel sapropelowy** — węgiel kamienny powstały z gnilnego materiału zwierzęcego i roślinnego; tworzy rzadką i specjalną grupę
- węgiel smolisty** — p. fuzyt
- węgiel sortymentowy** — węgiel o ziarnach większych od 6 mm, z którego powstają poszczególne handlowe sortymenty: kęsy, kostka, orzechy, groszki i grysik
- węgiel spiekający** — węgiel, który pod działaniem wysokiej temperatury i bez dostępu powietrza spieka się na masę porowatą i zwartą
- węgiel surowy** — węgiel niesortowany, inaczej urobek, czyli taki, jaki wydobywany jest z kopalni (razem z zanieczyszczeniami, tzw. odpadami)
- węgiel tapie** — potoczne określenie na zjawisko pęknięcia calizny węglowej połączone z charakterystycznym trzaskiem a często z odpryskiwaniem kawałków węgla; zjawisko to może mieć różne przyczyny
- węgiel tłusty** — węgiel dobrze spiekający i zawierający więcej części lotnych niż półtłusty

- węgiel włóknisty — p. fuzyt
- węgiel woskowy — p. piropissyt
- węgiel wsadowy — węgiel lub mieszanka węgla przygotowanych do koksowania
- węgiel ziemisty — węgiel brunatny o wyglądzie brunatnej, słabo uwarstwionej masy
- ⊙ węgiel ziemny — p. węgiel brunatny
- węgielnica — przyrząd murarski służący do ustalania kątów na węglach murów; węgieln. stała — dla kąta prostego, węgieln. ruchoma o przegubowych ramionach — dla dowolnego kąta
- węglarka — wagon kolejowy przeznaczony głównie do przewozu węgla
Ładowność węglarek P. K. P. określają znaki: Wd — 15 t, Wdd — 20 t, Wwd — 30 t
- węglik wapna — p. karbid
- † węglobłysek — p. antracyt
- węglpochodna — produkt otrzymany z węgla poddawanego działaniu podwyższonej temperatury bez dostępu powietrza (koksowanie — wytłewanie)
- węglpochodne surowe — nazwa obejmuje: smołę surową, amoniak, benzol surowy, naftalen surowy i gaz
- węglownia (*koks*) — 1. zespół urządzeń do przerabiania węgla wsadowego na mieszankę koksowniczą drogą łamania, mielenia, przesiewania i mieszania
2. oddział koksowni obejmujący te urządzenia
- węglowodory — bardzo liczne związki węgla z wodorem, znajdujące się w węglu, gazie

ziemnym i świetlnym, w ropie naftowej, w wosku ziemnym, asfalcie, parafinie, żywicy itp; istnieją węglowodory alifatyczne (nasycone) szeregu metanowego, nienasycone szeregu etylenowego i acetylenowego oraz aromatyczne szeregu benzenowego

⊙ **weksel**

— p. zwrotnica

wentylacja

- 1. odświeżanie powietrza w zamkniętych pomieszczeniach, które może się odbywać sposobem naturalnym przez otwarcie okien i drzwi albo sposobem sztucznym przez uruchomienie przyrządów ssących lub tłoczących powietrze (wentylatory)
2. wentylacja kopalni — p. przewietrzanie kopalni

wentylator

— maszyna służąca do wywoływania ruchu powietrza pod wpływem umiarkowanych ciśnień lub depresji; w górnictwie rozróżnia się wentylatory główne i pomocnicze, pod względem zaś konstrukcji dzielą się one na odśrodkowe oraz osiowe

wentylatorek lutniowy

— mały wentylator pomocniczy ustawiany np. w wylocie lutni, uzupełniający przewietrzanie danego wyrobiska

⊙ **werbel**

- 1. p. zawiesie punkt 2.
2. (*wiert*) p. okrętka

werwechter (sol)

— p. wodziarz

westfalien
(westphalien)

— nazwa (średniego z trzech) piętra karbonu górnego (produktywnego). W Zagł. Górno-śląskim do westfalien zalicza się warstwy łęgowe (z wyj. najwyższych warstw libiąskich) z podziałem na wwy rudzkie, mikołow-

		skie, chełmskie, libiąskie. W Zagł. Dolno-śląskim do westfalien zalicza się górną część warstw biało-kamięnskich, wwy wałbrzyskie stropowe i ździareckie p. tab. 5 w Dodatku
wdzierkarz	—	p. górnik na wdzierce
wgłębna woda	—	p. woda denna
wialnia	—	zakład do suchego wzbogacania węgla za pomocą prądu powietrza
wialnik	—	urządzenie do suchego wzbogacania
wiatromierz	—	przyrząd do pomiaru prędkości i ilości przepływu powietrza, ew. innego gazu
wiatrowy	—	pracownik odpowiedzialny za stan przewietrzenia na powierzonym mu odcinku kopalni
wiatrówka	--	p. lutnia
wiatry	—	wszelkie powietrze (świeże lub zużyte) płynące w kopalni
wiązanie	—	sposób łączenia części odrzwi obudowy
wiązanie niemieckie	--	sposób wiązania odrzwi polegający na tym, że tak stojak jak i stropnica są schodowo przyciosywane w sposób umożliwiający wzajemne przyleganie ich końców
wiązanie polskie	--	sposób wiązania odrzwi polegający na tym, że stojak dla przyjęcia stropnicy jest półkolisto piłowany — zaolowany — piłą cylindryczną lub wyźłobiony ręcznie siekierą
wibrator	—	p. przesiewacz wibracyjny

- widełki — p. podchwyty
- widełki liściaste** (wierł) --- klucz o szerokich skrzydłach głowicy, który na ławie trzyma żerdzie podczas manipulowania aparatem wiertniczym
- widełki wózkowe** — uchwyt widełkowaty umieszczony na wozach kopalnianych przy przewożeniu górą liną bez końca, o który lina ta (lub łańcuch) zahacza i pociąga za sobą wóz
- widłak** — łac. lycopodium; roślina obecnie płoząca się, o rozgałęzionych pędach pokrytych wokół listkami niby igłami; w karbonie rosła jako okazałe drzewa i z niej m. i. powstał węgiel
- wiek geologiczny** — nazwa podziału czasu geologicznego. Z wieków powstała epoka, z epok okres a z okresów era geologiczna jako najwyższa jednostka określonego czasu geologicznego
- wieniec dłuta** (wierł) — p. kaliber
- wieniec obudowy** — zestaw członów obudowujących wokół przekrój wyrobiska (szybu lub chodnika)
- wieniec podstawowy** — wieniec obudowy szybowej o dłuższych końcach (orcach) wpuszczanych do gniazd wykutych w ociosie i stanowiący podstawę, na której układa się zwykle wieńce szybowe
- wieniec szybowy** — pojedyncza rama, z jakich złożona jest obudowa szybu
- wiercenie diamentowe** (wierł) — płuczkowy sposób wiercenia koronką rurową uzbrojoną w czarne diamenty (karbonado lub spieki), pozostawiający rdzeń

- wiercenie eksplo- atacyjne** (*wiert*) — wiercenie, które udostępnia eksplo- atowanie kopaliny użytecznej
- wiercenie kanadyj- skie** (*wiert*) — uderowy sposób wiercenia przenie- siony do nas z Kanady. Przewód jest żerdziowy, nożyce ogniwowe, dłuto bez bak. Przyrząd wisi na łańcuchu na resorowanym wahaczu. Nad otworem specjalna ława wiertnicza ułatwiająca manipulowanie narzę- dziami
- wiercenie linowe** (*wiert*) — uderowy sposób wiercenia przy uży- ciu liny jako przewodu wiertniczego. Najstarszy sposób wiercenia, znany Chińczykom conajmniej 3000 lat temu (na liny używali włókien ro- tangu lub bambusu)
- wiercenie obroto- we** (*wiert*) — wiercenie polegające na obracaniu przewodu wiertniczego, którego za- kończenie zwane koronką powoduje drążenie skały
- wiercenie okrętne** (*wiert*) — ręczny sposób wiercenia za pomocą spiralnych narzędzi (świdrów) pole- gający na kręceniu danego narzędzia, dzięki czemu zagłębia się ono w na- wiercaną skałę, którą mogą być tylko miękkie pokłady
- ⊙ **wiercenie pensyl- wańskie** — p. wiercenie linowe
- wiercenie płuczko- we** (*wiert*) — wiercenie z wprowadzaniem do odwiertu wody płuczkowej; może się to odbywać bądź przez wtlaczanie wody do przewodu wiertniczego (płuczka prawa), bądź między rury a przewód (płuczka lewa)
- wiercenie poszuki- wawcze** (*wiert*) — wiercenie, które ma na celu dotarcie do złoża kopaliny użytecznej

- wiercenie rdzeniowe** (*wiert*) — wiercenie płuczkowe obrotowe, przy którym otrzymuje się rdzeń odwiertu
- wiercenie „rotary”** (*wiert*) — jeden z systemów wiercenia płuczkowo-obrotowego
- wiercenie szybko-udarowe** (*wiert*) — wiercenie płuczkowe o stałe napiętym przewodzie i wyzyskaniu jego elastyczności, odznaczające się dużym postępowaniem wiercenia w stosunku do innych udarowych sposobów
- wiercenie śrutem stalowym** (*wiert*) — obrotowy sposób wiercenia płuczkowego gładką koronką, która obraca się na stalowych śrutach leżących luźno na dnie otworu. Śrutu te kruszą skałę. Wielkość śrucin zależna jest od twardości przewiercanej skały
- wiercenie udarowe** (*wiert*) — wiercenie polegające na tym, że dłuto podnoszone jest na pewną wysokość i opadając własnym ciężarem wbija się w skałę; przy następnym uderzeniu dłuto uderza już w inne miejsce, gdyż zostaje obracane i w ten sposób drąży otwór
- wiercenie wolno-spadowe** (*wiert*) — wiercenie udarowe z użyciem nożyc wolnospadowych
- wiercenie żerdziowe** (*wiert*) — udarowy sposób wiercenia przy użyciu żerdzi jako przewodu wiertniczego
- wiertacz** (*wiert*) — pracownik wykwalifikowany w robotach wiertniczych
- wiertarka obrotowa** — narzędzie mechaniczne o działaniu obrotowym wiertła (świdra) służące do wiercenia otworów strzałowych w skałę lub w węglu
- wiertarka śląska** — powietrzna wiertarka obrotowa

- wiertarka udarowa** — narzędzie mechaniczne do wiercenia otworów w skale lub w węglu o zasadniczym działaniu udarowym
- wiertło** — narzędzie do obrotowego wiercenia otworów w różnych materiałach przy pomocy wiertarki ręcznej lub mechanicznej (np. elektrycznej)
- wiertnictwo** — gałąź wiedzy górniczej zajmująca się sposobami udostępniania i eksploatacji kopalin za pomocą otworów wywiercanych w ziemi
- wiertnik** (*wiert*) — ogólne określenie na pracownika zatrudnionego zawodowo w górnictwie wiertniczym
- wieszać godziny** — wyznaczać kierunek wyrobiska na podstawie wymierzonego kąta; kąt oznaczano dawniej w górnictwie godzinami, kierunek zaś pędzenia wyrobiska znaczy linia pionów wieszanych u stropu wyrobiska
- wietrznik** (*wiert*) — przyrząd w taraniu wiertniczym spełniający rolę taką jak zawór-dławik dla ruchu wody
- wieża chłodnicza** — urządzenie, w którym ochładza się woda ze skondensowanej pary, która spadając po licznych szczeblach oddaje dzięki temu szybko swe ciepło
- wieża gaśnicza**
(*koks*) — budowla mieszcząca urządzenia do gaszenia gorącego koksu wprowadzanego na wozie gaśniczym do jej wnętrza pod natryski wodne
- wieża nadszybowa** — p. wieża szybowa
- wieża szybowa** — budowla przeważnie o stalowej konstrukcji kratownicowej, stojąca nad szybem

- wieża węglowa** (koks) — budowla mieszcząca zbiorniki na gotowy węgiel wsadowy
- wieża wiertnicza** (wiert) — budowla nad otworem wiertniczym wraz z przybudówką mieszcząca maszynę napędową; wewnątrz stoi żuraw wiertniczy, u góry zaś w koronie wieży są krążki linowe i pomośty potrzebne przy manipulowaniu żerdziami
- wieża wyciągowa** — wieża szybowa szybu wyciągowego
- wieża wydobywcza** — p. wieża wyciągowa
- wieżba** — powiązanie belek w statyczny układ przystosowany do określonego celu
- widia** — fabryczna nazwa twardego spieku metali używanego na ostrza wiertel
- wilgoć higroskopijna węgla** — wilgoć, którą traci węgiel w temp. 105° C
- wilgoć kopalniana** — wilgoć węgla spowodowana warunkami panującymi w kopalni; wilgoć tę usuwa się z węgla po wysuszeniu go na wolnym powietrzu do stałej wagi
- wilgoć zewnętrzna** — wilgoć wchłonięta z zewnątrz
- wilgotność bezwzględna** — ilość pary wodnej w gramach przypadająca na 1 m³ powietrza
- wilgotność higroskopijna** — p. wilgotność bezwzględna
- wilgotność kopalni** — stopień zawilgocenia kopalni
- wilgotność przy-
padkowa** — wilgotność nie higroskopijna, czyli wywołana np. warunkami kopalnianymi oraz wpływami wilgoci zewnętrznej

- wilgotność względ-
na** — stosunek procentowy pary wodnej zawartej w powietrzu do ciężaru pary, która w danej temperaturze i ciśnieniu nasycza powietrze, lecz nie skrapla się
- wilk (wierł)** — p. chwytacz zębaty
- winda — p. kołowrót, niekiedy wyciąg
- ⊙ winda rabunkowa — p. kołowrót lub zębátka rabunkowa
- winda rewersyjna — p. przestawnica
- windziarz (koks)** — robotnik zatrudniony przy urządzeniu służącym do podnoszenia i opuszczania drzwi koksownic
- wirówka** — maszyna do rozdzielania cieczy i ciał sypkich na zasadzie ruchu odśrodkowego
- witka — p. sprzęgło wózkowe
- witrynit** — główny składnik witrytu, składnika petrograficznego węgla, występujący w dwóch odmianach: telinitu wykazującego strukturę i bezstrukturalnego kolinitu. Witrynit posiada ze wszystkich petrograficznych składników węgla najwyższą zdolność spiekania
- witryt** — petrograficzna odmiana węgla kruchoego o błyszczącym wyglądzie występująca w węglu w postaci wydłużonych soczewek, dających się łatwo oddzielać od innych odmian węgla; przełom ma muszlowy jest ciałem jednorodnym i nie zawiera żadnych wtrąceń
- wjazdówka** -- dokładane szyny służące do wtaczania wozów ze spodu na tor i odwrotnie
- wkop** — wykop

- wkręt (wierł)** — przyrząd ratunkowy w kształcie stożkowatego, nagwintowanego trzpienia, który służy do uchwycenia urwanej żerdzi płuczkowej (rurowej) przez wkręcenie do żerdzi
- władze górnicze** — organa państwowe przewidziane w prawie górniczym, posiadające uprawnienia do wydawania decyzji w sprawach górnictwa. Są nimi Okręgowe i Wyższe Urzędy Górnicze i odpowiednie Ministerstwo np. dawniej Min. Przemysłu i Handlu, obecnie Min. Górnictwa i Energetyki.
- własność górnicza** — 1. pojęcie prawne własności minerałów (kopalin) oddzielonych od własności gruntu na podstawie aktów państwowych
2. ☉ w znaczeniu: pole górnicze, nadanie górnicze
- włóki** — pierwotny środek odstawy urobku, rodzaj drewnianego koryta na płozach, które wleczono na sznurze po spagu
- włom** — wdarcie się do calizny bądź za pomocą narzędzi, bądź robotą strzelniczą celem odsłonięcia większej płaszczyzny dla ułatwienia urabiania
- wnęka** — zagłębienie w bocznej ścianie chodnika służące w wąskim chodniku do schronienia się przechodzących ludzi w czasie np. przejazdu wozów kopalnianych
- woda denna** — woda wypływająca w kopalni ze spagu, zatapiająca roboty podziemne
- woda górna** — w płuczce: woda przenosząca, czyli transportująca wzbogacany urobek

- woda kopalniana** — ogólna nazwa wody wypompowywanej z kopalni, pochodzenia naturalnego lub wprowadzonej z powierzchni (podsadzkowej)
- woda obiegowa** — p. woda płuczkowa
- woda płuczkowa** — woda krążąca w płucce, zawierająca zawiesiny węgla i skały płonnej
- woda podsadzkowa** — 1. woda służąca do transportu materiału podsadzkowego (np. piasku) rurociągami od leja podsadzkowego do podsadzanego wyrobiska
2. woda odpływająca z wyrobisk podsadzanych do osadnika podsadzkowego
- woda przemysłowa** — woda potrzebna do zasilania urządzeń zakładu przemysłowego, czasem odpowiednio przygotowana co do składu chemicznego oraz stopnia twardości
- wodna góra (sol)** — szyb wodny (Wieliczka)
- wodne oczka (sol)** — pęcherzyki powietrza lub metanu zawarte w kryształach soli
- † **wodny (sol)** — robotnik wyciągający w szybie wodę
- wodziki rynny** — drążek zaopatrzony z obu końców w otwory czopowe, służący jako łącznik między rynną grzebieniastą lub toczeniem napędowym a napędem przenośnika wstrząsanego
- † **wodziarz (sol)** — górnik starszy, obchodzący na nocnej zmianie tamy solankowe i pilnujący czy nie przepuszczają solanki i czy w kasztach nie zapuszczono ognia

- wola górnicza** — uprawnienie do uzyskania tzw. własności górniczej na gruntach nie będących własnością tego, kto dokonuje poszukiwań górniczych
- wolnołęzący nabój** — obj. pod strzał krótki
- wolnopalny lont** — dopuszczony w górnictwie lont prochowy, którego rdzeń pali się z prędkością 1 cm/sek
- wolumenometr** — samopiszący przyrząd, który podaje ilość przepływającego powietrza
- wosk montanowy** — węglpochodna o własnościach wosku
- wozak** — robotnik dołowy zajęty przy transporcie urobku za pomocą wozów kopalnianych
- wozak światowy** — wozak zatrudniony na powierzchni
- wóz bezznaczkowy** — wóz kopalniany napełniony urobkiem, przy którym brak znaczka wózkowego
- wóz gaśniczy** — wóz poruszający się po torze równoległym do ściany zespołu koksownic, na którym naboje koksowe przewożone są najpierw do wieży gaśniczej a stamtąd po zgaszeniu koksu do wysypu
(koks)
- wóz kopalniany** — wóz szynowy przystosowany do warunków kopalnianych, obecnie o skrzyni blaszanej i na łożyskach stożkowo-rolkowych; rozróżnia się wozy małe o pojemności do 2 m³ i wozy duże (resorowane) o pojemności ponad 2 m³
- wóz oponowy** — zwrotny wóz motorowy na oponach przystosowany do przewożenia urobku
- wóz przewodniczy** — p. przewodnica koksu
(koks)
- wóz przelotowy** — p. przewodnica koksu
(koks)

- wóz skasowany** — wóz kopalniany za mało napełniony lub nieodpowiednim urobkiem, wskutek czego nie zaliczony obsadzie danego przodka
- wóz zasypowy**
(*koks*) — p. nasypnica
- wóz wiertniczy** — zespół wiertarek umieszczonych na wozie, służący do seryjnego wykonania odwiertów przy pędzeniu wyrobisk (chodników)
- wózek (frykcyjny)**
(*wiert*) — wahliwy krążnik, dociskany za pomocą dźwigni do pasa napędowego żurawia wiertniczego, uruchamiający aparat wiertniczy w sposób zależny od nacisku wiertacza
- wózek kopalniany** — mały wóz kopalniany; p. wóz kopalniany
- wózek rotacyjny**
(*wiert*) — przesuwne urządzenie obrotowe na wózku wprawiające przewód wiertniczy w ruch rotacyjny
- wózki dosilania**
(*sol*) — wózki dwukółowe, na które wyciągana jest sól z panwi dla ocieknięcia z zawartego w niej ługu
- wózkarz** (*koks*) — robotnik, do którego należy przewożenie mielonego węgla z zasobników do wsadnicy
- wrąb** — nacięcie w caliźnie ułatwiające urabianie kopaliny, wykonywane jako głęboka, wąska i długa szpara za pomocą maszyny wrębowej, zwanej wrębiarką; wrąb może być wykonany również kilofem, młotkiem mechanicznym lub łopatą (w glinie) — tzw. wrąb ręczny, czyli wcięcie
- wrąb przedłużony** — celowo wykonywany wrąb głębszy niż brany skraw węgla, celem ułatwienia pracy przy przygotowy-

		waniu następnego sławu — wykonuje się np. wręboladowarką Meco Moore
wrąb ręczny	—	p. wcięcie
wrębiać	—	robić ręcznie lub mechanicznie wręby
wrębiarka	—	ciężka maszyna wykonująca wrąb, uruchomiana elektrycznie lub za pomocą sprężonego powietrza
wrębiarz	—	górnik obsługujący wrębiarkę
wrębina	—	wysokość (szerokość) wrębu
● wrębник	—	część wrębiarki, wystająca z jej kadłuba, na której przesuwają się noże żłobiące wrąb w caliznie
wrębowiny	—	materiał składający się z pokruszonej calizny, który powstaje podczas wykonywania wrębu
wrębowy	—	p. wrębiarz
⊙ wrębówka	—	p. wrębiarka
wręboladowarka	—	maszyna górnicza wykonująca wrąb i ładująca zarazem urobek na czynne obok urządzenie transportowe (przenośnik lub inne)
wrotny	—	p. kołowrotny
wsad (koks)	—	porcja węgla przygotowanego do koksowania, którą nasypuje się bądź wprowadza do komory koksowej
wsadnica (koks)	—	urządzenie poruszające się po szynach wzdłuż ściany zespołu koksownic, służące: <ol style="list-style-type: none"> a) do formowania naboju węglowego (wsadu) przez ubijanie b) do wsadzania naboju do komory koksowej c) do wypychania naboju koksowego z komory koksowej

- wskaznik głębokości** — urządzenie przy maszynie wyciągowej wskazujące w każdej chwili jak głęboko w szybie znajdują się wyciągane klatki lub skipy; zwykle listwa z zaznaczonymi głębokościami oraz poziomami i z obu jej stron strzałki przesuwane się zgodnie z ruchem klatek w szybie
- wspływanie** — wzbogacanie kopaliny w ośrodku wodnym przy dodatku odczynników (flotowników)
- współczynnik** — liczba będąca określonym wspólnym czynnikiem, obrazująca współzależność związanych ze sobą zjawisk
- współczynnik re-spiracyjny** — współczynniki takie istnieją dwa — stanowią one stosunek CO_2 lub CO do ubytku tlenu w badanym powietrzu; otrzymane z obliczenia współczynniki wskazują stopień zagrożenia kopalni co do samozapalenia się węgla
- współczynnik rozluźnienia** — liczba podająca dla danej skały stosunek objętości jej po urobieniu do objętości w całości
- współzawodnictwo pracy** — ruch twórczy pracowników dążący do podniesienia sprawności, która jest stosunkiem osiągniętej wydajności do dokładnie ustalonej normy pracy. Twórcą tego ruchu był górnik Aleksander Stachanow w ZSRR, w Polsce zaś górnik Wincenty Pstrowski.
- współzawodnictwo zbiorowe** — rozszerzona forma zespołowego współzawodnictwa pracy, dzieląca się na: międzyoddziałowe, międzyzmiannowe, międzyzakładowe lub współzawodnictwo międzybranżowe o osiągnięciu określonego efektu gospodarczego

- współzawodnictwo zespołowe** — jest to forma współzawodnictwa pracy oparta na zobowiązaniach zakordowanego zespołu do stałego polepszania sprawności pracy zespołu
- **wspornik krążników** — zestaw krążników, z których składa się ciąg przenośnika taśmowego
- wstrząs podziemny** — skutek działania tektonicznych ruchów w skorupie ziemi; lub ruchy warstw spowodowane robotami górniczym; poza tym p. tąpnięcie
- wybierać** — brać kolejno kopalinę użyteczną ze złoże określonym systemem
- **wybieranie (złoże)** — całokształt robót górniczych dostosowany pod względem pędzenia wyrobisk do warunków zalegania eksploatowanego złoże. Różni się trzy główne rodzaje wybierania: wybieranie komorami, wybieranie zabierkami i wybieranie ubierkami, wg odpowiednich systemów
- wybieranie blokowe (kam)** — uzyskiwanie skały z calizny w blokach — monolitach
- wybieranie na budy (rud)** — wybieranie niegłębokich złoże sferydyrytów lub żelaziaków brunatnych, polegające na głębieniu pojedynczych szybków i wybieraniu krótkich zabierek, których stropom nadaje się kształt spłaszczonego sklepienia
- **wybieranie chodnikowe** — wybieranie cienkich i średnich złoże na całą ich grubość chodnikami, z pozostawianiem (lub bez) między nimi pasów calizny
- **wybieranie choinkowe** — odmiana dwuskrzydłowego wybierania przy odstawie przenośnikami wstrząsanymi, przeważnie pokładów

nachylonych, systemami filarowymi lub krótkich ścian urabianych ukośnie w stosunku do pochylni (w kształcie litery Y), celem uzyskania najwłaściwszego nachylenia dla pracy przenośników wstrząsanych

- wybijanie duklowe** — prymitywny sposób wybierania polegający na głębieniu szybików aż do złoza i wybieraniu wokół nich kopaliny użytecznej dopóki można i dopóki starcza powietrza
- **wybijanie dwuskrzydłowe** — zgrupowanie danych robót wybierania na kierunku rozciągłości złoza po obu stronach w stosunku do drogi transportowej (pochylni)
- **wybijanie filarowe** — sposób wybierania pokładów średnich i grubych zabierkami lub ubierkami systemem filarów, które powstają przez rozcięcie pola eksploatacyjnego chodnikami wybierkowymi na części zwane filarami
- **wybijanie jednoskrzydłowe** — zgrupowanie danych robót wybierania na kierunku rozciągłości złoza po jednej stronie w stosunku do drogi transportowej (pochylni)
- **wybijanie komorami** — rodzaj wybierania głównie grubych złóż, przy którym wyrobiska stają się obszernymi komorami, nieraz o kopulastym stropie, z pozostawieniem zazwyczaj wokół takich komór niewybranych części złoza (co zależy od wytrzymałości skał otaczających); np. w kopalni soli w Wieliczce stosowano dawniej powszechnie komorowy system, wybierając komory potężnych rozmiarów

- **wybieranie lejowe** — naziemny system wybierania, gdy dołem jest sztolnia, od której pędzi się ku powierzchni szybiki (kominy) i urabia złoże od góry lejowato, sypiąc urobek kominami na sztolnię, skąd jest odwożony

- **wybieranie magazynowe** — wybieranie zasadniczo komorami z magazynowaniem urobku, z którego opróżnia się komorę po jej wybraniu; sposób ten bywa również stosowany przy stromych pokładach wybieranych różnymi systemami, gdzie tego rodzaju magazynowanie urobku jest korzystne

- **wybieranie nadpoziomowe** — usytuowanie danych robót wybierania w stosunku do określonego poziomu wydobywczego powyżej tego poziomu

- **wybieranie normalne** — posuwanie się pola eksploatacyjnego zgodnie z kierunkiem rozciągłości bądź wzniesienia lub upadu

- **wybieranie pasami** — wybieranie ubierkami długich pasów bez uprzedniego pędzenia chodników wybierkowych; stosowane zasadniczo w węglu

- **wybieranie podłużne** — posuwanie się pola eksploatacyjnego w kierunku rozciągłości

- **wybieranie podpoziomowe** — usytuowanie danych robót wybierania w stosunku do określonego poziomu wydobywczego poniżej tego poziomu

- **wybieranie bez podsadzki** — wybieranie złoża bez wypełniania wyrobisk dostarczonym z zewnątrz materiałem — równoznaczne z wybieraniem na zawał

- **wybieranie z pod-
sadzka** — wybieranie złoza z wypełnianiem wyrobisk dostarczanym z zewnątrz materiałem podsadzkowym; różni się różne podsadzania: podsadzanie częściowe i podsadzanie pełne, te zaś dzielą się odpowiednio na podsadzanie suche, dmuchane i mokre (podsadzka płynna, czyli zamulka)
- **wybieranie po-
przeczne** — posuwanie się pola eksploatacyjnego w kierunku wzniesienia lub upadu
- **wybieranie prze-
kątne** — posuwanie się pola eksploatacyjnego przekątnie (ukośnie) do kierunku rozciągłości i do wzniesienia lub upadu
- **wybieranie stro-
powe** -- sposób wybierania z podsadzaniem stosowany przy stromych upadach, przy czym pędzenie przodków może być schodkowe (ustępliwe), skośne lub normalne
- **wybieranie w sza-
chownicę** — sposób wybierania określonym systemem z układem wyrobisk w szachownicę, stosowany czasem z uwagi na skalę stropową
- **wybieranie ścia-
nowe** — system wybierania ubierkami pokładów cienkich i średnich za pomocą długich (szerokich) przodków (do 800 m) pędzonych podłużnie lub poprzecznie do rozciągłości pokładu
- **wybieranie ubier-
kami** -- rodzaj wybierania odpowiedni głównie do pokładów cienkich lub średnio grubych; polega na tym, że przodek o znacznej szerokości (długości) posuwa się bądź w kierunku rozciągłości (kierunek podłużny), bądź w kierunku nachylenia (kierunek

poprzeczny), w ślad zaś za posuwającym się przodkiem zrobry są podszadzane lub się je zarabowuje; przy tym rodzaju wybierania rozróżnia się system filarowy i system ścianowy (ten jest typowy)

- **wybijanie ustępliwe** — wybieranie węgla schodkowo z utrzymaniem schodków w stropie lub w spągu — sposób stosowany w pokładach stromych, czyli o dużym upadzie
- **wybijanie zabierkami** — rodzaj wybierania złoza korzystny głównie do pokładów grubych; polega na wybieraniu przygotowanej części złoza wąskimi przodkami, mając zawsze z jednego dłuższego boku zabierki poprzednią zabierkę (już zarabowaną lub podsadzoną) bezpośrednio przyległą lub odgradzoną tzw. nogą; przy tym rodzaju wybierania stosuje się system długich zabierek i system filarowy (ten jest typowy)
- **wybiezka** — krótkie wyrażenie oznaczające czynność wybierania złoza według określonego systemu wybierania
- wybierek, wybiórki** — nieudały przedmiot seryjnego lub masowego wyrobu
- wybuch** — nagła przemiana związków chemicznych. (np. materiałów wybuchowych) w gazy przy niezwykle silnym powiększeniu się ich objętości, przebiegająca z prędkością do 1000 m/sek (detonacja powyżej 1000 m/sek)
- wybuchowość** — zdolność eksplodowania jakiegoś materiału czy związku chemicznego

- † wybój (*sol*) — partia soli wokoło wrębiona, potem odrywana za pomocą klinów jako tzw. kłopeć
- wybudowa — ☉ w znaczeniu:
 1. zupełne wydobyć, wybranie, uprzątnięcie ciała kopalnego
 2. usuwanie obudowy z wyrobiska
 3. rozbiórka maszyny lub urządzenia
- wybudować — 1. ukończyć budowę
 2. ☉ w znaczeniu: usuwać obudowę, maszynę itp.
- wychodnia — odsłonięcie się złoża na powierzchni ziemi
- wychód sorty-
 mentu — procentowa ilość danego sortymentu jaką uzyskuje się z ogólnej ilości urobku
- wychód złoża — p. wychodnia
- wychwytnik (*koks*) — urządzenie służące do wyjmowania czoła naboju z komory koksowej
- wyciąg mały — urządzenie wyciągowe, przy którym liczba ludzi jadących jednocześnie w klatce nie przekracza 10, a prędkość jazdy nie przekracza 2 m/sek. (Przep. jazdy ludzi szybami § 30)
- † wycinka — p. ucinka
- wyciąg szybowy — 1. kompletne urządzenie służące do wyciągania szybem materiałów i do jazdy ludzi
 2. wydobyć szybem za jednym przejazdem klatki lub skipu

- wyciskanie spągu** — podnoszenie się spągu wywołane ciśnieniem górotworu lub pęcznieniem łupku spągowego wskutek nawilżenia
- wydać na powierzchnię** — wyciągnąć szybem na powierzchnię
- wydajność pracy** — stosunek zachodzący między ilością produkcji a nakładem czasu pracy ludzkiej, czyli wynik zadania produkcyjnego; wydajność określa się ilością jednostek produkcji przypadających na jednostkę pracy ludzkiej — wydajność produkcyjna, lub ilością czasu pracy ludzkiej przypadającej na jednostkę produkcji — wydajność czasowa
- wydajność dołowa** — wydajność obliczona z czasu pracy tylko pracowników lub robotników dołowych kopalni
- wydajność na górnika** — ilość urobku w tonach podzielona przez ilość górników w przodkach (na zmianę, dzień, miesiąc lub rok)
- wydajność na pracowniko-dniówkę** — to samo co wydajność na robotniko-dniówkę, lecz łącznie z pracownikami umysłowymi
- wydajność na rębacza** — p. wydajność na górnika
- wydajność na robotniko-dniówkę** — ilość wydobycia w tonach do ilości robotników zatrudnionych na dole i na powierzchni podczas danej zmiany
- wydajność na węglu** — wydajność obliczona tylko z czasu pracy robotników zatrudnionych bezpośrednio przy urabianiu węgla

- wydajność ogólna** — wydajność obliczona na wszystkich pracowników lub robotników danego zakładu pracy dla określonego czasu (dzienna, miesięczna)
- wydajność przodkowa** — wydajność obliczona z czasu pracy robotników zatrudnionych w przodkach, tzn. przy urabianiu i pomocniczych robotach w przodku
- wydawać urobek** — wyciągać urobek szybem z głębi ziemi na powierzchnię
- wydmuch** — obfite, lecz nie nagłe wydzielanie się gazów
- wydmuszka (koks)** — przewoźne urządzenie, poruszające się na piecach koksowniczych, służące do wyciągania pierwszych gazów wydzielających się z komór koksowych podczas napełniania ich węglem wsadowym, gdy komora nie jest jeszcze włączona do wspólnej rury zbiorczej, czyli odbieralnika
- wydobycie** — kopalina wydostana na powierzchnię uzyskana przez eksploatację górniczą. Ilość wyraża się w tonach na określonej jednostką czasu
- wydobywać** — urabiać i odtransportowywać urobek na powierzchnię
- wydobywanie** — całokształt robót górniczych mający na celu wydobywanie kopaliny użytecznej ze złoża; również (mniej właściwie) tylko samo wyciąganie urobku szybem
- wydzwignięcie spągu** — podniesienie się poziomego spągu w wyrobisku

- wyfuknięcie ładunku (strzału)** — niepożądany rozkład materiału wybuchowego, przejawiający się zwykle zjawiskiem płomienia i słabego dźwięku (syczenie, szmer), oraz niekiedy wyrzuceniem przybitki — bez rozerwania calizny
- wygotowanie ładunku** — p. wyfuknięcie ładunku
- wyklinienie pokładu** — stopniowe ścienianie pokładu aż do zupełnego zaniku
- wykuwanie gniazdek** — robienie kilofem lub młotkiem mechanicznym wgłębień — gniazdek w spągu dla umieszczenia stojaka lub w ociosach celem zapięcia stropnicy albo innych części
- wykwit** — wydzielenie się minerałów z ich roztworów po wyparowaniu cieczy, ujawniające się w postaci rozmaitych fantazyjnych kwiatów (dendrytów)
- wyłam** — pustka w caliznie po wyłamanym kamieniu lub węglu przy pędzeniu wyrobiska; wylam o określonych wymiarach przybiera nazwę: wyrobisko
- wyłącznik** — każde urządzenie w obwodzie prądu elektrycznego, obsługiwane ręcznie lub mechanicznie, które służy do przerywania tego obwodu
- † **wyłączność górnicza** — 1. wyłączne uprawnienie do prowadzenia na określonym terenie poszukiwań górniczych, przewidzianych przez prawo górnicze dla uzyskania prawa wydobywania minerału podlegającego woli górniczej. Istniało ono w dawnym prawie górniczym austriackim i zostało na ziemiach polskich zlikwi-

dowane przez polskie prawo górnicze z r. 1930

2. teren objęty powyższym uprawnieniem

- wyłom — p. wcięcie
- wyługowanie — p. ługowanie
- wymijalnia — p. mijanka
- wymyki (wierł)** — p. nożyce
- wypad sortymentu — p. wychód sortymentu
- ⊙ wyper — p. wywrót
- wyposażanie** — zakładanie potrzebnych urządzeń w danym miejscu, aby ono w pełni mogło służyć wyznaczonemu celowi; np. wyposażenie szybu w drabiny, prowadniki, rurociągi itp., za wyjątkiem krat zbrojenia
- wyposażenie techniczne** — ogół urządzeń mechanicznych, maszyn i sprzętu potrzebnych do utrzymania w ruchu danego np. przodka, zakładu itp.
- wyprawa** — warstwa zaprawy murarskiej nałożona na ścianę muru lub ociosu
- wyprawa odrzwiowa — p. obudowa odrzwiami
- ⊙ wypuczenie spągu — p. wyciskanie spągu
- wypychanie pieców (koks)** — czynność wyprowadzania gotowego naboju koksowego z komory koksowej
- wypycharka (koks)** — maszyna poruszająca się po szynach, służąca do wypychania naboju koksowych z komór

- wyrąb — potoczne określenie na robotę kilofem
- wyrobić col — wykonać przy urabianiu kopaliny wyznaczoną miarę postępu w całości
- wyrobisko — przestrzeń w pokładach ziemi wybrana robotą górniczą
- wyrobisko korytarzowe — wyrobione pod ziemią pustki o znacznej długości w stosunku do przekroju poprzecznego, a więc wszelkie chodniki, przecznice i pochylnie oraz sztolnie
- wyrobisko odkryte — rów lub wykop wyrobiony na powierzchni ziemi
- wyrobisko nadpoziomowe — wyrobisko znajdujące się powyżej poziomu wydobywczego
- wyrobisko podpoziomowe — wyrobisko znajdujące się poniżej poziomu wydobywczego
- wyrobisko przygotowawcze — wyrobisko zasadniczo chodnikowe, które przygotowuje pole do wybierania
- wyrobisko wydobywcze — wyrobisko powstające przez eksploatację złoża, np. zabierka filarowa, ściana, komora
- wysięgnik przenośnika — urządzenie u przenośników taśmowych podające urobek do wozów podstawianych pod wysięgnik
- wysięgnik wrębiarki — p. wrębnik
- wysiewki (*rud*) — drobne odpady prażonej rudy, które otrzymuje się przy przesiewaniu jej na sitach (rafach)

- wyskok** — przesunięcie pionowe lub skośne pokładu, przy którym przesunięte części pokładu nie straciły jeszcze kontaktu ze sobą
- wyspa (węglowa)** — pozostawiona podczas wybierania złoża część calizny w postaci nogi lub oporowca — najczęściej jako skutek nieprawidłowego prowadzenia robót
- wytlewać** — poddawać paliwo stałe (węgiel kamienny, brunatny, łupki palne) destylacji w niskich temperaturach
- wytlewanie** — sucha destylacja węgla w niskich temperaturach (550 — 700°), podczas której powstają produkty: półkoks, smoła, benzyna, woda i gaz. Wytlewać można węgle kamienne, brunatne i łupki palne
- wytyczać** — wyznaczać i ustalać kierunek
- wytycznianie** — wyznaczanie kierunku przy pomocy przyrządów mierniczych
- wywrotnica wagonowa** — urządzenie, służące do mechanicznego opróżniania ładunku wagonów kolejowych przez przechylenie całego wagonu bądź bokiem, bądź od czoła (gdy ściany czołowe wagonu są otwieralne)
- wywrót** — urządzenie do opróżniania wozów kopalnianych przez obrotowe wywracanie ich; rozróżnia się wywroty czołowe i boczne
- Wyższy Urząd Górniczy** — państwowy urząd do spraw górniczych (przestrzeganie prawa górniczego oraz bezpieczeństwa pracy), któremu podlegają Okręgowe Urzędy Górnicze

- wzbogacać** — usuwać skałę płoną z urobku
- wzbogacanie** — szereg czynności, w wyniku których kopalina użyteczna ma większą zawartość czystego minerału użytecznego niż go miała w stanie surowym
- wzbogacanie ręczne** — ręczne wybieranie z urobku kamienia i przerostów stosowane bądź w przodku, bądź w sortowniach (przebieranie urobku na taśmach przebiegających przez sortymenty od orzecha I do kęsów)
- wzbogacanie węgla** — mechaniczne (i ręczne) sposoby oddzielania od węgla części płonnych (kamień, przerosty, piryt itp); wzbogaca się w sortowniach, płuczkach, wialniach i flotowniach
- wzbogacanie w cieżkach ciężkich** — obj. pod płuczka z cieżką ciężką
- wznoszący się prąd powietrza** — najdogodniejszy i najbezpieczniejszy sposób przewietrzania kopalni polegający na tym, że świeże powietrze opływa wyrobiska i przodki od najniższych miejsc kopalni i dąży do coraz wyższych, by wydostać się, zużyte, szybem wentylacyjnym na powierzchnię

Z

- zabierka** — 1. główny rodzaj wybierania węgla systemem filarowym polegający na urabianiu węgla odcinkami o długości równej szerokości filara, przy czym przodek zabierki posuwa się zawsze od calizny w stronę zrobów
2. wyrobisko powstałe w powyższy sposób
- zabijak** — p. pniak
- zabudowa** — wypełnienie określonym materiałem pustki między obudową a calizną
- zabiór** — wielkość liniowa — prostopadła (najkrótsza) odległość od określonego miejsca otworu strzałowego do odsłoniętej płaszczyzny ociosu; poza tym p. urwa
- zab wrębiarki** — p. nóż wrębiarki
- zachęta akordowa** — dodatek do płacy zasadniczej przyznawany pracownikom akordowym jako zachęta do osiągnięcia lepszych wyników pracy
- zaciąg** — p. okładzina
- zaciąganie** — sięganie. rozprzestrzenianie się np. zawalu
- zacięcie** — p. gniazdko

- zaciśnięty** — określenie wyrażające skutki działania nacisku górotworu, np. chodnik zaciśnięty to taki, którego przekrój zmniejszył się, stojak zaciśnięty to taki, którego nie można wyrobić
- zacios** — wycięcie zrobione w drewnianej części obudowy służące do zwierania ze sobą wyciętych części, np. obły zacios (olunek) w wiązaniu polskim lub schodowy zacios w wiązaniu niemieckim
- zaczep linowy** — przyrząd u końca liny kołowrotów służący do połączenia z nią określonych przedmiotów
- zadymienie kopalni** — ukazanie się dymów pożarowych w wyrobiskach (chodnikach), w których powinno płynąć świeże powietrze; zjawisko spowodowane przeważnie odwróceniem się prądu powietrza
- zadzierzg** — p. pętla
- zagęszczacz** — urządzenie do zgęszczania mułów lub szlamów
- zagłębienie węglowe** — określony obszar występowania złóż węglowych stanowiący odrębną jednostkę geologiczną
- zagrzenie się węgla** — podniesienie się temperatury węgla w kopalni lub na zwałach spowodowane powstaniem warunków sprzyjających samozapaleniu się węgla
- zagwożdżenie (wierci)** — zatkanie odwiertu urwanymi częściami aparatu wiertniczego lub wpadłymi do otworu innymi przedmiotami
- zakłocować** — wypełnić okrągłakami pustkę poza właściwym przekrojem wyrobiska

- zakład główny** — zakład, którego zadaniem jest wytwarzanie produktu będącego zasadniczym przedmiotem działalności wytwórczej danego przedsiębiorstwa
- zakład górniczy** — zakład główny, którego zasadniczym zadaniem jest wydobywanie sposobem górniczym kopaliny użytecznej
- zakład pomocniczy** — w przemyśle węglowym zakład należący do zakładu górniczego, którego produkcja nie ma charakteru produkcji górniczej, lecz pomocna jest do należytego spełniania zadań wymaganych od zakładu górniczego
- zakład przeróbczy** — p. zakład przeróbki mechanicznej
- zakład przeróbki mechanicznej** — zakład, który mechanicznie przerabia surowy urobek celem uzyskania odpowiednich produktów handlowych; należą tu: sortownia, wialnia, płuczka, flotownia
- zakład uboczny** — w przemyśle węglowym zakład należący do zakładu górniczego, którego produkcja nie wpływa na spełnianie zadania wymaganego od zakładu górniczego
- zakład wydzielony** — zakład uboczny lub pomocniczy, który administracyjnie wyodrębniony jest z zakładu głównego (np. elektrownia wydzielona ze wspólnej administracji zakładu górniczego)
- zakładanie otworu strzałowego** — odwiercenie otworu strzałowego właściwe co do miejsca, kierunku oraz głębokości
- zaleganie pokładu** — sposób występowania pokładu pod względem rozciągłości i nachylenia
- zalepiacz (koks)** — robotnik zalepiający gliną drzwi komór koksowych i utrzymujący je szczelnymi

- zalew kopalni** — obfite podniesienie się wód w robotach podziemnych powodujące ich zalanie i uniemożliwienie pracy
- zalewacz (koks)** — robotnik zatrudniony przy ręcznym lub częściowo zmechanizowanym gaszeniu koksu, zalewający go wodą oraz pomagający koksiarzom w robieniu naboju koksowego
- załoga** — ewidencyjny stan pracowników danej kopalni
- założyć poziom** — wykonać na obranej głębokości potrzebne roboty przygotowawcze: podstawowe chodniki poziome, ew. połączenie ich pochylniami
- zamek odrzwiowy** — p. wiązanie
- zamek polski** — p. wiązanie polskie
- zamek niemiecki** — p. wiązanie niemieckie
- zamrażanie szybu** — przebijanie szybu przez warstwy wodonośne lub kurzawkę po zamrożeniu wody za pomocą płynów oziębiających, krążących w otworach wywierconych wokół przekroju szybu
- zamulać** — podsadzać wyrobisko podsadzką płynną
- zamułka** — krótkie potoczne określenie na podsadzkę płynną, p. podsadzka płynna
- zaognienie kopalni** — stan kopalni pod względem rodzaju i ilości pożarów dołowych
- zapadanie (pokładu)** — upadanie; p. upad
- zapadlina** — zagłębienie w terenie spowodowane zapadnięciem się warstw w głąb ziemi
- ⊙ **zapalacz** — p. strzałowy

- zapalnica — p. zapalarka
- zapalnik — rurka papierowa lub metalowa z wprowadzonymi do niej przewodnikami elektrycznymi tkwiącymi w masie zapalczej; jeśli masę tę zapala rozżarzony drucik mówimy o zapalniku mostkowym, jeśli drucika nie ma mówimy o zapalniku szparowym
- zapalnik czasowy — elektryczny zapalnik używany do robót strzelniczych nie działający w chwili przepływu prądu, lecz z określonym opóźnieniem
- ⊙ zapalnik momentalny — p. zapalnik natychmiastowy
- zapalnik natychmiastowy — zapalnik działający natychmiast na spłonkę po zapaleniu go elektrycznością, w odróżnieniu od zapalnika czasowego, który zapala spłonkę z pewnym opóźnieniem
- zapalnik ostry — zapalnik fabrycznie uzbrojony w spłonkę, stanowiący z nią jedną całość
- zapalarka — maszynka wytwarzająca energię elektryczną potrzebną do seryjnego odpalania zapalników elektrycznych przy robotach strzelniczych. Istnieją dwa typy zapalarek: do zapalników mostkowych i do szparowych (te mają na sobie znak SP)
- zapinać — sprzęgać wozy lub zakładać stropnice
- zapinanie stropnicy — osadzenie stropnicy bądź w gniazdkach wykutych w ociosach wyrobiska, bądź na stojakach

zapinacz	--	robotnik zatrudniony przy sprzęganiu wozów kopalnianych w pociągi lub złączający wozy do liny pochylnianej
zapłon	—	1. zapalenie się ciała płomieniem 2. ☉ w znaczeniu: zapalnik
zaporą	—	urządzenie służące na danej drodze do oddzielania, odgradzania, nieprzepuszczania, przeszkadzania itp.
zaporą pyłową	—	półki z pyłem kamiennym zawieszone u stropnic lub na bocznych ociosach, z których w razie wybuchu pyłu węglowego zostaje podmuchem uniesiony pył kamienny tłumiący dalsze rozprzestrzenianie się fali wybuchu pyłu węglowego
zapuszczanie (<i>wiert</i>)	—	czynność doprowadzenia aparatu wiertniczego do miejsca, od którego postępuje dalsze wiercenie
zapychacz	--	robotnik zatrudniony przy zapychaniu wozów np. do klatki szybowej
zapychak	—	mechaniczne urządzenie do zapychania wozów kopalnianych
zapychanie wozów	—	ręczne lub mechaniczne wtaczanie wozów do klatki szybowej
☉ zapylenie pyłem kamiennym	--	p. opylanie pyłem kamiennym
zarabowanie się	—	przypadkowe lub planowe oberwanie się skał nad wyrobiskiem, niekiedy do zupełnego jego wypełnienia
zarabowisko	—	miejsce puste ponad zawalonym wyrobiskiem
zasadzać	—	układać ręcznie podsadzkę kamienną
† zasadzacz	—	p. pośsadzkarz
zasadzanie	—	układanie podsadzki kamiennej

- ⊙ **zasięk** — p. włom
- zasilacz** — urządzenie (wózkowe, potrząsowe, talerzowe, komorowe, bębnowe) służące do miarkowania nadawy, czyli urobku np. przy mechanicznej przeróbce węgla
- zaśleпка** — przykrywa wykonana zazwyczaj z blachy, którą zakłada się na koniec rury celem zatkania (zaślepienia) otworu
- zasobnik węgla (koks)** — 1. część wsadnicy, do której jako do zbiornika dowożony jest węgiel wsadowy
2. zbiornik w wieży węglowej
- zasoby** — ilość użytecznej kopaliny zalegającej w określonym złożu
- zasoby możliwe** — zasoby, które nie są dokładnie obliczalne
- zasoby prawdopodobne** — zasoby określane z pewnym ryzykiem, kiedy złożo zbadane jest conajmniej z dwóch stron za pomocą wyrobisk lub odwiertów
- zasoby rzeczywiste** — zasoby nie nastęrczające większych obaw pod względem możliwości wyklinienia lub straty wartości, i gdy złożo zbadane jest conajmniej z trzech stron za pomocą wyrobisk lub odwiertów
- zastawa** — unieruchomienie, np. roboty, urządzenia kopalni
- zastawka przed-szybowa** — przyrząd umieszczony w torze przed szybem, zapobiegający wpadnięciu wozu do szybu, gdy na poziomie nie ma klatki
- zastrzał** — ukośna rozpora
- ⊙ **zasyp (koks)** — p. wsad

- zasypnica (koks)** — urządzenie posuwające się po szynach ułożonych na piecach koksowniczych służące do napełniania komór koksowych nieubijanym wsadem węglowym
- zasypywacz (koks)** — robotnik zatrudniony przy obsłudze zasypnicy, przy napełnianiu jej zasobników oraz przy napełnianiu komór koksowych
- zatopienie kopalni (poziomu)** — wypięnienie wyrobisk kopalnianych wodą — może być planowe, celem np. ugaszenia pożaru dołowego, albo nieprzewidziane, wreszcie sabotażowe
- zawalisko** — wyrobisko zapełnione zarabowaną skałą stropową
- zawał** — przewidziane albo niespodziewane osunięcie się skał stropowych do wyrobiska
- zawarcie** — zamknięcie (obudowa, tama) wyrobiska dobrze zabezpieczające przed naciskiem bocznym
- zawarcie filarowe** — wzmocnione zawarcie stawiane przy śląskim systemie wybierania w chodniku wybierkowym na granicy przyszej zabierki
- zawarcie podsadz-kowe** — mocna tama z okraglaków, rozpór i desek zamykająca wylot wyrobiska podsadzanego płynną podsadzką
- zawiadowca kopalni** — 1. kierownik działu robót górniczych na większych kopalniach
2. kierownik małego zakładu górniczego (tam gdzie jest tylko kopalnia i sortownia).

⊙ zawiedziony strzał — p. niewypał

- zawiesie** — 1. urządzenie, na którym u liny zawieszona jest klatka lub skip
2. okrętka do zawieszenia liny wyrównawczej u spodu klatki lub skipu
- zawieśnik** — przyrząd składający się z półkola podzielonego na stopnie i pionu wskazującego te stopnie; służy do mierzenia upadu pokładu lub nachylenia robót podziemnych
- zawód** — wycięcie w caliźnie umożliwiające założenie belki obudowy osadzonej w gniazdkach
- zaworowy (koks)** — robotnik, do obowiązków którego należy obsługa zaworów piecowych i czyszczenie rur stojących
- zawrębienie** — początkowa praca wrębiarki przed wykonaniem wrębu na żadaną głębokość, gdy wrębiarka nie przesuwa się jeszcze wzdłuż ściany
- zbieracz prądu** — p. odbierak prądu
- zbijać węgiel** — urabiać, odłamywać z caliżny za pomocą młotka mechanicznego
- zbijanka (sol)** — również zbitka — odrywanie klinem i młotkiem omoku, czyli kamienia panwiowego od blachy panwiowej
- zbiornik podsadzkowy** — p. lej podsadzkowy
- zbocze** — płaszczyzna pochyła wyniosłości lub wklęsłości ziemi
- zbój (sol)** — p. wybój
- zbroić** — zakładać zbrojenie

zbrojenie szybu	—	1. części podstawowe wyposażenia szybu, do których przymocowane są urządzenia robocze konieczne do spełniania zadań określających dany szyb 2. wykonywanie prac zbrojeniowych 3. potocznie — wyposażanie szybu, czyli zbrojenie łącznie z wyposażaniem (urządzeniami roboczymi)
zderzak	—	urządzenie ochronne przejmujące uderzenia wywierane przez poruszające się masy, np. wozy
zdolność produkcyjna kopalni	—	p. zdolność wydobywcza kopalni
zdolność przepustowa	—	najwyższa praktyczna ilość, jaką w określonym czasie można przeprowadzić przez lub przy pomocy danego urządzenia
zdolność wydobywcza kopalni lub szybu	—	ilość wydobycia możliwa do osiągnięcia przy istniejących urządzeniach technicznych; zdolność tę określa się dla danej kopalni lub szybu na określoną jednostkę czasu
zębátka	—	1. urządzenie łańcuchowe z drążkiem zębatym służące do wyrabowywania stojaków 2. dźwigarka (lewar) korbowa, której część dźwigająca jest drążkiem zębatym
zejść z godziny	—	zboczyć przy pędzeniu wyrobiska z wyznaczonego kierunku
zemplony (sol)	—	p. zmiotki
zendrówka	—	p. dźwiękówka

- zero** — końcowa część wyrobiska, którego nie można podsadzić (zamulić)
- zeskok** — obniżenie się danych warstw wskutek uskoku bez utraty połączenia w pokładzie
- ⊙ **zeskład** — p. zestaw
- zespół** — zgrupowanie kilku przedmiotów (lub istnień) dla wspólnego wykonania określonego zadania
- zespół koksownic**
(*koks*) — układ koksownic, który bez względu na ich ilość położony jest wzdłuż jednego toru wsadnicy, wypycharki lub wozu gaśniczego i objęty jest wspólnym zbrojeniem
- ⊙ **zespół pieców koksowniczych**
(*koks*) — p. zespół koksownic
- zestaw** — stałe połączenie kilku przedmiotów, które jako całość przeznaczone są do wykonania określonego zadania
- ⊙ **zestaw rynien wstrząsanych** — p. ciąg rynien
- zestawiacz pociągu** — pracownik obeznany z przetokiem kolejowym, który zestawia wagony wg grup i tworzy w ten sposób wymagany skład pociągu
- zestrój** — p. aparat
- zgarniacz** — ciężki czerpak ciągniemy linami i kołowrotem, służący do odstawy uróbku twardego lub też do urabiania i odstawy materiału sypkiego

- zgarniak** — jedno z ramion ładowarek zgarniających (np. typu Joy), które zgarniają urobek na ładowarkę
- zgarniarka (koks)** — urządzenie służące do przesunięcia całego zgaszonego naboju kokсового z rampy do wozów lub na przenośnik taśmowy
- zglobianie szybu** — przebijanie szybu od powierzchni ziemi w głąb
- zgniotek** — klocek drewniany, który służy do przejmowania ciśnień; klocki te wkładane np. między sztywne człony obudowy, czynią ją podatną na ciśnienie górotworu
- zgrupowanie robót** — rozmieszczenie robót eksploatacyjnych na kierunku rozciągłości złoża; pod tym względem rozróżnia się eksploatację jednoskrzydłową, eksploatację dwuskrzydłową oraz eksploatację wieloskrzydłową
- zgrzebló** — 1. część zgarniająca przy przenośnikach zgrzeblowych
2. (sol) gracka do zgarniania soli w panwi ku jej burtom, zwykle na krótkim drażku
- zgrzewarka** — przyrząd służący do łączenia metali ze sobą w miejscach styku przez nadtapianie w odpowiedniej temperaturze
- ziarnistość** — cecha fizyczna ciała (skały) złożonego z kawałków spojonych za pomocą jednorodnego lub obcego lepiszcza

- ziarno** — w przeróbce: kawałek urobku
- ziarno błędne** — przy wzbogacaniu węgla w ośrodku płynnym: ziarno o ciężarze właściwym wyższym od ciężaru właściwego, na granicy którego dokonuje się podział ziarna na użyteczne i na odpady
- ziarno fałszywe** — 1. przy sortowaniu ziarno, które ze względu na swą wielkość należy do podziarna lub nadziarna w danym sortymencie
2. przy wzbogacaniu ziarna skały płonnej w koncentracie lub minerału użytecznego w odpadach, które wskutek pewnych zmian w jego ciężarze właściwym znalazło się w nieodpowiedniej frakcji
- ziarno graniczne** — ziarno należące do sąsiedniego niższego sortymentu
- ziarno węgla** — kawałek węgla o wymiarach utrzymanych w granicach sortymentu
- ziemia okrzemkowa** — luźna, mączasta, biaława lub żółtawa masa okrzemków składająca się ze szkieletów tych istot; służy m. i. do wyrabiania masy do izolacji cieplnej oraz do nasycania nitrogliceryną
- ⊙ **zicherka** — p. lampa bezpieczeństwa, dewidka
- zjazd** — ogólnie przeniesienie się z powierzchni do wnętrza kopalni wyciągami, drabinami itp.
- zjednoczenie rejonowe** — wyodrębnione państwowe przedsiębiorstwo przemysłowe, nadzorowane przez Centralny Zarząd określonego przemysłu. Zjednoczenie otrzymuje nazwę rejonu, w którym znajdują się podległe mu zakłady pracy (główne, uboczne i pomocnicze)

- zjeżdżać** — udawać się do podziemia kopalni
- zlepieniec** — skała osadowa mechanicznego pochodzenia powstała z otoczków i żwiru scementowanych lepiszczem
- złącze żerdzi**
(*wiert*) — zakończenie żerdzi: z jednej strony zgrubienie z odpowiednim wgłębieniem, z drugiej strony trzpień wchodzący do wgłębienia następnej żerdzi. Trzpień i wgłębienie mogą być kształtu cylindrycznego lub stożkowego i odpowiednio nagwintowane
- złamki solne (sol)** — sól kamienna zmiatana w kopalni i jako zanieczyszczona sprzedawana pod nazwą soli bydlęcej lub przemysłowej
- złoże** — skupienie użytecznego ciała kopalnego w skorupie ziemskiej
- złoże gniazdowe** — p. gniazdo
- złoże hydrotermalne** — złożo wytworzone z wydzielin mineralnych roztworów wód ciepłych, powstałe wskutek ich stygnięcia
- złożo kontaktowe** — złożo powstałe w pobliżu zetknięcia się skały ogniowej ze skałą otaczającą na skutek tego zetknięcia
- złożo magmatyczne** — złożo powstałe z wydzielin płynnej magmy podczas jej stopniowego stygnięcia, np. złoża chromitu, magnetytu, platyny
- złożo metasomatyczne** — złożo powstałe wskutek chemicznej zamiany skały pierwotnej zazwyczaj płonnej na skałę użyteczną

- złoże osadowe** — złoże wytworzone głównie pod wodą przez mechaniczne osadzanie się składników, bądź przez wyparowanie lub rozkład chemiczny roztworów, bądź powstałe pod wpływem działania czynników biologicznych, wreszcie może być nawiane (eoliczne)
- złoże okruchowe** — złoże wtórne, powstałe przez zniesienie (erozję) złóż starszych; zależnie od przyczyn powstania i miejsca zalegania rozróżnia się: złoża okruchowe eluwalne w pobliżu złóż pierwotnych, fluwialne czyli rzeczne w dolinach rzek i morskie jako skutek niszczącego działania fal morskich
- złoże pierwotne** — złoże niezmienione strukturalnie, w odróżnieniu od złoża wtórnego
- złoże pneumatolityczne** — złoże powstałe z roztworów stygnącej magmy w połączeniu z lotnymi składnikami
- złoże przemysłowe** — złoże nadające się do eksploataowania z korzyścią ekonomiczną
- złoże przeobrażone** — złoże pierwotne zmienione całkowicie lub częściowo pod względem jakości i wyglądu wskutek zmiany pierwotnych warunków i zaistnienia nowych czynników (mechanicznych, termicznych i chemicznych)
- złoże rozsypowe** — złoże kopaliny użytecznej o budowie nie zwięzłej, łatwo rozpadające się na luźne okruchy, np. piaski złotonośne
- złoże wtórne** — złoże powstałe przy udziale późniejszych procesów
- złoże sztokowe** — złoże w kształcie pnia lub słupa

- złoże zubożale** — złoże, którego skład mineralogiczny uległ zmianie na niekorzyść głównej kopaliny użytecznej w stosunku do pierwotnie stwierdzonego składu
- zmiana (robocza)** — podział doby na trzy 8-godzinne okresy ustawowego czasu pracy; przy czym ranna zmiana (od godz. 6.00) liczona jest jako I, popołudniowa (od 14.00) jako II /obie są dziennymi zmianami/, III zaś (od 22.00) jest nocną zmianą. Zmiana dołowa na kopalni trwa 7^{1/2} godzin
- zmiotki (sol)** — sól zmiotana w składach solnych i sprzedawana następnie jako sól bydłęca
- zmularz** — robotnik zatrudniony przy monitorze podsadzkowym zmywający prądem wody piasek podsadzkowy do kosza zamulkowego
- znaczek obecności** — metalowa blaszka kontrolna z numerem, pod którym dany robotnik zapisany jest na liście załogi; znaczek wydany robotnikowi na danej zmianie oznacza jego obecność w pracy i służy kontrolerowi do zapisania mu dniówki oraz do kontroli, czy dana osoba wyjechała z dołu kopalni, czy też nadal tam pozostaje
- znaczek palikowy** — p. znaczek wózkowy
- znaczek wózkowy** — metalowy krążek zawieszany u ładownego wozu, podający przodek gdzie był załadowany i służący do zaliczenia wozu danemu przodkowi; dawniej był nim palik drewniany
- znaczkarz** — pracownik zatrudniony w znaczkowni przy wydawaniu i odbiorze znaczków od górników znajdujących się w pracy

znaczkownia	— pomieszczenie, gdzie są tablice na znaczki obecności załogi kopalnianej
znak górniczy	— dwa skrzyżowane narzędzia górnicze: perlik i żelazko, takie same jak w godle górnictwa
znamię górnicze	— p. blizna górnicza
† zompch	— p. żap
zrąb	— p. ocios
zrąb szybu	— krawędź obudowy szybu wychodząca na powierzchnię ziemi
zraszać	— skrapiać wodą pył węglowy w wyrobiskach
zraszanie	— czynność skrapiania wodą miejsc gromadzenia się pyłu węglowego w przodku obowiązująca przed odpalaniem strzałów w kopalniach o wybuchowym pyłe węglowym
zraszacz	— pracownik zajmujący się unieszkodliwianiem pyłu węglowego przez obfite zraszanie go wodą
† zrażacz	— 1. dawniej robotnik na nadszybiu zajmujący się wypróżnianiem, czyli wysypywaniem urobku z wózków 2. p. ciskacz
zrażanie (rud)	— ręczne wyciąganie urobku dukłą (szybikiem)
zrobiska	— p. stare zroby
zroby	— wyrobiska pozostałe po wybraniu złoża, które zostają bądź podsadzane, bądź się je zarabuje albo pozostawia

- swemu losowi, a wtedy same się z czasem zarabowują, przyjmując nazwę starych zrobów
- zruszenie** — krótkie określenie stanu skał znajdujących się wewnątrz tzw. strefy odprężonej, czyli skał zwolnionych spod ciśnienia górotworu, spekanych i prących swym ciężarem do wyrobiska lub na jego obudowę
- zrzyna** — p. okorek
- zsuwnia** — urządzenie do stromego opuszczania urobku składające się ze żłobu, po którym zsuwa się urobek
- zsuwnia śrubowa** — zsuwnia szybikowa o żłobach biegnących śrubowo
- zsyp** — urządzenie służące do przesypywania urobku (lub materiału) ze zbiornika do podstawianych pod niego środków transportowych
- zsypnia** — strome wyrobisko (szybik, komin) służące do zsypywania urobku własnym ciężarem
- zsyplik** — zbiornik na płuczce o niewielkiej pojemności używany na średnie sortymenty węgla (orzechy) już wzbogaczonego
- zszywka „Nilos”** — p. spinka „Nilos”
- zubr solny** — ił solny
- zwały** — skład na wolnym powietrzu kopaliny użytecznej sypanej luźno, a nie do zbiorników
- zwałować** — składać urobek na zwałach

zwałowanie	— czynność sypania na zwał wydobytej kopaliny
zwarcie	— praktycznie bezoporowe zetknięcie przewodników elektrycznych pod napięciem
zwarycz (sol)	— pracownik, który pracuje przy panwi podczas warki
zwierciny	— okruchy i miał powstałe podczas wiercenia otworów np. strzałowych
zwietrzelina	— zwietrzała skała
zwietrzenie	— rozpad skał spowodowany czynnikami atmosferycznymi
† zwolenie (rud)	— znak wybity przez dziesiętnika na sztuce metalu zwanej gęsią, która stanowiła dziesięcinę (olborę) w naturze za udzielone nadanie górnicze
zwornik	— przy obudowie sklepieniowej środkowy (najwyższy) cios lub cegła, zamykająca niejako obydwie skrzydła sklepienia, zwany też kluczem
⊙ zwrotnia	— część przenośnika składająca się z odpowiednio zbudowanego bębna, na którym element przenoszący nawraca swój bieg
zwrotnica	— ruchoma część rozjazdu szynowego składająca się z iglic i zwrotnika
zwrotnik	— urządzenie zwrotnicy służące do przestawiania iglic
zygadło	— 1. p. rzgadło 2. (rud) pręt zakończony gracką służący do wygarniania zwiercin z otworu strzałowego oraz do ubijania przebitki — czyli tzw. nabijak

Z

- zaba — 1. dawna olejowa lampka górnicza
2. (*sol*) grubo spieczony omok w jakimś zagłębieniu panwi
- zabka — ręczna przenośna pompa przodkowa
- zap, żapia — dolna część szybu położona poniżej ostatniego poziomu, służąca do zbierania ściekającej wody i jako miejsce nawrotu liny wyrównawczej. Wyraz pochodzenia polskiego, od siąpić = kapać
- † żarownia — miejsce przy szybie wentylacyjnym pod ziemią, gdzie paliło się ognisko wywołujące ciąg powietrza
- żebro podsadz-
kowe — ścianka ułożona z kamienia
- żelatyna wybu-
chowa — materiał wybuchowy złożony z nitrogliceryny oraz dodatku bawełny strzelniczej; wchodzi w skład niektórych tzw. skalnych materiałów wybuchowych stosowanych w górnictwie
- żelaziak brunatny — p. limonit
- żelaziak węglowy — p. syderyt
- żelazko — młot nasadzany na trzonek, w jednym końcu zaostroszony. z drugiego zaopatrzony w obuch
Poza tym p. godło górnictwa
- żelazo — 1. pierwiastek Fe
2. ⊙ w odniesieniu do miękkich odmian stali
3. p. żelazko
- żeleźnik (*sol*) — górnik-rębacz

- żerdź płuczkowa** — żerdź z kanałem do przepływu wody
(*wiert*) płuczkowej
- żerdź ratunkowa** — żerdź pełna o specjalnie wzmocnionych przekrojach służąca do celów instrumentacyjnych. Z żerdzi takich od góry o większych przekrojach i stopniowo coraz mniejszych zestawia się przewód ratunkowy, gdy trzeba instrumentować znaczne ciężary
- żerdź wiertnicza** — pręt stalowy lub drewniany, odpowiednio długi i gruby. Żerdzie skrecone ze sobą tworzą przewód wiertniczy
(*wiert*)
- żłób** — jedna z rynien nieruchomych, których ciąg służy jako środek odstawy urobku
- ⊙ **żłób potrząsalny** — p. przenośnik wstrząsany
- ⊙ **żompel** — p. żąp
- † **żupa** — kopalnia soli, również kruszców
- żuraw wiertniczy** — urządzenie mechaniczne naziemne służące do wykonywania odwiertu oraz potrzebnych przy tym operacji; istnieją żurawie różnych typów
(*wiert*)
- żuzel** — niepalna pozostałość po wytopieniu danej rudy; powstaje też po stopieniu się pewnych popiołów węglowych
- żyła** — masa mineralna wypełniająca szczelinę w skale i posiadająca inny skład niż otaczająca skała
- żyła kamienista** — żyła pochodzenia wulkanicznego zawierająca np. granit, porfir, bazalt, trachit itp.
- żyła kruszczowa** — żyła zawierająca w sobie prócz skały żyłnej określone kruszce
- żyła pokładowa** — żyła o wyglądzie pokładu zalegająca np. między pokładami lub w szczelinie uskokowej

K o n i e c

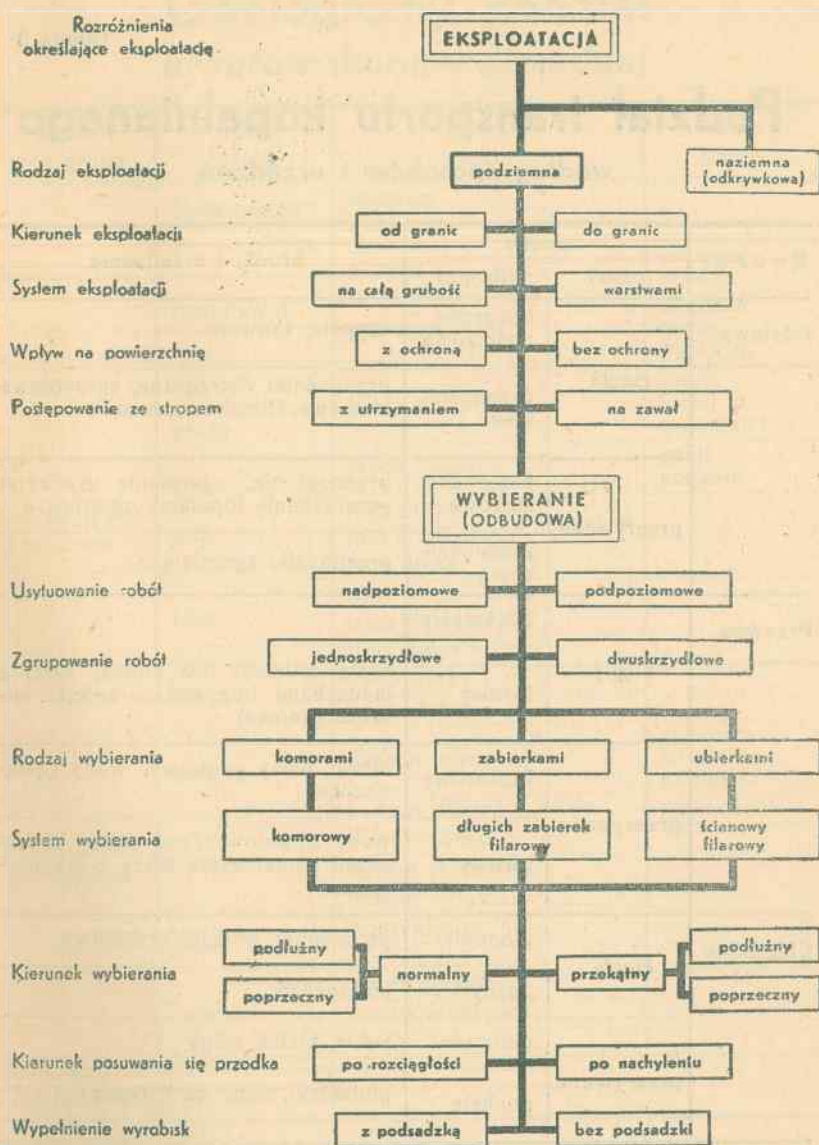
DODATEK

Wykaz skrótów i symboli

najczęściej używanych

wiek (okres czasu)	w.	kaloria (tzw. mała)	cal
rok	r.	kilokaloria (tzw. duża)	kcal
miesiąc	mies.	ciśnienie 1 mm słupa	
dzień	dn.	wody	mm H ₂ O
dość	ds	ciśnienie 1 mm sł. rtęci	
godzina	godz	(torr)	mm Hg
minuta	min	złoty	zl
sekunda	sek	grosz	gr
kilometr	km	milion	mln
metr	m	miliard	mld
decymetr	dcm	numer	nr
centymetr	cm	tom	t.
milimetr	mm	strona	str.
tona	t	inżynier	inż.
kwintal (100 kg)	q	inspektor	insp.
kilogram	kg	profesor	prof.
dekagram	dkg	doktor	dr
gram	g	magister	mgr
gram-siła	G	między innymi	m. i.
kilogram-siła	kG	warstwy	wwy
litr	l	na przykład	np.
atmosfera fizyczna	Atm	i tak dalej	itd.
atmosfera techniczna	at	i tym podobne	itp.
dtto absolutna	ata	jak wyżej	jw.
dtto nadciśnienia	atn	według	wg
ciśnienie	kg/cm ²	tak zwany	tzw.
koń mechaniczny	KM	to znaczy	ozn.
koń szybowy	KS		
wat	W	Numerację kolejną wzorów pisze się	
kilowat	kW	przy brzegu z prawej strony, w kwadrantowym nawiasie, np. [2]	
kilowatgodzina	kWh	Powoływanie się w tekście na literaturę oznacza się numeracją jej spisu, zwykłą wielkością pisma i w okrągłym nawiasie, np.: ... koksowniczych wg Sapożnikowa (3).	
wolt	V		
amper	A		
om	Ω		
stopień (temperatura)	C		
stopień (kąć)	°		

Podział eksploatacji złóż



Podział transportu kopalnianego według sposobów i urządzeń

R o d z a j	Sposób		Środki i urządzenia
	(czas)	(droga)	
Odstawa	ciągła	bezprze- nośnikowa	zsypanie, zsuwnie
		przenośni- kowa	przenośniki wstrząsane, zgrzeblowe, taśmowe, ślimakowe, rurowe
	przerywana	bezprzeno- śnikowa	przenoszenie, zgarnianie grackami, przerzucanie łopatami, zgarniacze
		przenośni- kowa	przenośniki zgarniające
Przewóz	ciągły	beztorowy	
		torowy	wozy z linami bez końca, wozy z łańcuchami bez końca, kolejki wi- szące (linowe)
	przerywany	beztorowy	taczki, wozy oponowe, wozy gąsie- nicowe
		torowy	wozy z kołowrotami, wozy z tar- czami hamulczymi, wozy z lokomo- tywami
Ciągnięcie	ciągłe	pionowe	podnośniki, nośniki szybkowe
		pochyle	podnośniki
	przerywane	pionowe	kubły, klatki, skipy
		pochyle	podwózki, skipy na kółkach

Geologiczny podział utworów skorupy ziemskiej

a) ERA b) grupa	OKRES system	EPOKA seria	(WIEK) piętro
kenozoiczna	czwartorzęd	aluwium dyluwium	
	trzeciorzęd	neogen	pliocen miocen
		paleogen	oligocen eocen paleocen
mezozoiczna (drugorzęd)	kreda	kreda górna	senon turon cenoman
		kreda dolna	gault neokom
	jura	jura górna	
		jura środkowa	
		jura dolna	
	trias	trias górny	
		trias środkowy trias dolny	
paleozoiczna (pierwszorzęd)	perm	perm górny	
		perm dolny	
	karbon	karbon górny	stefanien westalien namurien
		karbon dolny	dinantien
	dewon	dewon górny	
		dewon środkowy	
		dewon dolny	
sylur	sylur górny		
	sylur dolny		
kambr	kambr górny		
	kambr środkowy		
	kambr dolny		
eozoiczna (algonkium)			
archaiczna			

Stratygrafia polskich zagłębi węglowych

		Zagłębie Węglowe						
		Górno-śląskie		Dolno-śląskie				
k a r b o n	g ó r n y	stefanien			warstwy Oltweiler	radowenckie	kuno- wskie	
						arkozy hexensteinskie		
						szwadłowickie		Ida
			D	warstwy libiąskie		100*	nie stwierdzone	
			C	warstwy chełmskie		200	warstwy żdziareckie	
		westfalien	warstwy łękowe		warstwy łaziskie	300	grupa stropowa albo warstwy zaclerskie	grupa górna
				B	warstwy orzeskie	mikołowskie		
				A	warstwy rudzkie	400		
		d o l n y	namurien		warstwy siódłowe	500	warstwy biało-kamieńskie	
					warstwy porębskie	600	niezgodność — przerwa	
	warstwy brzeźne			700	warstwy wałbrzyskie spągowe			
	warstwy jakłowieckie			800				
	warstwy gruszowskie			900				
	warstwy pietrkowickie			900	niezgodność			
		kulm lub wapieni węglowy		kulm				
dewon								

* numeracja pokładów węgla

Podział i charakterystyka węgla

Rodzaje genetyczne	humusowe	torf węgiel brunatny węgiel kamienny antracyt
	sapropelowe	kennel boghead piropissyt
Odmiany petrograficzne		witryt fuzyt duryt klaryt
Składniki petrograficzne		witrynit mikrynit fuzynit i semifuzynit eksynit sklerynhyminit alginit
Własności fizyczne		ciężar właściwy barwa połysk twardość łupliwość
Zanieczyszczenia nieorganiczne		różne

Numeracja i nazwy kopalń węgla kamiennego w Zagłębiach Górno- i Dolno-śląskim *)

I- Jaworznicko-Mikołowskie Zjedn.	5 Paweł
1 Jaworzno	6 Karol
2 Siersza	7 Szombierki
3 Krystyna	8 Bobrek
4 Janina	
5 Brzeszcze	VI- Bytomskie Zjednoczenie
6 Silesia	1 Radzionków
7 Bolesław Śmiały	2 Andalużja
8 Boże Dary	3 Chorzów
9 Murcki	4 Łagiewniki
10 Wesola	5 Rozbark
11 Ziemowit-Piast	6 Centrum
12 „Nowe Kopalnie“	7 Bytom
II- Dąbrowskie Zjednoczenie	VII- Zabrskie Zjednoczenie
1 Jowisz	1 Miechowice
2 Grodziec	2 Rokitnica
3 Gen. Zawadzki	3 Mikulczyce
4 Saturn	4 W. Pstrowski
5 Czeladź	5 Gliwice
6 Milowice	6 Concordia
7 Sosnowiec	VIII- Gliwickie Zjednoczenie
8 Klimontów-Mortimer	1 Zabrze Wschód
9 Kazimierz-Juliusz	2 Zabrze Zachód
10 Niwka-Modrzejów	3 Sońnica
III- Katowickie Zjednoczenie	4 Makoszowy
1 Mysłowice	5 Gliwice
2 J. Wieczorek	6 Bielszowice
3 Wujek	7 Knurów
4 Kleofas	IX- Rybnickie Zjednoczenie
5 Katowice	1 Rydułtowy
6 Eminencja	2 Anna
IV- Chorzowskie Zjednoczenie	3 Ignacy
1 Prezydent	4 Marcel
2 Barbara-Wyzwolenie	5 Rymer
3 Michał	6 Chwałowice
4 Siemianowice	7 Jankowice
5 Śląsk	8 Dębieńsko
6 Matylda	X- Dolno-śląskie Zjednoczenie
7 Polska	1 Bolesław Chrobry
V- Rudzkie Zjednoczenie	2 Victoria
1 Walenty-Wawel	3 Biały Kamień
2 Wanda-Lech	4 Mieszko
3 Pokój	5 Nowa Ruda
4 Wirek	

*) Podana w tej tabeli numeracja kopalń umożliwia korzystanie z Tabeli 8

- 328 — Bezimienny (I-10)
Pokład 12a (I-6)
Pokład XXV (I-5)
- 324 — Grundmann (I-8) (I-9)
(I-10) (I-11) (I-12)
Pokład 19 (I-6)
- 344 — Tiele (I-9)
- 347 — Agata (I-8) (I-9) (I-10)
- 350 — Zygmunt (I-9)
- 355 — Karolina (I-8) (I-9) (I-11)
(I-12)
- 380 — Ikskul (II-8)
- Warstwy rudzkie***
- 401 — Adam (I-9) (I-11) (I-12)
Einsiedel (V-6)
Ema (III-5)
Jerzy (II-10)
- 402 — Fundgraben (V-4)
Pokład 24 (I-6)
Pokład XXVIII (I-5)
Przyczepiony (I-8) (I-9)
- 403 — Fundgraben (I-9)
Nanette (V-4)
Pokład 17 (III-3)
Pokład 25 (I-6)
Pokład XXIX (I-5)
- 404 — Nanette (I-9) (I-11) (I-12)
Pokład IV (III-5)
Pokłady: 27, 29, 30, 34 (I-6)
Pokłady: XXX, XXXI,
XXXII, XXXIII (I-5)
Schuckmann (V-6)
- 405 — Antonina (I-9) (I-11) (I-12)
(VIII-4) (VIII-6)
Pokład 22 (III-3)
Hugo (VI-5)
Kleofas (III-3)
Maurycy (III-1)
Mittel (II-10)
Morgenroth (II-12)
Pokład II (VI-6)
Pokład V (III-5)
Pokład XXXIV (I-5)
Pokład 35 (I-6)
- 406 — Antonina ława dolna (VIII-3)
Ksawera (I-9)
Nadkładowy VII (VI-1)
(VI-7)
Pokład A (VIII-1)
Pokład III (VI-6)
- Pokład VI (V-8)
Pokład XXXV (I-5)
Pokład 36 (I-6)
- 407 — Edwin (III-1)
Jakub-Słoneczny (I-9)
Pokład B (VIII-1) (VIII-6)
Pokład G (VIII-3)
Pokład IV (VI-6)
Pokład VI (III-5)
Pokład 29 (III-3)
Pokład XXXVI (I-5)
Pokład 37 (I-6)
- 408 — Ksawer (VIII-1)
Ksawer górny (VIII-3)
Georgina (I-11) (I-12)
Nadkładowy VI (VI-1)
(VI-7)
Oskar (II-10)
Pokład XXXVII (I-5)
Pokład 38 (I-6)
- 409 — Boże daj Szczęście (VI-2)
Jerzy (I-9) (I-11) (I-12)
Ottilia (V-3)
Pokład XXXVIII (I-5)
Pokład 39 (I-6)
- 410 — Nadkładowy V (VI-1) (VI-7)
Nadkładowy VI (VI-1) (VI-7)
Pokład A (VI-2)
Pokład VI (VI-6)
Pokład VII (VI-5)
Reden Pochamer (V-6)
- 411 — Nadkładowy III (VI-1) (VI-7)
Pokład B (VI-2)
Pokład VIa (VI-6)
- 412 — Hugo (VII-2)
Nadkładowy II (VI-1) (VI-7)
Pokład C (VI-2)
Pokład VII (VI-6)
Pokład VIII (VI-5)
Pokład IX (VI-5)
Sonnenblume (VIII-4)
Średni (III-6)
Szczęść Boże (VI-3)
- 413 — Antoni (VII-3)
Pokład VIII (VI-6)
Sonnenblume (VIII-4)
- 414 — Georgina (VIII-3) (VIII-4)
Milowicki (II-4)
Nadkładowy I (VI-1) (VI-2)
(VI-7)
Pokład IX (VI-6)
Pokład X (VI-5) (VI-6)

*) Identyfikacja tymczasowa

- Pokład XI (VI-5)
 Szczęść Boże 1 (VI-3)
 Szczęść Boże 2 (VI-3)
- 415** — Ignacy (II-4)
 Luiza (VI-1) (VI-7)
 Pokład Xa (VI-6)
 Pokład XII (VI-5)
 Wanda ława górna (III-4)
- 416** — Blücher (III-6)
 Florentyna (VI-3) (VI-5)
 Ida /Paweł/ (VI-1) (VI-7)
 Jakub (VII-1) (VII-3)
 Jakub Sonnenblume (VII-2)
 Paweł (V-2) (V-5) (V-7) (V-8)
 Pokład XI (VI-6)
 Pokład 35 (III-3)
 Wanda (III-4)
- 417** — Edgar (VI-1) (VI-7)
 Jerzy (VII-2) (VII-3) (VII-5)
 Pokład Xa (VI-6)
- 418** — Nadzieja (VI-3)
 Oton ława górna (VI-1) (VI-7)
 Pokład I (VI-2)
 Pokład XII (VI-6)
 Pokład XIII (VI-5)
 Weronika (V-2)
- 419** — Gerhard górny (VI-3) (VI-4)
 Maria ława górna (VI-5)
 Oton ława dolna (VI-1) (VI-7)
 Pokład XIII (VI-6)

Warstwy siodłowe*

- 501** — Einsiedel (V-2) (VII-1) (VII-3) (VII-4)
 Einsiedel górny (V-1) (V-5) (VII-2) (VIII-1)
 Fanny (II-1) (II-2) (II-4) (II-5) (II-6) (III-3) (III-6) (IV-3) (IV-4)
 Gerhard (IV-1) (IV-2) (IV-5) (IV-6) (IV-7) (V-3)
 Gerhard dolny (VI-3) (VI-4)
 Górny (III-1) (III-2)
 Grapow ława górna (VI-1) (VI-7)
 Maria (VI-5)
 Narew (III-4) (III-5)
 Pokład II (VI-2)
 Pokład XIV (VI-6)
 Reden ława górna (II-9)
 Reden górny (II-7)
- 502** — Einsiedel (VIII-4)
 Einsiedel dolny (V-5) (VIII-1)
 Gerhard (V-1)
 Grapow ława dolna (VI-1) (VI-7)
 Pokład XV (VI-5)

*) Identyfikacja tymczasowa

- 503 — Fanny dolny (IV-4)
 Pokład XV (VI-6)
 Schuckmann górny (VII-1) (VII-2) (VII-3) (VII-4) (VII-5)
 Serla łąwa górna (VI-7)
 Bug (III-4) (III-5)
- 504 — Gerhard (VI-5)
 Heintzmann (IV-1) (IV-2) (IV-5) (IV-6) (V-3) (VI-3) (VI-4)
 Pokład III (VI-2)
 Schuckmann (V-1) (V-2) (V-5) (VIII-1) (VIII-3) (VIII-4)
 Schuckmann dolny (V-8) (VII-1) (VII-2) (VII-3) (VII-4) (VII-5)
 Serlo łąwa dolna (VI-1) (VI-7)
 Szczęście (III-6)
 Szczęsny (II-1) (II-2) (II-4) (II-5) (II-6)
- 505 — Pelagia (VIII-3)
 Pokład XVIa (VI-6)
- 506 — Broja (VIII-2)
 Karol (II-5) (II-6)
 Pelagia (IV-2) (IV-3) (IV-4) (IV-5) (IV-6) (IV-7) (V-2) (V-3)
 (V-7) (VI-3) (VI-4) (VI-5) (VI-7)
 Pelagia III (V-1)
 Pilica (III-5)
 Pokład IV (VI-2)
- 507 — Heinitz (V-1) (V-2) (V-5) (V-7) (V-8) (VII-1) (VII-2) (VII-3)
 (VII-4) (VII-5) (VIII-1) (VIII-2) (VIII-3) (VIII-4)
 Heintzmann (VI-5)
 Pokład XVII (VI-6)
 Pokładowy łąwa górna (VI-1)
 Siodło górne (IV-2) (IV-3) (IV-4) (IV-5) (IV-6) (IV-7) (V-3)
 Spagowy łąwa górna (VI-7)
- 508 — Reden (VIII-1) (VIII-3) (VIII-4)
 Reden górny (VII-3) (VII-4) (VII-5)
- 509 — Pokładowy łąwa średnia (VI-1)
 Reden dolny (V-7) (V-8) (VII-2) (VII-4) (VII-5) (VIII-1)
 Spagowy łąwa średnia (VI-7)
- 510 — Dolny (III-1) (III-2)
 Karolina (II-1) (II-2) (II-4) (II-5) (II-6) (III-3) (III-6) (IV-3) (IV-4)
 Pochhamer (V-7) (V-8) (VII-2) (VII-3) (VII-4) (VII-5) (VIII-1)
 (VIII-2)
 Pokładowy łąwa dolna (VI-1)
 Pokład V (VI-2)
 Pokład XVIII (VI-6)
 Reden (II-3) (II-8) (II-10)
 Reden dolny (II-7) (II-9)
 Reden-Pochhamer (V-1) (V-2) (V-5) (VIII-3) (VIII-4)
 Siodło (IV-1)
 Siodło dolne (IV-2) (IV-5) (IV-6) (V-3) (VI-3) (VI-4)
 Siodłowy (I-9) (I-11) (I-12) (VI-5)
 Spagowy łąwa dolna (VI-7)

Warstwy porębskie*

- 602 -- Hoym (IX-3)
Jagna (IX-4)
- 603 -- Carolus (IX-3)
Swarog 1 (IX-4)
- 604 -- Osten (IX-3)
Swarog 2 /Leo 1/ (IX-1)
Swarog 2 (IX-4)
- 605 -- Swarog 3 /Leo 2/ (IX-1)
Swarog 3 (IX-4)
Sylwester (IX-3)
- 606 -- Andrzej I (IV-3)
Reden (IX-3)
Spagowy I (IV-4)
Swarog 5 (IX-4) (IX-5)
- 607 -- Laura (IX-3)
Swarog 5 /Nieder 1/ (IX-1)
Swarog 5 (IX-4) (IX-5)
- 608 -- Elly (IX-3)
Swarog 6 /Nieder 2/ (IX-1)
Pokład V (IX-3)
- 609 -- Swarog 7 /Nieder 3/ (IX-1)
Swarog 9 (IX-4)
Swarog 11 (IX-5)
- 610 -- Andrzej 0 (IV-5)
Swarog 8 /Nieder 4/ (IX-1)
Swarog 10+11 /Erwartung/
(IX-4)
Swarog 11 /Erwartung/
(IX-5)
- 611 -- Swarog 9 /Erwartung/
(IX-1)
- 612 -- Fund (IX-3)
Swarog 12 (IX-1) (IX-4)
(IX-5)
- 613 -- Egmont (IX-3)
Swarog 13+14+15 /Ober/
(IX-4) (IX-5)
Swarog 15 (IX-1)
- 614 -- Andrzej I (IV-1) (IV-2)
(IV-5) (IV-6)
- 615 -- Andrzej I (VI-2) (VI-3)
(VI-4) (VI-5)
Andrzej II (IV-1) (IV-2)
(IV-5) (IV-6) (V-7)
Andrzej IV (IV-3)
Nieder (IV-3)
Spagowy IV (IV-4)
Swarog 16+17+18 /Nieder/
(IX-4) (IX-5)
- 620 -- Andrzej (III-1) (III-2)
Andrzej II (VI-2) (VI-4)
(VI-5) (VI-7)

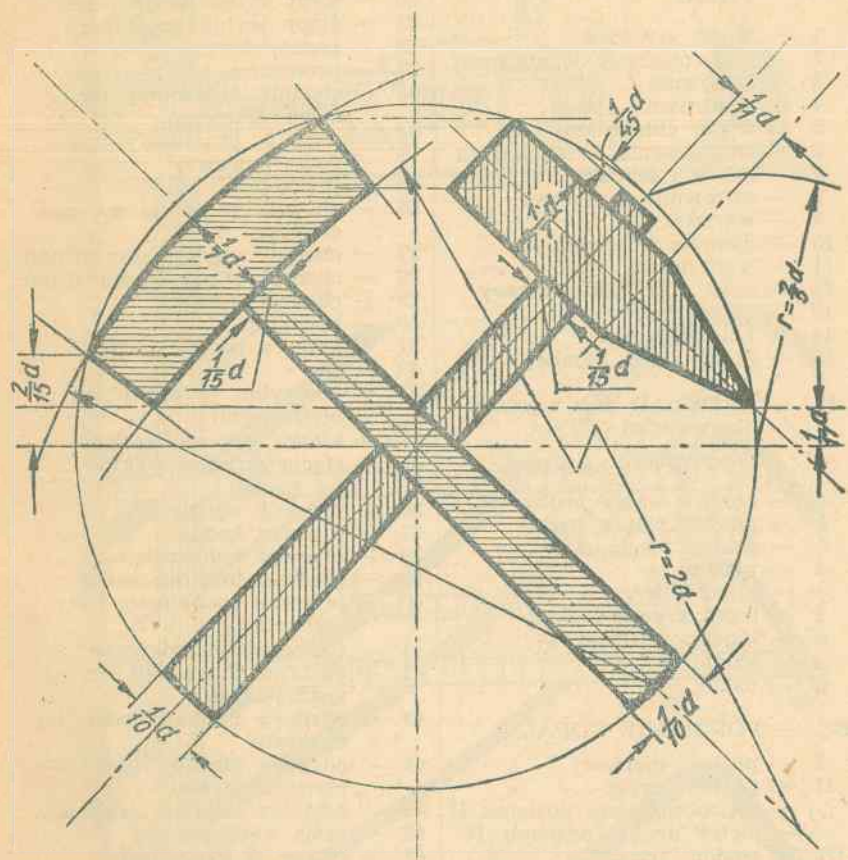
- Andrzej III (IV-1) (IV-2)
(IV-5) (IV-6)
Andrzej V (IV-3)
Łada 3 /Minna/ (IX-1) (IX-2)
(IX-4)
Pokład 3 (IX-3)
Spagowy V (IV-4)
- 621 -- Andrzej III (VI-7)
Andrzej IV (VI-2)
- 622 -- Andrzej IV (IV-1) (IV-2)
(IV-5) (IV-6)
- 624 -- Łada 6 /Agnieszka/ (IX-1)
(IX-2) (IX-4) (IX-5)
Pokład 4 (IX-3)
- 626 -- Łada 7 /Pokład 4b/ (IX-4)
Łada 7 /Pokład 10/ (IX-1)
(IX-2)
- 629 -- Dażbog 6+7 /Fund/ (IX-2)
Dażbog 7 /Pokład 14/ (IX-1)
- 630 -- Dażbog 6+7 /Pokład 5/
(IX-4) (IX-5)
Dażbog 8+9 /Pokład 15/
(IX-1)
Dażbog 9 /Fanny/ (IX-2)

Warstwy jasklowieckie*

- 703 -- Znicz 2 /Pokład 17/ (IX-1)
Znicz 4 /Frieda/ (IX-2)
Znicz 4 /Pokład 6/ (IX-4)
(IX-5)
- 704 -- Znicz 3 /Pokład 17/ (IX-1)
Znicz 5 /Frieda/ (IX-2)
Znicz 5 /Pokład 6a/ (IX-4)
(IX-5)
- 705 -- Znicz 4 /Pokład 17/ (IX-1)
Znicz 6 /Frieda/ (IX-2)
Znicz 6 /Pokład 7/ (IX-5)
- 707 -- Znicz 6+7 /Pokład 18/ (IX-1)
Znicz 7 /Pokład 7/ (IX-4)
Znicz 7 /Pokład 7a/ (IX-5)
Znicz 7 /Urverhoft/ (IX-2)
- 708 -- Znicz 8 /Pokład 8/ (IX-4)
(IX-5)
Znicz 8 /Pokład 19/ (IX-1)
Znicz 8 /Sonne/ (IX-2)
- 711 -- Znicz 11+12 /Pokład 9/ (IX-5)
- 712 -- Znicz 9 /Mond/ (IX-2)
Znicz 9 /Pokład 20/ (IX-1)
Znicz 11+12 /Stern 11/ (IX-4)
Znicz 13 /Pokład 10/ (IX-5)
- 713 -- Znicz 11+12 /Pokład 21/
(IX-1)
Znicz 11+12 /Stern/ (IX-2)

*) Identyfikacja tymczasowa.

Godło górnictwa



Barwy górnicze

zieleń: chromoksyd + czern: sadza

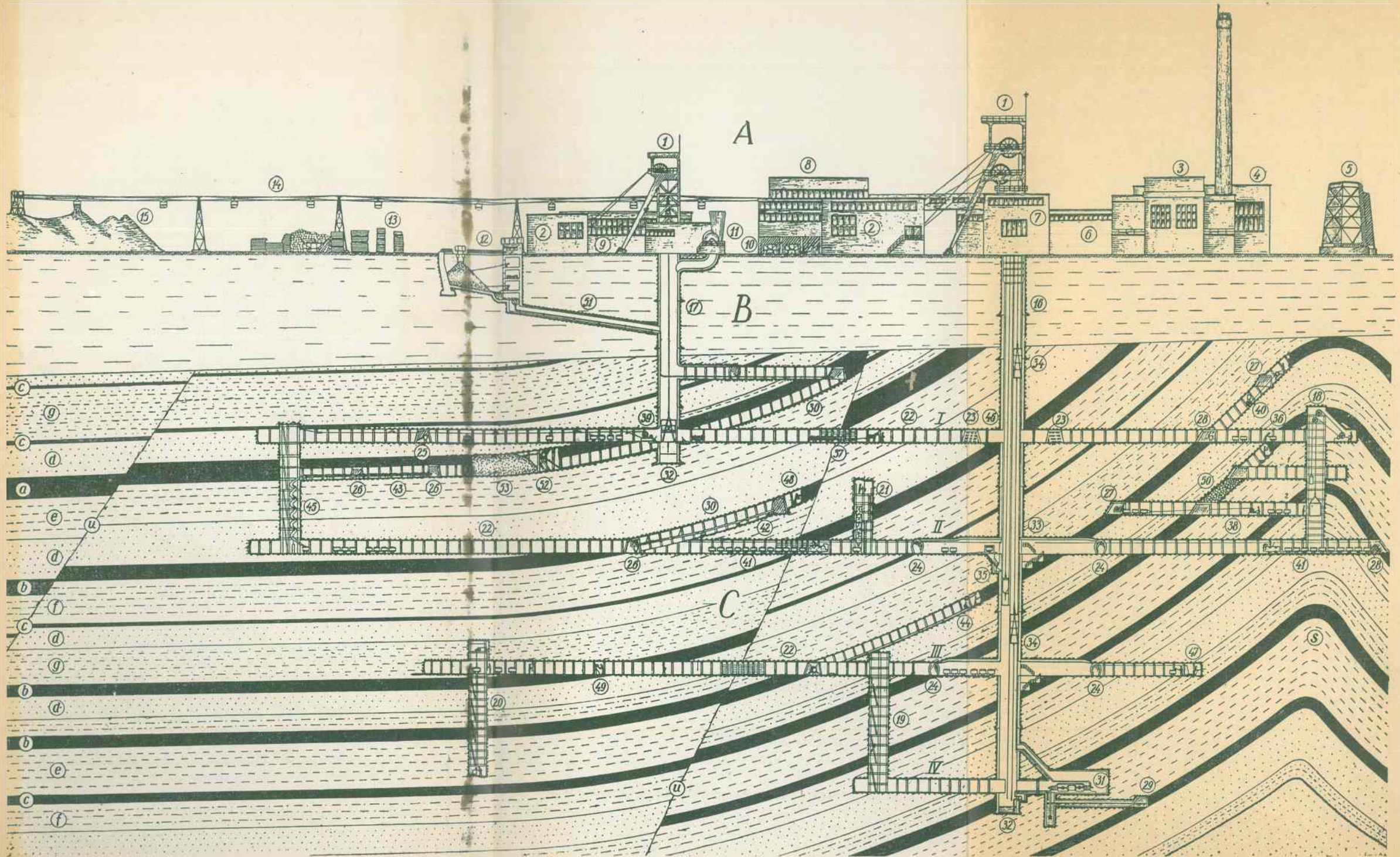
W godle tło zielone, perlik i żelazko czarne

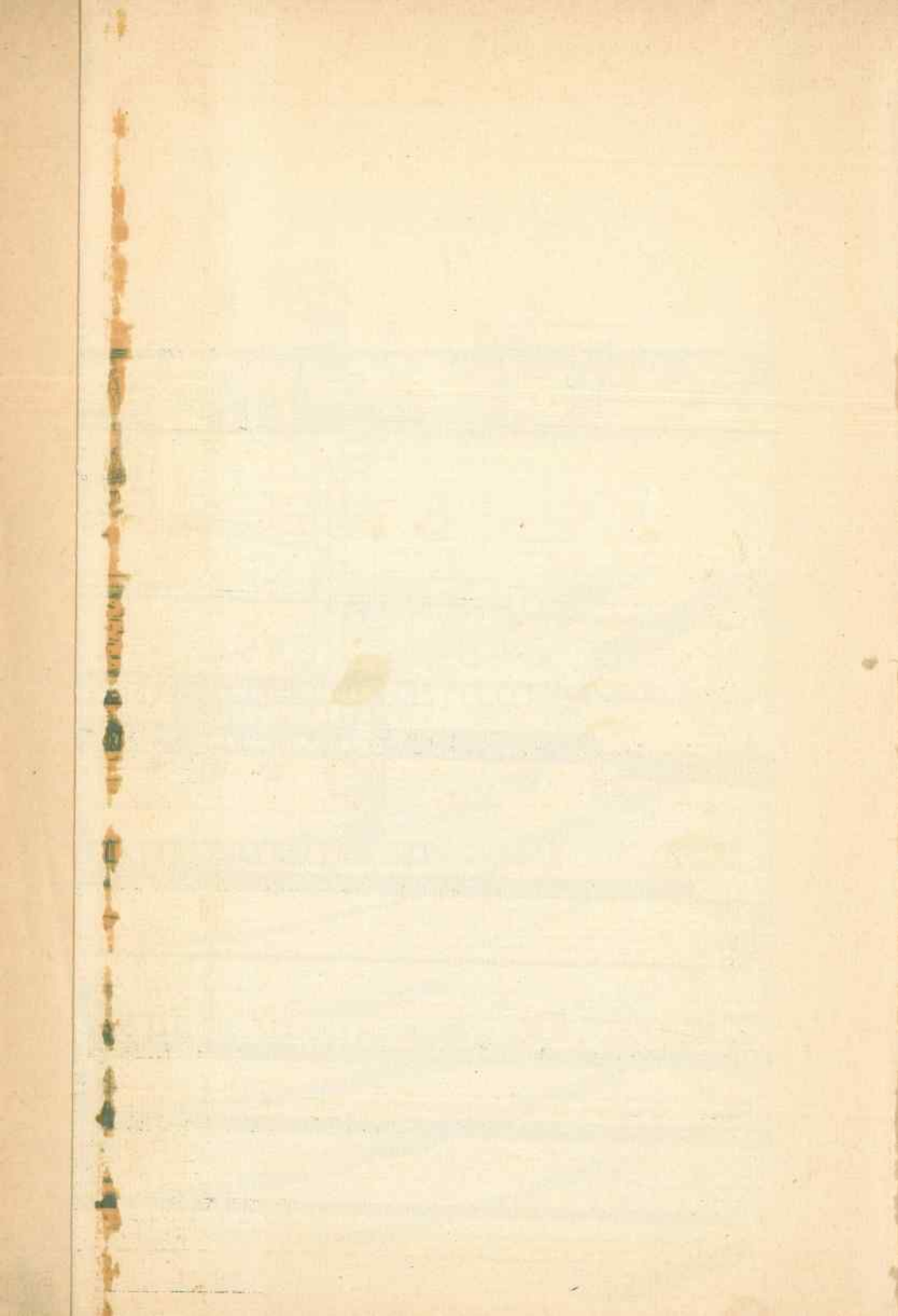
W chorągwi kolor zielony u góry, czarny poniżej

Schematyczny przekrój przez kopalnię węgla

Objaśnienia

- | | |
|---|---|
| A — POWIERZCHNIA KOPALNI | 19 — ślepy szybk wentylacyjny |
| 1 — wieża szybowa | 20 — ślepy szybk w gębieniu |
| 2 — bud. maszyny wyciągowej | 21 — ślepy szybk przebijany nadsiewiłem |
| 3 — kotłownia | 22 — przecznicza |
| 4 — elektrownia | 23 — chodnik objazdowy (obudowa drzewna) |
| 5 — wieża chłodnicza | 24 — chodnik objazdowy (obudowa murowa) |
| 6 — znaczkownia i lampiarnia | 25 — przepok |
| 7 — łaźnia i szatnia | 26 — chodnik w węglu po rozciągłości |
| 8 — sortownia i piuczka | 27 — chodnik z przybierką stropu |
| 9 — warsztaty | 28 — chodnik z przybierką spagu |
| 10 — dworzec kopalniany | 29 — chodnik wodny |
| 11 — wentylator | 30 — pochylnia |
| 12 — most i lej podsadzkowy | 31 — komora pomp |
| 13 — skład drzewny | 32 — żap |
| 14 — kolejka linowa | 33 — podszybie (z pomostami piętrowymi) |
| 15 — hałda skały płonnej | 34 — klatka (czteropiętrowa) |
| B — NADKŁAD (bez wyróżnienia warstw) | 35 — stacja skipowa i skip (w szybie) |
| C — UTWORY KARBONU | 36 — przewóz ręczny |
| a — pokład węgla gruby | 37 — przewóz konny |
| b — pokład węgla średni | 38 — przewóz kołowrotem |
| c — pokład węgla cienki | 39 — przewóz liną bez końca |
| d — piaskowiec | 40 — przewóz pochylniany na podwozku |
| e — łupek ilasty | 41 — przewóz elektrowozami |
| f — łupek z przerostami | 42 — odstawa przenośnikiem wstrzasanym |
| g — łupek piaszczysty | 43 — odstawa przenośnikiem taśmowym |
| s — siódło | 44 — odstawa żłobami nieruchomymi (zsuwnią) |
| u — uskok | 45 — odstawa zsuwnią śrubową |
| BC — PODZIEMIE KOPALNI | 46 — tama wentylacyjna |
| I — poziom pierwszy | 47 — roboty w kamieniu |
| II — poziom drugi | 48 — roboty w węglu |
| 1 — piętro pierwsze poziomu II | 49 — pomiary podziemne |
| 2 — piętro drugie poziomu II | 50 — podsadzka sucha pełna |
| III — poziom trzeci | 51 — przepok z rurociągiem podsadzkowym |
| IV — poziom czwarty | 52 — zawarcie podsadzkowe |
| 16 — szyb wyciągowy, zjazdowy i wdechowy | 53 — podsadzka płynna |
| 17 — szyb wentylacyjny i drzewny | |
| 18 — ślepy szyb wentylacyjny | |
| 18 — ślepy szyb wyciągowy z przeciwwagą | |





E R R A T A

strona	wiersz od góry dołu	jest	ma być
8	17	rodzinnym	rodzimym
21	10	ośmiocentymetrową	pięciodcentymetrową
58	2	nadpracowana	nadliczbowa
61	8	wyrwy	wyrwa
64	5	przecznic	i przecznic
64	9	miany z sieci	
84	16	mączki wiertniczej	zwiercin
87	5	wysypiska	wysypisko
122	2	toru	torów
130	10	roślinny	rośliny
156	16	stalaktyty	stalaktyt
162	11	Bolesławca	Bolesławia
170	8	obudowa kozłowa	obudowa kozłowa
171	8	drewniana	drzewna
198	14	zamularz	zmularz
200	2	finę	finę, воск montano- wy i inne
213	4—5	pod-bierania	pod-pierania
224	pod 1		przebiecia
236	5	p. zamularz	podszybie bądź nad- szybie
242	16	p. przodowy strza- łowy	przodowy strzałowy
265	8	słupy, tamy	słup tamy

